

ΕΝΩΣΗ ΠΩΓΩΝΗΣΙΩΝ ΗΠΕΙΡΟΥ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ

**ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΕΣ
ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΕΣ
ΤΟΥ ΠΩΓΩΝΙΟΥ**

Πωγωνησιακή βιβλιοθήκη 1

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1984

δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΚΟΝΙΤΣΑΣ
ΑΡ. ΕΙΣΑΓ. ΚΑΤ. 55767
ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓ. ΚΑΤ. 2/9/2014
ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘ. 949.53 ΠΝΕ

κωδ. εγγ: 6771

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΕΣ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΕΣ ΤΟΥ ΠΩΓΩΝΙΟΥ

Πωγωνιακή βιβλιοθήκη 1

ΕΝΩΣΗ ΠΩΓΩΝΗΣΙΩΝ ΗΠΕΙΡΟΥ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ

Εγκριτ. Απόφαση Πολυμελούς Πρωτοδικείου Ιωαννίνων:
289/1979

Διοικητικό Συμβούλιο

1. Κων. Κίτσος, Πρόεδρος (άγιος Κοσμάς)
2. Μάνθος Σπύρου, Αντιπρόεδρος (Βασιλικό)
3. Αγγελική Ρούκα-Μανοπούλου, Γεν. Γραμματέας (Βήσσανη)
4. Νικολ. Παπαδόπουλος, Ταμίας (Δελβινάκι)
5. Μάνθος Κολέμπας, μέλος (Κεφαλόβρυσο)
6. Βασιλική Καρέντζου-Ευθυμιάδη, μέλος (Βασιλικό)
7. Κων. Γκόγκος, μέλος (Κάτω Μερόπη)

Διεύθυνση:

Οδός Τζαβέλλα 7α ΙΩΑΝΝΙΝΑ (45333)

Τηλέφωνα: (0651) 21041 και (0651) 27197

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η Ένωση Πωγωνησίων Ηπείρου, Σωματείο αναγνωρισμένο με έδρα τα Ιωάννινα, επιδιώκει, σύμφωνα με σχετικό άρθρο του καταστατικού της, να διαφυλάξει και να αξιοποιήσει όλα τα στοιχεία, που συνθέτουν τη λαϊκή παράδοση της επαρχίας Πωγωνίου, να συμβάλει στην πρόοδο της περιοχής από μορφωτική, κοινωνική, πολιτιστική, οικολογική και οικονομική άποψη και να αναπτύξει δεσμούς αγάπης και αλληλεγγύης μεταξύ των μελών της.

Στα πλαίσια των ανωτέρω επιδιώξεών της η Ένωση αποφάσισε, μεταξύ άλλων, τη συγγραφή και έκδοση ιστορικής μελέτης με θέμα: *Πνευματικές φυσιογνωμίες του Πωγωνίου*. Απευθύνθηκε, για τον σκοπό αυτόν, σε εκπαιδευτικούς και λογίους, που κατάγονται από χωριά του Πωγωνίου, και τους παρακάλεσε να αναλάβουν τη συγγραφή της μελέτης αυτής. Στην έκκλησή της ανταποκρίθηκαν οι συμπατριώτες: Βαδήςμα - Παπαδοπούλου Διώνη (Δελβινάκι), Βίλλης Ιωάννης (Δελβινάκι), Δέμος Αθαν. (Δρυμάδες), Ζώτος Μενελ. (Πολύτσιανη Β.Η.) και Κίτσος Κων. (Άγιος Κοσμάς).

Οι ανωτέρω εκπαιδευτικοί και λόγιοι θεώρησαν χρέος και τιμή τους να πραγματοποιήσουν το έργο αυτό συλλογικά. Εξάντλησαν όλες τις πηγές και τις δυνατότητες, συγκέντρωσαν τα απαραίτητα στοιχεία και κατέληξαν στην παρουσίαση των πνευματικών δραστηριοτήτων και της προσφοράς προσωπικοτήτων του παρελθόντος, που κατάγονταν από χωριά του Παλαιού Πωγωνίου, όπως τούτο είναι γνωστό, δια μέσου των αιώνων, από πληροφορίες ιστορικών συγγραφέων.

Έτσι παρουσιάζονται: α) Ο Ματθαίος, επίσκοπος Μυρέων - Βλαχίας (από χωριό της Αρχιεπισκοπής Πωγωνιανής, 1550-1621), β) ο Γεωργ. Γαζής (Δελβινάκι, 1795-1855), γ) ο Νεόφυτος, μητροπολίτης Δερκων - Ανατ. Θράκης (Δρυμάδες, 1820-1875), δ) ο Κων/νος - Ηροκλής Βασιιάδης (Δελβινάκι, 1821-1890), ε) ο Αθ. Οικονομίδης (Πολύτσιανη Β.Η., 1843-1903), στ) ο Σπυρ. Σίμος (Λάβδανη, 1868-1935), ζ) ο Σπυρίδων, αρχιεπίσκοπος Αθηνών (Ρουψιά, 1873-1956), η) ο Λέων Βασιλειάδης (Μέβδεζα), 1876 - 1920, θ) ο Περικλής Βιζουκίδης (Χλωμό Β.Η. 1879-1956), ι) ο Αθηναγόρας Α', Πατριάρχης Κων/πόλεως (Τσαραπλανά, 1886-1972), ια) ο Μιλτιάδης Οικονομίδης (Πολύτσιανη Β.Η. 1891-1964), ιβ) ο Νικολ. Πατσέλης (Δελβινάκι, 1895-1972), ιγ) ο Σπύρ. Στούπης (Βήσσανη, 1899-1978) και ιδ) ο Ευάγγελος Ψήμας, μητροπολίτης Ερμουπόλεως Αιγύπτου (Δελβινάκι, 1905-1962).

Πρόκειται για πνευματικές φυσιογνωμίες, που έχουν καταξιωθεί ιστορικά και στη συνείδηση των σύγχρονων ειδικών για την εξαιρετική θρησκευτική, εκπαιδευτική, συγγραφική και εθνική δράση τους σε δύσκολους καιρούς.

Τα κείμενα, που έχουν συνταχθεί και καταχωρίζονται στο έργο τούτο, περιέχουν βιογραφικά στοιχεία, πληροφορίες και κρίσεις για το έργο κάθε πνευματικής φυσιογνωμίας, αποσπάσματα από τη συγγραφική εργασία τους και σχετική βιβλιογραφία. Με τα βιογραφικά στοιχεία και τις σχετικές κρίσεις ο αναγνώστης μπορεί να έχει μια πλήρη ενημέρωση, ενώ από τα αποσπάσματα των δημοσιευμάτων μπορεί να γνωρίσει τις ιδέες, την ποιότητα των προσπαθειών και το ύφος και ήθος του λόγου τους. Με την παρατιθέμενη βιβλιογραφία μπορεί να βρεί βοηθήματα και δρόμους για λεπτομερέστερη ενημέρωση και εκτενέστερη και βαθύτερη έρευνα.

Η Ένωσή μας ανέλαβε την πρωτοβουλία για τη συγγραφή και έκδοση της μελέτης αυτής με βαθιά συναίσθηση πατριωτικού καθήκοντος και με την πρόθεση να γνωρίσουν τα μέλη της και οι φίλοι του Πωγωνίου την πολύτιμη προσφορά στην Εκκλησία, στην Παιδεία, στα Γράμματα και στο Έθνος μερικών

προσωπικοτήτων της επαρχίας μας. Προθεσή μας ακόμη είναι να αποτελέσει η μελέτη αυτή προσφιλέσ ανάγνωσμα των παιδιών των Πωγωνησίων, όπου κι αν ζουν, για να εκτιμήσουν τους πνευματικούς κόπους και τις διαθέσεις κάποιων προγόνων τους, να νοιώσουν ανάλογα συναισθήματα και πόθους και να προχωρήσουν, όταν ωριμάσουν, σε ειδικότερες έρευνες για την ιστορία του Πωγωνίου και σε αντίστοιχες φιλογενείς πράξεις.

Εξαιρετοι άνδρες και γυναίκες του Πωγωνίου, που προσέφεραν πολλά στο έθνος με αγώνες, με πνευματική δράση και με ευεργεσίες υπήρξαν και αρκετοί άλλοι, όπως υπήρξαν και αγωνιστές, κοινωνικοί ηγέτες και λόγιοι, Έλληνες και ξένοι, που έπραξαν πολλά, κατά καιρούς, στην επαρχία μας και την ωφέλησαν με ποικίλους τρόπους. Για όλους αυτούς η Ένωσή μας τρέφει αισθήματα ευγνωμοσύνης και θα προσπαθήσει στο μέλλον να αξιολογήσει το έργο τους και να υπογραμμίσει τη συμβολή του λαού της επαρχίας στην ανάδειξη αυτών των εκλεκτών και στη δημιουργία μεγάλων έργων.

Στο βιβλίο τούτο συμπεριλαμβάνονται ακόμη μια σύντομη ιστορία του Πωγωνίου από τους αρχαιότατους ως τους νεώτερους χρόνους και σχετικά κείμενα ειδικών ερευνητών και μελετητών, για να καταδειχθούν τα ιστορικά δεδομένα του χώρου, στον οποίο γεννήθηκαν και έζησαν οι ιστορούμενοι πνευματικοί άνδρες ή οι γονείς των.

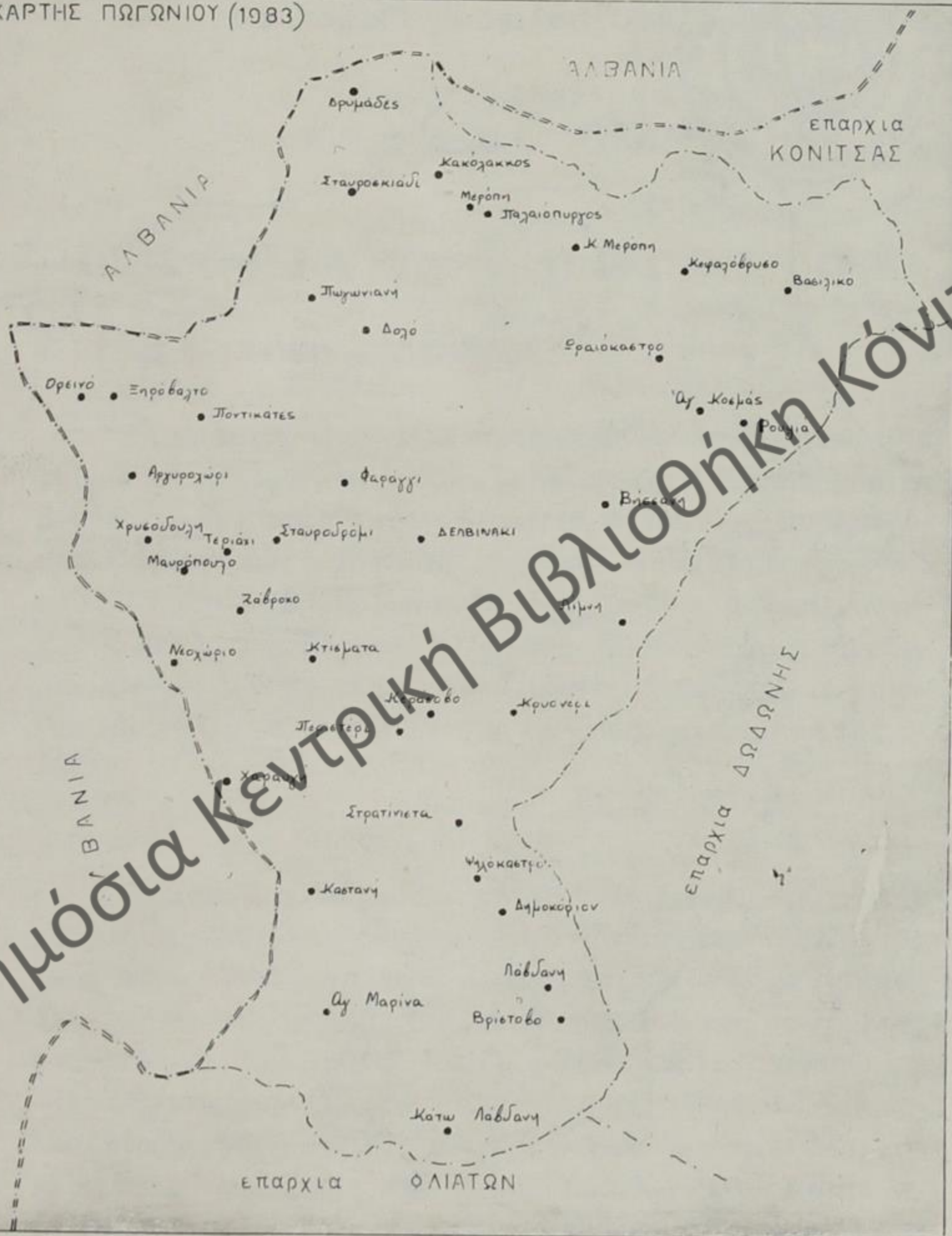
Το Διοικητικό Συμβούλιο της Ενώσεώς μας ευχαριστεί θερμά όλους εκείνους, που εργάστηκαν και συνέβαλαν στη συγγραφή και έκδοση της μελέτης αυτής και τρέφει την ελπίδα ότι η προσπάθειά του θα τύχει ευμενούς υποδοχής από τους Πωγωνησίους και τους φίλους της ακριτικής επαρχίας μας.

Ιωάννινα, 1984

Το Διοικητικό Συμβούλιο
της Ενώσεως Πωγωνησίων Ηπείρου

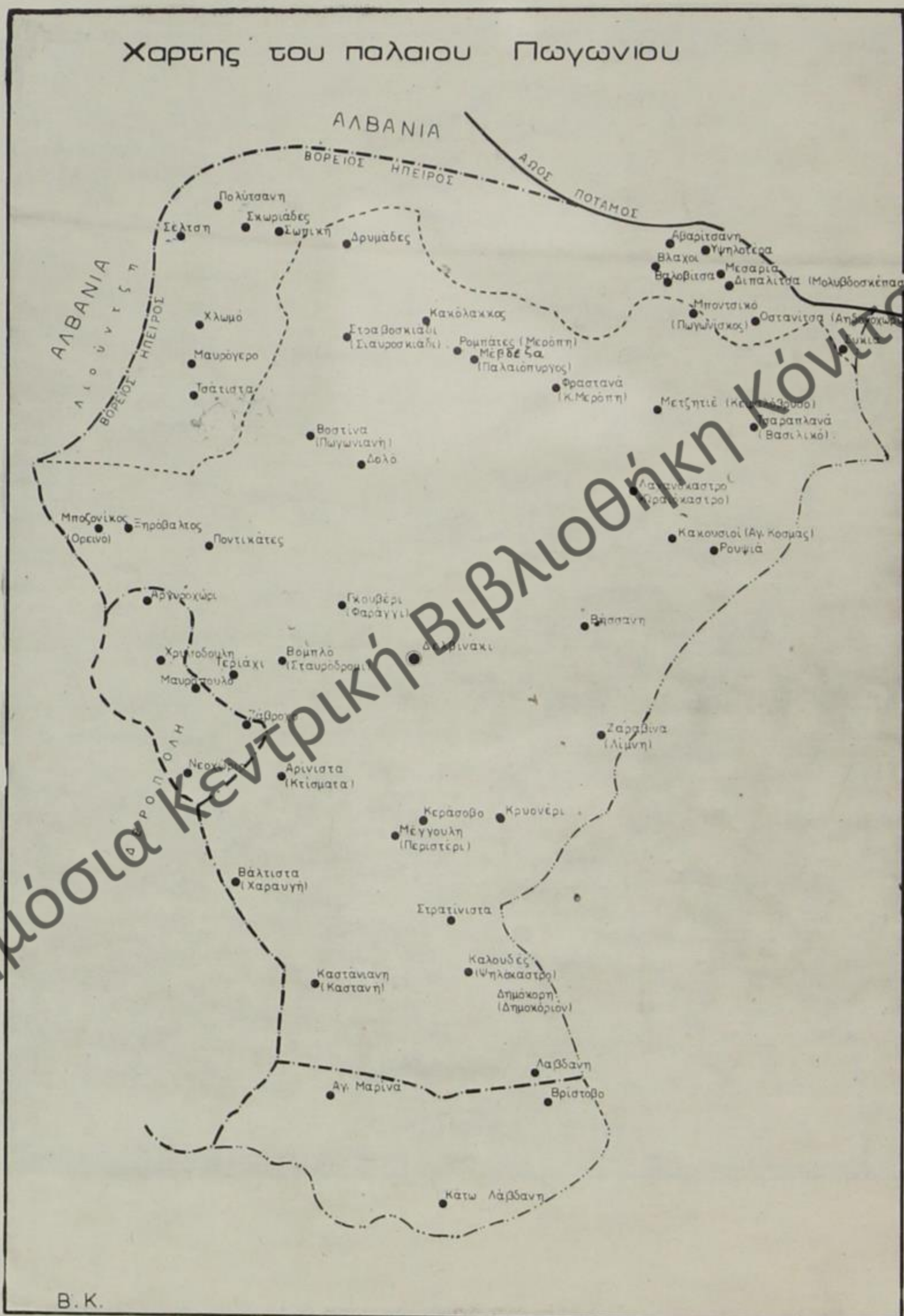
δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

ΧΑΡΤΗΣ ΠΩΓΩΝΙΟΥ (1983)

δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Χαρτης του παλαιου Πωγωνιου

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΠΩΓΩΝΙΟΥ

Ι. ΓΕΝΙΚΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Η επαρχία Πωγωνίου καταλαμβάνει το βορειοδυτικό τμήμα του Νομού Ιωαννίνων. Τοποθετείται ανάμεσα από τα βουνά: Νεμέρτσικα (αρχαία Μερόπη), Μπόζοβο, Μακρύκαμπος, Μουργκάνα και Κασιδιάρης και διασχίζεται, από ΒΔ προς ΒΑ, από το βουνό Κουτσόκρानο. Διαρρέεται από τους μικρούς ποταμούς: Γορμός, Κουβαράς, Γυφτοπόταμος και Ξηριάς. Η ζωή των κατοίκων της συνδέεται, δια μέσου των αιώνων, με τη ζωή των κατοίκων στα άλλα διαμερίσματα της Ηπείρου.

*

* *

Σύμφωνα με τα δεδομένα από παλαιότερες και σύγχρονες ανασκαφές ειδικών αρχαιολόγων στα σπήλαια της Καστρίτσας και του Ασπροχάλικου, σε ορισμένες θέσεις της Λάκκας Σουλίου και της Θεσπρωτίας, στην Ασφάκα και σε τύμβους στις περιοχές του Δρίνου, του Πωγωνίου και του Ζαγορίου, η Ήπειρος κατοικήθηκε από ανθρώπους στο τέλος της παλαιολιθικής εποχής (40.000 έτη π.Χ.). Συνέχισε να κατοικείται κατά τη νεολιθική εποχή (7.000 - 2.800 έτη π.Χ.) καθώς και τη μετέπειτα εποχή του χαλκού (2.800 - 1.100 έτη π.Χ.), την εποχή αποκρυσταλλώσεως του ελληνικού κόσμου (1.100 - 700 έτη π.Χ.) και την εποχή της ακμής του αρχαϊκού ελληνισμού (700 - 480 έτη π.Χ.). Οι εκδηλώσεις των κατοίκων στα διάφορα δια-

μερίσματα της Ηπείρου, κατά τις ανωτέρω μεγάλες χρονικές περιόδους, είχαν πολλές ομοιότητες μεταξύ τους, όπως προκύπτει από τα αρχαιολογικά ευρήματα.

Ειδικότερα, για την επαρχία Πωγωνίου και συγκεκριμένα για το τμήμα, που περικλείεται από τα βουνά: Νεμέρτσικα, Μπόζοβο και Κουτσόκρανο, υπάρχουν ήδη αξιόλογα αρχαιολογικά ευρήματα από ανασκαφές νεκροταφείου τύμβων και οικισμών, που πραγματοποιεί, από το 1979 και επί 5/ετία μέχρι σήμερα, ο Επιμελητής Αρχαιοτήτων της Εφορείας Ιωαννίνων κ. Ηλίας Ανδρέου. Στις βόρειες πλαγιές του βουνού Κουτσόκρανο και ειδικότερα στις κοινοτικές εκτάσεις των χωριών: Μερόπη και Παλαιόπυργος έχουν αποκαλυφθεί ήδη τρεις τύμβοι με πολυάριθμους τάφους και ένας οικισμός με αρκετά κτίρια και έχουν προσδιορισθεί και άλλοι τύμβοι και οικισμοί σε συνεχόμενη αναλυτικότερα έκταση μήκους τριών χιλιομέτρων και ακτίνας πεντακοσίων μέτρων. Από τα ευρήματα στους τάφους και τους οικισμούς (σκελετοί, αγγεία, εργαλεία και κοσμήματα) συμπεραίνεται ότι στην περιοχή αυτή ζούσαν άνθρωποι, από τους προϊστορικούς χρόνους (2.000 π.Χ.) ως τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες, που χρησιμοποιούσαν τους οικισμούς και τους τάφους αυτούς, αποτελούσαν μια μεγάλη γεωργοκτηνοτροφική κοινότητα και είχαν επικοινωνίες και όμοιες εκφάνσεις ζωής με τους κατοίκους των άλλων περιοχών της Ηπείρου και της άλλης Ελλάδας. Ήδη, η Εφορεία Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων έχει κηρύξει την κοιλάδα του ευρύτερου τμήματος, που ανήκει στις εκτάσεις των Κοινοτήτων Σταυροσκιαδίου, Δρυμάδων, Μερόπης, Παλαιοπύργου, Κάτω Μερόπης και Λαχανοκάστρου, ως περιοχή ειδικού αρχαιολογικού ενδιαφέροντος.

Από τα δεδομένα της αρχαιολογίας και τα στοιχεία της ζωής των κατοίκων του Πωγωνίου κατά τους μετέπειτα ιστορικούς πλέον χρόνους προκύπτει ότι στην επαρχία αυτή ζούσαν, από τον 5ο π.Χ. αιώνα ως τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες, από τα γνωστά Ηπειρωτικά ελληνικά φύλα, οι Μολοσσοί, οι Χάονες, οι Ατιντάνες και οι Ορέστες. Οι ειδικοί υποστηρίζουν

ότι το Πωγώνι, στους αρχαίους εκείνους χρόνους, είχε δύο τμήματα, το βόρειο και το νότιο. Το βόρειο εκτεινόταν μεταξύ Αώου ποταμού και του βουνού Νεμέρτσικα και ονομαζόταν Τριφυλία, γιατί σ' αυτό κατοικούσαν τρία Ηπειρωτικά φύλα: Μολοσσοί, Ατιντάνες και Ορέστες. Το νότιο τμήμα εκτεινόταν μεταξύ των βουνών: Νεμέρτσικα, Μπόζοβο, Μουργκάνα και Κασσιδιάρης. Σ' αυτό κατοικούσαν Χάονες, Ατιντάνες και κυρίως Μολοσσοί και ονομαζόταν τότε Μηλωτίδα (ίσως από το ένδυμα τω κατοίκων, τη μαλιότα = ταλαγάνι, κάπα, αλλά και ίσως από το όνομα των κατοίκων: Μολοττίδα, η οποία με μεταβολή φωνηέντων έγινε Μηλωτίδα).

Οι κάτοικοι της Τριφυλίας και της Μηλωτίδας συμμετείχαν στους αγώνες και τα παθήματα των Ηπειρωτικών φύλων με την υποτέλειά τους στους Μακεδόνες, με τις εκστρατείες του Πύρρου (343-274 π.Χ.), με την εγκατάσταση της δημοκρατίας (Κοινό των Ηπειρωτών, 234 π.Χ.), με τη Ρωμαϊκή κατάκτηση και με τα κέντρα της Παλαιάς και της Νέας Ηπείρου, τη Νικόπολη και το Δυρραχίο (300 π.Χ. έως 394 μ.Χ.).

Κατά τους βυζαντινούς χρόνους (400-1400 μ.Χ.), οπότε την Ήπειρο καλύπτουν δύο θέματα, το της Νικοπόλεως και το του Δυρραχίου, η όλη περιοχή βρίσκεται απομονωμένη από την Κων/πολη, δέχεται, επί αιώνες, επιδρομές των Σλαυοβουλγάρων, γνωρίζει την ακμή του αυτοτελούς κι ανεξάρτητου Δεσποτάτου της Ηπείρου (1204-1261) και υποφέρει νέους επιδρομείς, Σέρβους, Ενετούς και Αλβανούς.

Κατά τη μακρά αυτή περίοδο, οι κάτοικοι της Τριφυλίας και της Μηλωτίδας αντιστέκονται στις επιδρομές διασώζοντας τον εθνισμό τους, τη γλώσσα τους και τη θρησκεία τους. Οργανώνουν τη Χριστιανική Αρχιεπισκοπή τους με έδρα τη Διπαλίτσα (Διός πόλις) και με Αρχιεπισκόπους τους Παρθένιο (650-680 μ.Χ.), Αβακούμ (812 μ.Χ.), Υπάτιο (851 μ.Χ.) και άλλους. Οργανώνουν ακόμη την παιδεία τους στα Μοναστήρια,

την οικονομία τους με την εξειδίκευση των επαγγελμάτων, με την οικιακή βιοτεχνία και με την καλλιέργεια ειδικών φυτών και ζώων και την πολιτιστική ζωή τους με τελετές, γιορτές, πανηγύρια και, κυρίως, τη μεγάλη εμποροπανήγυρη στη Διπαλίτσα.

Τότε, ακριβώς, και ειδικότερα από τις αρχές του 7ου μ.Χ. αιώνα, φέρεται γνωστή η ονομασία της περιοχής (με τα τμήματά της: Τριφυλία και Μηλωτίδα) ως Πωγωνιανή ή ως Πογώνη ή ως Πογώνιον ή ως Πωγώνιον. Σ' αυτή την επαρχία λειτουργεί επί αιώνες η Αρχιεπισκοπή Πωγωνιανής με τη Μολυβδοσκεπάστη Ιερά Μονή της Θεοτόκου και άλλα ιερά κτίσματα στη Διπαλίτσα έως το έτος 1863.

Για την ονομασία: Πωγωνιανή, Πογώνη, Πογώνι, Πωγώνι οι γνώμες των ειδικών διαφέρουν. Μερικοί υποστηρίζουν ότι η ονομασία Πωγωνιανή και Αρχιεπισκοπή Πωγωνιανής έχει δοθεί τον 7ο μ.Χ. αιώνα, για να τιμηθεί ο Κων/νος ο Πωγωνάτος, ο οποίος, επιστρέφοντας από εκστρατεία του στη Σικελία και διερχόμενος από την περιοχή, στάθμευσε στη Διπαλίτσα, έκτισε εκεί την Ιερά Μονή της Θεοτόκου και την τίμησε με Αρχιεπισκοπικό θρόνο. Άλλοι αποδίδουν το όνομα σε αρχαία πόλη (Πωγωνιανή), που βρισκόταν στην περιοχή και άλλοι στο όνομα κάποιου ηγέτη επήλυδος, ηγέτη δηλαδή που ήλθε από ξένους τόπους και εγκαταστάθηκε εκεί με το όνομα: Πογώνη, το οποίο με εξελληνισμό από αρχιερείς έγινε Πωγώνιον και κατόπιν Πωγωνιανή (βλέπε: Ι. Λαμπρίδη: Ηπειρωτ. Μελετήματα και σχετικά κείμενα παρακάτω).

*

* *

Με την κατάκτηση της Ηπείρου από τους Τούρκους (1449 μ.Χ.), στο Πωγώνι επεκτείνονται οι Αλβανοί και η περιοχή από τότε αλβανοκρατείται και τουρκοκρατείται ως το έτος 1913. Στους μακρούς αυτούς αιώνες της σκλαβιάς, τα δύο τμήματα, το βόρειο και το νότιο, του Πωγωνίου δεν έχουν πάντοτε την αυτή πολιτική και εκκλησιαστική διοίκηση. Διοικητικώς το όλο Πωγώνι υπάγεται, επί δύο αιώνες, στην Τουρκική Διοί-

κηση της Μέσης Ηπείρου και την Υποδιοίκηση Πωγωνίου με έδρα τον Κακκόλακο. Κατόπιν επί ένα αιώνα σχεδόν, στην Ενιαία Τουρκική Διοίκηση με έδρα τα Ιωάννινα. Έπειτα, για τρεις δεκαετίες, στην Υποδιοίκηση Αργυροκάστρου και, από το 1882 έως το 1913, στην Υποδιοίκηση Λιασκοβικίου το βόρειο τμήμα και στην Υποδιοίκηση Πωγωνίου με έδρα τη Βοστίνα το νότιο τμήμα. Εκκλησιαστικώς, η Επαρχία ανήκει στην Αρχιεπισκοπή Πωγωνιανής με έδρα τη Διπαλίτσα έως το έτος 1863 και κατόπιν τμηματικώς και ανάλογα με τα κατά καιρούς οριά τους στις Μητροπόλεις Δρυϊνοπόλεως, Βελλάς και Κονίτσης και Πωγωνιανής και Κονίτσης.

Κατά τους 18ο και 19ο αιώνες, τα δύο τμήματα περιλαμβάνουν τα εξής χωριά: Το βόρειο τμήμα (αρχαία Τριφυλία) τα χωριά: Συκιά, Οστανίτσα (Αηδονοχώρι), Διπαλίτσα (Μολυβδοσκεπάστο), Μεσσαριά (Βορ. Ήπειρος) Αβαρίτσανη (Βορ. Ηπ.), Υψηλοτέρα (Β.Η.), Βλάχοι (Β.Η.) και Βαλοβίτσα (Β.Η.), δηλαδή χωριά αριστερά του Αώου ποταμού και στις βορειοανατολικές πλευρές της Νεμέρτσικας. Το νότιο τμήμα ή Παλαιό Πωγώνι (αρχαία Μηλωτίδα) τα χωριά: Τσαραπλανά (Βασιλικό), Μποντσικό (Πωγωνίοςκος), Μετζητιέ (Κεφαλόβρυσο), Φραστανά (Κάτω Μερόπη), Μέβδεζα (Παλαιόπυργος), Ρομπάτες (Μερόπη), Κακκόλακκος, Δρυμάδες, Σωπική (Βορ. Ήπειρος), Σκωριάδες (Β.Η.), Πολύτσανη (Β.Η.), Σέλτση (Β.Η.), Χλωμό (Β.Η.), Μαυρόγερο (Β.Η.), Τσιάτιστα (Β.Η.), Στραβοσκιάδι (Σταυροσκιάδι), Βοστίνα (Πωγωνιανή), Δολό, Ποντικάτες, Ξηρόβαλτο, Μποζονίκο (Ορεινό), Γκουβέρι (Φαράγγι), Βομπλό (Σταυροδρόμι), Τεριάχι, Δελβινάκι, Αρίνιστα (Κτίσματα), Στρατίνιστα, Βάλτιστα (Χαραυγή), Καστάνιανη (Καστανή), Λάβδανη, Δημόκορη, Καλουδές (Ψηλόκαστρο), Κεράσοβο, Μέγγουλη (Περιστέρι), Κρυονέρι, Ζαραβίνα (Λίμνη), Βήσσανη, Λαχανόκαστρο (Ωραιόκαστρο), Κακουσιοί, ή Καξιοί (Άγιος Κοσμάς) και Ρουψιά. Σημειώνεται ότι, παλαιότερα, δεξιά του Αώου, υπήρχαν και άλλα χωριά, που ανήκαν στην Αρχιεπισκοπή Πωγωνιανής, αλλά είχαν υποστεί καταστροφές και εκπατρισμούς των κατοίκων τους. Επίσης, στην

Αρχιεπισκοπή Πωγωνιανής ανήκαν και τα χωριά Γεροπλάτανος, Μαυροβούνι, Μεσοβούνι, Άγιος Μηνάς, Αρτσιότα, Τσερβάρι, Άνω Ραβένια, Κάτω Ραβένια, Δολιανά και Μόσιορη, τα οποία από τις αρχές του 19ου αιώνα, ανήκουν στην Ομοσπονδία Ζαγορίου για λόγους ασφαλείας (βλ. Ι. Λαμπρίδη, Ηπειρ. Μελετήματα, ΕΗΜ, 1971).

Στην περίοδο των δύο τελευταίων αιώνων της τούρκικης σκλαβιάς, το Πωγώνι υποφέρει πολλά δεινά από Αλβανούς και Τούρκους. Δυσβάστακτες φορολογίες, πιέσεις για εξισλαμισμό και ληστείες από πολυάριθμες ομάδες λιάπηδων και ανταρτών συγκλονίζουν την οικονομία και την εθνική και χριστιανική συνείδηση των κατοίκων. Η κατάσταση αυτή συνεχίζεται και όταν την Ήπειρο διοικεί ο Αλή Πασάς (1760-1821), όπως και κατά τις επόμενες δεκαετίες ως την ημέρα της απελευθέρωσης. Οι διαβόητοι ληστές Μαντέλος, Κούδρας, Μπιρμπίληδες, Χατζηγομάρας, Γκόγκας, Νταβέλης και άλλοι λεηλατούν σπιτικά, αρπάζουν ζώα και τρόφιμα, κόβουν δέντρα, συλλαμβάνουν ομήρους και ζητούν δυσβάστακτα λύτρα, βασανίζουν και ψήνουν ζωνταγούς, διασαλεύουν την έννομη τάξη και την ηρεμία της περιοχής, τρομοκρατούν και απειλούν ακόμη κι αυτήν την τουρκική διοίκηση. Η Πολύτσιανη, τα Φραστανά, το Λαχανόκαστρο, το Μποντσικό, τα Τσαραπλανά, οι Κακουσιοί, η Βήσσανη, το Δελβινάκι και πολλά άλλα χωριά δεινοπαθούν φοβερά.

Υστερα από τις τόσες καταπιέσεις, αρκετοί κάτοικοι ξενητεύονται στη Ρουμανία, την Κων/πολη, τη Ρωσσία, την Αίγυπτο και σε άλλα μέρη, για να εργαστούν ως αρτοποιοί, παντοπώλες, κρεοπώλες, βαρελοποιοί, ασβεστοποιοί και κηπουροί. Οι άλλοι, που παραμένουν στα χωριά τους, ως γεωργοκτηνοτρόφοι και μικροεπαγγελματίες (υλοτόμοι, μυλωνάδες, ραφτάδες, μπακάληδες, τσαρουχάδες κλπ.), είναι αποφασισμένοι να αντισταθούν στη γη των πατέρων τους με καθημερινούς φόβους και κινδύνους. Είναι γνωστή η αντίσταση των Δελβινακιωτών έναντι του Αλή Πασά.

Ο ιεραπόστολος Κοσμάς ο Αιτωλός περιοδεύει στα χω-

ριά του Πωγωνίου κατά την περίοδο των ετών 1775-1779 και με το κήρυγμά του και τις νουθεσίες του στηρίζει στις ψυχές των Πωγωνησίων τον εθνισμό και τον χριστιανισμό τους.

Κληρικοί και διδάσκαλοι αναλαμβάνουν την ελληνοχριστιανική παιδεία στα Μοναστήρια (Άβελ Βησσάνης, Αγιάνη Φραστανών, Μακραλέξη, Βομπλού - Τεριαχίου, Σωσίνου, Πολύτσιανης και Μολυβδοσκεπάστου), στους νάρθηκες των Ιερών Ναών και στα κοινοτικά σχολεία (αρρεναγωγεία και παρθεναγωγεία στο Χλωμό, την Τσιάτιστα, την Πολύτσιανη, τους Σκωριάδες, τη Σωπική, τη Μέβδεζα, τα Φραστανά, τα Τσαραπλανά, την Οστανίτσα, τη Διπαλίτσα, τους Κακουσιούς, τη Βήσσανη, το Δελβινάκι, Το Τεριάχι, την Καστάνιανη κλπ.).

Εκλεκτοί διδάσκαλοι και λόγιοι με το έργο τους και την ανάλογη συμπαράστασή τους διασώζουν την ελληνική γλώσσα, καλλιεργούν την εθνική συνείδηση και οδηγούν στην Ορθοδοξία τα παιδιά των Πωγωνησίων, όπως π.χ. στο διάστημα των ετών 1770-1900 οι: Κων. Βασιλειάδης, Καραλής, Παπαζήσης, Ιερεμίας, Κ. Φλέντος, Γ. Γαζής, Β. Τζούμας, Ι. Μυρτίλλος, Ε. Τζιόβας, Π. Οικονομίδης, Νεόφυτος Δέρκων, Ηρ. Βασιτιάδης, Ν. Δεληγιάνης, Ι. Βούρης, Ι. Γαλάνης, Ι. Δάλλας, Χρ. Γ. Γαζής, Δ. Λάμπρος, Π. Δορδούφης, Κ. Κυριαζής, Α. Κούδης, Δ. Δάλλας, Α. Ρούκης, Αθ. Οικονομίδης, Μ. Καρακώνστας, Χρ. Καρακώνστας, Χρ. Δ. Ζωίδης, Γ. Γκινόπουλος, Δ. Παπαδόπουλος, Ν. Νεάνθης, Β. Διαμαντόπουλος, Οικονόμος Παπαχαραλάμπους, Ματθαίος Σπυρίδωνος, Αν. Οικονομίδης, Ι. Νικόπουλος, Δ. Δόκος, Β. Γεωργιάδης, Δ. Μελιτζανόπουλος, Ευ. Παγούνης, Χαρ. Ηγουμενίδης, Γ. Νεάνθης, Ι. Οικονόμου, Λ. Βασιλειάδης κ.ά.

Εξάιρετοι Αρχιεπίσκοποι, καταγόμενοι από το Πωγώνι, τιμούν με τη χριστιανική και εθνική δράση τους τη γενέτειρά τους, όπως: Ο Μητροφάνης από το Δελβινάκι (1127), ο Αγαθόνικος από τη Ζαραβίνα (1346), ο Ιάκωβος από το Βομπλό (1581), ο Παρθένιος (1571) και ο Διονύσιος (1783) από τη Διπαλίτσα, ο Μυρέων Ματθαίος από χωριό της Αρχιεπισκοπής Πω-

γωνιανής (1600), ο Δέρκων Νεόφυτος από Δρυμάδες (1870) κ.ά.

Ταξιδευμένοι Πωγωνήσιοι με έντονη φιλογένεια ενισχύουν από το υστέρημά τους τις Κοινότητες της καταγωγής των για τη συντήρηση, την ανανέωση και τον εμπλουτισμό ιερών ναών, μοναστηριών και διδακτηρίων.

Με την κήρυξη της ελληνικής επανάστασεως κατά των Τούρκων (1821), Πωγωνήσιοι πατριώτες κατέρχονται στον αγώνα και μάχονται στις πολεμικές εστίες για την απελευθέρωση του Γένους, όπως ο Χατζημιχάλης Νταλιάνης, ο Γ. Γαζής, ο Κανούσης και άλλοι. Άλλοι, επίσης, Πωγωνήσιοι, εργαζόμενοι στην κρατική τουρκική διοίκηση, βοηθούν, με τον τρόπο τους, στην εθνική υπόθεση (Φρασανίτες, Βησσανιώτες, Δελβινακιώτες, Σωπικιώτες κ.ά.).

*

* *

Μετά τους νικηφόρους πολέμους του 1912-13 και την είσοδο των ελληνικών στρατευμάτων στα Ιωάννινα (21 Φεβρουαρίου 1913), το Πωγώνι αποκτά την ελευθερία του στις αρχές του Μαρτίου 1913. Από τότε και μέχρι σήμερα, το Πωγώνι γνωρίζει πολλά γεγονότα, που επιδρούν έντονα στο βίο και τον πολιτισμό των κατοίκων του.

Δημιουργείται το Αλβανικό κράτος και κηρύσσεται η αυτονομία της Βορείου Ηπείρου (1914). Οι Ιταλοί εισέρχονται στο Πωγώνι (1917) και φθάνουν ως το Καλπάκι, για να αποχωρήσουν το 1919. Ορίζονται τότε τα σύνορα μεταξύ Ελλάδας και Αλβανίας, οπότε αρκετά χωριά του Πωγωνίου (Τσιάτιστα, Μαυρόγερο, Χλωμός, Σέλτση, Πολύτσιανη, Σκωριάδες, Σωπική, Μεσσαριά, Αβαρίτσιανη, Υψηλοτέρα, Βλάχοι και Βαλοβίτσα) ζουν υπό την επικράτεια του Αλβανικού κράτους.

Ακολουθεί ειρηνική περίοδος δύο περίπου δεκαετιών και οι Πωγωνήσιοι αγωνίζονται στη γη τους και στην ξενητεία (Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Κων/πολη, Ρουμανία, Αίγυπτο, Αμερική, Αυστραλία), για να αντιμετωπίσουν τα βιοτικά τους προβλήματα.

Η Πολιτεία οργανώνει τις επαρχίες στο νομό Ιωαννίνων, δίνει κατόπιν σχετικών προτάσεων, ελληνικές ονομασίες σε αρκετά χωριά και ορίζει τις Κοινότητες της επαρχίας Πωγωνίου. Έτσι, στη διοικητική επαρχία Πωγωνίου με έδρα το Δελβινάκι υπάγονται, σύμφωνα με σχετικό διάταγμα του Υπουργείου Εσωτερικών περί της διοικητικής διαιρέσεως της Ελλάδος στις 31 - 12 - 1982 (έκδοση Εθν. Τυπογραφείου, 1983) και την απογραφή του πληθυσμού στις 5-4-1981 οι εξής δήμοι και κοινότητες με τον αντίστοιχο αριθμό κατοίκων: α) Δήμος: Δελβινακίου (κάτοικοι 884), β) Κοινότητες: Αγίας Μαρίας (κατ. 206), Αγίου Κοσμά (88), Αργυροχωρίου (32), Βασιλικού (507), Βησσάνης (417), Δημοκορίου (65), Δολού (77), Δρυμάδων (87), Κακόλακκου (37), Καστανής (275), Κάτω Μερόπης (137), Κερασόβου (85), Κεφαλοβρύσου (1.062), Κρυονερίου (122), Κτισμάτων (251), Λαβδάνης (192), Λίμνης (199), Μαυροπούλου (235), Μερόπης (88), Ορεινού - Ξηροβάλτου (105), Παλαιοπύργου (95), Περιστερίου (171), Ποντικατών (95), Πωγωνιανής (608), Ρουσιάς (46) και Σταυροσκιαδίου (53).¹⁾ Σύνολο κατοίκων ολόκληρης της επαρχίας: 6.727. Αρκετοί από τους κατοίκους αυτούς ζουν σε αστικά κέντρα της χώρας μας, στη Γερμανία και στο Βέλγιο αλλά διατηρούν τα πολιτικά δικαιώματα στα χωριά τους.

Με την κήρυξη του πολέμου της Ιταλίας κατά της Ελλάδας το 1940, τα χωριά του Πωγωνίου δέχονται τα πρώτα κτυπήματα αλλά και χαίρονται τις πρώτες νίκες του στρατού μας, που προελαύνει πέρα από τα σύνορα. Στην περίοδο της Ιταλο-Γερμανικής Κατοχής (1941-1944), οι ταξιδεμένοι Πωγωνήσιοι επιστρέφουν στα χωριά τους, οι κακουχίες και η πείνα μαστίζουν την περιοχή και το εθνικό φρόνημα των κατοίκων οδηγεί σε αντιστασιακές εθνικές πράξεις. Στα χωριά Κεφαλόβρυσο, Κεράσοβο, Περιστέρι, Καστάνιανη, Ψηλόκαστρο, Λάβδανη και Δημόκορη οι κατακτητές φονεύουν και καίουν ζωντανούς Πωγωνήσιους και πυρπολούν και καταστρέφουν ολόκληρα χωριά. Κατά την περίοδο των εσωτερικών πολέμων μεταξύ αν-

1. Στρατινίστας (75), Τεριαχίου (62), Φαραγγίου (49), Χαραυγής (206) και Ωραιοκάστρου (116).

ταρτών και εθνικού στρατού (1944-1949), το Πωγώνι γνωρίζει και πάλιν αναστατώσεις και καταστροφές.

Ακολουθεί η ειρηνική περίοδος των ετών 1949-1983 και η Πολιτεία προσπαθεί να βοηθήσει στην επούλωση των πληγών της Επαρχίας. Οι ώριμοι όμως για εργασία και οι Νέοι του Πωγωνίου δεν θεωρούν αρκετές τις προϋποθέσεις για τη ζωή τους στα χωριά και εκπατρίζονται μεταναστεύοντας στην Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη, τη Γερμανία, το Βέλγιο, την Αυστραλία και την Αμερική.

Τα χωριά του Πωγωνίου ερημώνονται σιγά - σιγά. Εκεί πλέον παραμένουν οι γέροι και λίγες παραγωγικές οικογένειες. Οι ταξιδεμένοι συμπατριώτες, με έντονη τη φιλογενεΐά τους και ζωντανή πάντοτε τη νοσταλγία για τα χωριά τους, οργανώνουν Αδελφότητες και Ενώσεις στην ξενητεία, διατηρούν εκεί τα πατροπαράδοτα ήθη και έθιμα, συνδέονται στενά μεταξύ τους και βοηθούν τη γενέτειρα.

Οι αγώνες των Πωγωνησίων, που μένουν στα χωριά τους, οι ανάλογες προσπάθειες της Πολιτείας και η συνεχής και θερμή συμπαράσταση των ταξιδεμένων συμπατριωτών μας μπορούν να αποτελούν τους βασικούς συντελεστές για τη διάσωση και αναβίωση του Πωγωνίου.

Σχετική βιβλιογραφία

1. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Εκδοτική Αθηνών, τόμοι Α' - ΙΕ', Αθήνα 1971-1978.
2. «Ηπειρωτικά Χρονικά», Ιωάννινα, 1926 - 1941.
3. Αραβαντινού Π., Βιογραφική συλλογή λογίων επί τουρκοκρατίας, Ιωάννινα, ΕΗΜ. 1960.
4. Αραβαντινού Π., α) Χρονογραφία της Ηπείρου, 1856 και β) Περιγραφή της Ηπείρου, ΕΗΜ. Ιωάννινα, 1983.
5. «Ηπειρωτική Εστία», Ιωάννινα 1953 - 1983.
6. Λαμπρίδου Ι., Ηπειρωτικά μελετήματα, τεύχος 7ο (ΠΟΓΩΝΙΑΚΑ), Αθήναι, 1889, έκδοση Ε.Η.Μ., Ιωάννινα 1971.
7. Βρανούση Λ. Χρονικά της μεσαιωνικής και τουρκοκρατούμενης Ηπείρου, ΕΗΜ, Ιωάννινα 1962.
8. «Η φωνή της Ηπείρου» (Γ. Γάγαρη), Αθήναι, 1892-1918.

9. Στούπη Σπ. α) Πωγωνησιακά και Βησσανιώτικα, τόμ. Α' και Β', 1962, 1964 και β) Ηπειρώτες και Αλβανοί, Ιωάννινα Ι.Β.Ε., 1976.
10. Ευαγγελίδη Δ., Οι αρχαίοι κάτοικοι της Ηλείου, ΕΗΜ. Ιωάννινα 1962.
11. Δάκαρη Σ., Συμβολή εις την τοπογραφίαν της Ηλείου, Αθήναι 1960
12. Βιζουκίδη Π., Συμβολαί εις την Ηπειρωτικήν βιβλιογραφίαν, Ηπειρ. Χρονικά», 1927, Ιωάννινα.
13. Βέη Ν., Συμβολαί εις την Ηπειρωτικήν βιβλιογραφίαν, Ηπειρ. Χρονικά, 1927, Ιωάννινα.

Κων. Ι. Κίτσος

Σημ. Παραθέτομε πιο κάτω αποσπάσματα από κείμενα ειδικών ερευνητών και μελετητών, που αναφέρονται στην ιστορία του Πωγωνίου και σχετική βιβλιογραφία.

II. ΓΡΑΠΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΕΙΔΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΗΤΩΝ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΗΤΩΝ

1. Αρχαιολογικές ανασκαφές στο Πωγώνι (1979-1983), του Ηλίας Ανδρέου επιμελητή αρχαιοτήτων στην Εφορεία Ιωαννίνων.

(απόσπασμα από μελέτη του στο περιοδικό «Αρχαιολογία», τ. 3ο, 1982, και σχετικό συμπληρωματικό σημείωμά του στις 20-10-1983)

Γενικές πληροφορίες για τις ανασκαφές κατά τα έτη 1979-1981:

Τò καλοκαίρι τοῦ 1979 μετὰ ἀπὸ ὑπόδειξη κατοίκων τῆς περιοχῆς γιὰ τὴν ὕπαρξη τάφων στὶς βόρειες πλαγιὲς τοῦ βουνοῦ Κουτσόκρανο στὸ Πωγώνι, διαπιστώθηκε ὅτι οἱ τάφοι ἀνῆκαν σὲ τύμβο διαμέτρου περίπου 12 μέτρων καὶ ὕψους 1,00 μ. Μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου, τὰ χῶματα ποὺ σκέπαζαν τοὺς τάφους, εἶχαν παρασυρθεῖ καὶ ἐπιφανειακὰ διακρίνονταν ἀσβεστολιθικὲς

πλάκες, πού ὀρίζαν τὶς πλευρὲς ἑννέα κιβωτιόσχημων τάφων σὲ ἀκτινωτὴ διάταξη.

Ἡ συστηματικὴ ἔρευνα τῶν τάφων αὐτοῦ τοῦ τύμβου (A) ἄρχισε τὸ 1979 καὶ ὀλοκληρώθηκε τὸ 1981. Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1981, ἐπίσης, ἄρχισε ἡ ἔρευνα καὶ δεύτερου τύμβου (B), πού ἐντοπίσαμε 50 περίπου μέτρα νότια τοῦ (A).

Παράλληλα, ἡ συστηματικὴ ἐπιφανειακὴ ἔρευνα στὶς δασωμένες βόρειες πλαγιὲς τοῦ βουνοῦ Κουτσόκρανο ἀποκάλυψε ὅτι ἡ περιοχὴ παρουσιάζει σημαντικὸ ἀρχαιολογικὸ ἐνδιαφέρον, δεδομένου ὅτι ἐπιφανειακὰ διακρίνονται πολλὲς συστάδες τύμβων, διάσπαρτα θεμέλια πεταλόσχημων καὶ ὀρθογώνιων κτιρίων, θεμέλια τοίχων ἑλληνιστικῶν χρόνων καὶ λείψανα τειχισμένης ἀκρόπολης ἐπίσης ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς, πού σώζει μιὰ πύλη καὶ ὀρθογώνιους πύργους.

Ἡ περιοχὴ τοῦ Παλαιοῦ Πωγωνίου, ὅπως ὀνομάζεται, δὲν ἦταν ἐντελῶς ἄγνωστη στὴν ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα. Γύρω ἀπὸ τὴν Κάτω Μερόπη καὶ τὸν Παλαιόπυργο εἶχαν ἐπισημανθεῖ θέσεις μὲ ἑλληνιστικὰ κτίρια καὶ ερείπια ἀκρόπολης. Οἱ δυσπρόσιτες ὁμως δασώδεις πλαγιὲς τοῦ Κουτσόκρανου ἦσαν ἐντελῶς ἀνεξερεύνητες. Τὸ νεκροταφεῖο τύμβων, πού ἐντοπίσθηκε στὶς πλαγιὲς τοῦ βουνοῦ Κουτσόκρανο, περιλαμβάνεται μέσα στὰ διοικητικὰ ὄρια τῶν κοινοτήτων Παλαιόπυργου καὶ Μερόπης. Θεωρώντας κέντρο τὴ θέση τοῦ τύμβου A', υπολογίζουμε ὅτι οἱ τύμβοι ἀπλώνονται σὲ μιὰ ἔκταση περίπου δύο χιλιομέτρων. Εἶναι ὁμως δύσκολο νὰ δοθεῖ ὁ ἀκριβὴς ἀριθμὸς τους, ἐπειδὴ ἀπαιτεῖται στοιχειώδης καθαρισμὸς, γιὰ νὰ ταυτισθοῦν με βεβαιότητα. Ἡ κύρια συστάδα φαίνεται ὅτι βρίσκεται γύρω ἀπὸ τὸν τύμβο A' καὶ περιλαμβάνει 35 περίπου τύμβους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀρκετοὶ εἶναι μεμονωμένοι, ἐνῶ ἄλλες δύο ἀραιὲς συστάδες ἐντοπίσθηκαν ἀνατολικὰ καὶ νότια (περίπου 20 τύμβοι). Βόρεια καὶ βορειοδυτικὰ τοῦ τύμβου A' ἔχουν ἐντοπισθεῖ τρεῖς ἀκόμα ὀμάδες μὲ συνολικὸ ἀριθμὸ 45 τύμβων.

Τὸ μέγεθος τῶν τύμβων ποικίλλει. Μερικοὶ ἔχουν διάμετρο 5-8 μ. καὶ ὕψος ὄχι μεγαλύτερο ἀπὸ 1 μ. Ἄλλοι ὁμως φθάνουν τα 10-12 μ. διάμετρο καὶ ὕψος τὸ 1,20-2,00 μ. Διαφορὲς πα-

ρουσιάζουν και στὸν τρόπο κατασκευῆς τους, ἐνῶ δηλαδὴ οἱ περισσότεροί εἶναι σκεπασμένοι μὲ μεγάλες ἀκανόνιστες πέτρες, ἄλλοι εἶναι ἀπλοὶ χωμάτινοι.

Ἡ ὑπαρξὴ ἐνός τόσο ἐκτεταμένου νεκροταφείου τύμβων, τὸ ὁποῖο χρησιμοποιήθηκε γιὰ μακρότατο χρονικὸ διάστημα ἀπὸ τὸν 10ο π.Χ. αἰῶνα μέχρι τὸν 4ο π.Χ. καὶ, μετὰ, πάλι, στοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνες, ὅπως διαπιστώθηκε ἀπὸ τὴν ἔρευνα τοῦ τύμβου Α', προϋποθέτει καὶ τὴν ὑπαρξὴ ἐνός ἀκραίου οἰκισμοῦ μὲ ἀντίστοιχη χρονικὴ διάρκεια.

Ἡ θέσις αὐτὴ τοῦ οἰκισμοῦ ἀναζητήθηκε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ἔρευνας, ἀλλὰ ἐντοπίσθηκε μόλις τὸ 1981. Βρίσκεται ἀνατολικά ἀπὸ τὴ μεγάλη συστάδα τῶν τύμβων καὶ σὲ ἀπόστασις περίπου 300 μέτρα. Διακρίνονται ἐπιφανειακὰ θεμέλια ἀπὸ κυκλικά, πεταλόσχημα καὶ ὀθρογώνια κτίσματα. Σὲ πρόχειρὴ ἔρευνα συγκεντρώθηκαν λίγα ἐπιφανειακὰ ὄστρακα (τεμάχια δοχείων).

Ἀπὸ τοὺς ἐρευνητὲς τῆς Ἠπειροῦ ὁ N. Hammond πίστευε ὅτι δὲν ὑπάρχουν τύμβοι στὸ χωρὸ τῆς Ἠπειροῦ, ἐνῶ ὁ Σωτ. Δάκαρης θεωροῦσε πιθανὴ τὴν ὑπαρξὴ τύμβων στὴν Ἑλληνικὴ Ἠπειρο. Ἡ θεωρία αὐτὴ ἐπιβεβαιώθηκε μὲ τὴν ἀνακάλυψη δύο μεσοελλαδικῶν τύμβων στὴν Ἐφύρα καὶ μὲ τοὺς τύμβους τῆς Μερόπης.

Νεκροταφεῖα μὲ μεγάλο ἀριθμὸ τύμβων εἶναι γνωστὰ σὲ πολλὰς χώρες τῆς βορειοδυτικῆς Εὐρώπης, στὴ Βαλκανικὴ Χερσόνησο καὶ στὴς Δαλματικὰς ἀκτὲς. Ἡ καταγωγὴ τοῦ τύμβου πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ στὸ Βορρά. Στὴ Ρωσικὴ γλῶσσα ἡ λέξις KURGAN σημαίνει τύμβο καὶ ὁ πολιτισμὸς τῶν λαῶν, ποὺ χρησιμοποίησαν τοὺς τύμβους, ὀνομάσθηκε ἀπὸ τὸν M. GIMBOU-TAS, πολιτισμὸς KURGAN.

Οἱ τύμβοι δὲν εἶναι ἄγνωστοι στὸν ἑλληνικὸ χωρὸ. Ἐχουν βρεθεῖ σὲ πολλὰς περιοχὰς καὶ χρονολογοῦνται στὴν ὕστερη Πρωτοελλαδική, τὴν Μεσοελλαδικὴ καὶ τὴν Ὑστεροελλαδικὴ ἐποχὴ. Νεώτεροις ἀκόμα, ποὺ χρονολογοῦνται ἀπὸ τὸν 10ο μέχρι τὸν 4ο π.Χ. αἰῶνα, βρίσκομε στὸ πιὸ ἐκτεταμένο νεκροταφεῖο τύμβων, αὐτὸ τῆς Βεργίνας.

Ἡ ἀνασκαφὴ τῶν σπηλαίων τοῦ Ἀσπροχάλικου καὶ τῆς

Καστρίτσας απέδειξε ὅτι ἡ Ἡπειρος εἶχε κατοικηθεῖ ἤδη στὸ τέλος τῆς Παλαιολιθικῆς ἐποχῆς (γύρω στὸ 40.000 π.Χ.) καὶ σ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς Νεώτερης Παλαιολιθικῆς, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ 33.000 ἕως τὸ 8.000 π.Χ. περίπου.

Εὐρήματα τῆς Νεολιθικῆς ἐποχῆς (7.000-2.800 π.Χ.) ἀπὸ τὸ Νεολιθικὸ σπήλαιο τῆς Καστρίτσας καὶ ἀπὸ διάφορες θέσεις στὴν περιοχὴ Λάκκας Σουλίου καὶ στὴ Θεσπρωτία μαρτυροῦν τὴ συνέχεια κατοίκησης τῆς Ἡπείρου. Γιὰ τὴν ἐπόμενη ἐποχὴ τοῦ Χαλκοῦ (2.000-1100 π.Χ.), οἱ γνώσεις εἶναι σχετικὰ λίγες. Σύμφωνα μὲ τὰ μέχρι τώρα γνωστὰ στοιχεῖα, ἔχουμε εὐρήματα ἀπὸ 65 περίπου θέσεις, τριάντα ἀπὸ τὶς ὁποῖες χρονολογοῦνται στὴν Ὑστερη ἐποχὴ τοῦ χαλκοῦ, εἴκοσι στὴν Πρώιμη καὶ Μέση ἐποχὴ τοῦ Χαλκοῦ, ἐνῶ οἱ υπόλοιπες δὲν τοποθετοῦνται μὲ ἀκρίβεια σὲ καμμιά ἀπὸ τὶς τρεῖς περιόδους.

Τα εὐρήματα τῆς Ὑστερης ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ εἶναι περισσότερα, καὶ μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ χρονολογήσουμε ἀκριβέστερα καὶ νὰ παρακολουθήσουμε καλύτερα τὴν πολιτιστικὴ ἐξέλιξη τῆς περιοχῆς, τὴν ἐποχὴ αὐτή.

Οἱ ἀντιπροσωπευτικοὶ τάφοι τῆς ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ στὴν Ἡπειρο ἦσαν, μέχρι τώρα, μεμονωμένοι κιβωτιόσχημοι, πὺ βρέθηκαν σὲ διάφορες θέσεις καὶ χρονολογοῦνται στὴν περίοδο IIIB - IIIΓ τῆς Ὑστερης ἐποχῆς.

Συνολικὰ σὲ 12 θέσεις τῆς Ἡπείρου ἔχουν βρεθεῖ μεμονωμένοι κιβωτιόσχημοι τάφοι: α) στὸ Ἀνθοχώρι Μετσόβου, β) στὴ Γρίμπιανη, γ) στὸ Μαζαράκι Ζίτσας, δ) στὸ Καλμπάκι, ε) στὴ Ζαραβίνα, στ) στὸν Ἐλαφότοπο, ζ) στὰ Μεσογέφυρα Κόνιτσας, η) στὸ Νεοχωρόπουλο Ἰωαννίνων, θ) στὴν Παραμυθιά, ι) στὸ Νεκρομαντεῖο, ια) στὸ Ρωμανὸ Λάκκας Σουλίου καὶ ιβ) στὴν Ἀρίστη Ἰωαννίνων.

Οἱ κιβωτιόσχημοι τάφοι εἶναι ὁ συνηθισμένος τρόπος ταφῆς στὴ διάρκεια τῆς Μέσης καὶ Ὑστερης περιόδου τῆς ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ γιὰ τὴ νότια Ἑλλάδα. Τὸ πρόβλημα δὲ τῆς καταγωγῆς καὶ τῆς χρήσης τους (ἀπὸ μερικοὺς ἢ προέλευσή τους ἀποδίδεται στὴν Ἡπειρο) ἀπασχολεῖ ἀκόμα τοὺς ἱστορικοὺς καὶ ἀρχαιολόγους, πὺ ἔχουν δώσει κατά καιροὺς διάφορες ἐρμηνεῖες,

χωρίς νὰ ἔχουν καταλήξει σὲ ὀριστικὰ συμπεράσματα.

Ὁ τύμβος Α:

Ὁ τύμβος Α μετὰ διάμετρο 12 μ. καὶ ὕψος περίπου 1,00 μ. περιεῖχε τριάντα κιβωτιόσχημους τάφους. Τὸ χῶμα ἀνάμεσα στοὺς τάφους ἦταν καθαρὸ καστανο-κόκκινο καὶ περιεῖχε πολλὰ ὄστρακα ἀγγείων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἄλλα ἀνήκουν στὴ διάρκεια τῆς χρήσεως τοῦ τύμβου καὶ ἄλλα προέρχονται ἀπὸ τὴ σύληση τῶν περισσότερων τάφων.

Στοὺς συλημένους τάφους βρέθηκαν ὑπολείμματα ἀπὸ τοὺς σκελετοὺς, ὄστρακα (τεμάχια) ἀπὸ χειροποίητα ἀγγεῖα προϊστορικῶν χρόνων, τμήματα ἀπὸ ἀσβεστολιθικὰ καὶ πυριτολιθικὰ ἐργαλεῖα, τμήματα ἀπὸ δύο σιδερένια μαχαίρια καὶ δύο σιδερένιες αἰχμὲς δοράτων.

Στὸν τάφο 5 εἶχε τοποθετηθεῖ, δίπλα στὰ πόδια τοῦ νεκροῦ, ἓνα χειροποίητο κανθαρόσχημο ἀγγεῖο μετὰ ὑπερυψωμένες ταινιωτὲς λαβές. Στὸν τάφο 17 βρέθηκαν δύο χειροποίητα ἀγγεῖα, τὸ ἓνα ἐπίσης κανθαρόσχημο, ποὺ συγκολλήθηκε ἀπὸ πολλὰ κομμάτια, παρουσιάζει μικρὲς διαφορὲς ἀπὸ αὐτὸ τοῦ τάφο 5, ἴσως εἶναι λίγο παλιότερο. Ἐχει ὕψος 0,17 μ., διάμετρο βάσης 0,072 μ. καὶ διάμετρο στὸ στόμιο 0,098 μ. Ἐχει ψηλότερο σῶμα ἀπὸ τὸ προηγούμενο. Τὸ δεύτερο ἀγγεῖο εἶναι κυάθιο, ἀπὸ κοκκινωπὸ ἀκάθαρτο πηλό, μετὰ ταινιωτὴ λαβὴ ὑπερυψωμένη. Οἱ τάφοι 5 καὶ 17 εἶναι οἱ παλιότεροι τοῦ τύμβου καὶ μᾶς δίνουν τὸ *TERMINUS POST QUEM* (τὴν ἀρχικὴ θέση) γιὰ τὴ χρονολογία τῆς κατασκευῆς τοῦ τύμβου Α'.

Μερικὰ ἀντικείμενα ἀπὸ ἄλλους τάφους ἀνήκουν ἴσως στὴν Πρώιμη ἐποχὴ τοῦ σιδήρου, δηλαδὴ ἓνα τμήμα σιδερένιου μαχαιριοῦ ἀπὸ τὸ συλημένο τάφο 4 μαζὶ μετὰ ὄστρακα ἀπὸ χειροποίητα ἀγγεῖα, λαβὴ ἄλλου μαχαιριοῦ στὸν τάφο 20, τμήμα ἀπὸ σιδερένια αἰχμὴ δόρατος στὸν τάφο 12 καὶ δεύτερο ἔξω ἀπὸ τὸν τάφο 5. Ἀπὸ τὴν ἐπίχωση μεταξὺ τῶν τάφων ἔχουμε εὐρήματα, ποὺ χρονολογοῦνται στὴν κλασικὴ ἐποχὴ, δηλαδὴ μιὰ κοτύλη (ποτήρι) μετὰ ὀριζόντια καὶ μιὰ κατακόρυφη λαβὴ, ποὺ βρέθη-

κε έξω ἀπὸ τὸν τάφο 12 καὶ χρονολογεῖται στὸν 5ο π.Χ. αἰώνα. Στὸ τέλος τοῦ 5ου αἰώνα, χρονολογεῖται καὶ χάλκινη διχαλωτὴ περόνη, ποὺ βρέθηκε ἀνάμεσα στοὺς φυσικοὺς βράχους νότια τῶν τάφων 7 καὶ 8.

Ἀπὸ τὸν ἀσύλητο τάφο 10 προέρχονται ἀρκετὰ ἀντικείμενα, δηλαδὴ πήλινη κυλινδρική πυξίδα, τὸ πῶμα τῆς ὁποίας στολίζεται μὲ ἀνάγλυφη γυναικεία προτομή, τέσσερα ἀκέραια μυροδοχεῖα καὶ χάλκινο νόμισμα Μολοσσῶν τοῦ 4ου αἰώνα π.Χ. μὲ παράσταση ἀσπίδας μὲ κεραυνὸ στὴ μία ὄψη καὶ κεραυνὸ μέσα σὲ στεφάνι στὴν ἄλλη.

Ἀξιοσημεῖωτο εἶναι ὅτι οἱ τάφοι 11,13,15,25 καὶ 27 στοὺς ὁποίους βρέθηκαν πολλὰ κοσμήματα, δηλαδὴ δαχτυλίδια, μεγάλοι κρίκοι-σφηκωτῆρες μαλλιῶν, σκουλαρίκια καὶ βραχιόλια, χρονολογοῦνται στὸν 7ο-10ο αἰώνα π.Χ.

Ὁ πηλὸς τῶν ὀστράκων, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐπίχωση μεταξὺ τῶν τάφων, εἶναι ἀκάθαρτος μὲ μικρὰ χαλίκια σὲ ἀποχρώσεις ἀπὸ καστανοκόκκινο μέχρι καστανόμαυρο καὶ μαῦρο. Σὲ λίγες περιπτώσεις ἢ ἐπιφάνεια τῶν ὀστράκων εἶναι λεία, ἀνήκουν δηλαδὴ στὴν κατηγορία III τῆς κεραμεικῆς τῆς Ἠπείρου, κατὰ Σ. Δάκαρη, καὶ προέρχονται ἀπὸ σφαιρικὰ κύπελα καὶ κυάθους. Βρέθηκαν, ἐπίσης, ὄστρακα ἀπὸ κοκκινωπὸ καθαρώτερο πηλό, λεπτότερα σὲ πάχος, ποὺ ἀνήκουν σὲ κανθαρόσχημα ἀγγεῖα μὲ ἐπίπεδη βάση καὶ ταινιωτές λαβές. Ἔχουν βρεθεῖ ἀκόμη ἀρκετὰ ὄστρακα μὲ πλαστικὴ διακόσμηση, ποὺ ἀνήκουν στὴν κατηγορία III κατὰ Σ. Δάκαρη, καὶ ἀρκετὰ κομμάτια ἐργαλείων ἀπὸ πυριτόλιθο καὶ ἀσβεστόλιθο (ξέστρα, λεπίδες κ.ά.)

Ὁ τύμβος Β:

Ὁ τύμβος Β βρίσκεται 50 μέτρα νότια τοῦ τύμβου Α' καὶ εἶναι χωμάτινος μὲ διάμετρο περίπου 8,00 μ. Σώζεται σὲ ὕψος μόλις 0,50 μ. ἐπειδὴ τὰ χώματα, ποὺ κάλυπταν τοὺς τάφους, εἶχαν κυλήσει πρὸς τὴν περιφέρεια. Ἀνάμεσα στὰ δένδρα, ποὺ ἦσαν φυτρωμένα πάνω στὸν τύμβο, διακρίνονταν ἐπιφανειακὰ οἱ

ὄρθιες ἀσβεστολιθικὲς πλάκες, πού ὄριζαν τὰ τοιχώματα πέντε τοῦλάχιστον κιβωτιόσχημων τάφων σὲ ἀκτινωτὴ διάταξη.

Τάφοι μέσα στὸν περίβολο: Ἡ ταφὴ Α' ἦταν ἀπλὸς λάκκος στὸ χῶμα δίπλα στὸν περίβολο μὲ τὸν σκελετὸ συνεπτυγμένο. Πάνω στὸ στήθος βρέθηκαν δύο σφηκωτῆρες ἀπὸ χάλκινο σύρμα τριπλῆς παριελίξεως καὶ κάτω ἀπὸ αὐτοὺς ὀχτῶ χάλκινες ἀμφικωνικὲς χάντρες κούφιες ἐσωτερικά. Ἀπὸ τὰ εὐρήματα συμπεραίνεται ὅτι ὁ τάφος ἀνήκε σὲ γυναίκα καὶ μπορεῖ νὰ χρονολογηθεῖ στὸ τέλος τοῦ 11ου ἕως ἀρχῆς τοῦ 10ου αἰώνα π.Χ. Ὁ τάφος 3 ἦταν κιβωτιόσχημος, εἶχε σκελετὸ καλὰ διατηρημένο, κτερισμένο μὲ χειροποίητο ἀμφορίσκο καὶ δύο ὀστέινες περόνες.

Οἱ τάφοι, πού βρέθηκαν ἔξω ἀπὸ τὸν περίβολο: Τάφος 4: Ὁ κιβωτιόσχημος τάφος 4 βρέθηκε χωρὶς κάλυμμα. Περιεῖχε τὰ ὅσα πέντε σκελετῶν μὲ τὰ τρία κρανία στὸ δυτικὸ ἄκρο καὶ τὰ ἄλλα δύο στὸ ἀνατολικό. Ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸ συγκεντρώθηκαν λίγα ὄστρακα χειροποίητων ἀγγείων. Ὁ τάφος 1 ἦταν συλημένος. Βρέθηκαν ὑπολείμματα ἀπὸ τὸ σκελετὸ μὲ λίγα ὄστρακα ἀπὸ χοντρά χειροποίητα ἀγγεῖα. Ὁ τάφος 2 δὲν ἐρευνήθηκε, γιατί ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸ του πρέπει νὰ ἀφαιρεθεῖ τμῆμα κορμοῦ τεράστιας βελανιδιάς. Ὁ τάφος 5 ἔσωζε κάλυμμα ἀπὸ τρεῖς ἀκανόνιστες ἀσβεστολιθικὲς πλάκες. Ὁ σκελετὸς του σωζόταν σὲ καλὴ κατάσταση σὲ ὕπτια στάση πάνω στὸ χῶμα μὲ τὸ κρανίον πρὸς τὰ Β.Α. Στὴν ἐπίχωσή του βρέθηκαν μόνο λίγα ὄστρακα ἀπὸ χοντρά χειροποίητα ἀγγεῖα. Ἐξω ἀπὸ τοὺς τάφους βρέθηκαν πολλὰ ὄστρακα χειροποίητων ἀγγείων ἀπὸ χοντρόκοκκο καστανόμαυρο καὶ μαῦρο πηλὸ μὲ μικρὰ χαλίκια. Σὲ μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια εἶναι λειασμένη μὲ ξύλινο ἢ ὀστέينو ἐργαλεῖο. Προέρχονται ἀπὸ ἀνοιχτὰ κυρίως ἀγγεῖα δηλαδὴ κυάθους, βαθειὲς φιάλες, πιθάρια, κανθάρους κ.ά. Οἱ λαβές, πού βρέθηκαν, εἶναι ταινιωτὲς ἢ ἡμικυκλικές. Δύο εἶναι διχαλωτὲς τοῦ τύπου WISH—BONE, ἡ μία μὲ διπλὴ ἀπόληξη καὶ ἡ δεύτερη μὲ τριγωνικὴ ἀπόληξη. Χαρακτηριστικὸ εἶναι κομμάτι ἀπὸ μικρὸ κύαθο μὲ ὑπερυψωμένη ταινιωτὴ λαβὴ ὀρθογωνικῆς τομῆς. Τὸ ἀγγεῖο δὲν εἶχε βάση καὶ σχηματίζει ἀκμὴ στὸ ὕψος τῆς ρίζας

τῆς λαβῆς. Βρέθηκαν, επίσης, ὄστρακα μὲ πλαστικὴ διακόσμηση, ποὺ μιμεῖται σχοινί.

Διαπιστώσεις ἀπὸ συγκριτικὰ δεδομένα:

Συγκρίνοντας τὰ εὐρήματα τοῦ τύμβου Α με ἄλλο γνωστὸ ὑλικό, θὰ πρέπει νὰ τοποθετήσουμε τὴν κατασκευὴ του στὴ μεταβατικὴ περίοδο ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ χαλκοῦ στὴν ἐποχὴ τοῦ σιδήρου. Σὲ λίγο παλιότερη χρονολόγηση μᾶς ὀδηγοῦν τὰ μέχρι τώρα εὐρήματα τοῦ τύμβου Β με μερικὰ ἀκόμα προγενέστερα δείγματα ἀνάμεσα στὰ ὄστρακα τῆς ἐπίχωσης μεταξὺ τῶν τάφων.

Ὁ τύμβος Α, ὅπως ἐκτέθηκε παραπάνω, χρησιμοποιήθηκε, γιὰ ἀρκετοὺς αἰῶνες καὶ στὴν ἀρχαία ἐποχὴ καὶ μερικοὺς

Ἡ χρῆση τοῦ τύμβου αὐτοῦ (Α) ἀπὸ τὸν 11ο μέχρι τὸν 4ο αἰῶνα π.Χ. καὶ ἡ ὕπαρξη στὴν ἴδια περιοχὴ πλήθους τύμβων καὶ θεμελίων κτισμάτων μαρτυρεῖ ἀνάλογη διάρκεια ζωῆς μιᾶς μεγάλης γεωγροκτηνοτροφικῆς κοινότητας.

Πληροφορίες γιὰ τὶς ἀνασκαφὲς κατὰ τὰ ἔτη 1982-1983

Κατὰ τὸ ἔτος 1982, ὀλοκληρώθηκε ἡ ἀνασκαφὴ δύο τύμβων (Β καὶ Γ) καὶ ἄρχισε ἔρευνα στὸν οἰκισμὸ μὲ τὸν καθαρισμὸ τριῶν ὀκτώσχημων καὶ ἄλλων καμπύλων κτιρίων προϊστορικῶν χρόνων. Ἡ ἔρευνα αὐτὴ ἔφερε σὲ φῶς καινούργια στοιχεῖα, ὅπως τὰ κορινθιακὰ ἀγγεῖα, ποὺ βρέθηκαν στὸν τύμβο Γ, καὶ τὰ ὁποῖα ἀποδεικνύουν τὴν ἐπικοινωνία τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς μὲ τὸν νότο στοὺς ἀρχαίκοις χρόνους.

Στοὺς τάφους, ποὺ ἐρευνήθηκαν, διαπιστώθηκαν ἐνδιαφέροντα ταφικὰ ἔθιμα, βρέθηκαν πήλινα χειροποίητα ἀγγεῖα, σιδερένια ἀντικείμενα καὶ σφονδύλια, ποὺ χρονολογοῦνται ἀπὸ τὸν 11ο μέχρι τὸν 4ο αἰῶνα π.Χ. Στὸν χῶρο μεταξὺ τῶν τάφων βρέθηκαν πολλὰ ὄστρακα ἀπὸ ἀγγεῖα, ποὺμποροῦν νὰ χρονολογηθοῦν στὴν Πρώιμη καὶ Ὑστερὴ ἐποχὴ τοῦ Χαλκοῦ (2.000-1100 π.Χ.).

Ἐντοπίστηκαν καὶ ἄλλες συστάδες τύμβων, ποὺ ἐκτείνονται ἀπὸ Ἀνατολὰς πρὸς Δυσμὰς σὲ μῆκος περίπου τριῶν χι-

λιομέτρων καὶ ἀκτίνα 500 μ., καὶ εἶναι ἀδύνατο νὰ ὑπολογιστεῖ ὁ ἀκριβὴς ἀριθμὸς τους.

Μιὰ ἄλλη, ἐπίσης, διαπίστωση εἶναι ὅτι ἐντοπίζονται σὲ ἀποστάσεις ομάδες πολλῶν θεμελίων ἀπὸ κτίρια καμπύλα, κυκλικὰ καὶ ὀρθογώνια.

Κατὰ τὸ ἔτος 1983, συνεχίστηκαν οἱ ἀνασκαφές καὶ συγκεντρώθηκαν πολλὰ ἀνάλογα εὐρήματα, ποὺ ὀδηγοῦν σὲ ἀξιόλογα συμπεράσματα. Ἔχει ἐντοπισθεῖ περιοχή, στὴν ὁποία εὐρίσκεται ἑλληνιστικὴ πόλις. Λόγω τῶν σημαντικῶν εὐρημάτων καὶ τοῦ ἐντοπισμοῦ ἀξιόλογων ἀρχαιολογικῶν σημείων σὲ ἄλλες θέσεις τῆς κοιλάδας, ποὺ ἐκτείνεται ἀπὸ τὴν κοινότητα Δρυμῶν καὶ φθάνει μέχρι τὸ Λαχανόκαστρο καὶ τὸ Κεφαλόβρυσο, ἡ Ἐφορεία Ἀρχαιοτήτων Ἰωαννίνων ἔχει κηρύξει ὀλοκληρὴ τὴν περιοχή ὡς ἀρχαιολογικὸ χῶρο μὲ τὶς ἀνάλογες συνέπειες.

Τὰ εὐρήματα στὸ Μουσεῖο Ἰωαννίνων:

Εὐρήματα ἀπὸ τὶς ἀνωτέρω ἀνασκαφές ἔχουν ἐκτεθεῖ στὴν αἴθουσα Γ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Ἰωαννίνων. Εἰδικὸ πληροφοριακὸ κείμενο, σχέδιο τῆς περιοχῆς καὶ σχετικὲς φωτογραφίες, ὅλα τοποθετημένα κοντὰ στὰ εὐρήματα, κατατοπίζουν ἐπαρκῶς τὸν ἐπισκέπτη.

Ἡ. Ανδρέου, Ἐπιμελητὴς ἀρχαιοτήτων

2. Περὶ τῆς ἐν Πωγωνιανῇ Μολυβδοσκεπάστου Μονῆς, τοῦ Νικ. Μυστακίδου (βλ. «Φωνὴ τῆς Ἠπείρου», Ἀθῆναι, 28 Νοεμβρίου καὶ 4 Δεκεμβρίου 1901):

Εἰς τὴν θέσιν, ἣν εὐρίσκεται ἤδη ἡ Μολυβδοσκεπάστος Μονή, ὑπῆρχε πρότερον λουτρὸν τετράγωνον τὸ σχῆμα, μέγιστον καὶ περικαλλὲς ἐπ' ὀνόματι τοῦ Διὸς μὲ πολλὰ καὶ διάφορα δώματα, εἰς ὃ ἤρχοντο ἀπὸ ὅλα τοῦ κόσμου τὰ μέρη καὶ ἐλούοντο· μάλιστα, ὡς διηγοῦνται, εἶχον ἔλθει καὶ τινες αὐτοκρατορικοὶ πρίγκηπες καὶ ἐπιφανεῖς ἄνδρες ἐκ τῆς Ρώμης, οἵτι-

νες, οὐ μόνον πολλὴν περιποίησιν εὖρον, ἀλλὰ καὶ θεραπείαν οὐκ ὀλίγην, καὶ ἐπιστρέφοντες ἀπέστειλλον ἀπὸ τὴν Ρώμην πολλὰ δῶρα ὡς καὶ τινὰς κίονας, οὓς ἔστησαν πλησίον καὶ ἐλάμπρυναν τὴν στοᾶν τοῦ λουτροῦ, ἐφ' οὗ τὰ θεμέλια ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πρωγωνάτου ἢ ἤδη εὕρισκομένη ἐν Διπαλίτση «Μολυβδοσκεπάστος» καλουμένη Μονή, περὶ ἧς θὰ εἴπωμεν παρακάτω. Εἰς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος λουτρὸν ἐλούοντο οὐ μόνον ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ ἔπλυνον τοὺς βόας καὶ λοιπὰ πρὸς θυσίαν ζῶα, ἢ ὡς τινες λέγουσιν, ὅτι δι' αὐτοῦ εἰσήγοντο εἰς τὸν ναὸν τὰ θυσιαζόμενα ζῶα. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ οἱ βασιλεῖς καὶ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ, οἵτινες ἤρχοντο νὰ δώσωσι τὸν ὄρκον τῶν εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Μαχέτα Διός, ὅτι θὰ διοικήσωσι τὸν λαὸν πιστῶς, διὰ τοῦ λουτροῦ ἐκείνου εἰσήγοντο εἰς τὸν ναὸν.

Μυθολογοῦσιν ὅτι αἰτιοὶ ἦσαν ὁ ἥλιος καὶ τὸ φεγγάρι, οἵτινες ἐνωθέντες ἐξέλεξαν τὴν θέσιν ταύτην καὶ ὠκοδόμησαν τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος λουτρόν, οὗτινος τὰ ὕδατα οὐ μόνον ἐθεράπευσαν πολλὰς νόσους, ἀλλ' εἶχον τὴν ιδιότητα, ὡς διηγούνται, νὰ καθιστῶσι τὸν λουόμενον ἢ τὸν πίνοντα ἐξ αὐτῶν ἐπιλήσιμονα τῆς ἐπιγείου καταστάσεως.

Τὰ ὕδατα τοῦ λουτροῦ ἐκείνου εἰσῆρχοντο ἐκ τεσσάρων πηγῶν καὶ μετωχετεύοντο αὐθις ἐπὶ τὸ δυτικώτερον τῆς Διπαλίτσης μέρος, ὅπερ ἦν περιφραγμένον μὲ λίθινον τοῖχον, εἶχε δὲ κύκλῳ πολλὰς κίονας, βαστάζοντας στέγην τινά, καὶ ἐπὶ τὴν στέγην ἐκείτο ἄγαλμά τι, ἀφιερωμένον εἰς τὸν θεὸν Δία, εἰς ὃν καὶ ὀλόκληρος ἡ Διπαλίτσα, ἣτις, τὸ πάλαι διάσημος τῆς Ἡπείρου πόλις, ἐλέγετο πρότερον Διόςπολις (Διός πόλις). Εἶτα, ἐπὶ Σλαυοκρατίας, ἐκλήθη Διπαλίτσα μὲ πληθυσμὸν πολλὸν καὶ μὲ διάφορα δημόσια κτίρια, ἀνάγλυφα ἐπιμελῶς καὶ φιλοκάλως κατασκευασμένα ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, ὡς καὶ τὴν σήμερον εὕρισκονται πολλὰ ἀρχαιότητες, ὡς καὶ ὁ ἐκ Πολύτσιανης ἀείμνηστος φίλος ἀρχιμανδρίτης Κωνσταντῖνος εὗρεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Τριάδος εἰς ἓνα λίθον τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν· «Μνήμην Ἀθανάτου σώζων» κεφαλαίοις γράμμασι κτλ.

Ἡ Διπαλίτσα ἀπετέλει μίαν καὶ τὴν αὐτὴν κοινότητα μετὰ τῶν Ὀστανίτσης, Μεσαριᾶς καὶ λοιπῶν κωμῶν, κτισθεῖσα ἐπ'

ὀνόματι τοῦ Διός (Διόπολις), ἦν πολυάνθρωπος καὶ εἶχε θρησκευίαν μυθολογικὴν καὶ εἰδωλολατρικὴν, δηλαδὴ οἱ κάτοικοι ἐδόξαζον ψευδεῖς καὶ μυθώδεις θεοὺς καὶ ἐλάτρευον τὰ εἰδωλα ἢ τὰ ἀγάλματα αὐτῶν, τὰ ὅποια κατεσκευάζον ἐπάνω εἰς μάρμαρον. Τὸ μεγαλύτερον δὲ ἄγαλμα ἦν τεθειμένον ἐντὸς τοῦ λουτροῦ, καὶ τὸ ὅποῖον ὡς λέγεται, πρῶτος ὁ Κωνσταντῖνος Πρωγανάτος τὸ ἐσήκωσεν, ὅστις ἐσήκωσε καὶ τὴν πανήρυγιν, τὴν μεταξὺ Μαυροπούλου καὶ Τεριαχίου γενομένην, καὶ τὴν ἔφερεν εἰς τὴν Διπαλίτσαν, ἧς τὸ εἰσόδημα ἐχρησίμευεν εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν ναόν, διότι ἡ θέσις αὕτη εἶχεν ἀνάγκην ὑποστηρίξεως. Συνέβαινον ἐκεῖσε πάντοτε, ἐπειδὴ ἦτο κέντρον, πόλεμοι καὶ ἔριδες, διότι διὰ τοῦ μέρους τούτου διήρχοντο οἱ Γότθοι, Ἄβαροι (Σκυθικὸν γένος) καὶ ἄλλοι, οἵτινες μὲ πολυάριθμον στρατὸν ἐπολιόρκησαν τὸ μέρος τοῦτο ἀπόντος τοῦ τότε βασιλέως.

Τοῦτο αὐτὸ ἠνάγκασε τὸν Κωνσταντῖνον Πρωγανάτον¹ νὰ διέλθῃ τὰ μέρη τῆς Ἡπείρου καὶ ἰδίᾳ τὸ μέρος τοῦτο τῆς Πρωγωνιανῆς, εἰς ὃ ἔκτισε τεῖχη δυνατὰ καὶ πάλαια, ὧν τὰ ἐρείπια σώζονται μέχρι τοῦδε. Ὁ Κωνσταντῖνος Πρωγανάτος ἐλθὼν εἰς τὴν Διόσπολιν (Διπαλίτσαν), ἐκάθησεν ἀρκετὸν καιρὸν, ὡς διηγοῦνται, σχεδὸν ὀκτῶ ἔτη. Ἦν κατὰ τὸ σῶμα λευκὸς ὡς καὶ περιβεβλημένος πορφύραν χρυσοκέντητον καὶ ξίφος κοπτερόν. Περιστοιχιζόμενος ὑπὸ ἀξιωματικῶν κτλ., οἵτινες τὸν ὠδήγησαν, εἰσῆλθε πρώτην φορὰν εἰς τὴν μεταξὺ Ὀστανίτσης καὶ Διπαλίτσης ἐπὶ λίθου ἐκτισμένην τῶν Ταξιαρχῶν Μονήν, εἰς ἣν εὐρῶν τοὺς ψάλτας, οἵτινες ἔψαλλον τὰ μεγαλυνάρια καὶ, ἄνευ δικαιολογημένης ἀφορμῆς, τοὺς ἐπέπληξε, καὶ ἐξῆλθε τοῦ ναοῦ. Εἰσῆλθεν εἰς τὸ λουτρὸν ὑπὸ τῶν ἰδίων ἀξιωματικῶν, τὸ ὅποῖον λουτρὸν τὸν ἔβλαψε, διότι εἰσῆλθε λευκὸς καὶ ἐξῆλθε μέλας καὶ ἐλυπεῖτο διὰ τοῦτο πολὺ καὶ ἐκάθητο καταλύπητος ἐντὸς τῶν παλατιῶν καὶ τοῦτο δεν τὸ ἀπέδιδεν εἰς ἄλλο, εἰμὴ διότι ἐπέπληξεν ἀδίκως τοὺς ψάλτας. Ἡ σύζυγός του τοῦ ἔλεγεν, ἐν ὅσῳ κυλιόμεθα εἰς τὴν ἀμαρτίαν καὶ εὐρισκόμεθα μακρὰν τοῦ Θεοῦ, δὲν

1. Ὁ Κων. Πρωγανάτος αὐτοκράτορας του Βυζαντίου (668-685) κατέστειλε στάσεις, κατεπολέμησε τοὺς Ἀραβες, Σλαύους καὶ Βουλγάρους καὶ διοργάνωσε τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ Κράτος, τὸ ὅποιο ἄφησε πολὺ ἰσχυρό.

δυνάμεθα νὰ εὐρωμεν ἔλεος· ἐλθέ, τοῦ εἶπεν, εἰς αἴσθησιν καὶ τάχυνε τὴν ἐπιστροφὴν πρὸς αὐτὸν διὰ τῆς μετανοίας καὶ θὰ ἐξέλθῃς λευκὸς τοῦ λουτροῦ. Τοιοῦτοτρόπως, ὁ Κωνσταντῖνος Πωγωνάτος οὐ μόνον ἀπὸ καρδίας ἐζήτησε συγχώρησιν, ἀλλὰ καὶ ὑπεσχέθη δι' ἐξόδων του να κτίσῃ ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Μονὴν, «Μονὴν Μολυβδοσκεπάστον» καλουμένην, διότι πρότερον ἐκαλύπτετο μὲ μολυβδον κτλ. Εἰσελθὼν αὐθις εἰς τὸ λουτρὸν ἐξῆλθε λευκὸς, ὡς ἦτο καὶ πρότερον, καὶ ἐχάρη αὐτὸς τε, οἱ αὐλικοὶ του καὶ ὅλος ὁ κόσμος, καὶ ἔκαμαν χαραῖς καὶ πανηγύρια. Ἐκτοτε, ὡς λέγουσιν, ἐσυστήθη καὶ ἡ μεγάλη πανήγυρις «Πωγωνιανή» ὀνομαζομένη, ἐξ ἧς καὶ ἄρξασα ἡ ἐπαρχία μέχρι τοῦδε ὀνομάζεται. Ἡ πανήγυρις αὕτη διήρκει ἓνα περίπου μῆνα, διετηρήθη μέχρι τοῦ 1792, ὅτε μετηνεχθῆ εἰς Ἰωάννινα· διετήρησε δὲ τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς ὄνομα «Πωγωνιανή».

Ὁ Κωνσταντῖνος διέταξε τότε τὴν κατεδάφισιν τοῦ λουτροῦ, μεθ' οὗ τὴν ὕλην διετάχθη δι' ἐπιταγῆς ὁ ἐκ τῶν μεγαλυτέρων αὐλικῶν του Μαρκοῦλος ὀνομαζόμενος, ὅστις παρεστάθη μέχρι τῆς ἀποπερατώσεως τῆς Μονῆς καὶ ἀνήγειρε ταύτην, ὡς ὑπεσχέθη, ἐκ βάθρων κτλ. Λέγεται ἐκ παραδόσεως ἀρχαίας, ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος Πωγωνάτος ἠγάπα πολὺ τὸ μέρος τοῦτο καὶ πολὺ περισσότερον ἠγάπησεν αὐτὸ ἀπὸ τὸν καιρὸν, ὅπου ἐξῆλθε λευκὸς ἀπὸ τοῦ λουτροῦ. Κατ' ἀρχὰς, λέγεται, ἦν ἡγεμὼν τοῦ τόπου εἴτα αὐτοκράτωρ Κων/πόλεως, ὅστις οὐ μόνον ἵδρυσεν τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος μονὴν, ἀλλὰ καὶ ἐπροίκισεν αὐτὴν με πολλὰς γαίας εἰς τὰς πέριξ παρακειμένας κώμας· εἶχε νὰ κάμῃ ἀπὸ Πρεμετὴν ἕως εἰς τὸ Καλμπάκι ὡς καὶ εἰς τὴν Κολώνια κλπ. Πολλοὶ δὲ καὶ κατόπιν τοῦ Πωγωνάτου ἀφιέρωσαν εἰς τὴν ρηθεῖσαν Μονὴν οὐ μόνον γαίας, ἱερὰ σκεύη, ἀλλὰ καὶ ἄλλα ἐν Ρωσσίᾳ καὶ Βλαχίᾳ κτήματα, ὡς ὁ Ἰωάννης Γκούρμας καὶ ὁ Σάδουλος Μιχαλόση ἐκ Διπαλίτσης ἐν Βουκουρεστίῳ κτήματα προσοδοφόρα, διὰ νὰ ὠφελῶνται ἐκ τοῦ περισσεύματος οἱ ἀσκούμενοι πατέρες καὶ οἱ πέριξ πενόμενοι.

Τὴν μολυβδοσκεπάστον Μονὴν πρώτην φορὰν τῷ 650 ἵδρυσεν ὁ Κωνσταντῖνος Πωγωνάτος, ὅπoταν ἐτίμησεν αὐτὴν μὲ

Ἄρχιεπισκοπικὸν θρόνον, ὅστις διετηρήθη μέχρι τοῦ 1863 καὶ εἶχε τρεῖς ἐπισκόπους: τὸν Σελασοφόρου καὶ Ἐμπορίας, τὸν Πουλχεριουπόλεως καὶ Δεβρῶν. Κατ' ἀρχάς, οἱ ἀρχιεπίσκοποι αὐτῆς εἶχον τὴν ἔδραν των εἰς τὴν Μολυβδοσκεπάστον μονήν, εἶτα κατὰ τὸν ιβ'. αἰῶνα εἰς τὴν Διπαλίτσαν, ὅπου ἐκτίσθη τῷ 1298 ὁ καθεδρικὸς τῶν Ἁγ. Ἀποστόλων ναός. Μετὰ δὲ ἔτη πολλὰ κατεστράφη παντελῶς ἡ Μολυβδοσκεπάστος καὶ ἀνεκαινίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀνδρόνικου τοῦ Κομνηνοῦ καὶ μεγάλου Δούκα· καὶ πάλιν ἐλθὼν εἰς ἔσχατον ἀφανισμόν ἀνεκαινίσθη τῇ α' Δεκεμβρίου 1521. Ἡ ἐπαρχία αὕτη διετέλεσεν ὅτε μὲν ἀρχιεπισκοπὴ συνηνωμένη μετὰ τῶν ἐπαρχιῶν Κορυτσαῆς, ἄλλοτε μετὰ τῆς ἐπισκοπῆς Βελλᾶς, τὸ δὲ 1864 Συνοδικῇ ἀποφάσει ἐσχόλασε παντελῶς καὶ συνεχωνεύθη προσαρτηθεισῶν τῶν χωρῶν αὐτῆς εἰς τὰ ἐπαρχίας Κορυτσαῆς, Βελλᾶς κλπ. ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Πωγωνιανῆς Παναρέτου, ὅστις ἀπεβίωσεν ἐν Βουκουρεστίῳ. Οὐδέποτε ὁ θρόνος ταύτης πρὸ τοῦ 1828 ὑπεβιβάσθη οὐδὲ εἰς ἄλλην ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν τῆς Ἡπείρου προσηρτήθη, τὸ δὲ νότιον διαμέρισμα τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἀπὸ τοῦ θρόνου τούτου ἐν ἀγνώστῳ ἐποχῇ ἀποσπασθὲν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν Δρυϊνουπόλεως κατὰ τὸ πλεῖστον προσηρτήθη. Ἀπὸ δὲ τοῦ 1687 ἕως τοῦ 1788 οἱ ἀρχιεπίσκοποι Πωγωνιανῆς διέμενον ἐν Βουκουρεστίῳ εἰς τὰς ἐκεῖσε Μοναστηριακὰς γαίας, ἀπὸ δὲ τῆς ἐποχῆς ταύτης μέχρι τῆς καταλύσεως τοῦ θρόνου (1863) πάντοτε τὰ ὑψηλὰ αὐτῶν καθήκοντα ἀνετίθεντο εἰς τοὺς ἡγουμένους τῆς Μονῆς. Τὸ δὲ 1828, ὁ θρόνος οὗτος προσηρτήθη εἰς τὴν μητρόπολιν τῆς Κορυτσαῆς, τὸ δὲ 1834 ἠνώθη μετὰ τῆς ἐπισκοπῆς Βελλᾶς καὶ Πωγωνιανῆς. Τὸ δὲ 1842, ἡ ἐπισκοπὴ Βελλᾶς εἰς τὴν Μητρόπολιν τῶν Ἰωαννίνων προσηρτήθη. Τὸ δὲ 1812 ἀποσπασθέντα πολλὰ χωρία τῆς Πωγωνιανῆς, προσηρτήθησαν εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Δρυϊνουπόλεως, ὅποτε ἡ ἔδρα ἦν εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν. Ὑπήγοντο δὲ εἰς Πωγωνιανὴν πλὴν τοῦ Μποντσικοῦ καὶ τῶν παρὰ τὴν δεξιὰν καὶ ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ἀώου χωρίων, ἐξαιρουμένης τῆς Συκιάς, ἐκ μὲν τοῦ τμήματος Πρεμετίου ἔνδεκα χωρία, ἐκ τῆς Κονίτισης τὰ Λεσκοβίκιον, Μελισιόνα, Μαζοῦ καὶ Σαναβός. Ἡ Διπαλίτσα (Διός πόλις) εἶναι

λείψανον τῆς Πωγωνιανῆς, ἡ δὲ Μολυβδοσκεπάστος Μονὴ κατὰ φυσικὸν λόγον ἀντικατέστησε τὸν μεγαλοπρεπέστατον ναὸν τοῦ Ἀρείου Διὸς ἢ Μαληβοῦ.

Ἀρχιεπίσκοποι Πωγωνιανῆς
(κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν τιθέμενοι)

650-680 μ. Χρ. Παρθένιος, ὅστις ὑπῆγεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἔφερε τὰ συγκέλια γράμματα τῆς Πωγωνιανῆς. 812 Ἀβακούμ ἐλεήμων. 851 Ὑπάτιος. 896 Χρύσανθος. 919 Βησσαρίων. 950 Ἀγάπιος Δρυϊοβιανίτης ἡγούμενος Δρυϊάνου εἶτα ἀρχιεπίσκοπος Πωγωνιανῆς. 982 Πανάρετος. 1096 Χρύσανθος. 1127 Μητροφάνης ἐκ Δελβινακίου. 1210 Διονύσιος 1270 Γεράσιμος ἀγράμματος. 1298 Παγώμιος, ὅστις ἀνέβαινε εἰς τὸ ὄρος Νεμέρτσικα καὶ προσηύχετο· κατὰ τὸ ἔτος ἰδρῦθη ὁ ἐν Διπαλίτση καθεδρικός ναὸς τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων. 1300 Μελέτιος. 1364 Ἀγαθόνικος ἐκ Ζαραβίνης ἢ Αρινίστης. 1384 Ἀγάπιος ἐγγράμματος ἀναφέρεται τὸ ὄνομά του εἰς πολλὰ χειρόγραφα. 1445 Κυπριανός, ὅστις, τὶς οἶδε διὰ ποίαν αἰτίαν, ἐκάθητο εἰς Μονὴν Πολυτσάνης. 1503 Πρωτοπαπᾶς τις ἐκάθητο εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον, ὅστις, ἦν ἐγγράμματος. 1550 Βησσαρίων. 1560 Διονύσιος. 1572 Γαβριήλ. 1571-1578 Παρθένιος ἐκ Διπαλίτσης. 1610 Ματθαῖος. 1630 Σισίνιος μετατεθείς. 1643 Παρθένιος παραιτηθείς. 1650 Δανιήλ ἐξ Ὑψηλοτέρας. 1656 Νεκτάριος. 1684-1687 Διονύσιος. 1682-1702 Μαλάχιος ἢ Μαλαχίας. 1667 Μανασῆς χειροτονηθεὶς 30 Ἰουνίου. 1708 Εὐθύμος, εἶτα ἀναφέρεται ὡς Μέγας Οἰκονόμος ἐγγράμματος. 1720 Ἰωαννίκιος υἱὸς Εὐσταθίου Παγούνη ἐξ Ὀστανίτσης, εἶτα τὸ 1727 ἀναφέρονται οἱ ἡγούμενοι Παῖσιος καὶ Ἀγάπιος καὶ Βαρθολομαῖος. 1729 Δανιήλ. 1780 Ἀθανάσιος. 1782 Δοσίθεος. 1783 Διονύσος ἐκ Διπαλίτσης ἐκ τῶν Γκανιατῶν. 1793-1800 Ἄνθιμος, εἶτα τὸ 1814 ἀναφέρεται ὡς ἡγούμενος ὁ παπᾶ Ἀπόστολος, ὅστις ὑπῆγεν εἰς τὸ Βουκουρέστιον. 1826 Διονύσιος, ὅστις ἀπεβίωσε τὸ 1829. 1830-1834 Βησσαρίων Κορυτσᾶς καὶ Πωγωνιανῆς. 1835-1839 Ἰωσήφ Βελλᾶς καὶ Πωγωνιανῆς, ὅστις τὸν Δεκέμβριον τοῦ

1834 φαίνεται ὑπογεγραμμένος ἐν ταῖς πράξεσι τῆς Συνόδου. 1839-1846 Ἱερόθεος, ἐκ Σμύρνης Βελλᾶς καὶ Πωγωνιανῆς. 1847 Δωρόθεος. 1848 Νεόφυτος. 1848 Μελέτιος Λέριος, ὁ ἀπὸ Τυρολόης, εἶτα τῷ 1849 ἀναφέρεται ἡγούμενος Μονῆς ὁ Ἀγάπιος ἀρχιερατικὸς ἐπίτροπος. 1850 1854 Νίκανδρος Χῖος ὁ ἀπὸ Λαμψάκου, ἐν Βουκουρεστίῳ ἐγκαταστάς, κύριον αὐτοῦ προέθετο μέλημα νὰ πλουτίσῃ οὐδόλως περὶ τῶν ἀποστειλάντων αὐτὸν καὶ προῖσταμένων μεριμνῶν. 1854-1863 Πανάρετος ἀρχιεπίσκοπος Πωγωνιανῆς ἐκ τοῦ μεγάλου Τυρνόβου, ἀπεβίωσεν ἐν Βλαχία.

Ἡ Διπαλίτσα καταστραφεῖσα τῷ 1770 ἀντικατέστη ὑπὸ τῆς κώμης Κακόλακκος μέχρι τοῦ 1846-1850. Ἐκτοτε δὲ ἐγένετο ἡ κωμόπολις Βοστίνα πρωτεύουσα τῆς Πωγωνιανῆς, ἐν ἧ μὲν οἱ διαπρεπῆς καὶ λαμπρῶς κατηρτισμένος φίλος μας Οἰκονόμος Παπᾶ Ἀναστάσιος ἐκ Δρυμάδων, ἀρχιερατικὸς ἐπίτροπος τῶν ἁγίων Δρυϊνουπόλεως καὶ Βελλᾶς ἀπὸ τοῦ 1880.

Ἐν Δροβιάνῃ τῇ 4 Δεκεμβρίου 1901.

Νικόλαος Γ. Μυστακίδης

3. Ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Πωγωνιανῆς καὶ ἡ Σταυροπηγιακὴ Μονὴ Μολυβδοσκεπέστου, ἱστορικαὶ σημειώσεις Λεων. Βασιλειάδη («Ἡπειρωτικὸς Ἀστὴρ», Ἀθῆναι, 1904, σελ. 180-183).

Ὁ Ἀρχιεπισκοπικὸς οὗτος θρόνος συνέστη ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου. Ἐκ τούτου ὄλον τὸ τμῆμα ἐκλήθη καὶ καλεῖται μέχρι τῆς σήμερον Πωγώνιον ἢ παλαιὰ Πωγωνιανή. Ὁ κ. Λαμπρίδης εἰς τὰ Ἡπειρωτικὰ του μελετήματα ἐσφαλμένως σημειοῖ ὅτι ἡ ὀνομασία αὕτη εἶναι Σλαβικὴ. Ἐν τέταρτον τῆς ὥρας ἀπὸ τοῦ χωρίου Δεπαλίτσης παρὰ τὸν Ἀῶν κεῖται ἡ ἱστορικὴ Μονὴ Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἢ καλουμένη Μολυβδοσκεπέστος. Ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων δαπάνῃ τοῦ Αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου, ὡς βεβαιοῦται ἐκ τῆς ἐντὸς τοῦ ναοῦ σωζομένης ἐπιγραφῆς καὶ ἐπιδιωρθώθη ἀργότερα δι' ἐξόδων Ἀνδρονίκου τοῦ Κομνηνοῦ. Μετὰ πάροδον ἀρκετοῦ χρό-

νου ἤτοι ἐν ἔτει 1521 επεσκευάσθη καὶ πάλιν, ἄγνωστον ὁμως ὑπό τίνος. Τοιχογραφία διατηρουμένη μέχρι τῆς σήμερον ἐν τῇ Μονῇ ταύτῃ εἰκονίζει τοὺς ἐν λόγῳ δύο Αὐτοκράτορας. Τὸ κτίριον τῆς Μολυβδοσκεπάστου, ὅπερ εἶναι καθαρῶς Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ οὐδεμίαν κατὰ τὰς διαφορούς, ἀσημάντους ἄλλως τε, ἐπιδιορθώσεις ὑπέστη ἀλλοίωσιν. Γνωστὸν ἐκ τῆς ἱστορίας ὅτι Κωνσταντῖνος ὁ Πρωγωνάτος βασιλεύσας ἀπὸ τοῦ 668-685 ὑπῆρξεν ὁ μόνος μετὰ τὸν Ἡράκλειον ἄξιος λόγου Βυζαντινὸς Αὐτοκράτωρ. Οὗτος ἐπιστρέφων ἐκ τῆς κατὰ τῶν Σικελῶν ἐκστρατείας του διῆλθεν ἐξ Ἡπείρου καὶ διέμεινεν ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν ἀντικρὺ ἀπὸ τῆς Διπαλίτσης ὄχθην τοῦ Ἀώου πόλιν Σεσάριαν ἢ Σεσάριαν, ἧς ἐλάχιστα λείψανα ἀπαντῶνται σήμερον. Εὐρέθησαν μόνον κατὰ διαφορούς ἐποχὰς εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην νομίσματα βυζαντινά. Τὴν πόλιν ταύτην λέγεται ὅτι ἐθεμελίωσεν ὁ ἴδιος ὁ Αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Πρωγωνάτος, ὅστις ἐτίμησε συγχρόνως τὸ τμήμα τοῦτο μὲ Ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον καὶ ἐκτίσεν καὶ τὴν ἐν λόγῳ Μονήν, ἧτις προηγουμένως ὑπῆρξε μικρὸν παρεκκλήσιον τῆς νῦν ἀσημάντου κώμης Δεπαλίτσης. Ἡ Μονὴ αὕτη ἐχρησίμευσεν ὡς πρῶτος καθεδρικὸς τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς ναὸς καὶ ἀργότερον ἡ κεντρικὴ Ἐκκλησία Δεπαλίτσης, ἧτις τότε ἦτο πόλις μεγάλη, ὡς μαρτυροῦσι τὰ ἐν αὐτῇ πλεῖστα ἐρείπια οἰκιῶν καὶ Ἐκκλησιῶν, ἡ θεὰ τῶν ὁποίων συγκινεῖ καὶ ἐπιβάλλει τῷ ἐπισκέπτῃ αἴσθημα ἱερᾶς καὶ μυστηριώδους τινὸς κατανύξεως. Ὁ ναὸς οὗτος τιμώμενος ἐν ὀνόματι τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων ἐκτίσθη ἐν ἔτει 1298 ὑπὸ Πάνου Σακελλαρίου ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Πρωγωνιανῆς Παχωμίου καὶ ἱστορήθη τὸ δεύτερον τῷ 1578.

Εἰς ἀρχαῖον χειρόγραφον ἀνέγνωμεν τὸ ἐξῆς ἀνέκδοτον περὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πρωγωνάτου:

Οὗτος παρεδέχετο ὅτι πάντα τὰ μεγάλα κατορθώματα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς τύχης καὶ ὅτι τὴν ἐξουσίαν οἱ κυβερνῆται τῶν λαῶν ἀναλαμβάνουσι κατὰ διαδοχὴν μὴ συμβαλλομένης ποσῶς πρὸς τοῦτο τῆς Θείας θελήσεως. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἠθέλησε νὰ διαγράψῃ τὸ Δαυϊτικὸν ρητὸν «Καθεῖλε δυνάστας ἀπὸ θρόνου», κ.λ.π., τὸ ὁποῖον ἦτο γεγραμμένον ἐν

τῷ τοίχῳ τοῦ παρεκκλησίου Διπαλίτσης. Συνέβη ὅμως αὐτῷ τὸ ἐπόμενον ἐπεισόδιον:

Ἡμέραν τινὰ εἰσῆλθε κατὰ τὸ σύνηθες εἰς τὸ λουτρόν του, ὅπερ ἔκειτο παρὰ τὸ παρεκκλήσιον διὰ νὰ πλῦθῃ. Οἱ ὑπηρέται καὶ λοιποὶ αὐλικοὶ παρατεταγμένοι ἔξωθεν τὸν ἀνέμενον. Μετ' ὀλίγον ἄγγελος Κυρίου ἐξέρχεται τοῦ λουτροῦ ὅμοιος τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν μορφήν πρὸς τὸν Αυτοκράτορα, ἐνδεδυμένος τὰ αὐτὰ ἐνδύματα καὶ κρατῶν ἀνὰ χεῖρας τὸ βασιλικὸν σκῆπτρον. Διευθύνεται δὲ εἰς τὴν παρακειμένην Μεσάριαν ἐνθα ὑπῆρξε τὸ στρατόπεδον καὶ καταλαμβάνει τὸν θρόνον τοῦ Αυτοκράτορος. Ἀργότερον ἐξέρχεται τοῦ λουτροῦ καὶ ὁ Πωγωντός ὀλόγυμνος. Ζητεῖ τὰ ἐνδύματά του, τὸ σκῆπτρον. Καλεῖ τοὺς συνοδοὺς του. Διαμαρτύρεται ὅτι εἶναι ὁ Βασιλεὺς των. Ἄλλ' εἰς μάτην. Χλευάζεται καὶ μυκτηρίζεται ὑπ' ἐκείνων. Ἐν ἀπογνώσει δὲ διατελῶν ἀναφωνεῖ. Οἴμοι! Ποῦ τὸ σκῆπτρον; ποῦ ἡ ἰσχὺς μου; Ποῦ οἱ στρατικῶταί μου... Πλησιάζει κατόπιν τὴν σκηνὴν του καὶ ἔκθαμβος διακρίνει ἄλλον κατέχοντα τὸν θρόνον μὲ καταπληκτικὴν πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητα. Φόβος τὸν κατέλαβε καὶ ἔμεινεν ἐννεός. Τότε ὁ ἄγγελος τὸν ἐκάλεσε παρ' αὐτὸν καὶ τοῦ εἶπε: Ἴδου ὅτι πᾶσα ἐπὶ γῆς ἐξουσία εἶναι δεδομένη ἀπὸ Θεοῦ». Ὁ ἄγγελος μετὰ ταῦτα ἀμέσως ἐγένετο ἄφαντος καὶ ὁ Πωγωνάτος ἀνέλαβε τὴν πρώτην του θέσιν καὶ ἐπανέκτησε τὸ βασιλικὸν σκῆπτρον. Εἰς ἐνδειξιν δὲ ὅτι ἀπέρριψε τελείως τὰς πεπλανημένας ἰδέας του διέταξε παρευθὺς καὶ ἔκτισαν ἐκ βάθρων μεγαλοπρεπῆ ναὸν εὐρυχωρότερον τοῦ ὑπάρχοντος παρεκκλησίου καὶ ἐπὶ τῆς ἰδίας ἀκριβῶς θέσεως σκεπάσαντες αὐτὸν μὲ πλάκας μολυβδίνους. Διὰ τοῦτο ἐκλήθη μολυβδοσκεπάστος.

Τὸ χειρόγραφον προσθέτει ὅτι, τὸ ἐπεισόδιον αὐτὸ τοῦ Πωγωνάτου καὶ τὴν συνεπεία τούτου ἀνοικοδόμησιν τῆς Μολυβδοσκεπάστου διηγῆθη εἰς τοὺς ἐνταῦθα ὁ ἐν ἔτει 1039 εἰς Ἡπειρον ἀφικόμενος Μακαριώτατος Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Μητροφάνης, καθ' ἃ ἀνέγνω εἰς ἰ-

στορικὸν τι βιβλίον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.

Παρὰ τοῖς ἐγχωρίοις ἢ παράδοσις αὕτη σώζεται ὡς ἐξῆς: Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πωγωνάτος εἰσῆλθεν εἰς τὸ λουτρὸν καὶ ἐξῆλθε γυμνὸς καὶ κατάμαυρος. Οἱ στρατιῶται μὴ δυνάμενοι νὰ τὸν διακρίνουν τὸν ἐδίωκον. Τότε ὁ ἐφημέριος τοῦ παρεκκλησίου τῷ ὑπέμνησεν ὅτι τὸ πάθημά του τοῦτο ἦτο ἀποτέλεσμα Θείας θελήσεως, διότι ἠθέλησε νὰ διαγράψῃ ἐκ τοῦ ναοῦ τὸ ρητὸν καὶ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀνάγνωσιν αὐτοῦ κατὰ τὴν ἱερὰν ἀκολουθίαν. Μετ' ὀλίγον ὁ Αὐτοκράτωρ ἀνέκτησε τὴν προτέραν του χροιάν, ὡμολόγησε τῷ ἱερεῖ ὅτι μετενόει πικρῶς δι' ὅσα ἐσφαλμένως ἐφρόνει καὶ ὑπεσχέθη νὰ κτίσῃ νέαν Ἐκκλησίαν μεγάλην καὶ ἀνταξίαν τῆς βασιλικῆς γενναιοδωρίας. Ἦρξαντο αἱ ἐργασίαι διὰ τὴν οἰκοδομήν. Ἀλλ' ἀτυχῶς ὅτι ἐκτιζόν τὴν ἡμέραν κατεκρημνίζετο αὐτομάτως τὴν νύκτα. Πάλιν ὁ ἱερεὺς ἐξήγησε τὸ φαινόμενον τῷ Πωγωνάτῳ εἰπών: «Ἐπειδὴ θέλεις νὰ οἰκοδομήσῃς ναὸν μέγαν καὶ πολυτελεῆ διὰ νὰ δείξῃς εἰς τὸν λαὸν τὴν ὑπεροχὴν σου, καὶ τοῦτο ἀντιβαίνει εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, τὸ ἔργον δὲν θὰ τελειώσῃ ποτέ». Κατ' ἀκολουθίαν, διέταξε τὴν ἀνοικοδόμησιν μικροτέρου ναοῦ, ὅστις ἐπερατώθη ἐπιτυχῶς. Ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Πωγωνιανῆς κατηργήθη ἐν ἔτει 1863.

Ἐκ τῶν πολλῶν κειμηλίων, ἅτινα ἐν τῷ ναῷ τούτῳ ἐσώζοντο, καὶ ἅτινα κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἱερόσυλοι ἀφήρεσαν, ὑπάρχει σήμερον ἓνα ἐπὶ μεμβράνης Εὐαγγέλιον φέρον χρονολογίαν 1582 καὶ εἰς ἀργυροῦς Σταυρός. Ἡ παράνομος δήμευσις τῶν ἐν Ρουμανία προσοδοφόρων μετοχίων, ἅτινα ἐξηρτῶντο ἐκ τῶν ἐν Ἠπείρῳ καὶ ἀλλαχοῦ ἱερῶν σκηνωμάτων, ἐστέρησε καὶ τὴν Μολυβδοσκεπάστον σπουδαίου ἐτησίου εἰσοδήματος.

Ἐν Βοστίνῃ

Λεων. Μ. Βασιλειάδης

4. Ὁ θρύλος γιὰ τὴν ὀνομασία τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Πωγωνιανῆς καὶ τὸ τοπωνύμιον: Πωγώνι, τοῦ Λεαν. Βρανούση, Γεν. Δ/ντοῦ Μεσαιων. Ἀρχείων τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ ἔργο του: «Χρονικὰ τῆς μεσαιωνικῆς καὶ τουρκοκρατούμενης Ἠπείρου», Ε.Η.Μ., Ἰωάννινα, 1962, σελ. 168-169):

Ἐπὶ τὸν θρύλον, ὁ ὁποῖος ἔχει πιθανώτατα τὴν καταγωγὴν του εἰς τὴν παρετυμολογικὴν συσχέτισιν τῶν Ἠπειρωτικῶν τοπωνυμίων: Πογόνι, Πογ(γ)ιανή ἢ Πογονιανή ἢ Πωγωνιανή, πρὸς τὸ ἐπώνυμον Πωγωνᾶτος. Συγκεχυμένοι τοπικαὶ παραδόσεις, αἱ ὁποῖαι ἀνέφερον ἀορίστως αὐτοκράτορας ἢ ἄλλους βυζαντινοὺς ἄρχοντας ὡς ἰδρυτὰς ἢ δωρητὰς μοναστηριῶν καὶ ἄλλων ἰδρυμάτων τῆς περιοχῆς, ἀπὸ αἰώνων ἔχουν ἤδη συνδεθεῖ πρὸς τὸ ὄνομα ἐνὸς κυρίως «εὐσεβεστάτου βασιλέως» τοῦ Πωγωνάτου. Εἰς ὁλόκληρον τὴν περιοχὴν εἶναι ὁ γνωστότερος ἐκ τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου, εἰς τὸν ὁποῖον ἐφιλοδόξησαν νὰ ἀναγάγουν τὴν ἰδρυσίν των πολλὰ Ἠπειρωτικὰ μοναστήρια, ἢ Ἀρχιεπισκοπὴ Πωγωνιανῆς, ἢ ὁμώνυμος ἐμπορικὴ πανήγυρις κ.λ.π.

Κτιτορικαὶ ἐπιγραφαὶ καὶ παραστάσεις κτιτόρων, πατριαρχικὰ σιγίλλια, τὸ «Χρονικὸν τοῦ Ἀργυροκάστρου» καὶ ἄλλαι γραφαὶ μαρτυρίαι - ὅλα μνημεῖα καὶ κείμενα τῶν μεταβυζαντινῶν αἰώνων - τοπικὰ δημοσιεύματα καὶ ἐπιχώριοι θρύλοι διατηροῦν μέχρι τῶν ἡμερῶν μας ζωντανὴν τὴν παράδοσιν τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου.

Τὰ ἱστορικὰ δεδομένα ὅμως ὄχι μόνον δὲν ἐπιβεβαιοῦν τὴν ἐξ Ἠπείρου διέλευσιν τοῦ Πωγωνάτου, ἀλλὰ καὶ διὰ πολλοὺς λόγους τὴν ἀποκλείουν. Ἐὰν προστεθῇ ὅτι, ἐπὶ τῇ βάσει δυτικῶν κυρίως πηγῶν, ἠμφεσβητήθησαν βασίμως καὶ τὰ παραδιδόμενα ὑπὸ βυζαντινῶν χρονογράφων περὶ τῆς αὐτοπροσώπου παρουσίας τοῦ Κων/νοῦ Δ' εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Σικελίας...

Τὰ ἱστορικὰ τῆς Μονῆς Μολυβδοσκεπάστου καὶ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Πωγωνιανῆς, ὅπως ἐκτίθενται μέχρι σήμερα, εἶναι κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος ἀφελῆ αὐτοσχεδιάσματα εὐφαντά-

στων τοπικῶν λογίων. Δυστυχῶς, οὔτε αὐταὶ αἱ σωζόμεναι ἐπιγραφαὶ ἀνεγνώσθησαν ὅλαι, πλήρως καὶ ὀρθῶς. Εἰς τοιχογραφίαν τοῦ ἔτους 1521 εἰκονίζονται μὲν οἱ αὐτοκράτορες Κωνσταντῖνος Πωγωνᾶτος καὶ Ἀνδρόνικος (Βος ἢ Γος, ὁ Παλαιολόγος) ὡς ἰδρυτῆς ὁ πρῶτος καὶ ὡς ἀνακαινιστῆς ὁ δεύτερος. Εἰς τὴν κτιτορικὴν ὁμῶς ἐπιγραφὴν τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1521, ἡ ὁποία πιθανώτατα διασώζει στοιχεῖα παλαιότερας ἐπιγραφῆς, μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ θρυλικοῦ πλέον «εὐσεβεστάτου βασιλέως καὶ ἀοιδίμου Κωνσταντίνου τοῦ Μπωγωνάτου», δὲν μνημονεύεται ἕτερος αὐτοκράτωρ ἀλλ' ἀπλῶς (ἀνευ ἄλλου χαρακτηρισμοῦ) «Ἀνδρόνικος ὁ Κομνηνὸς κ(αί) Μέγας Δούκας ὁ παλαιολόγος». Τοῦτο μαρτυρεῖ ὅτι βυζαντινὸς τις ἀξιωματοῦχος (μέγας δούξ;) καὶ ὄχι βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ ἔκτισε τὴν Μονήν. Τὸ ὄνομα καὶ τὰ ἐπώνυμα τοῦ κτίτορος εὐκόλον ἦτο νὰ συνδεθοῦν ἀργότερον, συντελούσης καὶ τῆς φιλοτιμίας τῶν μοναστῶν, πρὸς ὁμωνύμους βυζαντινοὺς αὐτοκράτορας. Τὸ δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Διον. Ζακυνθηνοῦ: «Ἀνέκδοτον κτιτορικὸν ἐκ Βορείου Ἠπείρου» ἐν «Ἐπετ. Ἐταιρείας Βυζ. Σπουδῶν», 14/1938 (σελ. 277-294) καὶ τὰ προσκομισθέντα στοιχεῖα βοηθοῦν νὰ προσδιορίσωμεν τὸν κτίτορα καὶ νὰ ἐντοπίσωμεν εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΔ' αἰῶνος τὴν ἰδρυσιν τῆς Μονῆς.

.....Διὰ τὸ σχετικὸν χειρόγραφον, εἰς τὸ ὁποῖον στηρίζονται πολλοὶ καὶ γράφουν τὰ περὶ Πωγωνάτου κλπ. (Λ. Βασιλειάδης κ.ἄ.), εἶναι δυνατόν νὰ λεχθῆ ὅτι πρόκειται περὶ ἱστορικῆς διηγήσεως ἢ ὁποία ἀποτελεῖ λογίαν ἐπένδυσιν ὑστερογενῶν τοπικῶν παραδόσεων, ἐμπλουτισμένην μὲ βιβλικὰ χωρία καὶ διδακτικὰ ἐπεισόδια ψυχωφελοῦς συναξαρίου.

5. Ὁ Μάρκος Μπότσαρης ἐν Πωγωνίῳ (1812), τοῦ Σ.Σ. στὸ Ἡμερολόγιον τοῦ Μ. Οἰκονομίδη «Ἠπειρωτικά», Ἀθῆναι, 1938, (σελ. 305-308):

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Σουλίου, ὁ πατὴρ τοῦ Μάρκου Κίτσιος κατέφυγεν, ὡς γνωστόν, εἰς Πάργαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς

Κέρκυραν. Ἐκεῖ καταταχθεὶς εἰς τὰ ἠπειρωτικὰ τάγματα μετὰ τὸν βαθμὸν τοῦ ταγματάρχου ἔλαβε μέρος μετὰ τούτων εἰς τὰς ἐν Λευκάδι, Στερεᾷ καὶ Ἰταλία πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις.

Νοσταλγήσας, ὁμως, ἐζήτησε παρὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ ἔλαβε τὴν ἄδειαν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ἡπειρον. Ὁ Ἀλῆς ὄχι μόνον ταύτην ἔδωκεν, ἀλλὰ καὶ ἐπροθυμοποιήθη νὰ ἐγκαταστήσῃ αὐτὸν μετὰ τῆς οἰκογενείας του εἰς τὸ μικρὸν χωριὸν τῆς Παλαιᾶς Πωγωνιανῆς Κακόλακκον, ἔδραν τότε τοῦ Μουτεσελίμη τοῦ τμήματος ἐκείνου, διαθέσας πρὸς τοῦτο τὴν ἐκεῖσε εὐρισκόμενὴν «κούλαν» τοῦ Κούρτ πασᾶ, ἧς τὴν ἐπισκευὴν διέταξε.

Ἀπέστειλεν ὅθεν ἐξ Ἰωαννίνων πρὸς τὸν Γενικὸν τοῦ Τμήματος Προεστῶτα (Ἀγιὰν βιλαέτην) Γεώργιον Παπαγιάννην ἐκ Σωπικῆς, πρὸς τοῖς ἄλλοις, καὶ τὸ ἀκόλουθον μπουγιουρντί του:

(Τ.Σ. «Ἐδικέ μου Γιώργη τοῦ Παπαγιάννη. Ἄλλο δὲν σοῦ γράφω· μοναχὰ σοῦ ἔχω γράψει τόσαις φοραῖς διὰ τὴν πλάκα, γρεντιαῖς καὶ ἀσβέστην διὰ τὰ σπίτια τοῦ εἰδικοῦ μου Κήτσιου Μπότσαρη καὶ ἐσὺ τὸ ἐλάρεσες εἰς τὸ μπανταλιέ¹. Ἐγὼ ὅταν σοῦ γράφω, ἢ προσταγαῖς μου πρετεῖν λαμβάνουν τὸν τόπο τους καὶ ὄχι νὰ μένουν εἰς τὸν μπανταλιέ². Διὰ τοῦτο γιὰ ὅπου σοῦ γράφω καὶ τώρα καὶ εὐθὺς νὰ στείλῃς ὄση πλάκα, γρεντιαῖς καὶ ἀσβέστη κάμνουν χρεία, διὰ νὰ τελειώσουν τὰ σπίτια, ὅτι ἔχω νὰ στείλῃς ταβαντζήδες νὰ ταβανιάσουν, ἐπειδὴ καὶ σεμπέτι³ ἀπὸ τεσένα χασομεροῦν καὶ οἱ μαστόροι καὶ ἡ φαμηλιαῖς τους εἶναι εἰς τὸ μείντάνι⁴. Διὰ τοῦτο καὶ καθὼς σὲ προστάζω νὰ κάμῃς χωρὶς ἄλλο. Νὰ κάμῃς ἀκόμη τερσίπι⁵ καὶ διὰ ἐξήντα ἄλογα ἀπὸ τὴν Παληοπωγωνιανὴν, διὰ νὰ σηκώσουν ταῖς φαμηλιαῖς τους ἀπὸ τὰ Γιάννινα καὶ μὴ κάμῃς ἀλλέως.

Ἐξ ἀποφάσεως, 1812 Μαΐου 14 Ἰωάννινα

1) Ἡδιαφόρησεις. 2) Νὰ μὴ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν. 3) Ἐξ αἰτίας. 4) εἶναι ἐκτεθειμένοι. 5) Τρόπον.

Ἐὰν μετέβῃ ὁ Κίτσιος εἰς τὸν Κακόλακκον δὲν εἶναι γνωστόν. Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω ὁμως ἐγγράφου συνάγεται ὅτι δὲν εἶναι ἀκριβὲς τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀραβαντινοῦ ἀναφερόμενον ὅτι οὗτος ἔδολοφονήθη τὴν αὐτὴν νύκτα, καθ' ἣν εἶχε ἐπιστρέψει μετὰ τῆς οἰκογενείας του εἰς Ἄρταν, καθ' ὅσον ἐν αὐτῷ γίνεται λόγος ὡς εὐρισκόμενων ἐκείνης μὲν ἐν Ἰωαννίνοις, αὐτοῦ δὲ ἐν ζωῇ.

Ὅπωςδὴποτε γεγονός εἶναι ὅτι ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ ἐγκα-

τεστάθη ἐν τῷ εἰρημένῳ χωρίῳ.

Εἰς τὸν Μάρκον, ἄγοντα τότε τὸ 22ον ἢ 23ον ἔτος τῆς ἡλικίας του, παρεχώρησεν ὁ Ἀλῆς τὴν ἐπικαρπίαν τοῦ ἐν λόγῳ χωρίου, πλὴν τῆς ἰδιοκτησίας τοῦ ἐκ Δρυμάδων Ἀθαν. Φατῆ, τὴν ὁποίαν ἐσεβάσθη κατὰ παράκλησιν τῆς συζύγου του.

Ἡ τοιαύτη δὲ παραχώρησις οὐ μόνον ὑπ' αὐθεντικῶν βεβαιοῦται παραδόσεων, ἀλλὰ συνάγεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἐν Κακολάκκῳ ὁ Μάρκος διῆγεν ἐν ἀνέσει καὶ μεγαλοπρεπείᾳ. Βεβαίως, ἐὰν δὲν ἐνεμετο τὴν ἐπικαρπίαν τούτου, θὰ διήρχετο τὸν βίον του ἐν στερήσει καὶ κακουχίαις καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ ἀνυπότακτος ἐκεῖνος ἀνὴρ δὲν θὰ ἠνείχετο νὰ ζήσῃ ἐπὶ τόσα ἔτη ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἐν Κακολάκκῳ, ὅπου δὲν εἶχεν ἄλλον πόρον ζωῆς.

Εἰς τὴν πράξιν ταύτην τῆς ἐγκαταστάσεως καὶ προικοδοτήσεως προέβη ὁ Ἀλῆς ὑπὸ τὸ πρόσχημα μὲν ἵνα ἐξυπηρετήσῃ τὴν οἰκογένειαν τοῦ «ἐδικοῦ του» Κίτσιου, πράγματι, ὅμως, ἵνα ἐπιβλέπῃ αὐτὴν, διότι μολονότι ἐφαίνετο φιλικῶς διακειμένη πρὸς αὐτόν, εἶχε λόγους νὰ τὴν φοβῆται. Προτίμησε δὲ νὰ ἐγκαταστήσῃ τὸν Μάρκον εἰς τὸν Κακόλακκον, διὰ νὰ ἔχῃ αὐτὸν ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐποπτείαν του, καθ' ὅσον ὁ Ἀλῆς παρεθέριζε συνήθως εἰς Μπιτσικόπουλον¹. Ὁ Μάρκος κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐν Κακολάκκῳ διαμονῆς του διῆγεν ἡσύχως, ἵνα μὴ διεγείρῃ πρόωρως τὴν μῆνιν τοῦ Ἀλῆ, ὃν κυριολεκτικῶς δὲν ἐχώνευε, καὶ ἀνέμενε τὴν κατάλληλον περίστασιν νὰ τὸν ἐκδικηθῇ δι' ὅσα κατὰ τῶν Σουλιωτῶν ἔπραξε. Διὰ τοῦτο ἐν Κακολάκκῳ εἰσέτι εὐρισκόμενος δὲν ἔχασε τὴν εὐκαιρίαν νὰ συμπολεμήσῃ μετὰ τοῦ ὑπὸ τῆς Πύλης ἀποσταλέντος, ἵνα ἐξοντώσῃ τὸν Ἀλῆν καὶ διαδεχθῇ αὐτόν, στρατάρχου Ἰσμαῆλ πασᾶ, ἀλλ' ἐπιτεθεὶς κατὰ τοῦ ἐν Δρίσκῳ ἐστρατοπεδευμένου ὑπὸ τὸν Ὁμέρ βέην στρατοῦ τοῦ Ἀλῆ, κατετρόπωσεν αὐτόν, θαυμασθεὶς διὰ τὴν ἀπαράμιλλον ἀνδρείαν του.

Δι' ἐξόδων του Μάρκου καὶ τῆ ἐπιστάσιᾳ αὐτοῦ κατεσκευάσθη τὸ εἰκονοστάσιον τῆς κεντρικῆς ἐκκλησίας τοῦ Κακολάκκου, σωζόμενον εἰσέτι καὶ θεωρούμενον δικαίως ὑπὸ τῶν Κακολακκίτων ὡς κειμήλιον. Ἡ ἐκκλησία τοῦ χωρίου ἀνηγέρ-

θη πρὸ ἐτῶν ἐκ βάθρων, προσελθόντων πρὸς τοῦτο ἀρωγῶν καὶ τῶν ἐν τῇ ἐλευθέρα, τότε, Ἑλλάδι ἀπογόνων τῆς ἱστορικῆς ταύτης οἰκογενείας, τὸ δὲ εἰκονοστάσιον ἐτηρήθη ἄθικτον.

Ὁ Μάρκος ἐτιμᾶτο καὶ ἠγαπᾶτο πολὺ ὑπὸ τῶν κατοίκων οὐ μόνον τοῦ Κακολάκκου, ἀλλὰ καὶ τῶν περιχώρων. Διηγοῦντο ὅτι ἐφιλονεῖκουν ποτὲ πεισματωδῶς οἱ Σταυροσκιαδίται μὲ τοὺς Κακολακκίτας διὰ τὰ σύνορα τοῦ χωρίου των. Ἡμέραν τινὰ ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιά ἔτρεχον ἐπὶ τόπου ὅπως διὰ τῶν χειρῶν λύσωσιν τὴν διαφορὰν ταύτην. Τότε, ὁ ἐπιβλητικὸς Μάρκος μετέβη εἰς τὸν τόπον τῆς φιλονεικίας καί, χωρὶς να ζητήσῃ τὴν συγκατάθεσιν τῶν ἐνδιαφερομένων, εἶπε: «Ἐδῶ εἶναι τὰ σύνορα». Τὴν ἀπόφασιν ταύτην τοῦ Μάρκου ἐσεβάσθησαν οἱ ἀντιμαχόμενοι ἄνευ ἀντιρρήσεων καὶ ἔκτοτε τὰ ὄρια Κακολάκκου Σταυροσκιαδίου μένουσιν ἄθικτα.

Ὁ Μάρκος ἐν Κακολάκκῳ εὕρισκόμενος ἐφιλοξενήθη ἐπανειλημμένως εἰς τὸν οἶκον τοῦ Παναγιώτου Θύμιου ἐκ Μεβδέζης, μεθ' οὗ συνεδέετο δι' ἰδιαιτέρας φιλίας, καὶ εἰς τὸν ἐν Βησσάνῃ οἶκον Βράγκαλη.

Ὁ Παναγιώτης Θύμιος, ὅστις, εἰρήσθω ἐν παρόδῳ, μεγάλην ἐξήσκει ἐπιρροὴν τότε εἰς τὸ τμήμα Παλαιᾶς Πωγωνιανῆς, μεταβαίνων ἡμέραν τινὰ εἰς τὸν Κακόλακκον χάριν ὑποθέσεώς του παρὰ τῷ Μουτεσελίμῃ συνήντησε καθ' ὁδὸν παρὰ τὰς ἀμπέλους μεταξὺ Κακολάκκου καὶ Ρωμπάτων τὸν Μάρκον ἐξελθόντα χάριν περιπάτου καὶ φέροντα ἀπ' ὤμου τυφέκιον μονόκαννον (στερναράτο)· τοῦ ἐπήνεσε τὸ ὄπλον, ἐκεῖνος δὲ προθύμως τοῦ τὸ ἐδώρησε καὶ τὸν παρεκάλεσε νὰ τὸ διατηρῇ εἰς ἀνάμνησίν του. Τὸ ὄπλον αὐτὸ ἐσώζετο μέχρι τινὸς παρὰ τοῖς ἀπογόνοις τῆς οἰκογένειας Παναγιώτου Θύμιου, τὴν γνησιότητα δ' αὐτοῦ προσεπεμαρτύρει σωζόμενον χειρόγραφον τοῦ ἰδίου Παναγιώτου Θύμιου.

Παρόμοιον τυφέκιον, ἄνευ ὅμως ἀκτηρίδος, ἐσώζετο παρὰ τῇ οἰκογένειᾳ Κιτσώνα εἰς Καξιούς.

Ἀλλὰ καὶ συγγενικοὺς δεσμοὺς συνῆψεν ἡ οἰκογένεια Μπότσαρη ἐν Πωγωνίῳ. Ἡ σύζυγος τοῦ ἐκ Μπονιτισικοῦ Χρίστου Κιτσιώνα ἦτο ἀνεψιὰ τοῦ Μάρκου καὶ ἐκαλεῖτο Ἑληά. Ὁ

Μάρκος, κατὰ τὴν παράδοσιν, εἶχε ζητήσῃ ὡς σύζυγον τὴν χήραν Κωνσταντίνου Καφὲ ἐκ Σταυροσκιαδίου, ἣτις ἦτο ἡ μήτηρ τοῦ ἐκ Δρυμάδων² μετέπειτα κλεινοῦ ἱεράρχου ἀναδειχθέντος Δέρκων Νεοφύτου. Ὁ Νεόφυτος τότε ἦτο νήπιον· ἡ μήτηρ του ἐκαλεῖτο Σουλτάνα Σπυρίδωνας. Ἡ Σουλτάνα δὲν ἐδέχθη τὴν πρότασιν τοῦ Μάρκου. Ἐὰν ἐδέχετο, τίς οἶδε ποία θα ἦτο ἡ τύχη τοῦ τε Νεοφύτου καὶ τοῦ Μάρκου. Ἄρα γε θὰ διεδραμάτιζεν ὁ Μάρκος οἷον διεδραμάτισεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ πρόσωπον; Ἄρα γε δὲν θὰ ἦτο ἀλλοία ἡ τύχη τοῦ κατόπιν τὴν πατρίδα του καὶ τὸν κλῆρον τιμήσαντος περικλεοῦς ἱεράρχου; Ἡ οἰκογένεια Μπότσαρη διέμεινεν ἐν Κακολάκκῳ μέχρι τοῦ ἀποκλεισμοῦ τοῦ Ἀλῆ. Τὸ οἶκημα, εἰς ὃ διέμενε, μετατραπὲν εἰς διοικητήριον³, ἐπυρπολήθη ὑπὸ τοῦ Γκιολέκα ἐν ἔτει 1847, εἰς τὴν θέσιν δ' ἐκεῖνου εὐρίσκεται σήμερον ὁ οἶκος Παπαδημητρίου.

Σ.Σ

1. Ἐνταῦθα ὁ Ἀλῆς εἶχε κατασκευάσει μεγαλοπρεπέστατον θερινὸν μέγαρον, διὰ τὸ ὁποῖον μετέφερε δι' ὑπερόγκων ὕδατων ἐξ ἀποστάσεως μιᾶς ὥρας διαυγέστατα ὕδατα. Ἐρείπια τοῦ χωρίου τούτου σώζονται καὶ νῦν ἐπὶ μαγευτικῆς θέσεως ἄνωθεν τοῦ Κακολάκκου, καλούμενα «Παληοχωρί».

2. Ὁ πατήρ τοῦ Νεοφύτου ἦτο ἐσώγαμβρος εἰς Δρυμάδες.

3. Ὁ Κακόλακκος ἀπὸ τῆς κατακτῆσεως μέχρι τοῦ 1788, ἀπὸ τοῦ 1820-1828 καὶ ἀπὸ τοῦ 1829-1847 ὑπῆρξεν ἔδρα τοῦ κατὰ καιρὸν Μουτεσελίμου τοῦ τμήματος τῆς Παλαιᾶς Πωγωνιανῆς.

6. Τὸ τμήμα τῆς Παλαιᾶς Πωγωνιανῆς, ὁδοιπορικὸ τοῦ PYRRUS (ψευδώνυμο) στὴν ἐφημερίδα: «Φωνὴ τῆς Ἠπειροῦ», Ἀθῆναι, 27 Ὀκτωβρίου καὶ 3 Νοεμβρίου 1895:

Παλαιὰ Πωγωνιανή: Τὸ τμήμα τοῦτο ἀπετελεῖται ἐκ 44 χωρίων ἑλληνοφώνων, ὧν τὰ μὲν 28 ὑπάγονται ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὴν Δρυϊνούπολιν, τὰ δ' ἄλλα εἰς τὴν ἤδη εἰς Μητρόπολιν προαχθεῖσαν επισκοπὴν Βελλᾶς, ἐνῶ πολιτικῶς αποτελοῦσι ἴδιον Καϊμακαμλίκειον μὲ πρωτεύουσα τὴν Βοστίνα καὶ μὲ 36 μόνον χωρία, ἐνῶ τὰ λοιπὰ ἀπὸ τινος προσετέθησαν εἰς τὸ Καϊμα-

καμλίκειον Λεσκοβικείου¹. Εύρισκόμενος εἰς Πολύτσανην χωρίον, ὅπερ ἀμέσως συνορεύει μετὰ τῆς Ζαγοριᾶς, καὶ οὕτινος οἱ κάτοικοι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐπιδίδονται πάνυ ἐπιτυχῶς εἰς τὸ μικρεμπόριον ἀνὰ τὴν Τοσκαρίαν καὶ Λιαπουρίαν, ἀπεφασίσαμεν, ἵνα μικρὰν περιοδείαν ἀνὰ τὴν χώραν ποιησώμεθα. Ἐκινήσαμεν ὄθεν ἐκ τοῦ χωρίου τούτου καὶ μετὰ 3/4 τῆς ὥρας διερχόμενοι ἀτραποῦς μᾶλλον ἢ δρόμον ἀφικόμεθα εἰς Σχωριάδες, χωρίον ἔχον περὶ τὰς 150 οἰκογενείας, οὕτινος οἱ κάτοικοι ἀποδημοῦσι εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐπιδιδόμενοι εἰς τὴν κηπουρικὴν καὶ εἰς διάφορα ἄλλα βιοποριστικὰ ἔργα. Τὴν αὐτὴν ὁδὸν περίπου διερχόμενοι ἐφθάσαμεν εἰς Σωπικὴν, χωρίον ἐκ τῶν μεγαλυτέρων τοῦ τμήματος, οὕτινος οἱ κάτοικοι πάνυ ἐπιτυχῶς ἐπιδίδονται εἰς τὴν βαρελοποιῖαν ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα, Βουλγαρίαν κλπ. πρὸς πορισμὸν τῶν τοῦ βίου ἐπιτηδείων. Τὰ χωρία ταῦτα εὑρισκόμενα εἰς τὰς ὑπωρείας τῆς ὑψικαρήνου Νεμέρτσκας, ἔχουσι ἄφθονα ὕδατα καὶ διατηροῦσι δημοτικὰ σχολεῖα τόγε νῦν ἔχοντα ἀνὰ ἓνα διδάσκαλον, ἐκτὸς τῆς Πολυτσίανης ἧτις ἔχει δύο. Ἐναντι τούτων εἶνε τὸ ἀλλοτε ἀκμαῖον Χλωμόν οὕτινος οἱ κάτοικοι καταγίνονται εἰς τὴν ἀσβεστοποιῖαν, καὶ ἡ Σιάτιστα. Τὰ πέντε ταῦτα χωρία ὑπὸ ἐννεακοσίων περίπου οἰκογενειῶν οἰκούμενα ἀποτελοῦσι λεκάνην, ἧς τὰ ὕδατα σχηματίζουσι τὸν χείμαρρον τῆς Σούχας εἰσβάλλοντα εἰς τὸν Κάλυνδον (π. Δροπόλεως) ἐνῶ τὰ χωρία τῆς Ζαγοριᾶς ἀποτελοῦσι ἰδίαν λεκάνην, ἧς τὰ ὕδατα εἰσβάλλουσι ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν Ἀῶν, καὶ οἱ χάρται μὴδ' αὐτοῦ τοῦ Χρυσοχόου ἀναγραφουν ἓνα μόνον. Ἐκ Σωπικῆς, μετὰ τετράωρον πορείαν, ἐφθάσαμεν εἰς Βοστίνα, ἀφοῦ ἐπίομεν εἰς Τσιοροτά, θέσιν ὀνομαστὴν διὰ τὰ διαυγῆ καὶ κρυστάλλινα ὕδατα αὐτῆς, ὕδωρ καὶ ἀφοῦ παρεκάμψαμεν τὰς Δρυμάδας, τὴν πατρίδα τοῦ ἀοιδίμου Νεοφύτου τοῦ Δέρκων καὶ τὸ Στραβοσκιάδι. Ἡ Βοστίνα οἰκεῖται ὑπὸ τριακοσίων περίπου οἰκογενειῶν, ὧν τὸ ἥμισυ εἶνε Μωαμεθανοὶ ὁμιλοῦντες τὴν Ἀλβανικὴν ὡς καὶ ὅλοι οἱ Μωαμεθανοὶ σχεδὸν τῆς Ἠπείρου, ἐνῶ οἱ Χριστιανοὶ ὁμιλοῦσι μόνον τὴν Ἑλληνικὴν φωνήν. Τοῦτο ἀκριβῶς μᾶς ἄγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Ἕλληνας οὐδέποτε ἠρνήθη τὴν θρησκείαν του καθ' ὁμάδας, χάριν συμφέροντος καὶ ἰδιο-

τελείας, ἀλλ' ὅτι εἶνε προσκεκολλημένος εἰς αὐτὴν μεθ' ὅλας τὰς καταδιώξεις καὶ καταδυναστεύσεις, ἅς κατὰ καιροὺς ὑπέμενε καὶ ὑπέστη. Ἔχει σχολὴν Μουσουλμανικὴν καλῶς κατηρτισμένην καὶ Ἑλληνικὴν ἤδη δι' ἀδείας ἀνεγειρομένην. Εἰρήσθω ὁμως ὅτι οἱ μὲν Χριστιανοὶ οἰκοῦσι ἐπὶ δημοσίου (Ἴμλιάκ), οἱ Μωαμεθανοὶ ἔχουσι τὰς τε οἰκίας καὶ τοὺς ἀγροὺς ιδιόκτητα. Συνδέεται ἀπὸ τινος διὰ ἀμαξιτοῦ μετὰ τῶν Ἀγίων 40 καὶ Ἰωαννίνων. Μείναντες, ἐπὶ τινὰς ἡμέρας, ἔνεκεν ἰδιωτικῶν ὑποθέσεων, ἅς διεξηγάγομεν εἰς πέρας διὰ τοῦ συνήθους μέσου, ἀπήλθομεν διὰ τὸ Δελβινάκιον· ἀκολουθούντες τὴν ἀμαξιτὴν ὁδὸν ἀφήκαμεν πρὸς τ' ἀριστερὰ τὸ Δολόν, παρεκάμψαμεν τὸ Γκουβέρι, εἶδομεν τὸ μικροσκοπικὸν Βομπλόν, μᾶς ἔδειξαν τὰς Ποντικάτας καί, μετὰ δίωρον πορείαν, ἐφθάσαμεν, περὶ τὴν 10ῃν ὥραν τουρκιστί, εἰς Δελβινάκιον. Εἰς τὰ προπύλαια οὕτως εἶπεῖν αὐτοῦ, μεταξὺ Ἀγ. Ἰωάννου καὶ Εἰκονίσματος, ἔστημεν· εἶναι ἡ θέσις, ἣν ἀποθαυμάζει ὁ Βύρων εἰς τὸν Γοιλ Ἀρνόλδον του. Καὶ ἐν τῇ θέσει ταύτῃ ἀκούομεν βοήν τινα· τί συμβαίνει;

Προχωροῦμεν καὶ βλέπομεν τὸ Δελβινάκιον μὲ τοὺς ὀνομαστοὺς ἄνδρας του, μὲ τοὺς ἀοιδίμους ἑλεοθέτας του, μὲ τὰ λαμπρά κατὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ εὐρυθμίαν σχολεῖα του, μὲ τὰς καλὰς καὶ μεγάλας γυναῖκας του, βλέπομεν τὸ χωρίον ἢ μᾶλλον τὴν χώραν ταύτην ἐν ὅλῃ τῇ μεγαλοπρεπεῖᾳ περιστεφομένην ὑπὸ καταφύτων καὶ σύμπλεων ἀμπέλων, διακρίνομεν τὴν οἰκίαν τοῦ ἀειμνήστου Βασιάδου, ἀποθαυμάζομεν τὴν σχολὴν· ἀλλὰ καὶ πρὸ τούτου ὄγκος κινούμενος, ποικιλόμορφοι στολαί· προχωροῦμεν καὶ διακρίνομεν ὀμίλους λευχειμονουσῶν γυναικῶν καὶ ἀνδρῶν, διακρίνομεν ἔθνικὸν χορόν· προηγούνται ἄνδρες, ἔπονται γυναῖκες. Τύχη ἀγαθῆ εἶναι 2α Μαΐου, καθ' ἣν ἡ χώρα πανηγυρίζει. Μουσικὴ παιανίζει καὶ νέος ἴσως ἄγαμος ἀπὸ τὰ πέριξ χορεύει· πρὶν ἢ φθάσωμεν, ἀκούομεν βροντόφωνον φωνήν, χορὸν μὲ τραγούδια· ἔστημεν, ἀφιππεύομεν, τείνομεν τὸ οὔς, ἐκτείνομεν καὶ τὰς ἄλλας αἰσθήσεις, εὕρισκόμεθα πρὸ μαγευτικοῦ θεάματος· κυκλικὸς χορός, ἄνδρες προηγούμενοι καὶ γυναῖκες ἐξόχου καλλονῆς, φοροῦσαι εἰς τὴν κεφαλὴν κροκόπεπλον ὕφασμα καθ' ὅλον ἰδιαίτερον τρόπον, ἐνδυμασία χιονόλευ-

κος μετὰ χρυσιζουσῶν κοντῶν (ντουλαμάδων) (εἶναι ἡ γραφικὴ ἐνδυμασία τῶν γυναικῶν τῆς Πωγωνιανῆς), ἀποτελοῦσι σύμπλεγμα ἐξαίσιον· ἀκούεται λιγύφθογγος φωνὴ ἐκ γυναικῶν ἀδουσῶν κατὰ ἰδιόρρυθμον τύπον καὶ τρόπον:

ὄλαις αἰ χώραις καὶ χωριά, φοβερὲ μ' Ἀλῆ πασᾶ,
 σὲ προσκυνοῦν, Βεζύρ ἐφένδη,
 καὶ ἓνα χωριὸ Πωγωνιανῆς, φοβέρε μ' Ἀλῆ πασᾶ,
 δὲν προσκυνάει, Βεζύρ' ἐφένδη.

Ὁ ὁδηγὸς τοῦ χοροῦ ἀπῆλθε καὶ γέρων κατέλαβε τὴν θέσιν αὐτοῦ. Τὸ ἄσμα ἐξακολουθεῖ διεκτραγωδοῦν τὰς θλίψεις καὶ πιέσεις, ἃς ὑπέστησαν οἱ τότε Δελβινακιῶται ὑπὸ τοῦ Φαλάριδος ἀνθιστάμενοι καὶ μὴ θέλοντες, ἵνα κάμωσι τὸ χωρίον αὐτῶν Τσεφλίκι. Ἐπέτυχον· δόξα αὐτοῖς. Τοῦτο ὑπῆρξεν ἀφειρητὴ φύγῃς τῶν καλλιτέρων τέκνων τοῦ Δελβινακίου, τοῦτο ἐπλήρωσε Βεσσαραβίαν, Ρωσσίαν καὶ Βλαχίαν Δελβινακιῶτων, τοῦτο ἀνέδειξε τὰ μεγάλοφρονα ἐκεῖνα τέκνα, ἅτινα ἀφιέρωσαν τὸν ὀβολὸν αὐτῶν ὑπὲρ τῆς πατρίου γῆς (400 λίραι περίπου ὀθωμ. ἐτησίως). Τοῦτο ἔκαμε ὀνομαστὸν τὸ Δελβινάκιον, ὅπερ, εἰρήσθω ἐν παρόδῳ, γεωγράφος τις βραβευθεὶς εἰς Ἑπειρωτικὸν διαγώνισμα τὸ Καραπάνειον, ἀναγράφει ὡς πρωτεύουσα Ζαγορίου· τόσην πρόνοιαν λαμβάνουσι οἱ ἐν τοῖς πράγμασι περὶ τῶν ἐκπαιδευτικῶν βιβλίων μας... Ἡ ὥρα παρῆλθεν, ὁ χορὸς ἔληξε καὶ οἱ πάντες ἀπῆλθον ἡμεῖς ποῦ; Εὐτυχῶς, φιλόξενός τις κύριος προσέλαβε ἡμᾶς οἴκοι· ἐνθα διαπυνηθάνομενοι ἐμάθομεν ὅτι, πρὸς τὰ ἄνωτέρω, κέκτηται ἐπιστήμονας ἰατροὺς τρεῖς, ὧν ὁ εἷς μετέβη καὶ εἰς Παρισίους, ἓνα χημικὸν τὸν Ν. Στύλον, διευθυντὴν οἰνοποιείου εἰς Ὀδησσὸν, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, καὶ ἓνα σπουδαῖον ἀπόφοιτον τῆς φιλολογίας τὸν Π. Δουρδούφην, χωλὸν τὸν ἕτερον πόδα, ἓνα μηχανικὸν, τὸν Δ. Δάλλαν, καὶ πλείστους ἄλλους λογίους τῆς μέσης παιδείσεως καὶ φοιτητάς. Τὸ σχολεῖον περιέχει περὶ τοὺς 90 μαθητάς καὶ ἔχει ὡς προσωπικὸν τρεῖς διδασκάλους, τὸ δὲ παρθεναγωγεῖον μίαν μόνην διδάσκαλον· εἰς τὴν ἐρώτησιν, διατι δὲν λειτουργεῖ τὸ ὑφαντήριον; ἐλλείπουσι πόροι, ἀπῆντησεν ὁ φιλοξενῶν μετὰ λύπης, καὶ τοῦτο διότι οὐ πρὸ πολλοῦ ἡ χώρα διαιρεθεῖσα εἰς δύο φατρίας διε-

σπάθισεν οὐκ ὀλίγον χρῆμα. Εὐτυχῶς ἀπὸ τινος, ἐπικρατεῖ πνεῦμα πατριωτικὸν καὶ ἐλπίς, ἵνα ἀναλάβῃ τὴν ἀνθηρὰν αὐτῆς ὡς πρὸς τοῦτο θέσιν. Περιέχει περὶ τὰς 150 οἰκογενείας καὶ εἶναι, ὡς ἔφθημεν εἰπόντες, ἰδιόκτητον καὶ ὡς ἐκ τούτου συρρέουσιν ἐκ τῶν πέριξ οὐκ ὀλίγοι πρὸς πορισμόν.

Μετὰ δύο ἡμέρας, ἀπήλθομεν κατευθυνόμενοι ἔνεκεν ἀτομικῶν λόγων εἰς Βήσσανην ἀκολουθοῦντες τὴν συνήθη ὁδὸν διὰ Λεπένου, καὶ μετὰ δίωρον πορείαν, ὑπερέβημεν τὸ Κουτσόκρανον καὶ εὐρέθημεν εἰς νέαν λεκάνην, ἧς τὰ ὕδατα χύνονται εἰς Γορμόν, παραπόταμον τοῦ Καλαμᾶ. Ἐστημεν καὶ ἔσχομεν ὡς ἐν κατόπτρῳ τὰ διάφορα χωρία τῆς κοιλάδος, ἅτινα εὐρίσκονται ἑκατέρωθεν αὐτῆς. Μόλις διακρίνομεν τὸν μικροσκοπικὸν Κακόλακκον, ὅστις ἄλλοτε ἐχρημάτισε ἔδρα τοῦ Πρωγωνίου καὶ ὅστις ἐφιλοξένησε καὶ τὸν Μάρκον Βότσαρην ἐπὶ Ἄλῃ. Τέταρτον μόλις ὥρας, ἀπαντῶμεν τὰς Ρομπάτας καὶ οὐχὶ μακρύτερον τὴν Μέβδεζαν πατρίδα τοῦ Γ. Βασιλειάδου τοῦ ἀναλαβόντος, ἵνα ἀποξηράνη τὴν λίμνην τῆς Λαυσιῆς· εἰς τὴν αὐτὴν σειρὰν βλέπομεν καταλεύκους οἰκίας κατεχούσας οὐ μικρὸν χωρὸν, εἶναι τὰ Φραστανά. Τὰ χωρία ταῦτα, ἅτινα ὑπάγονται ἐκκλησιαστικῶς ὡς καὶ ὅλα τῆς λεκάνης ταύτης εἰς τὸν Ἅγιον Βελλᾶς, ἔχουσι περὶ τὰς 300 οἰκογενείας, διατηροῦσιν ἀνὰ ἓνα διδάσκαλον καὶ ἓνα ἢ δύο ἱερεῖς. Ὅπισθεν ράχεως εἶναι τὸ ἐκ Βλάχων σικούμενον Μετζιτιῆ καὶ εἰς τὴν ἄκραν τῆς ὄροσειρᾶς τὰ Τσαραπλανᾶ μετὰ 250 οἰκογενειῶν ἔχοντα τὸ μικρὸν μὲν ἀλλὰ κομψὸν σχολεῖον μετὰ δύο διδασκάλων, τὸ περιβόλι μετὰ δένδρων καὶ βρύσεως καὶ τινὰς ἐπιστήμονας ἰατρούς. Ὅπισθεν τῆς σειρᾶς εἶναι ὁ Ἄωος καὶ μακρὰν πολὺ μακρὰν, μόλις διακρίνομεν τὴν Κόνιτσαν καὶ πρὸς ἀνατολὰς εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὑψαύχενος Παπίγγου, τὸ Πάπιγγον, τὸν ἱστορικὸν Βῖκον καὶ ὅπισθεν τῶν ὄρέων τὸ γνωστὸν Ζαγόριον. Ἐντεῦθεν τοῦ Γορμοῦ, βλέπομεν τρία χωρία ἀποτελοῦντα τριγωνικὸν σχῆμα. Εἶναι ἡ Κακουσιὸς μετὰ 40 οἰκογενειῶν, τὸ Λαχανόκαστρον (Κάστρον τῆς Χαονίας κατὰ τὸν χρονογράφον) καὶ ἡ Βήσσανη. Κατερχόμενοι τοῦ ὄρους εἰσερχόμεθα εἰς Βήσσανην καὶ ἐκπληρώσαντες τὴν ὑπὸ τοῦ προΐσταμένου ἐπιβληθεῖσαν ἐντολήν, κατευ-

θυνόμεθα εἰς τὸ κέντρον. Ἀπαντῶμεν πλατεῖαν, περιστοιχομένην ὑπὸ λευκῶν καὶ συκαμινέων, πρὸ αὐτῆς γηραιὸν πλάτανον καὶ πρὸ τούτου σειρὰν ὄλην πρατηρίων καὶ ὑπερθεν τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἐκατέρωθεν αὐτῆς δύο μεγαλοπρεπῆ περικαλλῆ κτίρια, τὴν Σχολὴν τῶν ἀρρένων πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ τὸ Παρθεναγωγεῖον ἀριστερόθεν. Τὰ κτίρια ταῦτα ἐστοίχισαν ὑπὲρ τὰς 1500 λίρας ὀθωμανικὰς διὰ συνεισφορᾶς συναθροισθείσας καί, ὡς διαβεβαιούσιν ἡμᾶς, χωρὶς νὰ ἔχωσι πάγιον εἰσόδημα, διατηροῦσι ταῦτα ἀξιοπρεπέστερον πάσης ἄλλης κοινότητος διατηροῦντες ἐκάστοτε τρεῖς διδασκάλους μεθ' ἑνὸς βοηθοῦ καὶ δύο διδασκαλίσσας μετὰ ὑφαντρίας ἐκτάκτου τέχνης, ἧς τὰ ἔργα, διὰ τῶν μαθητριῶν, ἀποφέρουσι διὰ λαχείου οὐ μικρὸν κέρδος. Περιλαμβάνουσι ἀνὰ 150 μαθητὰς ἐκατέρου τοῦ φύλου καὶ οἱ φοιτηταὶ τῆς Σχολῆς ἀπὸ ἐτῶν ἀποφοιτῶντες κατατάσσονται εἰς τὴν Α', ἔστιν ὅτε καὶ Β' γυμνασίου. Οἱ κάτοικοι εἶναι μᾶλλον πρακτικοὶ καὶ ἀρκοῦνται εἰς τὴν μέσην παιδείαν, ὅπως ἐπιδοθῶσι μετὰ ζήλου καὶ συνεταιριστικοῦ πνεύματος εἰς τὴν πάτριον τέχνην, ἣν οὐκ ὀλίγον προήγαγον ἀποκτήσαντες καὶ οἱ ἴδιοι μύλους ἀτμοκινήτους, καὶ δι' αὐτὸ ἀγαλόγως δὲν ὑπάρχουσι ἐπιστήμονες ἐκτὸς τετράδος, δύο δικηγόροι καὶ ἄλλοι τόσοι ἰατροὶ καὶ οὐκ ὀλίγοι ἤδη εὐρισκόμενοι εἰς τὰς σπουδὰς αὐτῶν. Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ μᾶς δεικνύουσι ἀληθῆ μέγαρα ὡς τοῦ Χ. Ἰλαρίδη καὶ ἄλλων ἐξεχόντων μετὰ ἀστικῆς πολυτελείας· δὲν δυνάμεθα ὁμως νὰ παρίδωμεν τὸν Ἀβραμιαῖον οἶκον τοῦ Κ. Μέντζου, ὅστις περιλαμβάνει εἰς τοὺς κόλπους αὐτοῦ περὶ τοὺς εἴκοσι ἄρρενας καὶ ὅστις εἶναι γνωστὸς καθ' ὄλην τὴν Ἡπειρον διὰ τὸν πλοῦτον, διὰ τὴν ἔμμονην εἰς τὰ πάτρια καὶ διὰ τὸ σέβας, ὅπερ ἔχουσιν οἱ μικρότεροι πρὸς τοὺς μεγαλειτέρους. Καί, ὅπως ἄλλοτε διεκρίνοντο ἀνὰ τὴν Ἡπειρον ὁ οἶκος Σούρλα εἰς Πυρσόγιαννην, οἱ Λαππαῖοι εἰς Δρόβιανην, οἱ Χαριταῖοι εἰς Νίβιανην, οὕτω καὶ ὁ οἶκος Μέντζου διακρίνεται σήμερον εἰς τὴν Ἡπειρον ἐπὶ φιλοξενία, ἐπὶ μεγαλοπρεπείᾳ καὶ ἐπὶ οἰκιακῇ πειθαρχίᾳ καὶ ἀρμονίᾳ καὶ εἰς θεωρεῖται *pater familias*, ὁ κ. Κώστας, εἰ καὶ ἐπ' ἐσχάτων πνεῦμα ἀπειθείας ὑπέισέδυσεν εἰς τὴν καρδίαν τινος ἐκ τῶν μελῶν αὐτοῦ· πιστεύομεν ὁμως ὅτι, ἐπὶ τέλους, θέλει ὑπερισχύσει

ἡ διακρίνουσα τὰ μέλη τῆς οἰκογένειας ταύτης φρόνησις καὶ ὅτι θέλει διατηρηθῆ τὸ μεγαλεῖον τοῦ οἴκου τούτου, ὅπερ τιμᾶ τὴν Ἑπειρον καὶ ὅπερ μετὰ λύπης πᾶς τις βλέπη ὅτι ὁσημέραι οἱ μεγάλοι οἴκοι καὶ τὰ καλὰ παραδείγματα τῶν συγχρόνων σπανίζουσι.

Pyrrus

Ἀθήνησι, 5 Ἰουλίου 1895.

Επιλογή κειμένων: Κων. Ι. Κίτσος

1. Τὸ ΒΔ τμήμα τῆς Ἑπείρου κατείχετο ἀπὸ τὴν Δρυϊνούπολιν, ἡ ὁποία διηρεῖτο εἰς δύο τμήματα, τὴν κυρίως Δρυϊνούπολιν καὶ τὴν ἄλλοτε ἐπισκοπὴν Δελβίνου καὶ Χειμάρρας. Ἡ κυρίως Δρυϊνούπολις ὑποδιαιρεῖται εἰς τὰ τμήματα Παλάρας, Πωγωνιανῆς, Ζαγοριᾶς, Ρίζης, Λιούντζης καὶ Δροπόλεως.

δημόσια Κεντρικὴ Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β'

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΕΣ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΕΣ ΤΟΥ ΠΩΓΩΝΙΟΥ

ΜΑΤΘΑΙΟΣ, Επίσκοπος Μυρέων στη Βλαχία της Ρουμανίας
(1550-1621)

Ο Ματθαίος γεννήθηκε σε χωριό της επαρχίας Πωγωνίου, (επαρχίας Πωγωνιανής, όπως λεγόταν τότε) το έτος 1550 περίπου. Παραμένουν άγνωστα ακόμη τα πλήρη οικογενειακά του στοιχεία και τα σχολεία, στα οποία εκπαιδεύτηκε. Η καταγωγή του από την επαρχία «Πωγωνιανής» βεβαιώνεται από σημειωσή του σε χειρόγραφο (από τον ίδιο) Ευαγγέλιο της Ιεράς Μητροπόλεως Ιωαννίνων (16ος αιώνας). Από τη συγγραφική του εργασία συμπεραίνεται ότι είχε τύχει αξιόλογης συστηματικής εκπαίδευσως και είχε συμπληρώσει με δικές του προσπάθειες τη γενική και θεολογική μόρφωσή του. Ειδικοί ερευνητές θεωρούν αυτόν «βαθύν γνώστην του έλληνος λόγου και δεινόν θεολόγον». Αναφέρεται ότι είχε αδελφόν αρχιερέα και βιβλιογράφο, τον Λουκά, που ζούσε στην Κωνσταντινούπολη.

Ο Ματθαίος εμνευσμένος από τη θρησκευτική παράδοση της επαρχίας «Πωγωνιανής» γίνεται κληρικός στα νεανικά του χρόνια, συγγράφει θρησκευτικές μελέτες, αντιγράφει με το χέρι του τα Ιερά Ευαγγέλια και σε κάποιες σελίδες των Ευαγγελίων αυτών σημειώνει:

*«Πρεσβυτέρου χειρ και μοναχοῦ Ματθαίου
Πωγωνιανῆς ἐκ παλαιᾶς Ἠπείρου
ἔγραψε ταύτην τὴν θεόπνευστον βίβλον.*

.....
*Ἡ μὲν χεὶρ ἢ γράψασα ἐστὶ Ματθαίου
οἰκονόμου τε ἐκ παλαιᾶς Ἠπείρου.
Σαπήσεται, φεῦ καὶ γενήσεται κόνις·
γραφὲν δὲ μενεῖ χρόνους πολλοὺς ἐνταῦθα».*

Αργότερα, εγκαταλείπει την Ἠπειρο και εγκαθίσταται στο μοναστήρι της Μεγίστης Λαύρας στο Ἅγιο Ὄρος. Εκεί, ζει έντονα το θρησκευτικό και πνευματικό κλίμα της Ι. Μονής καί, με την φλόγα για μάθηση της πατρογονικής του φύτρας, εγκύπτει στα πολύτιμα συγγράμματα της πλούσιας βιβλιοθήκης του μοναστηριού. Διευρύνει και βαθαίνει τη μόρφωσή του στα θεολογικά θέματα της χριστιανικής ορθοδοξίας. Με τον μοναχικό του βίο εξαγνίζει την ψυχή του, σφυρηλατεί τον χαρακτήρα του και ετοιμάζει τις πνευματικές του δυνάμεις για να εκφραστεί, με την εξαίρετη συγγραφή του, για τη χριστιανική πίστη και για τα δεινοπαθήματα και την ανάσταση των σκλάβων Ελλήνων.

Η Εκκλησία εκτιμάει επάξια την πίστη του και τη μόρφωσή του και αναδεικνύει αυτόν, τον Δεκέμβριο του 1605, τιτουλάριο Επίσκοπο της Επισκοπής Μυρέων στη Βλαχία της Ρουμανίας. Εκεί αναπτύσσει αξιόλογες θρησκευτικές και εθνικές δραστηριότητες και κερδίζει την εκτίμηση των χριστιανών και των ηγετών της περιοχής. Ο ηγεμόνας της Βλαχίας Ράδουλος αναγνωρίζει την αξία της εκκλησιαστικής προσωπικότητάς του και παραχωρεί σ' αυτόν το μεγάλο μοναστήρι Ντάλου, για να εγκαταστήσει εκεί την έδρα του. Ο Ματθαίος βρίσκει στο μοναστήρι αυτό όλη την άνεση και την ησυχία για περισυλλογή, μελέτη και συγγραφή.

Από τον χώρο της Ι. Μονής Ντάλου παρακολουθεί την πορεία της χριστιανικής Ορθοδοξίας στη Ρουμανία, τις επιδιώξεις της Δυτικής Εκκλησίας στα Βαλκάνια με τις καινοτομίες της, και την απελπιστική κατάσταση, στην οποία περιέπεσε το γένος των Ελλήνων. Αισθάνεται το χρέος να τιμηθούν με ειδικές ιερές ακολουθίες νεώτεροι μάρτυρες της χριστιανικής πί-

στεως, όσοι, άγιοι πατέρες, θεολόγοι και διδάσκαλοι της Εκκλησίας, για να τονωθεί η πίστη των Ελλήνων με την προβολή του παραδείγματός των. Για όλα αυτά γράφει εξαίρετα αντίστοιχα συγγράμματα, τα οποία κυκλοφορούν στην εποχή του χειρόγραφα και αργότερα τυπώνονται από αφοσιωμένους μελετητές του έργου του.

Ο Ν. Jorga, Ρουμάνος πανεπιστημιακός καθηγητής, αναφέρει σε ειδική μελέτη του ότι ο Ματθαίος Μυρέων ίδρυσε στη Βλαχία Σχολή Ελλήνων βιβλιογράφων.

Το εθνικό έργο του Ματθαίου είναι πολύ σημαντικό για την εποχή του, γιατί θεωρείται από τους πρώτους φιλοπάτριδες κληρικούς και λογίους, που συνέλαβαν «τὸ χρέος τοῦ ὑποδουλοῦ Ἑλληνισμοῦ νὰ ἀναλάβῃ ἐκ τῆς τραγικῆς του συμφορᾶς τοῦ 1453 καὶ νὰ στηριχθῇ εἰς τὰς ἰδίας του δυνάμεις, διὰ νὰ ἐπαναφέρῃ μόνος τὴν χαμένην ἐλευθερίαν». Στο έργο του, που αναφέρεται στην ιστορία των εθνικών γεγονότων στην Ουγγροβλαχία, προσθέτει έναν έμμετρο θρήνο για τα παθήματα, τις μοιρολατρίες, τις ελπίδες και τη σωτηρία των ραγιάδων Ελλήνων, τον περίφημο «Θρήνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως». Στο εθνικό τούτο ποίημά του παρακαλεί τον Θεό να επιστρέψει την Πόλη στους χριστιανούς. Αναγνωρίζει ότι οι Έλληνες υποφέρουν από τα σφάλματά τους και τιμωρούνται ως παραβάτες του νόμου του Θεού. Απευθύνεται στους ραγιάδες και εξαίρει τις πνευματικές, θρησκευτικές και εθνικές επιδόσεις των προγόνων τους. Θεωρεί τις ελπίδες των σε χρησμούς και ψευδοπροφητείες επικίνδυνες «ματαιολογίες» που οδηγούν στη διαιώνιση της σκλαβιάς. Ελέγχει τους πιστεύοντες στην απελευθέρωση του γένους από τους ξένους. Τέλος, κρούει σάλπιγμα εγερτήριο για την εθνική ανάσταση. Το κείμενο του Θρήνου κυκλοφοροῦσε από χέρι σε χέρι, φρονιμάτιζε, ενθουσίαζε και διήγειρε το εθνικό φρόνημα, για πολλές δεκαετίες, των παιδιών και εφήβων, των κατοίκων της υπαίθρου και των πόλεων, των μοναχών στα μοναστήρια και των διδασκάλων του Γένους.

Απέθανε μάλλον το 1621, όπως μαρτυρείται από την ε-

ξής φράση, που βρέθηκε γραμμένη το έτος αυτό σε κάποιο κείμενό του: «εν γήρει τρυχόμενος βαρυστενακτώ». Αυτή θα ήταν, φαίνεται, η τελευταία γραφή της ζωής του.

Οι ειδικοί αναφέρουν τα εξής συγγράμματά του: α) Ίστορία τῶν κατὰ τὴν Ὀύγγροβλαχίαν τελεσθέντων, ἀπὸ Σερμπάνου Βοεβόδα μέχρι Μιχαήλ, καὶ Θρήνος Κων/πολεως, β) Κανὼν κατὰ τῶν καινοτομιῶν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, γ) Ἱερές ακολουθίες γιὰ τὸν Ὁσιο Γρηγόριο Δεκαπολίτη, γιὰ τοὺς Θεοφόρους Πατέρες Νεκτάριο καὶ Θεοφάνη καὶ γιὰ τοὺς θεολόγους καὶ διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας Πατριάρχη Ἀλεξανδρείας Μελέτιο, Γαβριήλ Φιλαδελφείας καὶ Μάξιμο Κυθήρων, δ) Ἐπιστολὴ κατὰ ἀζύμων πρὸς τὸν Πατριάρχη Κύριλλο Λούκαρι καὶ 3) ἄλλα χειρόγραφα ἔργα του, φυλάσσονται στὸ Ἅγιο Ὄρος καὶ σὲ ἄλλες βιβλιοθήκες καὶ ἀρχεῖα.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω καταφαίνεται ὅτι ὁ Ἡπειρώτης (Πωγωνήσιος) Ματθαῖος, Ἐπίσκοπος Μυρέων, υπῆρξε ἀξιόλογος γιὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ συγγραφέας θρησκευτικῶν καὶ ἐθνικῶν ἔργων (πεζῶν καὶ ἐμμετρῶν) που εἶχαν σημαντικὴ ἐπίδραση στὰ ἐκκλησιαστικά καὶ ἐθνικά πράγματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ τουρκοκρατίας. Ὑπῆρξε ἀκόμη εἰσαίρετος κληρικός με βαθιὰ πίστη, με οργανωτικὴ ἰκανότητα, με μαχητικὴ διάθεση καὶ με χριστιανικὴ συνέπεια ατομικοῦ βίου. Ἐτίμησε τὸ ὄνομα τοῦ Πωγωνίου ὡς λόγιος καὶ κληρικός στὸ Ἅγιο Ὄρος καὶ στὴ Βλαχία.

Παραθέτομε ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ ἔργο του: *Θρήνος Κων/πολεως*.

*Ὡ πῶς ἐκαταστάθηκε τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων,
καὶ ἐπεριπλεχθήκετε μέσον πολλῶν κινδύνων·
ἀπὸ τ' ἐσᾶς ἡ φρόνησις καὶ ἡ σοφία ὄλη,
ἐβγήκε καὶ ἐξάπλωσε στὴν οἰκουμένην ὄλη,
Καὶ ἄρματα καὶ γράμματα καὶ ἡ Θεολογία
ἀπὸ τ' ἐσᾶς ἐφάνηκε καὶ ἡ πολλὴ ἀνδρεία.*

.....
Ὁ κόσμος σᾶς ἐπαίνεσεν ὅλος εἰς τὴν σοφίαν,

τώρα πῶς ἐξεπέσετε ἔς τοῦ Τούρκου τὴν σκλαβίαν;

.....
 Θεέ μου Παντοδύναμε, ἂν εἶναι θέλημά σου
 πάλιν δός μας τὸ χάρισμα διὰ τὸ ὄνομά σου.
 Ἐπαίδευσές μας, Δέσποτα, διὰ τὸ πταίσιμόν μας
 καὶ μᾶς ἐκαταδίκασες εἰς χειῖρας τῶν ἐχθρῶν μας,
 πολλὰ καλὰ τὸ ἔκαμες, ὡς νὰ σωφρονισθοῦμεν.
 Ἀλλὰ πάλιν λυπήσου μας, ὅτ' εἴμαστε δικοί σου,
 ἄλλον Θεόν δέν ἔχομεν, Κύριε, μόνον πλήν σου.
 Πῶς ὑπομένεις, Κύριε, νὰ βλέπης ρημασμένα
 τοὺς ὠραιότατους ναοὺς, τοὺς ἀγιογραμμένους,
 νὰ τοὺς ἐβλέπης ἔρημους καὶ καταφρονεμένους
 καὶ πόσοι ἐγινήκασιν υιοὶ πυρός γεέννης,
 Θεέ μου παντοδύναμε, καὶ πῶς τὸ ὑπομένεις;

.....
 Ἐλπίζομεν κι εἰς τὰ ξανθὰ γένη νὰ μᾶς γλυτώσουν
 νὰ ἴθουν ἀπὸ τὸ Μόσχοβον νὰ μᾶς ἐλευθερώσουν.
 Ἐλπίζομεν εἰς τοὺς χρησμούς, στίς ψευδοπροφητεῖες
 καὶ τὸν καιρόν μας χάνομεν στίς ματαιολογίες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

1. Ζαβίρα Π., Νέα Ἑλλάς, Ἀθῆναι 1872, σελ. 418
2. Σάθα Κ. Νεοεὐλ. Φιλολογία, Ἀθῆναι, 1868, σελ. 403.
3. Γεδεών Μ., Μνημεῖα τῆς ἐν τῷ Μεσαιῶνι ἐλληνικῆς ποιήσεως, Παρνασσός, Α', 1877.
4. Ρούσσου Δ., Θρῆνος περὶ τῆς Κων/πόλεως Ματθαίου Μυρέων: Νέος Ἑλληνομνήμων, 1909 καὶ 1913.
5. Ἀραβαντινοῦ Π., Βιογραφικὴ συλλογὴ λογίων ἐπὶ τουρκοκρατίας, Ἰωάννινα, ΕΗΜ. 1960.
6. Γριτσοπούλου Τ., Σχεδιάσματα, 1963, Αθήνα.
7. Legrand, Biblioteque Grecque Vulgaire, τ. 2, σελ. 314.
8. Κραψίτη Β., Λόγιοι τῆς Ἠπείρου, τ. Α', Ἀθήνα 1979, σελ. 72-74.
9. Θρησκευτικὴ καὶ ἠθικὴ ἐγκυκλοπαίδεια, Ἀθῆναι 1966, τόμοι 8ος (σελ. 835) καὶ 9ος (σελ. 999).

Κων. Ι. Κίτσος

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΓΑΖΗΣ (1795-1855)

Στο Δελβινάκι της Ηπείρου, στην ηρωϊκή αυτή γωνία, που στα χρόνια της δουλείας υπήρξε θρυλικός τιμωρός του φοβερού τυράννου των Ιωαννίνων Αλή-Πασά, στη γραφική και όμορφη πρωτεύουσα του Πωγωνίου, γεννήθηκαν λαμπροί πρωταθλητές του Ιερού Αγώνα του 1821.

Πρωταθλητές, που όχι μόνο πρωταγωνίστηκαν ή και έπεσαν κατά τον ξεσηκωμό του Γένους, αλλά και σαν άξιοι και σοφοί διδάσκαλοι μετέδιδαν στους νέους την πίστη στο Θεό, την αγάπη προς την πατρίδα και δυνάμωναν στην καρδιά τους την ελπίδα, πως πλησιάζει η μέρα της πολυπόθητης λευτεριάς.

Επειδή, δυστυχώς, πολλοί απ' αυτούς είναι άγνωστοι, ιδιαίτερα στους νέους ή κινδυνεύουν να λησμονηθούν, θεωρούμε υποχρέωσή μας να φέρουμε στη μνήμη όλων τις ιστορικές εκείνες μορφές, που γαλουχήθηκαν φιλόστοργα με τα νάματα των Ελληνοχριστιανικών ιδεωδών και ανάλωσαν αίμα και χρήμα και πνεύμα χάριν της Ελευθερίας.

Μεταξύ αυτών, επιβλητική προβάλλει η μορφή του Γεωργίου Γαζή.

Ο Γεώργιος Γαζής, γεννήθηκε στο Δελβινάκι στις 20 Ιανουαρίου 1795 και είναι ο τεταρτότοκος γιος του Κώστα Γάτζη - γιου του παπανικόλα Γάτζη.

Τα πρώτα του γράμματα διδάχτηκε στο αλληλοδιδακτικό και Ελληνικό σχολείο της πατρίδας του, από τον ιερομόναχο Κ. Φλέντο.

Μετά την αποφοίτησή του, πήγε στην Οδησό της Ρωσίας κι απ' εκεί στο Ιάσιο της Μολδαβίας, 14 Ιουλίου 1815, για να συνεχίσει τις σπουδές του στο «Αυθεντικό» σχολείο του Ιασίου, στο οποίο είχε προσληφθεί σαν υπότροφος για την επιμέλειά του και χρηστή διαγωγή του.

Ο Μητροπολίτης Ερμουπόλεως Αιγύπτου, αείμνηστος Ευάγγελος Ψήμας, Δελβινακιώτης, γράφει για το Γαζή στα «Επιγραμματικά Στιχουργήματα»:

Φεύγοντας τη σκλαβιά, μισεύει για την ξενητεία
 με τα χειρόγραφα και τα διδακτικά βιβλία στο δισάκι,
 του Γένους πρωτοδάσκαλος με μόρφωση πλατειά.
 Φεύγοντας τη σκλαβιά, μισεύει για την ξενητεία
 και σαν ξεφτέρι ρίχνεται στις μάχης τη φωτιά,
 και πολεμάει στο πλευρό του Μπότσαρη και του Καραϊσκάκη.
 Φεύγοντας τη σκλαβιά, μισεύει για την ξενητεία
 με τα χειρόγραφα και τα διδακτικά βιβλία στο δισάκι.

Το 1816 πηγαίνει στο Βουκουρέστι, εστία τότε των Ελληνικών γραμμάτων, και παρέμεινε κοντά στον Αρχιδάσκαλο Νεόφυτο Δούκα, τον οποίο ο Γαζής αποκαλούσε «πατέρα της ευζωίας».

Τò 1819 τελείωσε τις σπουδές και το 1820 κατηχήθηκε στην Εταιρεία των Φιλικών από τον Θεόδωρο Θράκα, έχοντας το 16ο αριθμό και το βαθμό του ιερέα της Εταιρείας.

Η μύηση αυτή ήταν για το Γαζή το προσάναμμα της εύφλεκτης ψυχής του, το οποίο αργότερα την εξεπύρωσε.

Κατά τα τέλη του 1820 ξαναχυρίζεται στο Ιάσιο.

Τον Ιανουάριο του 1821, ο Νεόφυτος Δούκας τον προορίζει να σταλεί στην Ήπειρο σαν «Απόστολος της Εταιρείας».

Κηρύχτηκε όμως το κίνημα του Αλ. Υψηλάντη, στο Ιάσιο, και ο Γαζής θέλοντας έμπρακτα ν' αποδείξει ότι δεν διστάζει να πραγματοποιεί ό,τι διακηρύττει, ακολούθησε τον Υψηλάντη.

Μετά την απότυχία του κινήματος στο Δραγατσάνι, κατέρχεται στην αγωνιζόμενη Ελλάδα όπου ρίχνεται ακάθεκτος «εἰς τὸν υπὲρ Πίστεως και Πατρίδος Ἱερό Ἀγώνα», κατά τη διάρκεια του οποίου «εδείχθη πρόθυμος και άοκνος συναγωνιστής», όπως ο ίδιος ο Υψηλάντης ομολόγησε.

Πολλά έγγραφα, κατατεθειμένα στο Ιστορικό Αρχείο της Εθν. Βιβλιοθήκης (Τμήμα χειρογρ. - Αρχ. Αγωνιστών), αποτελούν ζωντανή εικόνα του ηρωϊσμού και της αυτοθυσίας του άνδρα.

Μεταξύ αυτών αναφέρουμε το πιστοποιητικό του Αρσ.

Περραιβού: Αριθμός 18706

Διὰ τοῦ παρόντος δηλοποιῶ ὁ ὑπογεγραμμένος ὅτι ὁ ἐπιφέρων τὸ παρὸν κύριος Γεώργιος Γαζῆς Ἡπειρώτης, ἅμα ὅπου ὁ ὑπὲρ Πατρίδος Ἱερός ἀγὼν ἠνοιχθῆ ἐν Βλαχία ἔδραμε μετὰ προθυμίας καὶ ἐνθουσιασμοῦ ὡς ἐνθερμος ζηλωτῆς τῆς ἐλευθερίας καὶ ἠγωνίσθη μετ' ἐνθέρμου ζήλου ὑπὸ τὸν ἐκλαμπρότατον Κ. Νικόλαον Ὑψηλάντην καθ' ὅλους τοὺς πολεμικοὺς ἀγῶνας καὶ ἐφ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐκστρατείας ἐκείνης, καθ' ἣν συναγωνιζόμενος καὶ ἐγὼ εἰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις παρὰ τῷ ἐκλαμπροτάτῳ Κ. Ἀλεξάνδρῳ Ὑψηλάντῃ, ἐγνώρισα τὸν παρόντα νέον ὡς ἓνα τίμιον καὶ εἰλικρινῆ πατριώτην, ἐνθερμον ζηλωτὴν καὶ συνεργόν τῆς ἐλευθερίας καὶ προθυμον εἰς τὸ νὰ ἐκπληροῖ τὸ πρὸς τὴν Πατρίδα χρέος του.

Ὡς τοιοῦτον δὲ μετὰ τὴν ἐκεῖ δυστυχίαν τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων συνδραμών καὶ ἐγὼ παρέλαβον μετ' ἑμαυτοῦ, μεταβαίνων ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, διότι εἶδον τὸν νέον προθυμοποιούμενον εἰς τὸ νὰ δουλεύῃ τὴν Πατρίδα μέχρις ἐσχάτης ρανίδος αἵματος, καθὼς τὸ ἔδειξεν ἐμπράκτως, ἀφοῦ ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὥστε θέλων νὰ δουλεύῃ τὴν πατρίδα εἰς κρισίμους μὲν, ἀλλὰ κινδυνώδεις περιστάσεις, ἐκινδύνευσε νὰ γίνῃ θυσία τῶν παθῶν ἰδίων ὁμογενῶν.

Διό καὶ δίδωμι αὐτῷ τὸ παρὸν μοι ἰδιόχειρον, διὰ νὰ τὸν γνωρίζωσι τοιοῦτον, οἷον ἀνωτέρω τὸν περιέγραψα ὅλοι οἱ ὁμογενεῖς καὶ εἰλικρινεῖς πατριῶται καὶ νὰ τὸ ἔχη ὡς δεῖγμα τῆς ἀρετῆς του ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι».

Τῆ 14 Ἰουνίου 1823 ἐν Τριπολιτσᾷ

Ἀρχιμανδρίτης

ΑΡΣΕΝΙΟΣ ΠΕΡΡΑΙΒΟΣ

Φλογερός πατριώτης, πολέμησε με τον Περραιβό στο Σούλι, με το Μάρκο Μπότσαρη στο Μεσολόγγι, με τον Βαρνικιώτη, Καρατάσο και Καραϊσκάκη, του οποίου διετέλεσε «ο καθ' αυτό γραμματεὺς», στη Στερεά Ελλάδα.

Η δράση του αφανή τούτου ἥρωα Δελβινακιώτη, κατά

την επανάσταση ήταν τέτοια, ώστε να εξυμνείται απ' όλους τους αρχηγούς, με τους οποίους πολέμησε.

Ο Δ. Υψηλάντης στο αριθ. 18712 σχετικό πιστοποιητικό του το 1828 γράφει μεταξύ άλλων:

«Ὁ κύριος Γεώργιος Γαζής ἀπὸ Δελβινάκιον τῆς Ἡπείρου κινούμενος ἀπὸ εὐγενῆ αἰσθήματα ὑπὲρ τῆς Πατρίδος συνηγωνίσθη ἀπὸ τῆς ἀρχῆς μὲ ὄλην τὴν προθυμίαν καὶ πίστιν.

Διετέλεσε τίμιος καὶ ἄξιος ὑπηρετῶν τὸ Ἔθνος του»

Αλλά αν η πολεμική δράση του Γεωργίου Γαζή υπήρξε τέτοια, που δόξασε τον άνδρα, εξ ίσου σημαντική ήταν και η κοινωνική και πνευματική του προσφορά.

Η αποκατάσταση της εθνικής ανεξαρτησίας ύστερα ἀπὸ θυσίες καὶ ολοκαυτώματα βρήκε το Γαζή ως Γραμματέα του Καποδίστρια ἐπὶ των στρατιωτικῶν υποθέσεων καὶ ἀπὸ το 1830 ἀρχίζει νέο στάδιο υπηρεσιῶν πνευματικῶν τώρα, για το Γαζή.

Με προτροπή του, ἀνοίγουν τα σχολεία στο Δελβινάκι, που εἶχαν παραμείνει κλειστά για τέσσερα χρόνια (1826-1830) λόγω των υπέρογκων χρεῶν (μπουκαδέμ - μπόρτζ) που εἶχε συνάψει η Κοινότητα Δελβινακίου για την καταπολέμηση του Ἀλή - Πασά.

Δίδαξε στα σχολεία της γενέτειράς του τρία χρόνια (1830-1833).

Ὁ φλογερός πατριώτης ἀρχισε τη διδασκαλία του με τούτα τα λόγια:

«Θεωρῶν, ὦ φίλη Πατρίς, τὰ ἔρειπια σου πολλά καὶ τὸν διασκορπισμὸν τῶν τέκνων σου μέγαν, τὰς συμφοράς σου δεινὰς καὶ τὰς μάστιγὰς σου φρικτὰς βυθίζομαι ὅλος εἰς σιωπὴν καὶ λύπην τῆς ψυχῆς μου».

Μεταξύ των μαθητῶν του συγκαταλέγεται καὶ ο ἰατροφιλόσοφος Δελβινακιώτης Κωνσταντῖνος Ηροκλῆς Βασιάδης, η κρηπίδα της φιλολογικῆς ἐπιστήμης του ἀλύτρωτου ἐλληνισμοῦ.

Εκτός του Δελβινακίου ο Γαζής δίδαξε στο Ἀργυρόκα-

στρο της Βορείου Ηπείρου (1833), στο Μεσολόγγι (1837), στην Άμφισσα (1840) και τέλος στη Λαμία, όπου και πέθανε το 1855.

Η εφημερίδα του Μεσολογγίου «Φιλόπατρις Ἑλλην» στις 23 Απριλίου 1855 γράφει για το θάνατο του Γαζή και προσθέτει «ὅτι οὗτος κατέλιπε εἰς Μεσολόγγιον εἰς ἄκραν ἀπορίαν καὶ ἀπελπισίαν τὴν σύζυγόν του καὶ τέσσερα τέκνα, στερηθέντα αἰφνης καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου».

Σαν δάσκαλος ο Γαζής ήταν, κατά τον Τρ. Ευαγγελίδη, «ἐκ τῶν ἀρίστων, χαρίεις εἰς τὴν παράδοσιν, βάσιμος καὶ εὐμέθοδος εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, φροντίζων ὅπως μὲ τὴν διδασκαλίαν του ἐμπνεύσῃ εἰς τοὺς μαθητὰς του φρονήματα εὐσεβείας, δικαιοσύνης καὶ πατριωτισμοῦ».

Ο Γεώργιος Γαζής όμως εκτός της πολεμικής και κοινωνικής δράσης του είναι ένας από τους πολυγραφοτέρους άνδρες της εποχής του.

Τα έργα του τα διακρίνει μία γλώσσα συντηρητική, αλλά πάντοτε καλλιτεχνική δημοτική γλώσσα, επιμελημένης μορφής.

Περιέχουν πολλές και ποικίλες πληροφορίες της εποχής του με προσεκτική ακρίβεια, πράγμα που μαρτυρεί τον υγιή και θετικό νου και την παρατηρητικότητα του συγγραφέα.

Από τα έργα του, που εκδόθηκαν, σημειώνουμε τα παρακάτω:

1. «Βιογραφία τῶν ἡρώων Μάρκου Μπότσαρη καὶ Καραϊσκάκη» (Αίγινα 1828).

Σχετικά με τη βιογραφία αυτή, ο αείμνηστος Βλαχογιάννης λέγει ότι ο Γαζής είναι ο μόνος απ' όλους τους γραμματεῖς των οπλαρχηγῶν ἢ Κοτζαμπάσηδων της Επανάστασεως, ο οποίος ἔκρινε καλόν να βιογραφήσει ὄχι μόνο τον Καραϊσκάκη, του οποίου ἦταν γραμματέας, ἀλλὰ καὶ τον Μάρκο Μπότσαρη. Από τους λοιπούς γραμματεῖς των ανδρῶν εκείνων, προσθέτει ο Βλαχογιάννης, κανένας «δεν καταδέχτηκε να παρα-

δώσει τη μνήμη τους στην Ιστορία».

2. «Τρόπαιον Δελβινακίου» (Αίγινα 1835)..

Στο έργο του αυτό ο Γαζής έμμετρα περιγράφει την ιστορία του Δελβινακίου και τους αγώνες του εναντίον του Αλή-πασά.

Το «Τρόπαιον Δελβινακίου», κατά τον αείμνηστο Νικόλαο Πατσέλη, παρά την ξηρότητα και την ατέλεια της ποιητικής υφής των στίχων του, απεικονίζει αρκετά καλά τα αισθήματα και τις ιδέες που θέλει να εκφράσει.

Ζωντανά και παραστατικά αναφέρεται στις απόπειρες του Αλή για την υποδούλωση του Δελβινακίου, στις μεθόδους που χρησιμοποιούσε ο αιμοβόρος τύραννος των Ιωαννίνων για την αρπαγή της περιουσίας των κατοίκων και στην ηρωική αντίσταση των Δελβινακιωτών, που προτιμούσαν όλα τα μαρτύρια, παρά να γίνουν «τιμάρια» του αλλόπιστου.

Παραθέτουμε μερικούς χαρακτηριστικούς στίχους:

.....
 Λοιπόν στην έπαρχία παληοπωγωνιανής,
 Τò Δελβινάκι είναι είς τόπος ευτυχής,
 Καί χώρα ζηλευμένη, κωμόπολις καλή,
 Τῆς έπαρχίας ὅλης πρωτεύουσα αυτή.

.....
 Λοιπόν αὐτὴν τὴν χώραν Ἄλῃ πασιὰς φθονεῖ
 Μουλκί τοῦ νὰ τὴν κάμη βιαίως τὴν ζητεῖ,
 Τζιφτλίκι νὰ τὴν πάρῃ, πολλὰ ἐπιθυμεῖ.
 Κράζει τοὺς ἐντοπίους, γλυκὰ τοὺς ὀμιλεῖ,
 Γιὰ νὰ τοῦ τὴν πουλήσουν, νὰ γίνουν ἐδικοί
 Ἄλλ' ὄλοι ἀντιτείνουν, κανεῖς δὲν συμφωνεῖ,
 Πατρίδα νὰ πωλήσῃ καὶ σκλάβος νὰ γενῆ.
 Ἄληπασιὰς θυμώνει, ἐξάπτει εἰς ὀργὴν,
 καὶ τοὺς Δελβινακιώτας βάζει στὴν φυλακὴν.

.....
 Οἱ Δελβινακιώτες ὅμως αγωνίζονται εναντίον του Αλή-Πασά με ηρωική καρτερία. Προσφέρουν εκατόμβες στο θηριώδες πάθος του, περιφρονούν καθε κίνδυνο, δοκιμάζουν κάθε

στέρηση και διεξάγουν αγώνα με πείσμα και επιμονή, χάριν του πολυτιμότερου αγαθού, της ελευθερίας.

Κι' ο ίδιος παραδέχεται την ήττα του, και κατά το Γαζή:

.....
 « Ἄχ! Δελβινάκι, λέγει, ἂν ζήσω! ὠσιντί!
 Καὶ οἱ Δελβινακιῶται οἱ πρῶτοι μου ἐχθροί
 Στὴ γλώσσα καὶ στὸ στόμα μου Εὐγαλαν μαλλί!
 Μὲ τὰ γράμματὰ τους μου ἔσκασ' ἡ χολή!
 Μά! ἰσαλάχ! ἐλπίζω! καιρὸς νὰ μου ἐλθῆ,
 Τὸ ἄχτι μου νὰ βγάλω! ψυχὴ νὰ μὴ μ' εὐγῆ
 Διότι τὸ μουστάκι καὶ γένεια τὰ μισά,
 Δελβινακιῶται μόνοι μου τ' ἄσπρισαν αὐτά».

.....
 Ἄλλ' ἦλθε θεία δίκη, ἐσφάγη καὶ αὐτός,
 Ὅμοῦ μὲ τοὺς υἱοὺς του ἐχάθηκε κακῶς,
 Ἐγλύτωσαν ὁ κόσμος, κ' ἡμεῖς ἀπὸ αὐτόν!
 Καὶ εἶθε νὰ γλυτώσουν ἀπ' ἄλλους ὡς αὐτόν!

Ἡ λαϊκὴ μούσα, ἔχοντας υπόψη της ὅλα τα γεγονότα, ὅπως αὐτὰ διαλαμβάνονται στὸ «Γρόπαιο Δελβινακίου», ἐξύμνησε τὸν ηρωϊσμό και τοὺς υπεράνθρωπους αγώνες τῶν Δελβινακιωτῶν ἐναντίον τοῦ Ἀλή-πασά, με τὸ περιβόητο τραγούδι, που και σήμερα τραγουδιέται και χορεύεται ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους τῶν ἀφῶν ἐκείνων στις γιορτές και στα πανηγύρια.

Ἀναφέρουμε μερικοὺς χαρακτηριστικoὺς στίχους:

.....
 «Ὁ ἕνα χωριό Πωγωνιανῆς
 Φοβερὲ μ' Ἀλή Πασά
 Το Δελβινάκι,
 Βεζύρ' εφέντη.
 Δεν θέλει να σου πουληθεῖ
 Φοβερὲ μ' Ἀλή πασά

.....
 Για τσιφτιλίκι
 Βεζύρη εφέντη.
 Σε πολεμεῖ με τα φλωριά

Φοβερὲ μ' Αλή πασά
 Και με τα γρόσια
 Βεζύρη εφέντη».

.....

3. «'Απομνημονεύματα ἀφορώντα τὸν Γ. Βαρνακιώτην».

Μέρος τούτων δημοσίευσε ο γιός του Γαζή, Χρήστος, στο ἔργο του αντισυνταγματάρχη Κάρπου Παπαδόπουλου με τον τίτλο «Τὰ κατὰ Βαρνακιώτη καὶ ἀνάκτησις τοῦ Μεσολογίου». (Μεσολόγγι 1861)

Τα περισσότερα ὅμως των ἔργων του Γαζή εἶναι χειρογραφα ἀνέκδοτα.

Σημειώνουμε αὐτὰ κατὰ χρονολογικὴ σειρά:

1. «Λογαριασμοὶ Μουκαντέμ - μπόρτζ» (Δελβινάκι 1827):

Κατάλογος ὅλων των πιστούχων τοῦ Δελβινακίου, για τὴ σύναψη του χρέους τούτου, με τὸ οποίο ἡ ηρωικὴ κωμόπολις πολέμησε τὸν Αλή - πασά.

2. «Συντακτικόν», (Αργυρόκαστρον 1833).

3. «'Ιδεολογία τῶν Ὁκτῶ μερῶν τοῦ Λόγου: (Δελβινάκι 1833).

4. «Κώδιξ τῆς Βιογραφίας»: (Ἄμφισσα 1841).

Ὁ Κώδιξ εἶναι συνέχεια του Τρόπαιου Δελβινακίου και περιέχει πολλές πληροφορίες, τις οποίες ο συγγραφέας περιευνέλεγε, ὅταν ἦταν νέος, ἀπὸ τους γέροντες συμπολίτες του, σχετικῆς με τὸν πρῶτο οικισμό και τὴν Ἱστορία του Δελβινακίου.

5. «Λεξικόν τῆς Ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων»:

Περιέχει σύντομη ἱστορία 560 ἐνδόξων ἀνδρῶν του ἀγῶνα, ἐκείνων που ο ἴδιος γνώρισε και θυμήθηκε, και τὴν περιγραφή διαφόρων γεγονότων.

Στο τέλος του Β' τόμου του Λεξικού προστέθηκε τετρασέλιδη μελέτη με τὸν τίτλο «Ἔρωσ Πατρίδος», που γράφτηκε στο Ιάσιο της Μολδαυίας, τὸν Ἰανουάριο του 1821.

Ἡ μελέτη αὐτή, γράφει σε υποσημείωση ο Γαζής, «τόσο ἐνθουσίασε ἐρωτοληπτο νέο ἀπὸ τῆ Χίο, ὥστε ἐγκατέλειψε ἐ-

ρωμένη και ἔρωτα σαρκός και ἐπέστρεψε στην Πατρίδα του, πού ἀπουσίαζε ἔνδεκα χρόνια».

6. «Λόγοι Επιτάφιοι, επικήδειοι και πανηγυρικοί»:

Στο χειρόγραφο αυτό περιλαμβάνονται συνολικά δέκα λόγοι, με την υπογραφή του την οποία παραθέτουμε πιο κάτω:

Γεώργιος Γαζής ο' ἐπὶ
Δελβινακίῳ τῷ ἠσέτῳ.

7. «Αυτοβιογραφία».

Εκτός των παραπάνω χειρογράφων ανεκδότων ο Σπ. Λάμπρος προσθέτει δύο ακόμη έργα στο Γαζή με τον τίτλο: «Ἐτυμολογικόν Λεξικόν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης» (Μεσολόγγιον 1845) και «Ἱερά Περιήγησις ἢ ἐν ταῖς μελέταις τῶν θείων και ἱερῶν Γραφῶν» (Μεσολόγγιον 1848), ὁ δὲ Τρ. Εὐαγγελίδης προσθέτει και ἄλλο με τον τίτλο «Πανδαισία», που το ἔγραψε κατά το διάστημα της σχολαρχίας του στο Μεσολόγγι. Ο Γεώργιος Γαζής πρόσφερε στο Ἔθνος ὅ,τι πίστευε ὅτι προάγει τα ιδεώδη της κοινωνίας.

Δεν υπῆρξε μόνο αγωνιστής αλλά διέπρεψε και στα γράμματα.

Δικαιολογημένα η Κοινότητα Δελβινακίου απέδωκε τον οφειλόμενο φόρο τιμῆς και ευγνωμοσύνης στο ἄξιο τέκνο της Γεώργιο Γαζή, στον αγωνιστή, διδάσκαλο του Γένους και ψάλτη της ελευθερίας.

Κατά τις γιορτές της εκατονταετηρίδας της Εθνικής μας Ανεξαρτησίας, που έγιναν στο Δελβινάκι, στις 6 Ιουλίου 1930, εντοίχισε στη μνήμη του πλάκα μαρμάρινη στη Νότια πλευρά των εκπαιδευτηρίων της. (σήμερα βρίσκεται τοποθετημένη στο Ηρώο του Αγίου Γρηγορίου, ὅπου και η προτομή του αγωνιστή Χατζημιχάλη Νταλιάνη), με το ηρωελεγείο, που συντάχθηκε από τον τότε Μητροπολίτη, αείμνηστο Βασίλειο, και πού ἔχει ως εξής:

«Ω ΤΥ ΓΕΩΡΓΙΕ ΟΣ ΚΕΚΛΗΣΑΙ ΓΑΖΗΣ ΕΙ ΣΥ
 ΚΑΥΧΗ ΕΥΑΝΔΡΟΥ ΔΕΛΒΙΝΑΚΙΟΥ
 ΚΑΙ ΓΑΡ ΕΝ ΑΓΛΑΕΙ ΗΔΕ ΑΓΑΝ ΚΛΕΙΝΗ ΤΡΟΙΖΗΝΙ
 ΕΔΡΑΣΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΚΥΔΙΜΟΙΟ ΜΑΛΑ
 ΕΘΝΟΥΣ ΗΜΕΤΕΡΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΝ ΑΝΘΩΝ ΧΑΡΜΑ
 ΕΥ ΠΑΝ ΕΟΡΤΑΣ ΤΟ ΕΘΝΟΣ ΝΥΝΙ ΡΟΔΟΙΣ
 ΠΑΤΡΗΣ ΣΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΝ ΤΟΝΔ ΑΝΘΕΤΟΧΑΙΡΟΝ ΚΡΑΤΙ
 ΣΗ. ΣΟΙ ΑΝΑΞ ΔΕ ΘΕΟΣ ΥΨΙΝ ΑΘΛΟΝ ΔΩΗ»

Μετάφραση:

«Ω συ Γεώργιε, ο οποίος ονομάζεσαι Γαζής. Συ είσαι καύχημα του ευάνδρου Δελβινακίου.

Και βέβαια έδρασα στην περίφημη και πολύ ονομαστή Τροιζήνα κατά την ανάσταση του ενδοξότατου Έθνους μας.

Γι' αυτά με πολλή ευχαρίστηση όλο το Έθνος τώρα καταθέτει αυτό το στεφάνι από τριαντάφυλλα της πατρίδας σου, με χαρά για το ύψος της δόξας σου.

Σε σένα δε ο άρχοντας Θεός μακάρι να δώσει μεγάλο βραβείο (ανταμοιβή).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

1. Πατσέλη Νικολάου: α) Το Δελβινάκιον της Ηπείρου. (Αθήνα 1947), β) «Τρόπαιον Δελβινακίου» Γεωργίου Γαζή, τρίτη έκδοση, Επιμέλεια Νικ. Πατσέλη. (Αθήνα 1946), γ) «Ηπειρωτικά Μελέται» (Ιωάννινα 1968).
2. Ψήμα Ευαγγέλου: «Επιγραμματικά Στιχουργήματα» (Αλεξάνδρεια, 1959) (Μητροπολίτη Ερμουπόλεως - Αιγύπτου)
3. Κρασίτη Β., Λόγιοι της Ηπείρου, Αθήναι, 1979, σελ. 118-120

Ιωάννης Βίλλης

**ΝΕΟΦΥΤΟΣ, Μητροπολίτης Δέρκων - Ανατ. Θράκης
(1820-1875)**

Καταγωγή - οικογενειακή κατάσταση

Μια εξέχουσα πνευματική φυσιογνωμία της Ηπείρου, κατά τον προηγούμενο αιώνα, είναι ο μητροπολίτης Δέρκων Νεόφυτος από τις Δρυμάδες του Πωγωνίου.

Δεν είναι πολύ γνωστός κι' όμως πρόκειται για μια σπουδαία μορφή, για έναν άνδρα που αφιέρωσε τη ζωή του στην υπηρεσία του Έθνους και της Εκκλησίας. Πρόκειται για μια πνευματική φυσιογνωμία μεγάλων διαστάσεων.

Γι' αυτό επιβάλλεται η παρουσίαση της μορφής και του έργου του Νεόφυτου για να γίνει γνωστή η προσφορά του.

Γεννήθηκε το 1820 στις Δρυμάδες του Πωγωνίου. Το φτωχόσπιτο που γεννήθηκε βρίσκονταν πάνω από τα σπίτια που λέγονται οικονομείικα. Δίπλα ακριβώς από αυτά και στην

άκρη του δρόμου που περνάει από εκεί, αν ψάξει κανείς κάτω από τους θάμνους και τα χώματα, θα βρει υπολείμματα τοίχων. Τα ερείπια αυτά ήταν γνωστά παλαιότερα με το όνομα χαλάσματα της Πέτσιως. Πέτσιω λέγονταν η γιαγιά του Νεόφυτου.

Ο πατέρας του Κων/νος Καφές κατάγονταν από το Σταυροσκιάδι. Η μητέρα του Σουλτάνα ήταν κόρη του Δρυμαδιώτη Σπυρίδωνα Κόϊκου. Ο πατέρας του έπεσε πολεμώντας στο Μεσολόγγι τη νύχτα της εξόδου. Η χήρα μητέρα του που φημίζονταν για την ομορφιά της απέκρουσε όλες τις προτάσεις γάμου για χάρη των τριών παιδιών της. Λέγεται μάλιστα ότι πριν παντρευτεί την είδε κάποτε ο Μάρκος Μπότσαρης, που έμενε φιλοξενούμενος του Αλή Πασά στον Κακόλακκο σε μέγαρο που σώζονταν μέχρι το 1847, όταν το έκαψε ο λήσταρχος Γκιολέκας, και τότε την εξήτησε σε γάμο, αλλά αυτή αρνήθηκε, άγνωστο γιατί.

Νεανική ηλικία. Προστάτης του ο Μητροπολίτης Ιωακείμ

Το αρχικό του όνομα (το κατά κόσμο) ήταν Νικόλαος. Τόσο πολύ αγαπούσε τις Δρυμάδες ώστε στη διάρκεια των σπουδών του και μέχρι που έγινε Μητροπολίτης έφερε το επώνυμο Δρυμάδης. Πολύ μικρός ο Νικόλαος Δρυμάδης, δώδεκα ετών, έγινε πιστικός βόσκοντας τα γιδοπρόβατα του χωριού. Δεκατεσσάρων ετών η μητέρα του τον έστειλε στην υπηρεσία των αστυνομικών Τούρκων στη Βοστίνα (Πωγωνιανή), για να μη ταλαιπωρείται στις ράχες με τις κακοκαιρίες βόσκοντας το κοπάδι. Μα γρήγορα μετάνοιωσε γιατί την κυρίεψε ο φόβος μήπως «τουρκέψει» το παιδί της. Γι' αυτό προσπαθούσε να βρει τρόπο να τον πάρει από εκεί. Η ευκαιρία παρουσιάστηκε πολύ γρήγορα, όταν ο μητροπολίτης Δρυϊνουπόλεως Ιωακείμ (έδρα τότε ήταν το Αργυρόκαστρο), που αργότερα έγινε πατριάρχης ως Ιωακείμ ο Β', σε μία περιοδεία του περνούσε από θέση αφορεσμένη ερχόμενος από τη Σωπική. Η μητέρα του που δούλευε στο χωράφι της, μόλις τον είδε, έτρεξε και έπιασε το

χαλινάρι του αλόγου. Υποκλίθηκε μπροστά στο Δεσπότη, του φίλησε το χέρι και του περιέγραψε σύντομα την κατάσταση της. Τον παρακάλεσε θερμά να προστατέψει το γιό της, «για να μη τουρκέψει».

Πραγματικά περνώντας από την Πωγωνιανή ζήτησε και συνάντησε το νεαρό Νικόλαο Δρυμάδη. Έμεινε έκπληκτος από την ευφυΐα του και την ετοιμότητα του πνεύματός του. Τον πήρε μαζί του στο Αργυρόκαστρο. Όταν έγινε μητροπολίτης Ιωαννίνων ο Ιωακείμ, έφερε εκεί και τον Νικόλαο Δρυμάδη. Εφοίτησε στις περίφημες σχολές των Ιωαννίνων και σε ηλικία 18 ετών χειροτονήθηκε διάκος στο Αρχιμανδρείο. Τότε ονομάστηκε Νεόφυτος.

Το 1838, μετά το μαρτύριο του Νεομάρτυρα Γεωργίου, ο Ιωακείμ εκήρυξε αμέσως αυτόν άγιο. Τούτο εξαγρίωσε τους Τούρκους και η Υψηλή Πύλη εξήτησε την απομάκρυνσή του από τα Ιωάννινα. Ο Πατριάρχης Γρηγόριος ο ΣΤ' τον εξόρισε στο Άγιο Όρος. Εκεί τον ακολούθησε και ο Νεόφυτος. Στο διάστημα αυτό υπρέτησε στο Μητροπολίτη Μαρωνείας Άνθιμο. Μόλις επετράπει όμως στον Ιωακείμ να επιστρέψει στα Ιωάννινα, τον ακολούθησε και ο Νεόφυτος.

Οι σπουδές του

Επιθυμούσε πολύ να συνεχίσει τις σπουδές του στην Αθήνα. Η παράκλησή του εισακούστηκε και το 1843 ο Ιωακείμ τον έστειλε στη Ριζάρειο Σχολή. Μετά από δύο περίπου χρόνια, ιδρύθηκε η Θεολογική Σχολή της Χάλκης. Ο Νεόφυτος ανακλήθηκε από την Αθήνα και το 1845 γράφτηκε στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης όπου φοίτησε μέχρι το 1849. Σε όλο το διάστημα των σπουδών του διακρίνονταν για την επιμέλεια και το ζήλο για την Εκκλησία. Φοιτητής ακόμη εδημοσίευσε πραγματεία «Περί του Πατριαρχικού αξιώματος». Όταν αποφοίτησε από τη Χάλκη, ο Ιωακείμ είχε μετατεθεί στη μητρόπολη Κυζίκου, πόλη της Βιθυνίας στα παράλια της Προποντίδας.

Από την εποχή αυτή αρχίζει τη δράση του το αφανές τέκνο των Δρυμάδων. Δεν περιορίζεται μόνον στην εκκλησιαστι-

κή δράση. Αρχίζει να εκδηλώνεται το ενδιαφέρον του για όλη την Ήπειρο.

Στην Κωνσταντινούπολη ζούσε τότε ο Χρηστάκης Ζωγράφος από την περιοχή του Αργυροκάστρου, πατέρας του Γεωργίου Ζωγράφου που έγινε πρωθυπουργός της Αυτόνομης Βορείου Ηπείρου το 1914. Ήταν πλούσιος έμπορος και πρόθυμος να προσφέρει για την ιδιαίτερη πατρίδα του. Με εισήγηση και υπόδειξη του Νεόφυτου ίδρυσε τη γνωστή Ζωγράφειο Σχολή στο Κεστοράτι Αργυροκάστρου. Ήταν η Παιδαγωγική Ακαδημία της περιοχής, το Διδασκαλείο, όπως λέγονταν τότε. Από τη Σχολή αυτή αποφοίτησε πλήθος δασκάλων που επάνδρωσαν τα δημοτικά σχολεία όλης της Ηπείρου.

Μόλις αποφοίτησε ο Νεόφυτος από τη Σχολή το 1849, τον έστειλε ο Ιωακείμ στην Κύζικο, πόλη της Προποντίδας ως αντιπρόσωπο και επίτροπό του. Εκεί ο Νεόφυτος ανέπτυξε όλη τη δύναμη του πνεύματός του και απέδειξε την ικανότητά του στην πνευματική διοίκηση της επαρχίας. Η Κύζικος εχρησίμευσε σ' αυτόν σαν ένα σκαλί, για να ανέβει στο ύψιστο αξίωμα. Επί έξι χρόνια διοίκησε την επαρχία, ως διάκονος ακόμη, κερδίζοντας την αγάπη όλων των κατοίκων. Το Σεπτέμβριο του 1855 ο Πατριάρχης Κύριλλος τον κάλεσε κοντά του και αφού τον χειροτόνησε ιερέα τον διόρισε μέγα πρωτοσύγκελο του Οικουμενικού θρόνου. Στη νέα του θέση απέσπασε την αγάπη όλων των ομογενών και των μητροπολιτών.

Στις 14 Φεβρουαρίου 1874, όταν οι διάφοροι φιλολογικοί σύλλογοι της Κωνσταντινουπόλεως ετέλεσαν κοινό μνημόσυνο του Κωνσταντίνου Ασωπίου, καθηγητή της φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών και διδασκάλου του Έθνους, από το Γραμμένο Ιωαννίνων, ανέθεσαν στο Νεόφυτο να εκφωνήσει τον επιμνημόσυνο λόγο. Τι σύμπτωση! Το γέννημα της καλύβας των Δρυμάδων εξυμνούσε το βλαστό της καλύβας του Γραμμένου. Αναμετρώντας το διάστημα που χώριζε την καλύβα του Γραμμένου από την έδρα του Πανεπιστημίου Αθηνών ο Νεόφυτος αναφωνούσε με κατανυκτική έκπληξη: «Ως θαυμαστά, Κύριε, Τα μυστήρια της θείας σου Προνοίας»!

Ηπειρώτης υπερήφανος, πιστός εργάτης του καθήκοντος, γνωρίζοντας όλα από βαθειά και μακρόχρονη μελέτη, χωρίς να σκύβει το κεφάλι και υποστηρίζοντας με θάρρος το δίκαιο επιβάλλονταν και τον εκτιμούσαν όλοι.

Χειροτονείται Μητροπολίτης

Όταν εχήρεψε η μητρόπολη της Χίου προτάθηκε ως ποιμενάρχης της ο Νεόφυτος. Προσπάθησε να αποκρούσει την πρόταση για να μη δυσαρεστήσει τον προστάτη του Μητροπολίτη Κυζίκου. Τελικά υπάκουσε στην ομόθυμη συνοδική ψήφο και την 17 Απριλίου 1859 ενθρονίστηκε στη Μητρόπολη Χίου. Το μικρό διάστημα που έμεινε στη Χίο αναδείχτηκε αληθινός πνευματικός πατέρας με πολλή φρόνηση και ικανότητα.

Όταν ο Ιωακείμ ο Β' επέστρεψε στον πατριαρχικό θρόνο τον μετέθεσε στις 24 Δεκεμβρίου 1860 στη μητρόπολη της Κασσανδρείας. Στην επαρχία αυτή ηύρε σαρύ ερειπίων, πάνω στα οποία έπρεπε να βαδίσει. Η αδύνατη κράση του, το ακατάλληλο κλίμα της Κασσάνδρας, η έλλειψη καταλλήλου μητροπολιτικού κτιρίου τον ανάγκασαν το χειμώνα να μένει στη Θεσσαλονίκη και τον υπόλοιπο χρόνο να περιοδεύει στην επαρχία του, για να φροντίζει για την ανέγερση σχολείων και με θρησκευτικούς λόγους να στερεώνει την πίστη του πνευματικού του ποιμνίου, αλλά και να εξουδετερώνει τις προσηλυτιστικές ενέργειες των ιεραποστόλων της Δύσεως και των άλλων εχθρών της πατρίδας. Οι αγώνες του για την αναπτυξη της επαρχίας αυτής ήταν μεγάλοι, αλλά τα μέσα εντελώς ανεπαρκή και ασθενή.

Εθλίβονταν η καρδιά του γι αυτό. «Ήδη διαπεραιώσας - έγραψε στις 4 Δεκεμβρίου 1861 προς τον άγιο Σταυρουπόλεως Τυπάλδο - την ανά την επαρχίαν περιοδείαν μου σπεύδω να διερμηνεύσω εν συντόμω τας πικρίας μου»

Οι θεωρίες του Νεόφυτου για το αξίωμα του ιεράρχη πρέπει να τραβήξουν την προσοχή όλων, γιατί ισχύουν για κάθε εποχή. Ήθελε τον ιεράρχη ανεξάρτητο από υλικούς περισπασμούς και να φροντίζει μόνον για την ευημερία του ποι-

μνίου του. Αλλά και για τα εθνικά θέματα οὐδέποτε έπαψε να αγωνίζεται, άλλοτε δημοσιογραφώντας ανώνυμα, άλλοτε γράφοντας επιστολές προς όσους έπρεπε, εκθέτοντας τις απόψεις του.

Υποψήφιος Πατριάρχης

Το 1863 όταν εχέρεψε ο θρόνος του Οικουμενικού Πατριαρχείου τα βλέμματα όλων στράφηκαν προς αυτόν. Οι εχθροί της Εκκλησίας άρχισαν τις ραδιουργίες για να μη εκλεγεί ο Νεόφυτος. Τον κατηγόρησαν στην πολιτική αρχή ότι ήταν άνθρωπος της μεγάλης ιδέας, δηλαδή της εθνικής πολιτικής που απέβλεπε στην απελευθέρωση όλων των υποδοούλων Ελλήνων. Η τουρκική κυβέρνηση άσκησε μεγάλη πίεση στην Ιερά Σύνοδο. Παρόλα όμως αυτά παρά μία ψήφο θα εκλέγονταν Πατριάρχης. Αντί να λυπηθεί για την αποτυχία αυτή, αισθάνθηκε αγαλλίαση από την αγάπη και υπόληψη που εκδήλωσε ο λαός προς αυτόν και ενισχύονταν στους Εθνικούς του αγώνες.

Το Μάρτιο του 1865 προάγεται σε Μητροπολίτη Δέρκων. Η Δέρκη είναι πόλη της Ανατολικής Θράκης 32 χιλιόμετρα Βορειοδυτικά της Κωνσταντινουπόλεως. Την επαρχία αυτή επόιμανε μέχρι τέλους του βίου του και γι' αυτό είναι γνωστός με τον τίτλο αυτό.

Το 1870 εχέρεψε ο πατριαρχικός θρόνος της Αλεξάνδρειας. Το χριστιανικό ποίμνιο σε συνέλευσή του ανέδειξε ως Πάπα και Πατριάρχη Αλεξάνδρειας το Νεόφυτο Δέρκων. Μια επιτροπή από ομογενείς παρουσιάστηκε στο Νεόφυτο και του παρέδωσε το σχετικό πρακτικό. Απαντώντας στον πρόεδρο της ελληνοαιγυπτιακής κοινότητας εξέφρασε την ευγνωμοσύνη του για την αγάπη και εκτίμηση που εκδήλωσαν προς αυτόν, αλλά αρνήθηκε αμετάκλητα να δεχθεί το θρόνο της Αλεξάνδρειας. Όμως και μετά την άρνηση αυτή δεν έπαψε ποτέ να ενδιαφέρεται και να φροντίζει για την εκκλησία της Αιγύπτου με πολλούς τρόπους.

Η ασίγαστη σωματική και διανοητική εργατικότητα του

κλόνισαν την υγεία του. Καί ὁμως δεν έπαψε να εργάζεται για τα συμφέροντα της εκκλησίας. Μάλιστα δε όταν έβλεπε να κλυδωνίζεται το σκάφος της εκκλησίας από τις έριδες και τις αντεγκλήσεις για τον κανονισμό του Πατριαρχείου, θέλοντας να υποδείξει υποχωρήσεις για να προληφθούν μεγαλύτερα και ανεπανόρθωτα κακά, εδημοσίευσε ανώνυμη διατριβή δίνοντας λύση στο πρόβλημα.

Όταν ήταν πατριάρχης ο Γρηγόριος ο ΣΤ', ο Νεόφυτος ορίστηκε πρόεδρος της εθνοσυνελεύσεως για την αναθεώρηση των κανονισμών. Βλέποντας ότι η πλειοψηφία ήθελε να εγκρίνει επιβλαβείς για την εκκλησία προτάσεις προσπάθησε να αποτρέψει τον κίνδυνο με πολλούς τρόπους και το επέτυχε.

Οι αγώνες του κατά του βουλγαρικού κινδύνου

Την εποχή αυτή εμφανίζεται και το βουλγαρικό ζήτημα που κατέληξε στη δημιουργία της Βουλγαρικής Έξαρχίας. Ο Νεόφυτος έκαμε σκληρούς αγώνες, για να αποτρέψει τους κινδύνους που εγκυμονούσε μια τέτοια κατάσταση, αλλά δυστυχώς με την εύνοια της υψηλής Πύλης πραγματοποιήθηκε ο χωρισμός της Βουλγαρικής Εκκλησίας με όλα τα θλιβερά επακόλουθα.

Ουδέποτε ελησμόνησε τις επαρχίες που εποίμανε. Ακούραστα εργαζόταν για τη διάδοση της ελληνικής παιδείας με την ίδρυση σχολείων και τη σύσταση συλλόγων για την υποστήριξη των σχολείων αυτών. Επισκέπτονταν όσους μπορούσαν να προσφέρουν και τους συνιστούσε να κάμουν ό,τι μπορούν για τη διατήρηση των σχολείων στα μέρη εκείνα που διέτρεχαν μεγάλο κίνδυνο από τη σλαβική προπαγάνδα. Επίστευε ότι μόνον με τα γράμματα ήταν δυνατό να περιφρουρηθούν τα εθνικά συμφέροντα και να στερεωθεί το ελληνικό φρόνημα την ώρα των μεγάλων φυλετικών ανταγωνισμών.

Προέβλεπε τον κίνδυνο που απειλούσε το Έθνος και ήθελε με την ίδρυση συλλόγων και με την ενίσχυσή τους από τους πλούσιους ομογενείς να προλάβει τον κίνδυνο.

Το Νεόφυτο Δέρκων εξετάζομε πλέον όχι μόνο σαν Η-

πειρώτη, αλλά σαν άνδρα εθνικό που πρόσφερε τον εαυτό του στην υπηρεσία του Έθνους αδιαφορώντας για τη ζωή του. Την ώρα των μεγάλων αγώνων του ουδέποτε ελησμόνησε την πολυπαθή Ήπειρο και κατέβαλε κάθε προσπάθεια για τη διάδοση των ελληνικών γραμμάτων. Υποστήριζε πρόθυμα κάθε ηπειρώτη πρόθυμο για μόρφωση που δεν είχε τα μέσα. Είναι ιδρυτής του «Πανηπειρωτικού Συλλόγου» Κωνσταντινουπόλεως που αριθμούσε πάνω από δύο χιλιάδες μέλη και ωφέλησε αφάνταστα την Ήπειρο. Ο ζήλος του Νεόφυτου για το Σύλλογο αυτό ήταν τόσος ώστε ο μητροπολίτης Καισαρείας Κλεόβουλος γράφονται προς αυτόν το 1873 έλεγε: «Αληθώς παντός επαίνου φαίνεται κρείττων η δραστηριότης και επιμέλεια και επιτυχία της Υμ. Σεβασμιότητος περί την συγκέντρωσιν των πολυδύων μελών του πατριωτικού και εκπαιδευτικού Ηπειρωτικού Συλλόγου τούτου αναγκαίου εν ταις παρούσαις περιστάσεσι του Έθνους και της Εκκλησίας».

Ο θάνατος. Το έργο του

Οι συνεχείς αγώνες του και η πολύμοχθη εργασία του νύχτα και μέρα εκλόμισαν την υγεία του επιφανούς ιεράρχη ανεπανόρθωτα. Τον Ιούνιο του 1874 πήγε στην Ευρώπη για θεραπεία συνοδευόμενος από ένα καθηγητή της Μεγάλης του Γένους Σχολής. Επισκέφτηκε τη Βιέννη, το Παρίσι, το Βερολίνο και το Λονδίνο. Οι συμβουλές των διαφόρων επιστημόνων πρόσκαιρα μόνο τον ωφέλησαν. Δεν κατόρθωσαν όμως να παρατρίνουν για πολύ τη ζωή του. Στις 5 Αυγούστου 1875 ο αστέρας της Εκκλησίας, ο πιστικός των Δρυμάδων μέσα σε μια νύχτα τελείωσε τη ζωή του, «εξεδήμησεν εις Κύριον».

Έργα χειρόγραφα άφησε πολλά που ενδιαφέρουν την ιστορία του Έθνους και της Εκκλησίας. Αλλά τα περισσότερα από αυτά τα έκλεψαν από το κιβώτιο που τα είχε τοποθετήσει για φύλαξη στο πατριαρχείο. Μερικά έργα του εξέδωσε το 1881 ο Βασίλειος Διαμαντόπουλος.

Η κηδεία του έγινε στα Θεραπειά που ήταν η έδρα της μητροπόλεως Δέρκων και εκεί ετάφη. Τον επικήδειο εκφώνη-

σε ο επίσκοπος Ειρηνουπόλεως Φώτιος. Από αυτόν παραθέτομε αποσπάσματα. Ανάμεσα στα άλλα είπε «... Η απώλεια ανυπολόγιστος, ανερμήνευτος η συμφορά! έδυσεν ο αστήρ ο μέχρι χθές φωτίζων τα λογικά της εκκλησίας πρόβατα, εσίγησεν η γλώσσα, η μυριάκις κινηθείσα ή προς δοξολογίαν του πλάστου και δέησιν ή προς οδηγίαν των ποιμνίων, άτινα ενεπιστεύθει εις αυτόν το πνεύμα το άγιον». Σε άλλο σημείο του λόγου λέγει:

«Η ασθενής μου γλώσσα αδυνατεί να παραστήσει επακριβώς όσα ο αείμνηστος ούτος λειτουργός της εκκλησίας υπέρ αυτής είπε και έπραξεν. Αγώνες διηνεκείς κόποι νυχθήμεροι· μελέτη των πατρικών θησαυρών και των ιερών κανόνων δαψιλής και εργασία σύντονος ήσαν ούτως ειπείν, ο επιούσιος άρτος του βίου αυτού, όστις ενισχύωντας ψυχικάς του δυνάμεις τοσοούτον εξέκαιε τον ζήλον αυτού, ώστε να αφειδήσει των πάντων μέχρι και αυτής της καταστροφής της πολυτίμου υγείας του». «Ο ζήλος του οίκου σου κατεφαγέ με».... «Αλλά τις η ανάγκη εγκωμιαστών και εγκωμίων, αφού «των πραγμάτων λαλούντων, πας αδεσποτος είναι λόγος;».....

Κείμενα

Για να εξηγήσει τη στάση του στη συζήτηση των κανονισμών του πατριαρχείου ο Νεόφυτος έγραφε: «...Εις το διάβημα τούτο με παρεκίνησεν ούτε η επιδίωξις της πατριαρχικής θέσεως (και μάρτυς μου ο μέγας μάρτυς της αληθείας), όπερ τινές μοι αποδίδουσι, κακώς εκτιμώντες τας αρχάς και τας σκέψεις μου, διότι ο τάφος μοι είναι μυριάκις αιρετώτερος της πατριαρχείας, ούτε τι έτερον συμφέρον, αλλά το φοβερόν χάος το προ των ποδών των καθ' ημάς πραγμάτων κείμενον».

Σε μια επιστολή του γράφει: «... Η αληθής ευδαιμονία του ανθρώπου υφίσταται, ως ουκ αγνοείται, ουχί εν τη υλική αναπτύξει και ευημερία αυτού, αλλ' εν τη αναπτύξει της διανοίας και τη μορφώσει της καρδιάς».

Ο Ειρηνουπόλεως Φώτιος για το Νεόφυτο: «Η προς πάντας αγάπη, το ευπροσήγορον, το ευγενές των τρόπων και αισθη-

μάτων, και τέλος η χαρακτηρίζουσα αυτόν ελεημοσύνη, όλα ταύτα είναι πολύτιμος του Ευαγγελίου μαργαρίτης όν ο φρόνιμος ούτος έμπορος πωλήσας τα πάντα: ησυχίαν ανάπαυσιν και τρυφήν ηγόρασεν εν τη πανηγύρει της επιγείου παροικίας του· όλα είναι ο αμαράντινος στέφανος, είναι η ζώσα στήλη των λαμπρών κατορθωμάτων, άτινα θα διαιωνίσωσι την αγαθήν μνήμην του».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ — ΠΗΓΕΣ

1. Γάγαρη Γ., στην Εφημερίδα «Η φωνή της Ηπείρου» σε συνέχειες από 18-2-1894 μέχρι 18-3-1894, επιφυλλίδες με τον τίτλο: «ΝΕΟΦΥΤΟΣ ΔΕΡΚΩΝ»
2. Λαμπρίδου Ι. «Ηπειρωτικά μελετήματα», ΕΗΜ, Ιωάννινα 1971.
3. Κρασίτη Β., Λόγιοι της Ήπείρου, Αθήνα 1979, σελ. 78-79.
4. Ευαγγελίδη Δ., Βόρειος Ήπειρος, σελ. 115.
5. Διηγήσεις ηλικιωμένων κατοίκων των Δρυμάδων

Αθαν. Δέμος

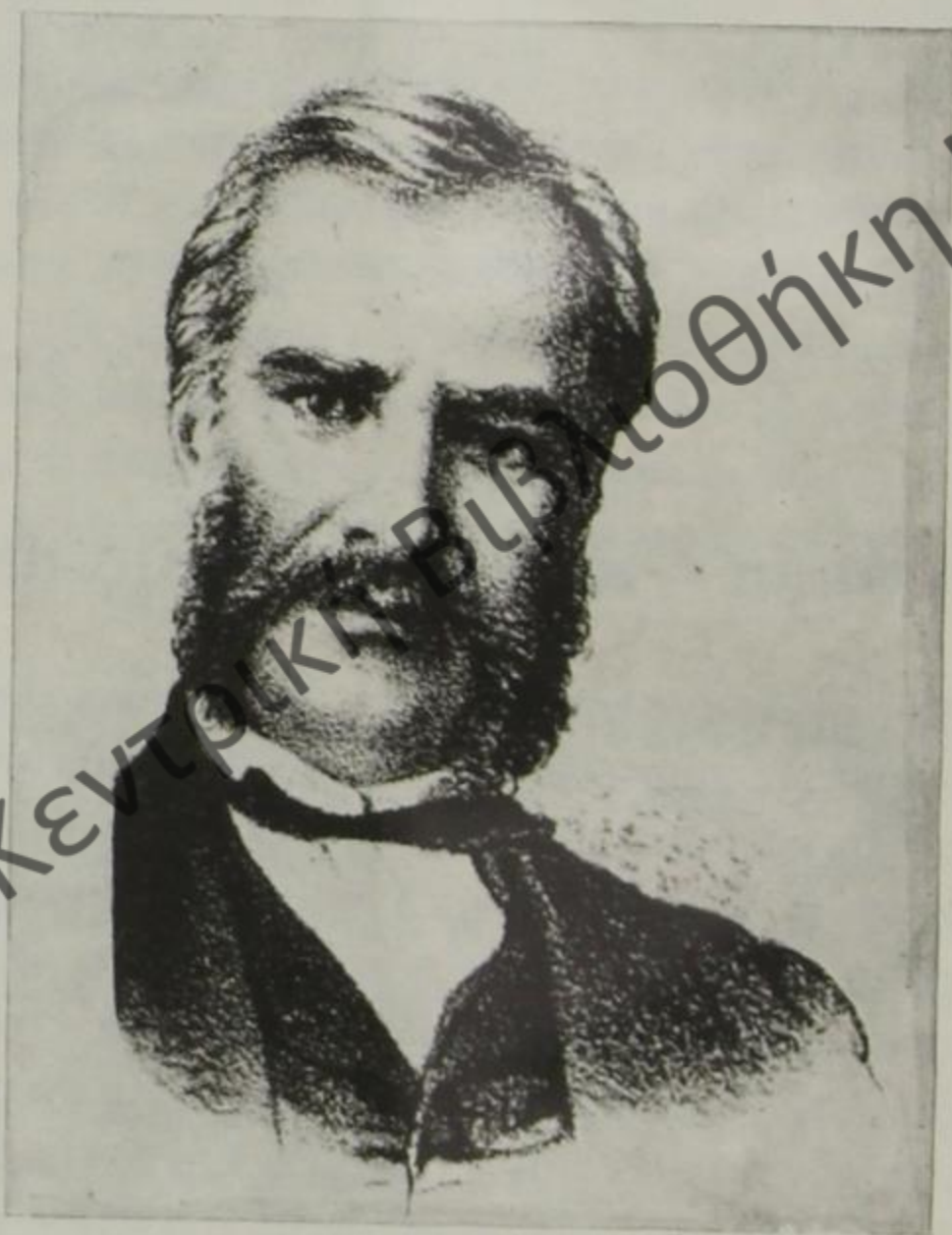
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ — ΗΡΟΚΛΗΣ ΒΑΣΙΑΔΗΣ (1821-1890)

Ο 19ος αιώνας, στην αρχή του, είναι η μεγάλη περίοδος του Νεοελληνικού Διαφωτισμού. Η εποχή καλύπτεται από ονόματα μεγάλα και έργα, από σχολεία, εκδόσεις πρωτότυπες ή σε μετάφραση, περιοδικά ή γενικά δημιουργική κίνηση. Έγινε η επανάσταση, δημιουργήθηκε η ελληνική επικράτεια και η πνευματική κίνηση συνεχίστηκε με άλλη μορφή στην ελεύθερη πια Ελλάδα. Στις αλύτρωτες όμως περιοχές ο Νεοελληνικός διαφωτισμός συνεχίζεται σαν γλωσσικό και πνευματικό κίνημα. Μεγάλη μορφή, αντάξιος συνεχιστής του έργου του Κοραή, προσφέρει στον υπόδουλο ελληνισμό, σε μια εποχή που χρειάζεται τον πνευματικό του μόχθο, ο Κων/νος Ηροκλής Βασιιάδης.

Γεννήθηκε στο Δελβινάκι, χωριό του Πωγωνίου μικρό, γνωστό για τους αγώνες του με τον τύραννο της Ηπείρου, τον

Αλή - Πασά, στις 30 Μαρτίου του 1821 και έζησε τα παιδικά του χρόνια εκεί. Έμαθε τα πρώτα γράμματα από το φωτισμένο δάσκαλο Γεώργιο Γαζή, που είδε τις ικανότητες του παιδιού και είπε στον πατέρα του - όπως γράφει ο Ν. Πατσέλης που ασχολήθηκε με τη βιογραφία του - ότι ο γιός του, αν ζήσει, θα γίνει μεγάλος άνθρωπος.

Αργότερα, ακολούθησε τον πατέρα του στην Αρτάκη (Κύζικο Προποντίδος) όπου εργαζόταν ως αρτοποιός και συνέχισε να διακρίνεται στη μάθηση αλλά και στην κολύμβηση στο σχολείο εκεί.

Ο στενός κύκλος της Αρτάκης δεν μπορούσε να τον κρατήσει για πολύ και το 1837 στέλνεται από τον πατέρα του στην Πόλη, να συνεχίσει τις σπουδές του στη Μεγάλη του Γένους Σχολή. Εδώ διακρίθηκε για τις ικανότητες, την επιμέλεια

και τη δύναμη μαθήσεως τόσο, ώστε δόθηκε σ' αυτόν από το σύλλογο των καθηγητών της σχολής «δι' ευφυΐαν και πολυμάθειαν» το όνομα Ηροκλής σχετικό με «ήρωος έργα» που με περηφάνεια έφερε από τότε. Οι καθηγητές της σχολής στέλνουν το Βασιάδη στην Αθήνα για συμπλήρωση των σπουδών στο Πανεπιστήμιο του Όθωνος. Η κατάσταση όμως της εποχής, η επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου του 1843, που ακολουθεί, τον αναγκάζουν να επιστρέψει και διορίζεται - μόλις 22 ετών - καθηγητής στη Μεγάλη του Γένους Σχολή.

Στην Κων/πολη εκδίδει τους Φιλιππικούς λόγους του Δημοσθένους με σημειώσεις και ρητορικές αναλύσεις που θεωρήθηκε η πρώτη σοβαρή φιλολογική εργασία μετά το θάνατο του Κοραή. Η έκδοση γίνεται το 1848 με την προτροπή του Μεγάλου Ποστέλνικου της εκκλησίας Σωτηρίου Καλλιάνου. Ο ίδιος στέλνει το Βασιάδη εκτιμώντας τα σπάνια προσόντα παιδείας και το ήθος του, ως επόπτη σπουδών του γιού του στο Παρίσι, όπου και ακολουθεί ανώτερες σπουδές, στην Ιατρική και τη Φιλολογία, Ιατρική γιατί ήταν το μόνο επάγγελμα που έδινε άνεση και σχετική ασφάλεια και εκτίμηση στο δούλο ελληνισμό από το μέρος των Οθωμανών και Ελληνικά Γράμματα, Φιλολογία, που την αντιλαμβάνονταν και από μερικότερη και από ευρύτερη έννοια.

«Άφατος συγκίνησις», λέγει ο ίδιος σε λόγο του, τον κατέλαβε όταν άκουσε όλους τους καθηγητές, όλων των μαθημάτων «από ελληνισμού ως εξ αφετηρίας ορμωμένους και την ελληνικήν σοφίαν εις ύψος εξαιρομένον». Συνδέεται με εξέχουσες φυσιογνωμίες των γραμμάτων της Ευρώπης, Έλληνες και ξένους. Το 1857, στο Βερολίνο, παρακολουθεί μαθήματα και πάλι Ιατρικής και φιλοσοφίας και αναγορεύεται διδάκτωρ της Ιατρικής με τη διατριβή του «Περί της γυμναστικής των Αρχαίων Ελλήνων». Διδάκτωρ της φιλοσοφίας είχε αναγορευτεί από το Πανεπιστήμιο της Λειψίας «τιμῆς ἔνεκεν» για την έκδοση του Δημοσθένη.

Περιέρχεται πολλές ευρωπαϊκές πόλεις και επισκέπτεται τις βιβλιοθήκες και τα μουσεία τους στη Γερμανία, Ολλαν-

δία, Βέλγιο, Ελβετία, Ιταλία. Χαρακτηριστικά είναι όσα αναφέρεται ότι είπε βλέποντας τα ελγίνεια στο Λονδίνο: «Βλέπων τις τας μετόπας του Παρθενώνος υφισταμένας την επίδρασιν της υγρασίας, νομίζει οτι κρυώνουσι και επιθυμοῦσι τὴν ἐπάνοδον εἰς τὴν θερμὴν γῆν, ἐξ ἧς ἀπεσπάσθησαν».

Δύο φορές του έγινε πρόταση να αναλάβει καθηγητική έδρα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών το 1859 και το 1860 από τους υπουργούς Παιδείας Ζαΐμη και Ποτλή, έπειτα από σύσταση των καθηγητῶν Ασωπίου, Φαρμακίδου και Ιωάννου. Ο Βασιάδης δε δέχτηκε την έδρα θεωρώντας ότι η παρουσία του ήταν αναγκαία στην Κων/πολη, στον υπόδουλο Ελληνισμό, Γύρισε στην Πόλη και διορίστηκε πάλι καθηγητής της Φιλοσοφίας στην Μεγάλη του Γένους Σχολή.

Δεν υπάρχει αμφιβολία πως η μακρά διαμονή στην Ευρώπη και το πλάτος της παιδείας που πήρε ο νέος Δελβινακιώτης του έδειξαν το δρόμο που έπρεπε να ακολουθήσει για το φωτισμό του Γένους.

Στη Σχολή έμεινε για λίγο. Μια ενθουσιώδης πρόταση για την Ελλάδα σε συμπόσιο ομογενῶν θεωρήθηκε ότι έθιγε το τουρκικό κράτος και απομακρύνθηκε από την καθηγητική έδρα.

Από τότε ο ιατροφιλόσοφος Βασιάδης εργάζεται για τη διάδοση της παιδείας στον υπόδουλο ελληνισμό και πρωτοστατεί σε κάθε πνευματική κίνηση. Συλλαμβάνει πρώτος την ιδέα της σύστασης του «εκπαιδευτικού φροντιστηρίου» 1860-61, με κύριο σκοπό κατά το καταστατικό «Την διάδοσιν των γραμμάτων εν γένει εις τους ἐν τῷ Ὀθωμανικῷ κράτει ὀρθόδοξους λαοὺς και μάλιστα εἰς τὸ γυναικεῖον φύλον, ἄνευ διακρίσεως, καταγωγῆς καὶ γλώσσης». Το φροντιστήριο αυτό, για λίγο, λειτούργησε.

Το μεγάλο έργο που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί σαν έργο ζωής ήταν η προσφορά του στο φιλολογικό σύλλογο Κων/πόλεως.

Λίγοι εκλεκτοί σε αριστοκρατικές συγκεντρώσεις στο σπίτι του Αρχίατρου του Συλλόγου Σπυρίδωνος Μαυρογένη ά-

κουγαν το Βασιάδη να τους εξηγεί Πλάτωνα. Η μεγάλη μόρφωση, η εξαιρετική παιδεία του γεφύρωσαν το χάσμα των κοινωνικών διαφορών, τον έκαναν τον εμπνευσμένο λάτρη της αρχαίας εύκλειας να τους διαβάσει τις μελέτες του. Σ' αυτό το κλίμα ήλθε η ιδέα για την ίδρυση του συλλόγου, που θα γίνει ο ίδιος η ψυχή του για 29 χρόνια σωστά. Όλο το σύστημα της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης που έφερε ο Σύλλογος και όλοι οι νεωτερισμοί στους τρόπους και τις μεθόδους διδασκαλίας σ' αυτόν οφείλονται, γράφει η Τατιάνα Σταύρου στο έργο της «Ό έν Κων/πολει έλληνικός Φιλολογικός Σύλλογος», που εκδόθηκε στην Αθήνα το 1967. Ακόμη και η χρησιμοποίηση του άφθονου πλούτου της Πόλης για την προαγωγή των γραμμάτων, είναι δικό του κατόρθωμα. Κίνησε το ενδιαφέρον των μεγαλοαστών, που αφθονούσαν τότε και κατάφερε να κάνει ένα είδος μόδας τις δωρεές για τα σχολεία. Κίνησε όλο εκείνο το μηχανισμό, ως το πιο μικρό χωριουδάκι, όπου υπήρχε ρωμιός. Έτσι άπλωσε τη δράση του σ' όλη αυτή την έκταση ο Σύλλογος.

Με την έμπνευσή του δημιουργήθηκαν ακόμη: Ο Θρακικός Σύλλογος, ο Ηπειρωτικός σύλλογος, ο Θεσσαλικός Σύλλογος. Και οι σύλλογοι αυτοί γέννησαν τα Ζάπεια, τα Ζαρίφεια, τα Κεστοράτεια, τα Ζωγράφεια.

Είναι ο πρώτος που είχε την ιδέα να μπει η γυμναστική ως μάθημα στα σχολεία. Επέμεινε επί χρόνια όσο που στο τέλος το κατόρθωσε. Πρωτοπόρος και σ' αυτό. Είδε την έλλειψη στον τομέα της γυναικείας παιδείας, τη διαφορά από τις πολιτισμένες χώρες που έζησε και ανέλαβε το τεράστιο έργο να την πολεμήσει.

Ακόμη και το πλησίασμα του Συλλόγου με το πολύ κοινό είναι δικό του εφεύρημα. Άνοιξε τις πύλες του Συλλόγου στον κόσμο. Κάλεσε επισήμους και ασήμους, έκαμε γιορτές και δημόσιες συνεδρίες, όσο που κατάφερε να κάνει το Σύλλογο δημοφιλή. Να τον βάλει σε όλες τις συνειδήσεις, ως κάτι χρήσιμο και απαραίτητο.

Η προτροπή των φίλων του Φαρμακίδη, Ανώπιου, Ιωάννου να εγκατασταθεί στην Αθήνα δεν το πείθει. Ο Βασιάδης

νοιώθει μέσα του το Χρέος να του επιβάλλει τι πρέπει να κάνει και ποια όδο να ακολουθήσει. Μένει στην Κων/πολη, το κέντρο του υπόδουλου ελληνισμού απ' όπου θα ακτινωθεί το φως ως τα πέρατα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Ίσως νάναι και η κατάλληλη ώρα του ελληνισμού που συνέρχεται και ξυπνά από τα όσα έπαθε. Ίσως νάναι που βρέθηκε ο κατάλληλος άνθρωπος στην κατάλληλη θέση. Η πόλη γίνεται το πνευματικό κέντρο των υποδουλων και ο Σύλλογος η ψυχή αυτού του τεράστιου κέντρου που προς αυτό ατενίζουν με ελπίδα οι επαρχίες όλες.

Το φιλολογικό έργο του σοφού ιατροφιλόσοφου είναι αναγνωρισμένο και μεγάλο σε έκταση. Φανερώνει τα ποικίλα ενδιαφέροντα και την εργατικότητα του ανθρώπου.

Αναφέρω λίγους τίτλους έργων σαν δείγματα από τη μεγάλη προσφορά του: Δημοσθένους Φιλιππικός με σχόλια και κριτική, Περί Έκτορος και Ανδρομάχης, Περί Αρετών της ελληνικής γλώσσης, Περί Ομήρου και των ποιημάτων αυτού, Συμβολαί εις την χρονολογίαν της Ινδογερμανικής κατά Κούρτιον, Ανάλυσις του Ιουλίου Καίσαρος του Σαίξπηρ, εργασίες στο έργο του Πλούταρχου, του Πλάτωνος, του Ισοκράτους, του Ξενοφώντος και πολλά άλλα που δεν μπορούν ν' αναφερθούν εδώ, άλλα φιλοσοφικά, άλλα με αρχαιολογικά θέματα. Δημοσίευσε 15 εργασίες με θέμα τα εκπαιδευτικά. Σ' αυτά περιλαμβάνεται το «περί ιδρύσεως διδαδκαλείων» και «υπόμνημα περί μέσης παιδεύσεως εν Τουρκία και Ελλάδι». Άλλα με ιστορικό θέμα περισσότερο από την αρχαιότητα. Λόγοι, εκθέσεις. Λόγοι προεδρικοί κι ανάμεσά τους και ο γνωστός λόγος που ειπώθητε στη γιορτή της επετείου του «υπέρ της γυναικείας παιδεύσεως συλλόγου» κι από τον οποίο σύλλογο προήλθε το Ζάμπειο ΠαρθENAγωγείο. Στα Ιατρικά το «περί των αντισηπτικών γνώσεων των αρχαίων και ιδία του Ιπποκράτους».

Μόνιμος πρόεδρος της φιλολογικής επιτροπής φροντίζει για την έκδοση της «Ζωγραφείου βιβλιοθήκης». Είναι αυτός που έπεισε το Χρηστάκη Ζωγράφο να κάνει τη δωρεά και το Δημ. Βερναρδάκη, φίλο του, να προσφέρει την εργασία του.

Πέθανε στις 19 Φεβρουαρίου 1890 ο Ηροκλής Βασιιάδης, ο ισόβιος Υπουργός Παιδείας του Αλύτρωτου Ελληνισμού, ο φλογερός έλληνας, ο πατριώτης, ο πρωτοπόρος, ο σκαπανέας. Η ασθένεια που προηγήθηκε φαίνεται να ήταν στη θάγχη ή κάτι τέτοιο. Αποφασίζεται να γίνει η κηδεία με δαπάνες του Συλλόγου, το ίδρυμα να κρατήσει πένθος, να μη γίνει επί ένα μήνα καμιά συνεδρίαση, να αναρτηθεί η εικόνα του ιδρυτή στην αίθουσα των συνεδριάσεων και ο πρόεδρος του συλλόγου Κων/νος Καλλιιάδης να εκφωνήσει τον «έπιτάφιον λόγον».

Και η κηδεία έγινε από το σύλλογο και τον προέπεμψαν πλήθη κόσμου από κάθε φυλή, τάξη, και ηλικία, άνθρωποι που ευεργετήθηκαν από τον Ιατρό και τον άνθρωπο, συμπατριώτες του από το Δελβινάκι και την Ήπειρο, αλλά και όλο τον ελληνισμό.

Τα βιβλία του αφήνει με τη διαθήκη του στη βιβλιοθήκη του Συλλόγου και στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Και 65 μετοχές του Λαυρίου να κατατεθούν στην εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, να ρευστοποιηθούν και με τους τόκους, όταν το κεφάλαιο συμπληρωθεί, να δίδονται 50 λίρες τουρκικές το χρόνο ως έπαθλο για βραβείο φιλολογικό. Το βραβείο θα ήταν στο όνομα και στη μνήμη Σωτηρίου Καλλιιάδη, του Μεγάλου Ποστέλνικου και ευεργέτη του.

Ο θάνατός του απετέλεσε σταθμό για το Σύλλογο. Κλείνει μια εποχή, την εποχή των οραματισμών, της τόλμης, του πάθους.

Ο Σύλλογος έστησε την προτομή του Βασιιάδη στην αίθουσα των συνεδριάσεων του μεγάρου του. Το Δελβινάκι, η πατρίδα του, στις γιορτές της εθνικής εκατονταετηρίδας - 6 Ιουλίου 1930 - εντείχισε στη Νότια πλευρά των Κοινοτικών εκπαιδευτηρίων, που για την ίδρυσή τους είχε συμβάλει, ειδική πλάκα, για να τιμήσει το μεγάλο σοφό με το διεθνές κύρος.

Και αργότερα έστησε προτομή του στην αυλή του καινούργιου σχολείου, για να θυμούνται όλοι το μικρό Δελβινάκι που τράνεψε τόσο στην Πόλη και έδωσε τόσο πολλά με το πνεύμα του στον ελληνισμό.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Κραψίτη Β., Λόγιοι της Ηπείρου, Αθήνα 1979, σελ. 111-112
2. Ηπειρωτικά Χρονικά, Ιωάννινα, τ. 2ος, 1927.
3. Πατσέλη Νικ., Ο Ιατροφιλόσοφος Δελβινακιώτης Ηροκλής Βασιιάδης, Αθήνα 1932, 1960.
4. «Ηπειρωτικός Αστήρ», Αθήναι 1904.
5. Σταύρου Τατιάνας: Ο εν Κων/πόλει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος, Αθήνα, 1967.
6. Τα αναφερόμενα ανωτέρω έργα του Ηρ. Βασιιάδη.

Διώνη Βαδήμα - Παπαδοπούλου

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ (1843-1903)

Ο Αθανάσιος Οικονομίδης γεννήθηκε στη Σωπική του Βορειοηπειρωτικού Πωγωνίου τον Αύγουστο του 1843, και πέθανε στην Πολύτσανη, στις 28 Σεπτεμβρίου του 1903.

Ήταν γόνος της αρχαίας και μεγάλης οικογένειας της Σωπικής των Οικονομίδων Δευτέρηδων, που σε προηγούμενες εποχές πρόσφεραν σημαντικές υπηρεσίες στην κοινότητά τους. Ο πατέρας του Αναγνώστης Οικονόμου Δευτέρης, για μεγάλο χρονικό διάστημα, διατέλεσε προεστός του τμήματος Πωγωνιανής. Η μητέρα του Ελένη Πάνου Εξάρχου καταγόταν από το Δελβινάκι. Νέος εγκαταστάθηκε στην Πολύτσανη, ύστερα από το γάμο του με την Πολυτσανίτισσα Βασιλική Γκιούλη.

Τα πρώτα γράμματα έλαβε στη γενέτειρά του. Τη μόρφωσή του συνέχισε στη Μεγάλη του Γένους Σχολή με δαπάνες του τότε Μητροπολίτη Δρυϊνουπόλεως Ιωακείμ του Χίου και μετέπειτα Οικουμενικού Πατριάρχη, από την οποία αποφοίτησε αριστούχος.

Για μερικά χρόνια διεύθυνε τη Ζωγράφειο Σχολή στο Κεστοράτι του Αργυρόκαστρου και στη συνέχεια τη Ζάπλειο

Σχολή του Λάμποβου και τα εκπαιδευτήρια του Αργυρόκαστρου.

Αργότερα, υπηρέτησε Υποδιοικητής (Καϊμακάμης) στη Χειμάρρα και μετά διατέλεσε μέλος του Δικαστηρίου του Αργυρόκαστρου.

Προικισμένος με εξαιρετικά πνευματικά και ψυχικά προσόντα, ο Αθανάσιος Οικονομίδης θεωρείται από τους λόγιους της εποχής του «ιδιοφυΐα έκτακτος ή κάλλιον μεγαλοφυΐα», που τη χαρακτηρίζει «κρίσις σταθερά, αντίληψις υγιής και μνήμη απαράμιλλος» (I)

Ο ζήλος και η αγάπη του προς τα γράμματα εκδηλώθηκαν από τα πρώτα χρόνια της ζωής του. Χάρη στη φιλομάθεια και τις άλλες δημιουργικές ικανότητές του, πολύ γρήγορα εξασφάλισε μια ξεχωριστή θέση στο χώρο των γραμμάτων κι αναγνωρίστηκε ως μια υπέροχη φιλολογική αξία της Ηπείρου, του προηγούμενου αιώνα.

Η πολύπλευρη και δυναμική προσωπικότητά του, που αντινοβολούσε σ' όλη την Ήπειρο, εκδηλώνεται σε πολλούς τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας και σε ποικίλες εκφράσεις της ζωής. Έτσι, αναδεικνύεται ανώτερος πνευματικός άνθρωπος, γόνιμος συγγραφέας, εξαιρετος δάσκαλος, ικανότατος πολιτικός κι έντιμος δικαστής.

Η γεμάτη ζωή και δράση παρουσία του στον ευαίσθητο βορειοηπειρωτικό χώρο την τελευταία περίοδο της Τουρκοκρατίας στην Ήπειρο, ήταν από κάθε άποψη ευεργετική. Προστάτευε και βοηθούσε τους ομοδόξους του, συμβούλευε και νουθετούσε φίλους και συμπατριώτες, δίδασκε και καθοδηγούσε μικρούς και μεγάλους, καλλιεργούσε και προήγαγε την Ελληνική Παιδεία, γαλουχούσε και θέρμαινε τις καρδιές των αλυτρώτων αδερφών του με τις ευγενικές παραδόσεις και τις αρετές κι αξίες του Ηπειρωτισμού, οιστρηλατώντας τους στην ιδέα της εθνικής τους ελευθερίας κι αποκατάστασης. Δίκαια ο Αθανάσιος Οικονομίδης ονομάστηκε Δάσκαλος του Γένους, αφού με την ζωή, τα λόγια και τα έργα του επηρέασε βαθύτατα την εποχή του στο απομακρυσμένο εκείνο βορειοδυτικό τμήμα του Ελληνισμού.

Και ο λαός, που με το αλάθητο κριτήριό του γνωρίζει να ξεχωρίζει τους μεγάλους, όλος ο λαός της περιοχής, αφειδώλευτα του πρόσφερε την αναγνώριση, την αγάπη, την εκτίμηση και το σεβασμό του.

Παντού ήταν γνωστός με το όνομα «Θανασάκης» και το αρχοντικό του στην Πολύτσανη, η ξακουστή τριώροφη «Κούλα (πύργος) του Θανασάκη», που σώζονταν μέχρι τις ημέρες μας, τόπος που συγκέντρωνε και δέχονταν τις θρησκευτικές και πολιτικές αρχές, λόγιους και συγγραφείς και απλούς ανθρώπους του λαού από όλη τη γύρω περιοχή.

Η προσήλωση στις ηθικές αξίες της ζωής και η αγάπη για την πατρίδα είναι οι τελευταίες υποθήκες, που θέλησε να κληροδοτήσει στους μεταγενέστερους. Προτού πεθάνει παρακάλεσε να κηδευτεί χωρίς καμιά επίδειξη. Ζήτησε ακόμα τα οστά του να μετακομιστούν στην Σωπική, την ιδιαίτερη πατρίδα

του, τρία χρόνια μετά το θάνατό του.

Ο Αθανάσιος Οικονομίδης πάνω απ' όλα είναι ένας αγνός και αληθινός πνευματικός άνθρωπος, με βαθιά καλλιέργεια και παιδεία και γνήσιος μελετητής και γνώστης της αρχαίας και νεώτερης Ελληνικής Γραμματείας.

Τα έργα και οι λόγοι του ξαφνιάζουν για το ύφος τους, την τεχνική τους, τον πλούτο των γλωσσικών και εκφραστικών μέσων τους και προπαντός για την πολυμέρεια των θεμάτων τους, που είναι πλημμυρισμένα από αγάπη και αποπνέουν ευαισθησία, ευσυνειδησία, αντικειμενικότητα, αισθητική και καλλιτεχνική διάθεση, ορθή και ώριμη φιλοσοφική σκέψη και κρίση.

Για τον άνθρωπο και το έργο του ασχολήθηκαν πολλοί Ηπειρώτες λόγιοι σύγχρονοι και νεώτεροι.

Ο Ιωάννης Λαμπρίδης, που τον χρησιμοποίησε και σαν πηγή των πληροφοριών για τα «Πογωνιακά» όπως μας λέγει στο προοίμιό του, τον χαρακτηρίζει «ως άνδρα εύφυη και εύπαιδευτον» (2)

Και ο Λεωνίδας Βασιλειάδης, σε σύντομο βιογραφικό του σημείωμα, σκιαγραφεί τον άνθρωπο μεταξύ των άλλων με τα εξής χαρακτηριστικά λόγια:

«.... Ἡ φυσιογνωμία αὐτή, τῇ ἀληθείᾳ, θὰ μείνη ἀλησμόνητος, ὅτι ἦτο ὁμολογουμένως τύπος ἀμιγῆς ἠθικοῦ μεγαλείου, ὡς ὅλοι οἱ γνήσιοι καὶ εἰλικρινεῖς ἱεροφάνται τῶν Μουσῶν.

.....Τὶς δὲν ἐνθυμεῖται τὴν ἐπιβλητικὴν αὐτοῦ δύναμιν ἐν ταῖς συζητήσεσι, δι' ὧν κατεκλήλει (καταγοήτευε) τὴν ἀκοὴν ἡμῶν ἢ δὲν ἐξετίμησε τὰ ἔργα τῆς καλλιτεχνικῆς αὐτοῦ γραφίδος, δι' ἧς ὡς τέλειος τοῦ λόγου ἀριστοτέχνης ἐγνώριζε ν' ἀποτυπώσῃ ἐν χαριεστάτῃ εἰκόνι ἀνελλιπῶς τὰ προϊόντα τῆς ὑψηλοῦς αὐτοῦ φαντασίας; Ἐἰς τὰ διανοητικὰ τοῦ ἔργου ἔλαμπον οἱ μεγάλοι χαρακτῆρες τῆς μεγαλοφυΐας του, ὅλον τὸ γοητευτικὸν κάλλος καὶ τὸ ὕψος τῆς καλλιτεχνικῆς του ἐκφράσεως καὶ ἀμιμήτου φρασεολογίας, ὕψος τοῦτέστι, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ τέρψῃ, νὰ συγκινήσῃ καὶ νὰ ἀφαρπάσῃ κυριολεκτικῶς τὸν ἀνα-

γνώστην» (3)

Το πνευματικὸ ἔργο τοῦ Αθανασίου Οικονομίδη, πλούσιο και μεγάλο, απλώνεται σ' ὅλα τα εἶδη της Λογοτεχνίας, ἀπὸ τη διηγηματογραφία και λαογραφία μέχρι την ιστοριογραφία, τὸ ἔμμετρο δράμα και την ηθογραφία.

Συγκεκριμένα, στο «Ἡπειρωτικὸν Ἡμερολόγιον» του 1914 (Μιλτ. Αθ. Οικονομίδη, ἔκδοση Παναγιώτη Ι. Λέκκα) δημοσιεύονται τα αξιόλογα διηγήματά του: «Ὁ Βρυκόλακας» και «Ἡ δολοφονία τῶν Τριῶν Ἱερέων τῆς Σωπικῆς» ιστορικὸ διήγημα.

Επίσης στο περιοδικὸ «Ἡπειρωτικά» του 1938 (ἐκδ. Μιλτ. Αθ. Οικονομίδη) δημοσιεύεται τὸ ηθογραφικὸ τοῦ «Ὁ κύρ - Κίχλας».

Τὸ σημαντικὸ λογοτεχνικὸ ἔργο του, που ἔμεινε ἀνέκδοτο, εἶναι τὸ ἐξῆς:

- α) Ἐνα ἔμμετρο δραματικὸ εἰδύλλιο «Οἱ δύο φίλοι» με υπόθεση των Πυθαγορείων φιλοσόφων Δάμωνος και Φιντίου.
- β) Μια ἰλαροτραγωδία «Αἱ ἀρκευθίδες» με Ἡπειρωτικὴ υπόθεση.
- γ) Ἐνα δράμα ἔμμετρο σε πέντε πράξεις με τὸν τίτλο «Μιχαὴλ Ἄγγελος Κομνηνός» ἐπίσης με Ἡπειρωτικὴ υπόθεση.
- δ) Ἐνα τόμο ἀπὸ δέκα διηγήματα Ἡπειρωτικῆς υπόθεσης με τὸν τίτλο «Ἡπειρωτικαὶ εἰκόνες» ἢ «Ἀναμνήσεις τῆς παιδικῆς μου ἡλικίας».
- ε) Μιὰ ιστορικὴ μονογραφία, που ἐπιγράφεται «Ἡ παλαιὰ Πρωγονική ἀπὸ τοῦ 1780-1840» και
στ) «Λεξικὸν τῆς Ἡπειρωτικῆς διαλέκτου».

Δυστυχῶς, αὐτοτελὴ βιβλία του ἔχουν ἐκδοθεῖ πολὺ λίγα.

Ὁ Αθανάσιος Οικονομίδης, ὅταν υπηρετοῦσε στα Ἐκπαιδευτήρια του Κάτω Λάμποβου, ἔστελνε τακτικὰ γλαφυρὲς ανταποκρίσεις στις τότε εφημερίδες της Κων/πολεως «Μεταρρυθμίσεις» του Βλάση Γαβριηλίδη και «Νέα Ἐπτάλοφος».

Παραθέτουμε πῶς κάτω ἀποσπάσματα ἀπὸ ἔργα του:

Αποσπάσματα από το έργο του: «Λόγος έκφωνηθείς κατά τὰς ἐξετάσεις τῆς ἐν Κεστορατίῳ Ἑλληνικῆς Ζωγραφείου Σχολῆς»,
Κων/πολις 1875:

α) Ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ σύμπαν

Ὁ ἄνθρωπος δὲ ἀπέναντι τοῦ σύμπαντος ὁμοιάζει μὲν πρὸς κόκκον συνάπεως, ἀλλ' εἶναι ἢ δεξαμενὴ τοῦ χάους καὶ τῆς ἀβύσσου, εἶναι τὸ δοχεῖον τῶν μυστηρίων καὶ τῆς ἐκπλήξεως, εἶναι ὁ δεσμός, ὁ συνδέων τὸν ὁρατὸν, εἰς ὃν ἀνήκει διὰ τοῦ σώματος, μετὰ τοῦ ἀοράτου, εἰς ὃν ἀνήκει διὰ τοῦ πνεύματος, τὸν ὑλικὸν μετὰ τοῦ αὐλοῦ κόσμου.

Κατὰ συνέπειαν, ἀρθήτω πρὸς στιγμὴν ὁ δεσμός οὗτος, καὶ τότε ὁ ὑλικὸς κόσμος ἔσται ἀσύνδετος μετὰ τοῦ αὐλοῦ· ὁ οὐρανὸς δὲν θὰ ἔχη σχέσιν μετὰ τῆς γῆς καὶ ἡ γῆ δὲν θὰ συνέχῃται μετὰ τοῦ οὐρανοῦ - ὁ οὐρανὸς θ' ἀποτελέσῃ ἴδιον κόσμον καὶ ἡ γῆ θὰ διατελῇ μεμονωμένη. Ἡ ζωὴ θ' ἀποσυρθῇ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἡ γῆ θὰ ἦναι κατοικία τοῦ θανάτου. Γῆ διὰ τὸν οὐρανὸν δὲν θὰ ὑπάρχῃ καθόλου καὶ οὐρανὸς διὰ τὴν γῆν οὐδαμῶς - οὐρανὸς διὰ τὴν γῆν ἔσται τὸ χάος καὶ γῆ διὰ τὸν οὐρανὸν ἢ ἄβυσσος· οὔτε δῶρα τοῦ οὐρανοῦ θὰ κατέρχωνται εἰς τὴν γῆν οὔτε προϊόντα τῆς γῆς θ' ἀναβαίνωσιν εἰς τὸν οὐρανόν. Ὁ ἥλιος θὰ φωτίζῃ αὐτὴν πενθῶν· ὁ θεὸς θὰ εὐλογῇ αὐτὴν μελαγχολῶν ἢ μᾶλλον οὐδαμῶς· ὁ θεὸς θὰ ἐπιβλέπῃ ἐπὶ τὴν γῆν.

β) Ἡ ἀπόκτησις τῶν ἰδεῶν

Ἀλλὰ ποῦ ἀποκτῶμεν τὰς ἰδέας; Πέρισυ τὸ εἶπομεν καὶ ἐφέτος ἀναγκαζόμεθα νὰ τὸ ἐπαναλάβωμεν. Ἐν τρισὶ σταδίοις καὶ διὰ τεσσάρων γεννήσεων, ἅς ὑφιστάμεθα ἐν ὄλῳ τῷ βίῳ ἐν τῇ οἰκογενεῖα, τῇ Σχολῇ καὶ τῇ κοινωνίᾳ. Καὶ ἡ μὲν μήτηρ τίκει τὸν ἄνθρωπον τῆς οἰκογενείας· ἡ δὲ οἰκογένεια κυοφορεῖ τὸν ἄνθρωπον τῆς Σχολῆς, ἡ Σχολὴ τίκει τὸν ἄνθρωπον τῆς κοινωνίας καὶ, ἡ κοινωνία κυοφορεῖ τὸν ἄνθρωπον τοῦ οὐρανοῦ. Τὸ ζήτημα δὲ τῆς ὅλης τοῦ ἀνθρώπου ἀνατροφῆς καὶ ἐκπαιδεύσεως

δέον νὰ ἀχθῆ εἰς τοῦτο· δότω ἡ μήτηρ τῇ οἰκογενεΐα τὸ νήπιον βρέφος· δότω ἡ οἰκογένεια τῇ σχολῇ τὸ βρέφος παῖδα ἵνα ἡ σχολὴ δυνηθῆ νὰ παραδώσῃ τὸν παῖδα τῇ μητρὶ Χερουβίμ, τῇ δὲ οἰκογενεΐα ἄνδρα, τῇ δὲ κοινωνία ἥρωα· καὶ ἡ κοινωνία δότω τῷ ἰδανικῷ κόσμῳ τὸν ἥρωα ἡμίθεον· ὥστε ἡ σχολὴ κέκτηται ὑπερτάτην θέσιν. Πάτριος λοιπόν καὶ ἐθνικὴ εὐγνωμοσύνη τῇ Α. Ἐξόχότητι, τῷ εὐεργέτῃ τῆς πατρίδος, Χρηστάκη Ἐφένδη, τῷ ἰδρύσαντι τὸν μέγαν τοῦτον φανὸν τῆς ἡμερτῆς πατρίδος.

γ) Ἡ τροφή τῆς ψυχῆς

Ὁντος ἀποδεδειγμένου, ὑπὸ τῆς καθημερινῆς πείρας μαρτυρημένου καὶ ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης κεκυρωμένου ὅτι, ὡς δηλητηριώδεις οὐσίαι φθείρουσι τὸ σῶμα, οὕτω καὶ αἱ παραπλήσια πνευματικαὶ ταυτὰ φέρουσιν εἰς τὴν ψυχὴν ἀποτελέσματα, τὰς αὐτὰς συνεπείας, καί, ὡς ἡ ὑλικὴ τροφή δίδωσι τῷ ὑλικῷ ἀνθρώπῳ ἀνάλογον θέσιν καὶ μορφήν, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ ἠθικὴ καὶ ἡ ψυχικὴ τῷ αὐτῷ, ἐναπολείπεται ἤδη νὰ ἴδωμεν ὁποῖα τις δέον νὰ ἦ ἡ πνευματικὴ τροφή γενικῶς.

Πνευματικὴ τις τροφή, ἵνα ἐπιφέρῃ τὴν ὑγιᾶ ἐνίσχυσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς ψυχῆς, ἀνάγκη θεμελιώδης, ὅπως θεραπεύουσα τὰς ἀνάγκας οὐχὶ μίας, μόνης, μεμονωμένης νοητικῆς δυνάμεως (διότι ἐκ τούτου τὸ σχολαστικὸν καὶ τὸ κοῦφον καὶ τὸ ἀλλοπρόσαλλόν τινων) ἀλλ' ἀπασῶν ὁμοῦ τε καὶ ἐκασταχῆ, οὐχὶ καταπνίγη καὶ νεκροῖ τὴν καρδίαν ἀλλὰ κρατῆ αὐτὴν ἀνημένην ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ λόγου. Διότι εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ λόγος εἶναι ὁ λύχνος τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ἡ καρδία, ἡ αἴσθησις, ἢ, ὡς ἀπεκάλει αὐτὴν ὁ Πλάτων, ὁ θυμός, εἶναι ἡ μεγάλη κάμινος ἐφ' ἧς ἀνάπτει ἡ λαμπὰς τῆς διανοίας πρὸς ἀνακάλυψιν πολλάκις τῆς ἀληθείας. Εἴαν ὁ λόγος εἶναι ὁ τῆς ψυχῆς πυρίτης λίθος, ἡ καρδία εἶναι ὁ χάλυψ, δι' οὗ συγκρουόμενος ὁ πυρίτης ἀναδίδει σπινθῆρας· αὐτὴ οὖσα ἡ τοῦ καθήκοντος Πυθία, εἶναι ἡ μεγάλη Πύλη δι' ἧς εἰσδύει εἰς τὴν ψυχὴν τὰ γαθόν. Ἐν αὐτῇ ἐνεπιστεύθη ὁ Θεός ὅλα ἐκεῖνα τὰ εὐγενῆ αἰσθήματα, ἅπερ συνδέουσι τὰ ἄτομα ἐν τῇ οἰκογενεΐα, τὰς οἰκογενεΐας ἐν τῇ πόλει, τὰς πόλεις ἐν

τῷ ἔθνει, τὰ ἔθνη ἐν τῇ ἀνθρωπότητι.

Ὡστε ἄρατε τὴν καρδίαν καὶ τότε ἦρθη καὶ ὁ κρίκος, ὁ τὰς ψυχικὰς δυνάμεις καὶ τὸν ἄνθρωπον συνδέων. Τότε ὅλοι οἱ δεσμοί, οἱ τὴν οἰκογένειαν, τὴν κοινωνίαν, τὸ ἔθνος καὶ τὴν ἀνθρωπότητα συσφίγγοντες μηδενίσθησονται· ἡ μήτηρ ἔσται πρὸς τὸν υἱὸν ἔχιδνα καὶ ὁ υἱὸς ἔσται πρὸς τὴν μητέρα πελαργός· ὁ σύζυγος ἔσται πρὸς τὴν γυναῖκα γύψ καὶ ἡ γυνὴ ἔσται πρὸς τὸν ἄνδρα λεία· ὁ ἀδελφὸς ἔσται πρὸς τὴν ἀδελφήν ἰέραξ καὶ ἡ ἀδελφὴ ἔσται πρὸς τὸν ἀδελφὸν στρουθίον· ὁ ἐχθρὸς ἔσται πρὸς τὸν φίλον τίγρις καὶ ὁ φίλος ἔσται πρὸς τὸν ἐχθρὸν βορά. Ὁ ἦρωες ἔσται νάνος καὶ ὁ νάνος μηδέν· ἢ μᾶλλον ἠρωϊσμός, φιλία, ἀδελφότης, συζυγικότης, μητρότης, πατρότης οὐδαμοῦ ὑπάρξει· οἱ ἄνθρωποι θὰ ἀλληλοτρῶγονται· ὁ ὁδοῦς αὐτῶν ἔσται ὄβελος καὶ ἡ χεὶρ ἀρπάγη· ὁ λόγος αὐτῶν σφαγεὺς καὶ ἡ βουλήσις φάσανον. Ἄρατε τὴν καρδίαν καὶ τότε εἰς μάτην θ' ἀναζητηθῆ ὁ νοῦς νὰ ἀνεύρη ἐπὶ τοῦ Παρθενῶνος τὸν θαύμασμον ὃν ἐμπνέει ἐπὶ τῆς Ἰλιάδος τὴν χάριν, ἣν ἐνσπείρει ἐπὶ τοῦ Σοφοκλέους τὸν σπαράκτην οἶκτον· ἐπὶ τοῦ Αἰσχύλου τὸν πάταγον· ἐπὶ τοῦ Πινδάρου τὴν βροντὴν· ἐπὶ τοῦ Θουκυδίδου τὸ θάμβος· ἐπὶ τοῦ Πλάτωνος τὸ σέλας τῆς διανοίας· ἐπὶ τοῦ Δημοσθένους τὴν ἀναστάτωσιν τῆς καρδίας· καί, ἐν γένει, ἐπὶ τῆς καλλονῆς τὴν φλόγα!

Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ ἀνέκδοτο ἔργο του: «Πωγωνιανή», δημοσιευμένο στην περιοδική έκδοση: «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ» του Μιλτ. Οικονομίδη, Αθήνα, 1938 σελ. 128-129:

Οἱ περιορισμοὶ εἰς τὸ Πωγώνιον:

Τοῦ πράγματος ἐκείνου, οὗ μεγίστην ἀνάγκην εἶχεν ὁ τόπος, τῶν σιτηρῶν καὶ τοῦ οἴνου, ὧν μεγάλη ἐγένετο κατανάλωσις ἐπὶ Ἄλῃ, δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ ἐπωφελῆς ἐμπορικὴ χρῆσις. Διότι ἔδει πρῶτον νὰ πωληθοῦν οἱ ἐν ταῖς ἀποθήκαις αὐτοῦ δημητριακοὶ καρποὶ καὶ τὸ φλύαρον τοῦ Βάκχου ὑγρὸν διὰ τῶν ἐπιστατῶν του, καὶ ἂν ταῦτα δὲν ἐπῆρκουν, τότε νὰ τεθῆ εἰς ἐνέρ-

γειαν ἢ ἰδιωτικὴ ἐμπορικὴ ἐπιτηδειότης. Οἴκοθεν δὲ νοεῖται ὅτι αἱ ἀποθῆκαι ἐκεῖναι ἦσαν ἀνεξάντλητοι. Ἴνα δὲ κατανοηθῆ τὸ ποσὸν τοῦ οἴνου, τὸ ὁποῖον κατ' ἔτος εἰσεκόμιζεν ὁ Σατράπης ἐκεῖνος, ἀρκοῦμαι νὰ σημειώσω ὅτι ἐν μόνῳ τῷ Ἀργυροκάστρω κατεσκευάσθη τῷ 1813 ἀγγεῖον χωρητικότητος 208.140 ὀκάδων!

Ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τὸ μικρὸν ἐμπόριον, ὅπερ διενήργουν οἱ κατὰ χωρία παντοπῶλαι καὶ κρεοπῶλαι, περιωρίζετο ὑπ' αὐτοῦ διὰ ποικίλων μονοπωλίων, ἅπερ ἰδίᾳ εἰς εὐνοουμένους του παρεῖχε, πρὸς ὄφελος μὲν τῶν ὀλίγων καὶ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ταμείου, ἐπὶ ζημίᾳ δὲ τῶν πολλῶν. Οὕτω τὴν 26ην Μαρτίου 1796 ἐξέδωκεν ὑπὲρ τοῦ Γεωργ. Παπᾶ Ἰωάννου τότε τὸ διάταγμα:

(Τ.Σ.) «Ἐγὼ ὁ Ἀλῆ-Πασᾶς δίνω τὸ βουγιουρδί μου τοῦ ἐδικοῦ μου Γεώργη τοῦ Παπᾶ-Γιάννη, ὅτι αὐτὸς μόνος ἔχει νὰ πουλῆ ἀπὸ σιδερικὰ καὶ βακαλίκια, σίδερα, τσελίκι, καρφοπέταλλα, περόνια καὶ τὰ λοιπὰ βακαλίκια φηγιούρα· αὐτὸς μόνος του καὶ κρασί, ρακὶ καὶ τσαρούχια· ἄλλος κανένας δὲν ἔχει ἰζίνι νὰ πουλᾷ οὔτε ὀκά. Καὶ ὅποιος παρακούσῃ καὶ δὲν κάμῃ κατὰ τὴν προσταγὴν μου, δζεβάπι δὲν μοῦ δίνει. Οἱ δὲ ἄλλοι ἔχουν νὰ πουλήσουν ρασετριλίκια καὶ ὄχι ἄλλο τίποτα, ὅτι δζεβάπι δὲν μοῦ δίνουν· ὄχι ἄλλο».

Ἐπίσης τὴν 17 Ἀπριλίου 1803 ἐξέδωκε καὶ τοῦτο:

(Τ.Σ.) «Ὅρισμός τοῦ ὑψηλοτάτου Βεζύρ Ἀλῆ-Πασᾶ.

Σὲ λόγου σας Σωπικιῶται σᾶς δίνω τὴν εἶδησι διὰ τὸν ἰδικόν μου Παπᾶ - Γιώργη τοῦ Γιάννη Κονόμου. Τὸν ἔβαλα κασάπην εἰς τὸ χωργιὸ καὶ κανένας νὰ μὴ σφάξῃ οὐδὲ νὰ πουλῆ οὐδὲ ξένος νὰ ἔλθῃ, οὐδὲ σφαχτὰ νὰ μὴ πουλῆ κανένας ξένος. Γι' αὐτὸ ἔβαλα τοῦτον. Αὐτὸ πρὸς εἶδησίν σας ὅλους σας ὅτι ἂν καὶ φορτωθῆ κανένας καὶ παραλλάξῃ χίλια γρόσια ἔχει (νὰ δίδῃ) εἰς τὸ ὀτζάκι μου. Αὐτὸ καὶ ὄχι ἄλλο».

Πλὴν τὸ σύστημα τῶν μονοπωλίων ὁ Ἀλῆς εἶχεν ἐφαρμόσει καὶ ἐπὶ τῶν τεχνῶν. Οὕτω τὸ 1815 οἱ Σκωριαδίται, Μαυρογερίται, Τσατιστινοί, Σωπικιῶται, Δρυμαδιῶται, Στραβοσκιαδίται, Κακολακίται, Ρωμπατινοί, Μεβδεζινοί, Φραστανίται

καὶ Τσαραπλανῖται βαρελλοποιοί, θέλοντες νὰ καταστήσωσι τὴν τέχνην αὐτῶν ἐπικερδεστέραν, ἐπέδωκαν αὐτῶ διὰ τοῦ πληρεξουσίου αὐτῶν Ἀναγνώστου Παπαῖ Ἰωάννου ἀναφορὰν, δι' ἧς ἐζητεῖτο ὅπως εὐδοκῆσῃ νὰ ἐκδώσῃ «ὕψηλὸν βουγιουρδί νὰ μοιράσουν τὰ χωριά, νὰ πάρῃ κάθε μάστορας ὅποιο χωριό τοῦ πέσῃ νὰ τὸ δουλεύῃ καὶ ἄλλος μάστορας νὰ μὴ πηγαίῃ εἰς τοῦ ἀλλουνοῦ τὸ χωριό». Ὁ Ἀλῆς διέταξε:

«Πρὸς ἐσᾶς κάτωθεν χωριᾶ σᾶς φανερώνω· ἐγείνα βουκούφι ἀπὸ τὸ ἀρζουχάλι σας ὅπου θέλετε νὰ μοιρασθῆ ὁ τόπος κι' ἐγὼ χάζι τὸ ἔκαμα· τώρα μὲ τὸ ἰζίνι μου νὰ τὸν μοιράσετε καὶ ἐκεῖ ὅπου θὰ πέσῃ τοῦ καθενὸς ἄλλος δὲν ἔχει νὰ ζυγώσῃ ὅτι ὅποιος ζυγώσῃ νὰ ξέρῃ ὅτι τὸν τρώγει τὸ φεῖδι· ἐξ ἀποφάσεως 1815 10 /βρίου 15 Ἰωάννινα».

Ὡσαύτως: Κώτσιο Λιάτσος ἐκ Πολιτσάνης ἐφωδιάσθη ὑπ' αὐτοῦ διὰ διαταγῆς, καθ' ἣν μόνος αὐτὸς εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ κασσιτερώνη τὰ χαλκώματα ἐν Δελβινακίῳ, Βησσάνῃ καὶ Σωπικῇ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Βασιλειάδη Λεων. Ἡπειρωτικὸ Ἡμερολόγιο «Αστὴρ», Αθήναι, 1904, σελ. 220.
2. Λαμπρίδη Γ., Ἡπειρωτικὰ Μελετήματα, τεύχος 7ον «Πογωνιακά» ἐν Αθήναις 1889, σελ. 44,48 καὶ ἐκδοσὴ ΕΗΜ Ἰωάννινα 1971.
3. Βασιλειάδη Λεων. «Αστὴρ», 1904, σελ. 221.
4. Κραψίτη Βασ., Λόγιοι τῆς Ἠλείρου, Αθήναι 1979, τ. Α', σελ. 263.

Μενέλαος Ζώτος

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΣΙΜΟΣ (1868-1935)

Σε ἓνα ἀπόμακρο χωριό, ανάμεσα στις δυτικές πλαγιές του Κασσιδιάρη, τῆ Λάβδανη Πωγωνίου, γεννήθηκε ἀπὸ φτωχοῦς γονεῖς, τὸ ἔτος 1868, ὁ Σπύρος Σίμος. Παρακολούθησε τὰ πρῶτα μαθήματα στο σχολεῖο τοῦ χωριοῦ του, ἀπέκτησε στα

παιδικά του χρόνια τις πρώτες εμπειρίες από την κοινωνική και πολιτιστική παράδοση του Πωγωνίου και έζησε τις πίκρες της σκλαβιάς στην πατρίδα του.

Στην περίοδο της προεφηβικής του ηλικίας, φεύγει από το χωριό του και ζει στον Πειραιά, κοντά σε συγγενείς και συμπατριώτες. Εκεί παρακολουθεί μαθήματα σε σχολεία μέσης κι ανώτερης εκπαίδευσης, ζυμώνεται στα προβλήματα της αστικής ζωής, συνειδητοποιεί τις περιπέτειες του έθνους κατά την εποχή εκείνη και αρχίζει να διαμορφώνει το κοινωνικό και πολιτικό του κριτήριο.

Στη νεανική του ηλικία ταξιδεύει στη Ρουμανία και διαμένει εκεί εργαζόμενος κοντά και πάλιν σε μεταναστες συμπατριώτες του. Γνωρίζει τα προβλήματα των ξενητεμένων Ελλήνων, συμμετέχει στις πνευματικές και πολιτιστικές δραστηριότητες της Ελληνικής παροικίας στο Βουκουρέστι, φλέγεται από έντονους πόθους και αποφασίζει να αποβεί εθνικός παράγοντας στην ξένη γη. Εκδίδει, το 1892, στο Βουκουρέστι την εφημερίδα «ΠΑΤΡΙΣ». Με το εξαιρετο τούτο δημοσιογραφικό του όργανο προβάλλει επιτεύγματα της μητέρας πατρίδας, αναλύει ενθικά ζητήματα, εξαίρει φιλογενείς πράξεις της ομογένειας στη Ρουμανία, θερμαίνει την εθνική συνείδηση των συμπατριωτών του και αποβαίνει δυναμικός μοχλός πνευματικών, κοινωνικών και εθνικών κινήσεων επί 14 ολόκληρα χρόνια. Το έτος 1906, διώκονται αρκετοί Έλληνες στη Ρουμανία και ο Σπ. Σίμος εξορίζεται.

Έρχεται στην Αθήνα και μεταφέρει εκεί την εφημερίδα του «ΠΑΤΡΙΣ», την οποία συνεχίζει να εκδίδει, με ολιγόχρονη διακοπή, έως το 1935. Με την εφημερίδα του λαμβάνει θαρραλέες θέσεις σε όλα τα εθνικά και πολιτικά ζητήματα της χώρας, παρουσιάζει με ζηλευτή κριτική ικανότητα την πνευματική και πολιτιστική ζωή της Αθήνας, εξασφαλίζει ανταποκριτές από όλα τα επαρχιακά διαμερίσματα, κρατεί σε υψηλό επίπεδο το δημοσιογραφικό ήθος και αναδεικνύει την «ΠΑΤΡΙΔΑ» σε μία από τις καλύτερες εφημερίδες της πρωτεύουσας.

Συμμετέχει σε ομάδα Ηπειρωτών (Δαγκλή, Σπυρομή-

λιου, Μελά, Χρηστοβασίλη, Καραπάνου, Γάγαρη), που ιδρύει επαναστατική Ηπειρωτική Εταιρεία το 1906 με οπλαρχηγούς τον Περιστέρη και τον Πουτέτση. Βοηθεί ως πολιτικός σύμβουλος τους ηγέτες του αγώνα, για την επελευθέρωση της Ηπείρου.

Αναμιγνύεται στην πολιτική υποστηρίζοντας τις πολιτικές κινήσεις του Ελευθερίου Βενιζέλου. Εκλέγεται, από το 1910 επανειλημμένως βουλευτής. Αναδεικνύεται Υπουργός Περιθάλψεως το έτος 1916 στην Επαναστατική Κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης. Στη διάρκεια των ετών 1917-1920, διατελεί επίσης Υπουργός Δημοσίας Αντιλήψεως επί Κυβερνήσεως Βενιζέλου και αναπτύσσει εξαιρετες κοινωφελείς δραστηριότητες. Στα πλαίσια του Υπουργικού έργου του ιδρύει το Πατριωτικό Ίδρυμα και το Εμπειρικό Ασυλο.

Ο δημοσιογράφος και πολιτικός Σπ. Σίμος, με το περιεχόμενο των άρθρων και των κριτικών σημειωμάτων του στην εφημερίδα του που εξέδιδε στη Ρουμανία και στην Αθήνα, με τις αγορεύσεις του στη Βουλή, με το κοινωφελές έργο του από την Υπουργική θέση του, με την ιδιότητά του ως ιδρυτικού μέλους της επαναστατικής Ηπειρωτικής Εταιρείας και ως πολιτικού συμβούλου του Στρατηγού Σαπουντζάκη κατά τους εθνικούς αγώνες των ετών 1912-13 και με τη συμμετοχή του σε κινήσεις εσωτερικής αναπλάσεως και εθνικής αποκαταστάσεως, διήνυσε μια ζωή με αξιοπρέπεια μάρτυρος αγωνιστού για την αναστήλωση του εθνικού, πολιτικού και κοινωνικού ήθους. Υπηρέτησε έτσι, μία από τις κυριότερες πνευματικές αξίες, την *αρετή*, και γι αυτό, μπορεί να καταταγεί στις εξαιρετες πνευματικές φυσιογνωμίες της χώρας μας, που ξεπήδησαν από την επαρχία Πωγωνίου.

Ο Σπ. Σίμος απέθανε στην Αθήνα στις 14 Φεβρουαρίου 1935.

Παραθέτομε στη συνέχεια γραπτά κείμενά του (κύρια άρθρα) από την εφημερίδα του «ΠΑΤΡΙΣ» της 25-12-1912 και της 1-1-1913:

ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ

(Εφημ. «ΠΑΤΡΙΣ» 25-12-1912)

Μετ' ἐξαιρετικῆς χαρᾶς καὶ συγκινήσεως ἐορτάζομεν ἐφέτος τὰ Χριστούγεννα. Δὲν εἶνε μόνον οἱ Χριστιανοὶ τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος, οἱ ὅποιοι κλίνουν τὸ γόνυ πρὸς τῆς θείας φάτης. Πανηγυρίζουν τὴν γέννησιν τοῦ Θεανθρώπου καὶ ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ Χριστιανοί, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Ἅγιος καὶ Τίμιος Σταυρὸς ἀπέδωκε τὴν ἐλευθερίαν. Ἀντιλαλοῦν οἱ κώδωνες τῶν χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Ὄρους μέχρι τῶν βουνῶν τῆς Κρήτης. Μὲ τοῦ Θεοῦ τὴν θείαν γέννησιν ἀνέρχονται εἰς τὸν οὐρανὸν αἱ ἐλπίδες ὄλων ἐκείνων τῶν πλασμάτων, τὰ ὅποια, ἀπολυτρωθέντα ἀπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ τυράννου, αἰσθάνονται σήμερον διπλῆν χαρὰν. Τὴν χαρὰν τῶν Χριστουγέννων καὶ τὴν χαρὰν τοῦ συνεορτασμοῦ μετὰ τῶν ἐλευθερωτῶν.

Ἴσως εἰς τὴν ὡραίαν αὐτὴν καὶ ποιητικὴν ἐορτὴν τῶν Χριστουγέννων νὰ ἐπικάθηται καὶ νέφος τι μελαγχολίας εἰς τὰς οἰκογενείας ἐκεῖνας, τῶν ὁποίων οἱ προστάται εὐρίσκονται ἐν πολέμῳ. Αἱ μητρικαὶ καρδίαι αἰσθάνονται πικρίαν, καὶ ἴσως τὰ δάκρυα, φθάνοντα μέχρις ὀφθαλμῶν, ἐκφράζουν ὅλον τὸν πόνον τοῦ ἀποχωρισμοῦ εἰς ἡμέρας τόσον εὐφροσύνους, ὅπου παρὰ τὴν ἐστίαν τὴν οἰκογενειακὴν συναδελφοῦνται ὅλοι καὶ ἀνταλλάσσουν εὐχὰς καὶ πόθους. Ἀλλὰ τὸ φυσικὸν αὐτὸ αἶσθημα ὑποχωρεῖ πρὸ τῆς ἰδέας τοῦ καθήκοντος, τοῦ μεγάλου πρὸς τὴν Πατρίδα καθήκοντος. Λεῖπουν οἱ ἀδελφοί μας, λεῖπουν οἱ συγγενεῖς μας, λεῖπουν οἱ φίλοι μας καὶ οἱ ἀγαπητοὶ μας, καὶ ἄλλοι ἐξ αὐτῶν στρατοπεδεύουν εἰς βουνὰ ὑπὸ σκηνάς, ἐν μέσῳ ψύχους καὶ χιόνων, ἐνῶ ἄλλοι μάχονται ἐναντίον τῆς Ἡμισελήνου πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ τοῦ πολέμου.

Ὁμολογουμένως ὁ ἐφετεινὸς ἐορτασμὸς τῶν Χριστουγέννων παρέχει ἀπὸ γενικωτέρας ἀπόψεως ἐθνικωτέραν τὴν χαρὰν, ἀλλὰ δὲν εἶνε ἄμοιρος καὶ αἰσθήματος μελαγχολίας ἢ πικρίας. Ὑπάρχουν καὶ οἰκογένειαι, τῶν ὁποίων τὰ στηρίγματα ἐχάθησαν εἰς τὸν πόλεμον... Ὑπάρχουν καὶ οἰκογένειαι ἐφέδρων στρατιωτικῶν ταλαιπωρούμεναι ἀπὸ τὰς δυσκολίας τῆς ζωῆς.

Ἄλλὰ πόσον ἐξ ἄλλου εἶνε παρήγορον τὸ ὅτι ἡ Ἑλλάς διαπλασιάζεται καὶ εὐρύνεται εἰς μέλλον καὶ πρόοδον. Καὶ πόσον τῆς ιδέας ταύτης, πρὸ τῆς πραγματοποιήσεως τῶν ἐθνικῶν πόθων, συνέχονται ὄλων αἱ καρδίαι, αἱ λύπαι καὶ τὰ βάσανα λησμονοῦνται καὶ τὸ Ἔθνος ὀλόκληρον βαδίζει πρὸς τὰ ἐμπρός καὶ κλίνει γόνυ πρὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος, εὐχόμενον καὶ ἐλπίζον νὰ πανηγυρίσῃ τὴν ἑορτὴν τῶν Χριστουγέννων ἐν μεγαλειτέρα ἀκόμῃ κλίμακι, καὶ μετ' ἐκείνων, δηλονότι, εἰς τοὺς ὁποίους δὲν ἐπετεύχθη ἢ διὰ τοῦ παρόντος πολέμου ἀπόδοσις τῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ τῶν ὁποίων ἢ ἀπολύτρωσις εἶνε ζήτημα πρώτης εὐκαιρίας.

ΤΟ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

(Εφημ. «ΠΑΤΡΙΣ», 1-1-1913)

Δὲν ρίπτομεν βλέμμα πρὸς τὰ ὀπίσω. Ρίπτομεν τὸ βλέμμα πρὸς τὰ ἐμπρός. Ρίπτομεν τὸ βλέμμα πρὸς τὴν νέαν Ἑλλάδα, πρὸς τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα, πρὸς τὴν Ἑλλάδα τοῦ μέλλοντος. Χαιρετίζομεν εὐφροσύνως τὴν εἴσοδον τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν μεγάλην λεωφόρον τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως. Εὐρὺ διανοίγεται τὸ μέλλον τῆς φυλῆς ἡμῶν καὶ ἀντηχοῦν οἱ κώδωνες τῆς Ἐθνικῆς ἀναστάσεως. Τὸ 1913 εὐρίσκει τὴν Ἑλλάδα ὑψουμένην ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης μέχρι τῶν Χανίων. Δὲν ζῶμεν πλέον εἰς τὴν ἀτμοσφαῖραν τοῦ μαρασμοῦ καὶ τῆς νάρκης. Ζῶμεν εἰς κινήσιν διαρκῆ, εἰς ἀνάπτυξιν μεγαλουργόν, εἰς παραγωγὴν δυνάμεως, ἣτις προώρισται νὰ ἐπιτελέσῃ ἐν προσεχεῖ μέλλοντι τὸ σύνολον τῆς Ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως.

Μὲ ἐλπίδας, μὲ ἐνθουσιασμόν, μὲ χαράν, μὲ πεποίθησιν εἰς τὰς ἰδίας ἡμῶν δυνάμεις, μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, ἅς βαδίσωμεν πρὸς τὰ ἐμπρός. Ἡ Ἑλλάς τοῦ 1913 εἶνε προωρισμένη νὰ δράσῃ κατὰ τρόπον ἐξυπηρετικὸν τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων, μὲ νέας τάσεις, μὲ νέας βλέψεις, μὲ νέας σκέψεις, μὲ νέας δυνάμεις.

Ἵψουῦμεν τὴν κεφαλὴν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἐκτείνομεν τὰς χεῖρας πρὸς τὰς ἐκατέρωθεν θαλάσσας. Εἴμεθα μεγάλοι. Εἴμεθα

νικηταί. Εἶμεθα ὑπερήφανοι. Εἶμεθα ἔνδοξοι. Τὸ 1913 μᾶς εὐρίσκει μὲ ἱστορίαν ὄχι πατροπαράδοτον, ἀλλὰ μὲ ἱστορίαν, τὴν ὁποίαν ἐδημιουργήσαμεν ἡμεῖς αὐτοί. "Ὅταν ἔλθῃ ἡ ὥρα τῆς συνομολογήσεως τῆς εἰρήνης, θ' ἀρχίσουν τὰ μεγάλα καθήκοντα τῆς νέας Ἑλλάδος. Τότε θὰ λάβωμεν τὰ μέτρα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐπιβάλλουν αἱ περιστάσεις καὶ αἱ ἀξιώσεις τῆς φυλῆς. Ἡ Ἑλλάς δὲν θὰ μείνῃ ὁποῖα ἦτο. Ἡ Ἑλλάς θὰ διπλασιάσῃ τὸν στρατὸν τῆς, θὰ διπλασιάσῃ τὸ ναυτικὸν τῆς, θὰ διπλασιάσῃ πᾶσαν ἐκδήλωσιν Ἐθνικῆς ἐντάσεως καὶ ἐνεργείας καὶ θ' ἀποβῇ σὺν τῷ χρόνῳ παράγων προόδου καὶ συντελεστής ἐκπολιτιστικῆς ἐπιδράσεως. Ἡ ἀνάπλασις τῆς Χριστιανικῆς Ἀνατολῆς, ἡ δὲ σκοπός, εἰς τὸν ὁποῖον ἀποβλέπει ὁ Ἑλληνισμὸς ὁλόκληρος. Ἐχύσαμεν αἷμα διὰ τὴν ἀνάκτησιν τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν καὶ ἀπεδώσαμεν τὴν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς ὁμοεθνεῖς μας. Καθῆκον ἐν τῷ μέλλοντι ἔχομεν νὰ καταστήσωμεν αὐτοὺς εὐτυχεῖς διὰ παγιώσεως τῆς εἰρήνης καὶ διὰ προαγωγῆς τῶν κοινωνικῶν συμφερόντων. Ἡ Ἑλλάς, καὶ ὅταν ἦτο μικρά, ὑπῆρξε πάντοτε στοιχειὸν ἀγαθοποιόν. Σήμερον, ὅποτε καθίσταται μεγάλη, ἔχει πλήρη τὴν συναίσθησιν τῶν νέων αὐτῆς ὑποχρεώσεων καὶ ἀπὸ τοιούτων διαθέσεων ἐμφορουμένη, ὑψώνει τὴν σημαίαν τῆς Ἐθνικῆς ὑπερηφανείας καὶ τοῦ κοινωνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ μὲ αὐτὴν εἰσέρχεται εἰς τὸ νέον ἔτος 1913, τὸ ὁποῖον εὐχεται καὶ ἐλπίζει εὐτυχέστερον τοῦ λήξαντος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Μεγάλη Ἑλλην. Εγκυκλοπαιδεία, Ἐκδ. «ΦΟΙΝΙΞ» τ. ΚΑ', σελ. 849.
2. Πατσέλη Ν., Ἡ συμβολὴ τῶν Ἡπειρωτῶν εἰς τὴν πολιτικὴν οικονομικὴν, κοινωνικὴν καὶ πνευματικὴν ἐν γένει ἐξέλιξιν τῆς χώρας, Ἰωάννινα, Ἐκδ. Ἡπ. Εστίας, 1956.
3. Σίμου Σπ. Εφημερίδα «ΠΑΤΡΙΣ», 1906-1935.

Κων. Ι. Κίτσος

ΣΠΥΡΙΔΩΝ, Αρχιεπίσκοπος Αθηνών (1873-1956)

1. Βιογραφικά στοιχεία και πρώτα βήματα της σταδιοδρομίας του:

Ο Σπυρίδων Βλάχος γεννήθηκε στη Χιλή Βιθυνίας του Πόντου το έτος 1873 από γονείς, που είχαν γεννηθεί και ζήσει για αρκετά χρόνια στη Ρουσιά - Πωγωνίου. Τα πρώτα γράμματα έμαθε στη Χιλή και έπειτα φοίτησε στη Μεγάλη του Γένους Σχολή στην Κων/πολη. Παρακολούθησε κατόπιν μαθήματα στη Θεολογική Σχολή Χάλκης, από την οποία αποφοίτησε το έτος 1899 ως αριστούχος. Εκεί απέκτησε αξιόλογη θεολογική και γενική μόρφωση.

Τα πρώτα βήματα της σταδιοδρομίας του πραγματοποιεί ως καθηγητής θρησκευτικών στη Σχολή του Γαλατά στην Κων/πολη. Τό έτος 1900, χειροτονείται πρεσβύτερος και προσλαμβάνεται ως αρχιμανδρίτης, ιεροκήρυκας και αρχιερατικός

επίτροπος στην Μητρόπολη Καβάλας. Εκεί εργάζεται επί ἕξι χρόνια και αναπτύσσει εξαίρετη εκκλησιαστική και εθνική δράση. Κηρύττει τον θείο λόγο, συμβουλεύει, παρηγορεῖ, εμψυχώνει και βοηθεῖ τους νέους, τους φτωχοὺς και δεινοπαθούντες της περιοχῆς. Συμμετέχει στις εθνικές κινήσεις και αποβαίνει στην Ανατολική Μακεδονία η ψυχὴ του απελευθερωτικού αγώνα.

2. Μητρολίτης Βελλάς και Κονίτσης:

Κατὰ το ἔτος 1906, εκλέγεται και χειροτονεῖται Μητροπολίτης Βελλάς και Κονίτσης. Εκεί παραμένει επί δέκα χρόνια και αναδεικνύεται σε εξαίρετο εκκλησιαστικό, εκπαιδευτικό και εθνικό ηγέτη. Περιοδεύει τα χωριά της Επισκοπῆς του και διαπιστώνει την αλγεινὴ θρησκευτική, ηθική και οικονομική κατάσταση των κατοίκων. Οργανώνει τα εκκλησιαστικά συμβούλια, νουθετεῖ ιερεῖς, βοηθεῖ στην επισκευὴ και ανέγερση ιερῶν ναῶν, παρακολουθεῖ με ενδιαφέρον το ἔργο των Μοναστηριῶν, υποκινεῖ την συγκρότηση ἀδελφοτήτων και συλλόγων, ἐπιλέγει και διορίζει ικανοὺς διδασκάλους και ιερεῖς και ιδρύει οικοτροφεία στις κωμοπόλεις για τη διαμονὴ μαθητῶν, που θα φοιτοῦν στις αστικές σχολές.

Πιστεύει ὅτι η θλιβερὴ εκκλησιαστική και εκπαιδευτικὴ κατάσταση της επαρχίας θα μπορεῖ να θεραπευτεῖ με μορφωμένους κληρικούς και διδασκάλους. Γι αυτό, ιδρύει, το ἔτος 1911, Ἱεροδιδασκαλεῖο, το οποίο στεγάζει στα κτίρια της Μονῆς Βελλάς, τα οποία επισκευάζει και επεκτείνει. Σκοπός του Ἱεροδιδασκαλεῖου Βελλάς εἶναι η κατάρτιση ιερῶν και διδασκάλων, οι οποίοι θα πρέπει να αποβαίνουν «σθεναροὶ και ἐπιστήμονες συστηματικοὶ εργάται της ποθητῆς ανορθώσεως της υπαίθρου χώρας». Επιλέγει παιδιά φτωχῶν και εναρέτων οικογενειῶν με πνευματικὰ διαφέροντα και ἦθος, τα προσλαμβάνει δωρεάν στα οικοτροφεία των κωμοπόλεων, για να φοιτήσουν στα ἐκεῖ ἐλληνικά (αστικά) σχολεία επί τέσσερα χρόνια και κατόπιν τα εἰσάγει στο Ἱεροδιδασκαλεῖο, ὅπου φοιτοῦν, επί τέσσερα ἀκόμη χρόνια, και αποκτοῦν γενικές, παιδαγωγικές και γεωπονικές γνώσεις και δεξιότητες. Για την αντιμετώπιση

των εξόδων λειτουργίας της Σχολής, απευθύνεται σε φιλογενείς Ηπειρώτες και στον Ηπειρωτικό Φιλεκπαιδευτικό Σύλλογο Κωνσταντινουπόλεως και κατορθώνει να έχει σοβαρές ενισχύσεις. Το Ιεροδιδασκαλείο λειτούργησε, επί ένα χρόνο, με πρώτους διδάξαντες τον διδάκτορα θεολογίας Δημήτριο Ευθυμίου και τον Ματθαίο Καρπούζη. Λόγω των Βαλκανικών πολέμων, διακόπτει τις εργασίες του, για να επαναλειτουργήσει το έτος 1927 με νέα προγράμματα σπουδών.

Τα δεινοπαθήματα των κατοίκων της περιοχής από τους ληστές και από την κακοδιοίκηση της τουρκικής επικράτειας συγκινούν την ευαίσθητη ψυχή του και αποφασίζει να αναπτύξει εθνική δραστηριότητα. Συνεργάζεται με φλογερούς συμπατριώτες και συμβάλλει στην ίδρυση της Ηπειρωτικής Εταιρείας (1906), η οποία αναπτύσσει αξιόλογη δράση κατά τους απελευθερωτικούς αγώνες των ετών 1912-13. Για τη δράση του αυτή καταδικάζεται σε θάνατο από τους Τούρκους και φυλακίζεται στην Κόνιτσα. Ελευθερώνεται κατόπιν με επέμβαση του Αρχιστρατήγου Κων/νου και διαταγή του Εσσάτ Πασά.

Το έτος 1913, ορίζεται Συνοδικός και πηγαίνει στο Οικουμενικό Πατριαρχείο, αλλά, σε λίγους μήνες επιστρέφει στην έδρα του και συμμετέχει στους αγώνες για την αποκατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη Βόρειο Ηπειρο μετά τη δημιουργία του Αλβανικού Κράτους. Ο ίδιος και οι εξαιρετοι πατριώτες Γεωρ. Χρ. Ζωγράφος, Μητροπολίτης Δρυινοπούλεως Βασίλειος, Μητροπολίτης Κορυτσάς Γερμανός, Δημ. Δούλης και Αλέξανδρος Καραπάνος οργανώνουν προσωρινή κυβέρνηση και κηρύττουν, στο Αργυρόκαστρο, το 1914, την Αυτονομία της Βορείου Ηπείρου. Με την ενέργεια αυτή κατορθώθηκε να παραχωρηθεί αυτόνομο σύστημα στις επαρχίες Αργυροκάστρου και Κορυτσάς.

3. Μητροπολίτης Ιωαννίνων

Το έτος 1916, ο Σπυρίδων μετατίθεται στη Μητρόπολη Ιωαννίνων, στην οποία υπηρετεί επί τρεις και πλέον δεκαετίες.

Ζει με τους κατοίκους της εκκλησιαστικής περιοχής

του όλα τα κοινωνικά, οικονομικά και εθνικά προβλήματα, που δημιούργησαν οι δύο παγκόσμιοι πόλεμοι και τα εσωτερικά πολιτικά γεγονότα (1916-1949). Έναντι αυτών των προβλημάτων αναπτύσσει εκκλησιαστικές, εκπαιδευτικές, κοινωφελές και εθνικές δραστηριότητες.

Θέτει σε επαναλειτουργία το Ιεροδιδασκαλείο Βελλάς (1927) με νέο σύστημα εκπαίδευσως διδασκάλων και ιερέων και με διευθυντή τον Αρχιμανδρίτη Αβέρκιο Παπαδόπουλο και υποδιευντή τον Κων. Γκράτζιο. Ανακαινίζει τα κτίρια της Σχολής, οργανώνει το Οικοτροφείο της και φροντίζει για την συστηματική καλλιέργεια των αγροκτημάτων. Η λειτουργία του Διδασκαλείου συνεχίζεται με τη θερμή συμπαράστασή του. Το ίδρυμα αναδεικνύεται σε περίφημο κέντρο πνευματικής και εθνικής αποστολής. Οι απόφοιτοι διδάσκαλοι και ιερείς πληρώνουν τα κενά του κλήρου και της εκπαίδευσως στην ελεύθερη Ήπειρο και αρκετοί από αυτούς αναλαμβάνουν τη χριστιανική και ελληνική παιδεία των ελληνοπαίδων της Βορείου Ηπείρου.

Ως Πρόεδρος της Εκπαιδευτικής Επιτροπής των Αγαθοεργών Καταστημάτων ενεργοποιεί τα κληροδοτήματα και εξασφαλίζει κρατικές επιχορηγήσεις για την ανέγερση διδακτηρίων. Έτσι, κτίζονται τα διδακτήρια της Καπλανείου Σχολής, της Ζωσιμαίας Παιδαγωγικής Ακαδημίας, της νέας Ζωσιμαίας Σχολής και δημοτικών σχολείων στην πόλη και την περιφέρεια.

Συμβάλλει στην ανέγερση του μεγάρου του Νοσοκομείου Χατζηκώστα, του Γηροκομείου, του Πανηπειρωτ. Σταδίου και του Μητροπολιτικού Μεγάρου.

Το έτος 1926, συγκροτεί υπό την προεδρία του συντακτική επιτροπή από τους διακεκριμένους Ηπειρώτες επιστήμονες και λογίους: Περ. Βιζουκίδη, Γεωρ. Αναγνωστόπουλο και Αλκιβ. Κοντοπάνο και εκδίδει το περιοδικό συγγραμμά: «Ηπειρωτικά Χρονικά», το οποίο συνέχισε να εκδίδεται μέχρι το έτος 1941. Σκοπός του περιοδικού αυτού είναι η έρευνα του παρελθόντος (ιστορικού, γλωσσικού και λαογραφικού) της Ηπείρου, η αξιολογησή του και η προβολή του και, επί πλέον η πα-

ρακολούθηση και μελέτη της σύγχρονης Ηπειρωτικής ζωής. Στους 16 τόμους των «Ηπειρωτικών Χρονικών» (1926-1941) έχουν δημοσιευτεί αξιόλογες μελέτες με σημαντικά ιστορικά και άλλα στοιχεία, που μπορούν να αποτελούν πολύτιμες πηγές για τους ειδικούς ερευνητές. Τακτικοί συνεργάτες στους τόμους αυτούς υπήρξαν Ηπειρώτες και άλλοι επιστήμονες, εκπαιδευτικοί και λόγιοι, όπως: Χρ. Σούλης, Ε. Φωτιάδης, Δ. Σάρρος, Χ. Ρεμπέλης, Κ. Στεργιόπουλος, Ε. Σούρλας, Κ. Μέρζιος, Φ. Μιχαλόπουλος, Α. Ορλάνδος, Α. Αρβανιτόπουλος, Ο. Ανδρεάδης, Ν. Βέης, Σ. Ευστρατιάδης, Γ. Χατζηδάκης, Ι. Βογιατζίδης, Κλ. Νικολαΐδης, Π. Καρολίδης, κ.ά. Οργανώνει τη Ζωσιμαία Βιβλιοθήκη Ιωαννίνων και την εμπλουτίζει με την αγορά παλαιών και νέων βιβλίων.

Συμμετέχει στους πνευματικούς και κοινωνικούς αγώνες των Ηπειρωτών στην Αθήνα, στην Κωνσταντινούπολη και στα Γιάννινα. Συνεργάζεται με κρατικούς παράγοντες και συμβάλλει με το κύρος του και την επιμονή του στη λύση εκπαιδευτικών και κοινωνικών προβλημάτων των Ηπειρωτών. Το σπίτι του και τα γραφεία της Μητροπόλεως Ιωαννίνων αποβαίνουν οι θερμές εστίες, στις οποίες καταφεύγουν και βρίσκουν βοήθεια και συμπάρασταση σπουδάζοντες νέοι, ασθενείς, άποροι, ορφανά αγόρια και κορίτσια, απροστάτευτα άτομα και αναξιοπαθείς συμπατριώτες.

Με την κήρυξη του πολέμου των Ιταλών κατά της Ελλάδας το 1940, ο Ιεράρχης Σπυρίδων βρίσκεται κοντά στο μαχόμενο στρατό και λαό. Ο πόλεμος αυτός τελειώνει με την εφόρμηση των Γερμανικών στρατευμάτων στο ελληνικό έδαφος και με συνομολόγηση κατόπιν της γνωστής ανακωχής, στην οποία συνέβαλε πολύ και ο Σπυρίδων (1941). Η συμβολή του αυτή αναγνωρίστηκε ως «πράξη σώφρων και εθνική».

Κατά την περίοδο της Ιταλο-Γερμανικής Κατοχής (1941-1944), αναπτύσσει κοινωφελές έργο θέτοντας στη διάθεση του λαού όλες τις δυνατότητες των Αγαθοεργών Καταστημάτων της Ιεράς Μητροπόλεως και υποκινώντας με μεθοδικότητα και επιμονή εθνικούς και διεθνείς Οργανισμούς αλληλεγγ-

γύης να προσφέρουν τρόφιμα, ρουχισμό και φάρμακα για την περίθαλψη των Ηπειρωτών. Φροντίζει για την απρόσκοπτη λειτουργία, στους δύσκολους εκείνους καιρούς, των ευαγών ιδρυμάτων της πόλεως (οικοτροφείων, γηροκομείου, νοσοκομείου κ.λ.π.). Κρατεί σε εγρήγορση την εθνική ψυχή του ως «φλεγόμενη βάτο». Οι Ιταλοί τον καταδικάζουν σε θάνατο ερήμην και οι Γερμανοί τον θέτουν υπό περιορισμό, για να απαλλαγεί από όλα αυτά αργότερα με επέμβαση του τότε Αρχιεπισκόπου Δαμασκηνού.

4. Αρχιεπίσκοπος Αθηνών:

Στις 4 Ιουνίου 1949, ο Μητροπολίτης Ιωαννίνων Σπυρίδων εκλέγεται παμψηφεί Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος. Ο ιερός Κλήρος της χώρας και η Πολιτεία εκδηλώνουν έμπρακτα τον σεβασμό και την εμπιστοσύνη τους στο γηραιό Ιεράρχη.

Στον τομέα των εκκλησιαστικών πραγμάτων ο Πωγωνήσιος Αρχιεπίσκοπος Αθηνών διαθέτει δυνάμεις και πολύν χρόνο. Επιτυγχάνει την ενότητα και την ομαλή και αποδοτική διοίκηση της Εκκλησίας της Ελλάδας. Αγωνίζεται για τη μόρφωση και επιμόρφωση του εφημεριακού Κλήρου, για τη μισθοδοσία του και για την ψήφο του. Υποστηρίζει τον θεσμό της Αποστολικής Διακονίας και οργανώνει τις υπηρεσίες, το τυπογραφείο, τις εκδόσεις βιβλίων και το θεολογικό οικοτροφείο της. Ρυθμίζει το πρόβλημα της εκκλησιαστικής περιουσίας (1952). Φροντίζει για την ανοικοδόμηση των ιερών ναών και ενδιαφέρεται για τις εκκλησιαστικές τέχνες. Αντιμετωπίζει με επιείκεια το παλαιοσημερολογιακό πρόβλημα. Επιδιώκει τις συνεργατικές σχέσεις με τις έξω της Ελλάδος Ορθόδοξες και ετερόδοξες Εκκλησίες. Συνάπτει Κονκορδάτο μεταξύ Βατικανού και Ελληνικής Εκκλησίας. Αναπτύσσει σχέσεις με την Αιθιοπική Εκκλησία. Φιλοξενεί Πατριάρχες και εκκλησιαστικές προσωπικότητες. Οργανώνει εορτές για τα 1900 χρόνια από την παρουσία στην Ελλάδα του Αποστόλου Παύλου (1951).

Η δραστηριότητα του Αρχιεπισκόπου εκτείνεται και

στον κοινωνικό τομέα. Οργανώνει το «Δέμα του επαναπατρισμού» και βοηθεί έτσι με την προσφορά ρούχων, τροφίμων και φαρμάκων τους επαναπατριζόμενους στα χωριά τους Έλληνες ύστερα από την κατάπαυση των εσωτερικών ερίδων και πολεμικών συγκρούσεων (1949-1950). Συμπαρίσταται ηθικά και υλικά στους πληγέντες από τους σεισμούς κατοίκους της Επτανήσου και κινητοποιεί τα φιλόθρυπα αισθήματα των συμπατριωτών (1953) για ανάλογες ενισχύσεις.

Τα εθνικά γεγονότα του συγκινούν ιδιαίτερα και κυρίως το εθνικό θέμα της Κύπρου. Στις 20 Μαΐου 1950, στον Μητροπολιτικό Ναό Αθηνών διασαλπίζει: «Ἐάν τὸ ἐπίσημον Κράτος ὑποχρεωθῆ τυχὸν νὰ σιγήσῃ, οὐδεμία δύναμις θὰ δυνηθῆ νὰ συγκρατήσῃ τὴν φωνὴν τοῦ πανελληνίου με τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ ἐπί κεφαλῆς νὰ μὴ ἔνωθῆ με τὴν φωνὴν τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ καὶ νὰ ἀκουσθῆ εἰς τὰ πέρατα τοῦ κόσμου». Γι' αυτό, οργανώνει συνάξεις κλήρου και λαού στο Παναθηναϊκό Στάδιο (21-7-1950) και στην Πλατεία Συντάγματος (20-8-1954) και ομιλεί και πάλιν για τα δίκαια των Ελλήνων της Κύπρου. Το ενδιαφέρον του στρέφει επίσης και προς τον Ελληνισμό της Κωνσταντινουπόλεως. Το έτος 1953, οργανώνει εκδηλώσεις για τα 500 χρόνια από την άλωση της Πόλης και, στις 23-9-1955, διατυπώνει διαμαρτυρία για τα δραματικά γεγονότα στην Κων/πολη σε βάρος των ομογενών μας.

Οι θρησκευτικοί και οι εθνικοί λόγοι του είναι πάντοτε «λόγοι ὑψηλοῦ ἱερατικοῦ καὶ πολιτικοῦ ἤθους πλήρεις ἐθνικῆς ἀξιοπρεπείας καὶ ἐκκλησιαστικῆς εὐπρεπείας».

Ἡ αγάπη του για την ιδιαίτερη πατρίδα του, την Ἡπειρο, εκδηλώνεται ἔμπρακτα με την συμπαράστασή του στη λειτουργία του Ἱεροδιδασκαλείου Βελλάς και των ευαγών ιδρυμάτων της πόλεως Ἰωαννίνων, με την υποστήριξη Ἡπειρωτοπαίδων για ευρύτερες σπουδές και με την ηθική και υλική βοήθειά του σε Πωγωνήσιους και Γιαννιώτες, που κατέφευγαν στην Ἀρχιεπισκοπή στην κατοικία του στο Ψυχικό και του ζητούσαν την εκδήλωση των αισθημάτων του.

5. Ο θάνατός του και σχετικές κρίσεις για το έργο του:

Ο Αρχιεπίσκοπος Σπυρίδων απέθανε στις 21 Μαρτίου 1956 στην Αθήνα από καρδιακή ανεπάρκεια και κηδεύτηκε στο Α' Νεκροταφείο. Μετά το θάνατό του, εκκλησιαστικοί, πνευματικοί και κοινωνικοί ηγέτες στη χώρα μας διατύπωσαν κρίσεις για την προσωπικότητά του. Όλοι αυτοί και όσοι άλλοι τον γνώρισαν κατά ποικίλους τρόπους βρίσκουν ότι ο Σπυρίδων διέθετε υψηλό διανοητικό κριτήριο, πλούσιο συναισθηματικό κόσμο και ισχυρότατη βούληση. Διακρινόταν για την ακατανίκητη έφεση δημιουργίας. Ζούσε βαθύτατα μέσα του τα προβλήματα της Εκκλησίας, της Παιδείας και του Έθνους και προετοιμαζόταν με ιδιαίτερη φροντίδα, για να λάβει εύστοχες θέσεις στις συνεδρίες της Ιεράς Συνόδου, στις συσκέψεις κρατικών και κοινωνικών παραγόντων, στον άμβωνα του ιερού ναού, στις συγκεντρώσεις και τα συλλαλητήρια του λαού και στις προφορικές και γραπτές επικοινωνίες του με πολιτικούς ηγέτες και με κρατικές υπηρεσίες και οργανισμούς. Με το κύρος του και την προσωπική επιβολή του επιτύγχανε πολλά. Μέ ελλογη προσήλωση στην εκκλησιαστική και εθνική παράδοση και με τη στάση της προοπτικής για το μέλλον οργάνωνε τις επωφελείς για την Ορθοδοξία, την Παιδεία και το Έθνος δραστηριότητές του.

Οι στενοί συνεργάτες και σύμβουλοί του Επίσκοπος Διονύσιος Ψαριανός, Αλεξ. Βαμβέτσος, νομομαθής, και Γεωρ. Βαβαρέτος, δημοσιογράφος, γράφουν εγκωμιαστικούς λόγους για το έργο του και την αφοσίωσή του στην Εκκλησία και το Έθνος, τον θεωρούν ως ένα από τους τελευταίους εκπροσώπους της εκκλησιαστικής πατριαρχικής παραδόσεως του Φαναρίου στην Ελλάδα, επίμονο μαχητή και εξαίρετο Ιεράρχη, που λάμπρυνε τους εκκλησιαστικούς θρόνους των Ιωαννίνων και των Αθηνών.

Παραθέτουμε αποσπάσματα από γραπτά κείμενα, που απεικονίζουν τις προσπάθειές του για τη λειτουργία του Ιεροδιδασκαλείου Βελλάς, για την έκδοση του ετήσιου περιοδικού «Ηπειρωτικά Χρονικά» και για την ανέγερση μεγαλοπρεπούς

διδασκασίας στα Ιωάννινα, στο οποίο στεγάστηκε, επί 40 περίπου χρόνια, η Ζωσιμαία Παιδαγωγική Ακαδημία. Στα κείμενα αυτά διαφαίνονται ακόμη οι ιδεολογικοί στόχοι και το ήθος και ύφος του λόγου του μεγάλου Ιεράρχη.

β. Απόσπασμα από επιστολή του μητροπολίτη Βελλάς και Κονίτσης Σπυρίδωνος προς τον Ηπειρωτικό Φιλεκπαιδευτικό Σύλλογο Κων/πόλεως, στις 30 Νοεμβρίου 1911, για την «παροχή προστασίας του νεοιδρυθέντος τότε Ιεροδιδασκαλείου Βελλάς»:

«*Ἐρίτιμε κ. Πρόεδρε,*

Ἀπὸ ἐξαετίας ποιμένων τὴν λαχοῦσαν μοι ἐπαρχίαν Βελλάς καὶ Κονίτσης, κατέχουσαν λίαν ἐπίκαιρον θέσιν ἐν τῇ ὅλῃ Ἠπεύρῳ, καὶ πλέον ἢ ἅπαξ ἐπισκεπτόμενος αὐτήν, μελετήσας δ' ἐκ τοῦ πλησίον τὰς παντοίας ἀνάγκας αὐτῆς τε καὶ τῶν ἐν αὐτῇ γειτνιαζουσῶν λοιπῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἠπεύρου, κατέληξα εἰς λίαν λυπηρὸν συμπέρασμα ὅτι ἢ κατὰ τὴν πρώτην εἰς αὐτὴν περιοδείαν ἀντίληψίς μου περὶ τῆς ἐν γένει ἠθικῆς τῆς Ἠπεύρου καταστάσεως ἦτο δυστρυχῶς ὀρθή. Διότι, παντοῦ ἔβλεπον δεσπόζουσαν τὴν ἀμάθειαν, τὴν ἀσέβειαν, τὴν παντελῆ ἔλλειψιν ἐθνικοῦ φρονήματος, τὴν αἰσχροσύνην, τὴν εἰς τὴν καταγγελίαν κακοηθεστάτην βροπὴν, τὴν ἀναισχυντίαν, τὴν ἐν πᾶσι ἐξαχρεΐωσιν, ἣν προὐκάλεσεν ὁ βαρύτερος τῆς τυραννίας ζυγὸς καταστρεπτικῶτα ἐπενεργήσας ἐπὶ τοῦ τῆς ὑπαίθρου πληθυσμοῦ, ὁ ἐκπατρίσμος τῶν ὑγιῶν στοιχείων, ἢ εἰσαγωγὴ ἠθῶν ἐκ Ρουμανίας, Αἰγύπτου καὶ ἄλλων τῆς κακοηθείας-ἑστιῶν, ἢ ληστεία ἀναφανδὸν ἐξασκουμένη, ἢ φοβερὰ κακοδιοικήσεις, ἢ παντελῆς κοινωνικῆς ἐξάρθρωσις ἦν τὰ κυβερνητικὰ ὄργανα τόσον ἐπιτηδείως καλλιεργοῦσι, καὶ τόσαι ἄλλαι κακίαι, ἐξαφανίσασαι τέλεον τὸ περίδοξον ὄνομα «εὐάνδρος».

Ἡ τοιαύτη κατάστασις ἐνέβαλέ με ἐξ ἀρχῆς εἰς συντόνους σκέψεις καὶ μερίμνας καὶ ἐνέργειας..... Ἐπετελέσθη ὁμως μέρος τῆς γενικῆς ἀνορθώσεως τῆς πατρίδος τόσων ἐξόχων τοῦ Γένους ἀνδρῶν. Ἀλλά, μεταξύ αὐτῆς καὶ τῆς ἀπὸ τοσοῦτου χρόνου δημιουργηθείσης ἐκρύθμου ἀλγεινῆς καταστάσεως ὑφί-

σταται εἰσέτι δυστυχῶς μέγα χάσμα. Τοῦ χάσματος τούτου τὰς διαστάσεις διακαῶς ἐπιθυμῶν νὰ ἄρω, μίαν ἱκανοποιητικὴν τῶν σκέψεών μου λύσιν, ἐν σωτήριον μέσον διέβλεπον καὶ περὶ αὐτὸ συνεκέντρουν ὅλας μου τὰς ἐνεργείας. Εἶχε καταστῆ τοῦτο τὸ ὄνειρόν μου. Καὶ ἦτο ἡ ἰδρυσις Σχολῆς, ἐξ ἧς ὡς διαυγοῦς πηγῆς νὰ λαμβάνω τοὺς μέλλοντας, σθεναροὺς καὶ ἐπιστήμονας συστηματικοὺς ἐργάτας τῆς ποθητῆς ἀνορθώσεως, τοὺς ἱερεῖς καὶ διδασκάλους τῆς ὑπαίθρου χώρας.

Πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἱεροῦ μου τούτου πόθου, τοῦ ἐθνικοῦ μου τούτου ὀνείρου, διττῶς εἰργάσθην, ἀφ' ἐνὸς μὲν παρεσκεύαζον τὸ ἔδαφος τῆς μελλούσης δράσεως, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἀνεζήτουν τὰ ὑλικά μέσα τῆς ἰδρύσεως καὶ συντηρήσεως τῆς τῆς τοιαύτης Σχολῆς.

Καὶ διὰ μὲν τὸ πρῶτον, παραλαμβάνων μαθητὰς πτωχοὺς, ἀνήκοντας εἰς χρηστάς οἰκογενείας διαφόρων κοινοτήτων, ἀρτίους, ἐπιμελεῖς καὶ χρηστῆς διαγωγῆς, ἐνέκλειον αὐτοὺς εἰς τὰ τῆς ἐπαρχίας μου οἰκοτροφεῖα ὑπὸ τὴν ἄμεσον καὶ αὐστηρὰν ἐποπτεῖαν τῶν ἐκασταχοῦ διευθυντῶν. Τούτους, κατόπιν τετραετοῦς καὶ εὐδοκίμου ἀποπερατώσεως τῶν μαθημάτων τῆς λεγομένης ἀστικῆς σχολῆς προώρισα εἰς τοὺς μέλλοντας μαθητὰς τῆς ἀνωτέρας ἐκείνης σχολῆς, ἐν ἧ ἄρτίως ἐπὶ μίαν ἄλλην τετραετίαν μορφούμενοι καὶ εἰς προτύπου χαρακτῆρος προαγόμενοι, θὰ ἐσφυρηλατοῦντο, οὕτως εἰπεῖν, οἱ μέλλοντες ἀναμορφωταί, ὡς δημοδιδάσκαλοι μὲν κατ' ἀρχὰς πεπροικισμένοι διὰ παιδαγωγικῶν καὶ γεωπονικῶν γνώσεων, ἀναγκαιοτάτων εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ ἐν ἀλγεινῇ νάρκῃ διατελοῦντος χωρικοῦ γεωργοῦ, ὡς ἱερεῖς δὲ καὶ ἐφημέριοι εἶτα τῆς ἑαυτῶν πατρίδος, δυνάμενοι διὰ τοῦ εὐσταθοῦς καὶ τελείου πλέον ἑλληνορθοδόξου χαρακτῆρος των, νὰ διδάσκωσιν ἕκαστος ἔργῳ τε καὶ λόγῳ τοὺς ἑαυτῶν συμπατριώτας τὰ ἱερὰ διδάγματα τῆς ἀνορθώσεως τοῦ ἐθνικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος τοῦ ἐκφυλισθέντος ἀτυχῶς Ἑπειρώτου χωρικοῦ.

Διὰ δὲ τὸ δεύτερον, κρούων τὰς εὐαίσθητους ἴνας τῶν εὐγενῶν καρδιῶν τῶν μὴ ἐλλειπόντων εὐτυχῶς ἀπὸ τοῦ ἔθνους ἡμῶν φιλοπατρίδων καὶ φιλομούσων ἀνδρῶν, κατώρθωσα, θεία

συνάρσει, ἵνα τὰ ἐρείπια τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Βελλᾶς μεταβάλω εἰς περικαλλὲς ἴδρυμα, δυνάμενον ἄριστα νὰ ἐπαρκέσῃ τὸ γε νῦν εἰς τὸν πρὸς ὄν προώρισται σκοπὸν. Καὶ οὕτω, προῆλθεν εἰς φῶς ἡ κατὰ τὸν παρελθόντα μῆνα Σεπτέμβριον ἐ.ἔ. ἐπ' αἰσίοις μεγαλοπρεπέστατα ἐγκαινιάσθεισα Ἱερατικὴ Σχολὴ Βελλᾶς....

Ἄλλ' ἡ συντήρησις αὐτῆς ἐξαρτωμένη ἐκ πολλῶν συνθηκῶν μὲ ἐμβάλλει εἰς ἀνησυχίας καὶ ὀχληρὰς σκέψεις... Διὰ ταῦτα, ἔκρινα καλὸν καὶ ἀναγκαῖον, κατόπιν πολλῆς καὶ ὠρίμου σκέψεως, νὰ σᾶς ἀνακοινώσω τὰς περὶ ἐξασφαλίσεως τῆς συντηρήσεως τῆς σχολῆς ταύτης σκέψεις μου εἰς πόθους εἰλικρινεῖς ἐν τῷδε διατυπωμένους.

Ὁ ὑμέτερος Σύλλογος τὸν αὐτὸν βεβαίως τῇ σχολῇ ταύτῃ ἱερὸν ἐθνικὸν σκοπὸν ἐπιδιώκει καὶ πρὸς αὐτὸν οὐκ ὀλίγα ἠθικῶς καὶ ὑλικῶς θυσιάζει. Τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως μένει πάντοτε ἀμφίβολον, διότι τῆς θυσίας δὲν προηγῆθη ὀργανωσις συστηματικῆς ἐργασίας. Οὕτω, ἡ ὑλικὴ ὑποστήριξις ἀπόρων κοινοτήτων τυγχάνει κατ' ἀρχὴν ἀνωτέρα πάσης συστάσεως, ἂν μὴ ἀναγκαία. Ἀλλά, τὸ οὕτω παρεχόμενον χρῆμα χρησιμεύει εἰς μισθὸν ἀξέστου τινὸς καὶ ὄλως ἀκαταρτίστου καὶ συνεπῶς ἀνωφελοῦς, ἂν μὴ ἐπιβλαβοῦς, διδασκάλου, διότι, δυστυχῶς, τοιοῦτος εἰσέτι τυγχάνει ὁ κύκλος τῶν πολλῶν δημοδιδασκάλων

Ἄν ὅμως τὸ χρῆμα τοῦτο διετίθετο πρῶτον πρὸς μόρφωσιν ἱκανοτήτων καὶ ἔπειτα εἰς τὴν τῶν τοιούτων μισθοδοσίαν, θὰ ἐπέφευεν ἀξιοθαύμαστα ἀποτελέσματα, θὰ ἦτο πράγματι ὑλὴ ὑπηρετοῦσα τῷ πνεύματι. Ἄλλ' ἡ Σχολὴ Βελλᾶς τοῦτο προτίθεται καὶ τοῦτο ἐπιδιώκει, ὥστε νομίζω ὅτι εἰς πάντα μὲν Ἡπειρώτην ἐπιβάλλεται ἡ σύντονος μέριμνα περὶ τῆς παγιώσεως, ἀναπτύξεως καὶ συντηρήσεως αὐτῆς, κατὰ μείζονα δὲ λόγον εἰς τοὺς τὸν μᾶλλον ἀνεπτυγμένον λαὸν ἀντιπροσωπεύοντας Συλλόγους καὶ Ἀδελφότητας, τὰ μέγιστα δὲ εἰς τὸν ὑμέτερον Σύλλογον, τὸν Πανηπειρωτικὸν τοῦτον φάρον, ὅστις κέκληται, ἵνα τὴν δεινῶς χειμαζομένην καὶ ἐν φρικῶδει σάλῳ διατελοῦσαν καὶ ἄνευ κυβερνήτου εἰς τὴν ἑαυτῆς τύχην ἐγκαταλελειμμένην πατρίδα ὁδηγήσῃ εἰς σωτήριον λιμένα.

Κατὰ τὴν ἐμὴν ἀντίληψιν, ἂν ὁ ὑμέτερος Σύλλογος ἤθε-

λεν ἀναλάβει τὴν Σχολὴν ταύτην ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην αὐτοῦ προ-
στασίαν, ἤθελεν εὐεργετήσῃ μὲ τὴν ὑψίστην τῶν εὐεργεσιῶν
τὴν τάλαιναν αὐτὴν χώραν, ἣτις παρουσιάζει ἀγλεινήν ὄψιν ὑφ'
ὄλας τὰς ἐπόψεις, διότι δυστυχῶς οὐδεὶς περιεσκεμμένως ἐ-
φρόντισε περὶ τῆς τύχης τοῦ ἀγρότου Ἑπειρώτου, οὐδεὶς δι' αὐ-
τὸν ἐπόνεσεν, οὐδεὶς τῆς λύσεως τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου
προβλήματος ἐπελάβετο, οὐδεὶς τὴν βάσιν συστηματικῆς ἐργα-
σίας ἔθετο....

Διὰ τοῦτο, ἐπικαλοῦμαι τὴν μετ' ἀληθοῦς ἐνδιαφέροντος
μελέτην τῶν καθ' ἡμᾶς κακῶς κειμένων καὶ τὴν πατριωτικὴν
μέριμναν ὑπὲρ τῆς τύχης καὶ οὐχὶ ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως τῆς τυ-
χης τοῦ ἀτυχεστάτου τῆς ὑπαίθρου Ἑπειρώτου.

Ὁ Βελλᾶς καὶ Κονίσης ΣΠΥΡΙΔΩΝ
(Βλέπε: Σπ. Στούπη: Πρωγωνησιακά καὶ Βησσαυιώτικα, τόμ. Α,
Πάτριαι, 1962, σελ. 63-70).

7. Απόσπασμα ἀπὸ τὸν πρόλογο τοῦ Μητροπολίτη Ἰωαννίνων
Σπυρίδωνος στὸ 1ο τεύχος (1926) τῆς περιοδικῆς ἐκδόσεως «**Η-
ΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ**».

Πρὸς τοὺς Πανελλήνους Λογίους καὶ Ἑπειρώτας.

.... Οὐδενὸς τῶν περὶ τὴν πάτριον ἱστορίαν ἀσχολουμέ-
νων τὴν προσοχὴν διαφεύγει ὅτι ἐξ ὄλων τῶν τμημάτων τῆς ἐλ-
ληνικῆς πατρίδος ἡ Ἑπειρος εἶναι ἡ περισσότερον ἄγνωστος.
Κακὴ μοῖρα καταδικάσασα τὴν ἀτυχῆ ταύτην χώραν εἰς περιπε-
τείας σκληράς..... ἐξηφάνισε τὰ πλεῖστα τῶν ἰχνῶν τοῦ παρελ-
θόντος οὕτως, ὥστε τὰ κενὰ τῆς Ἑπειρωτικῆς ἱστορίας ν' ἀπο-
βαίνωσι δυσαναπλήρωτα....

Περίλαμπροι ἢ ἐπώδυνοι ἀλλ' ὅπωςδὴποτε περιφανεῖς
περίοδοι τῆς Ἑπειρωτικῆς ζωῆς, κατὰ τοὺς μέσους καὶ νεωτέ-
ρους χρόνους, εἶναι τόσον ἄγνωστοι, ὅσον καὶ οἱ ἀρχαῖοι χρό-
νοι...

... Ταύτην ἀκριβῶς τὴν ἔλλειψιν σκοποῦμεν νὰ ἀναπλη-
ρώσωμεν προαγόμενοι εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς ἐκδόσεως τῶν «**Η-**

ΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΧΡΟΝΙΚΩΝ».

.... Ἄλλὰ δὲν εἶναι μόνον ἡ συναγωγή τῆς ἱστορικῆς ὕλης, ἡ ὁποία θὰ ἀπασχολήσῃ τὸ περιοδικόν μας. Μὲ ἴσην προσοχὴν καὶ ἐπιμέλειαν θὰ ἐπιδιώξῃ τοῦτο τὴν συλλογὴν λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ ὕλικου....

Καὶ πρὸς τοῦτο, δὲν θὰ φεισθῶμεν κόπων καὶ δαπανῶν καὶ διαγωνισμοῦς θὰ διοργανώσωμεν καὶ βραβεῖα θὰ ἰδρύσωμεν. Ὑπολογίζομεν καὶ ἐπὶ τῆς ἐνισχύσεως τῶν λογίων τοῦ Πανελληνίου, ἀλλ' ὑπολογίζομεν καὶ περὶ τῆς ἀφοσιώσεως τῶν Ἑπειρωτῶν πρὸς τὴν γενέτειραν. Ἐλπίζομεν ὅτι θὰ ἐγερθῇ πραγματικὴ εὐγενὴς σταυροφορία πρὸς ἐπιδιώξιν σκοποῦ αὐτοχρημα ἔθνικοῦ καὶ ἐπιστημονικοῦ, εἴμεθα δὲ πεπεισμένοι ὅτι οἱ Ἑπειρῶται διδάσκαλοι, καταλλήλως καθοδηγούμενοι, θὰ ἀποβῶσιν οἱ ἀκαταπόνητοι συλλογεῖς καὶ παραστάται τοῦ ἔργου.

Ἡ ἔρευνα, λοιπόν, τοῦ παρελθόντος ἢ τῆς εὐρείας καὶ ἡ περισωσις παντός ὅ,τι δύναται εἰσέτι νὰ περισώθῃ ἀποτελεῖ τὸν σκοπὸν τῶν «**ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΧΡΟΝΙΚΩΝ**», χωρὶς βέβαια νὰ παραμελῆται ἀπολύτως καὶ ἡ παρακολούθησις τῆς συγχρόνου Ἑπειρωτικῆς ζωῆς

Ἡ περισυλλογὴ πάσης φύσεως ὕλικου διαφωτίζοντος οἰανδὴποτε πτυχὴν τῆς Ἑπειρωτικῆς ἱστορίας καὶ ἡ παραχώρησις τούτου πρὸς δημοσίευσιν εἶναι ἡ μᾶλλον πατριωτικὴ πράξις καὶ ὁ μεγαλυτέρος τίτλος τιμῆς διὰ πάντα ἀληθινὸν Ἑπειρωτὴν.

Ἐν τῇ Ἱερᾷ Μητροπόλει Ἰωαννίνων τῇ 1ῃ Ἰανουαρίου
1926

Ὁ Μητροπολίτης Ἰωαννίνων ΣΠΥΡΙΔΩΝ

8. Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν ὁμιλίαν τοῦ Μητροπολίτη Ἰωαννίνων Σπυρίδωνος κατὰ τὰ ἐγκαίνια τοῦ μεγάλου διδακτηρίου τῆς Ζωσιμαίας Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας (8 Νοεμβρίου 1938):

«.... Παραδίδομεν εἰς τὴν χρῆσιν τῆς νέας γενεᾶς ἴδρυμα, τὸ ὁποῖον ὤφειλε νὰ ἀνεγερθῇ τοιοῦτον, ὥστε νὰ εἶναι ἀντάξιον

τῆς ἐκπαιδευτικῆς αἰγλης τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ ἀντάξιον τῶν προσδοκιῶν καὶ τῶν ἐλπίδων, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ τρέφη ἡ πόλις διὰ τὴν μελλοντικὴν τῆς ἐκπαιδευτικῆν ἐξέλιξιν.

Τὸ ὄνειρόν μου ἦτο καὶ εἶναι νὰ ἀνασύρω τὰς τρυφεράς ὑπάρξεις ἀπὸ τὰς τρώγλας, μέσα εἰς τὰς ὁποίας ἐδιδάσκετο ἡ ἐλληνικὴ παιδεία καὶ νὰ φέρω αὐτὰς εἰς συγχρονισμένα καὶ ὑγιεινὰ διδακτήρια, τὰ ὁποῖα χρησιμεύουν ὄχι μόνον διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν μαθημάτων ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν δημιουργίαν καταλλήλου μορφωτικοῦ περιβάλλοντος. Ἦδη, κατὰ μέγα μέρος, τὸ ὄνειρόν μου τοῦτο τὸ εἶδον πραγματοποιούμενον. Ἐντὸς ὀλίγου, θὰ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι τὸ διδακτηριακὸν πρόβλημα ἐν Ἡπείρῳ ἐλύθη δι' ὀλοκλήρους δεκαετηρίδας.

Ἡ ὑπαιθρος ἔχει ἀποκτήσει τὰ συγχρονισμένα διδακτήριά της, χάρις εἰς τὴν ἀγάπην καὶ τὸν ζῆλον τῶν κατοίκων της. Δυστυχῶς, τοῦτο δὲν δύναται νὰ λεχθῆ καὶ διὰ τὰς πόλεις τῆς Ἡπείρου καὶ πολλὰ ἀκόμη ἀπὸ διδακτηριακῆς ἀπόψεως ἐν Ἰωαννίνοις ὑπολείπονται. Τὰ Ἰωάννινα δὲν ἔχουσιν οὔτε ἓνα σχολικὸν κῆπον, ἡ Ζωσιμαία Σχολὴ ἔχει ἀνάγκην διαρρυθμίσεως, ἡ Ἐμπορικὴ Σχολὴ ὁμοίως, τὸ Γυμνάσιον Θηλέων στεγάζεται εἰς ἰδιωτικὸν οἶκημα. Ἀλλὰ, ἡ μειονεκτικότης αὕτη τῆς πόλεως ὡς πρὸς τὴν ὑπαιθρον παρουσιάζεται καὶ εἰς τὸν ζῆλον τῶν κατοίκων. Ἄν, κατόπιν μυχίων μόχθων καὶ κόπων καὶ ἀντιξοοτήτων, παραδίδεται λαμπρὸν τὸ οἰκοδόμημα, τὸ φέρον τὸ ὄνομα τῶν ἀειμνήστων ἀδελφῶν Ζωσιμαδῶν, εἰς τὴν χρῆσιν, εἰς τοῦτο δὲν ἐβοήθησεν ὀλόκληρος ἡ πόλις, μάλιστα δὲ - μετὰ πικρίας τὸ λέγω - οἱ μόχθοι καὶ οἱ κόποι μας ηὔξησαν ἐκ τῆς ἀντιδράσεως καὶ τῶν ἐπικρίσεων. Δὲν ἠδυνάμην νὰ δώσω εἰς τὴν πόλιν εὐτελὲς κοινοτικὸν ἴδρυμα, ἀλλὰ μεγαλοπρεπὲς καὶ καλλιμάρμαρον, ἀντάξιον καὶ τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἱστορίας τῆς πόλεως καὶ τῆς εὐρυτάτης προοπτικῆς, τὴν ὁποίαν ἔχομεν διὰ τὸ μέλλον. Μόνον ἐὰν δημιουργήσωμεν τοιαῦτα μέγαρα, δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν ἐλπίδας διὰ τὸ μέλλον.... (βλ. Ἐφημερίδα «**ΗΠΕΙΡΟΣ**», Ἰωάννινα, 9-11-1938).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. «Ηπειρωτικά Χρονικά», Ιωάννινα, 1926-1941.
2. Στούπη Σ., «Πωγωνησιακά και Βησσανιώτικα», τ. Α, 1962, τ. Β', 1964.
3. Θρησκευτική και ήθικη Ἐγκυκλοπαίδεια, Αθήναι, 1966, τόμος 11ος, σελ. 398.
4. Κραψίτη Β', Λόγιοι τῆς Ἠλείρου, τ. Α', Αθήνα, 1979.
5. Βαμβέτσου Α., Ψαριανοῦ Δ., Βαβαρέτου Γ., «Σπυρίδων Βλάχος ὁ ἀπὸ Ἰωαννίνων Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ Πάσης Ἑλλάδος», Ἐκδ. Ἠπειρωτ. Ἐταιρείας Ἀθηνῶν, Ἀθήναι, 1961.
6. Οἰκονόμου Φ. Ἡ ἐν Ἰωαννίνοις Ἐκκλησία, Ἀθήναι, 1966.
7. Κωνσταντινίδου Ι., Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν 35/ετίαν 1923-1957, Ἀθήναι 1961.
8. Μεγάλη Ἑλλην. Ἐγκυκλοπαίδεια, τ. ΚΒ' σελ. 261 καὶ Συμπλήρωμα Β', σελ. 83.

Κων. Ι. Κίτσος

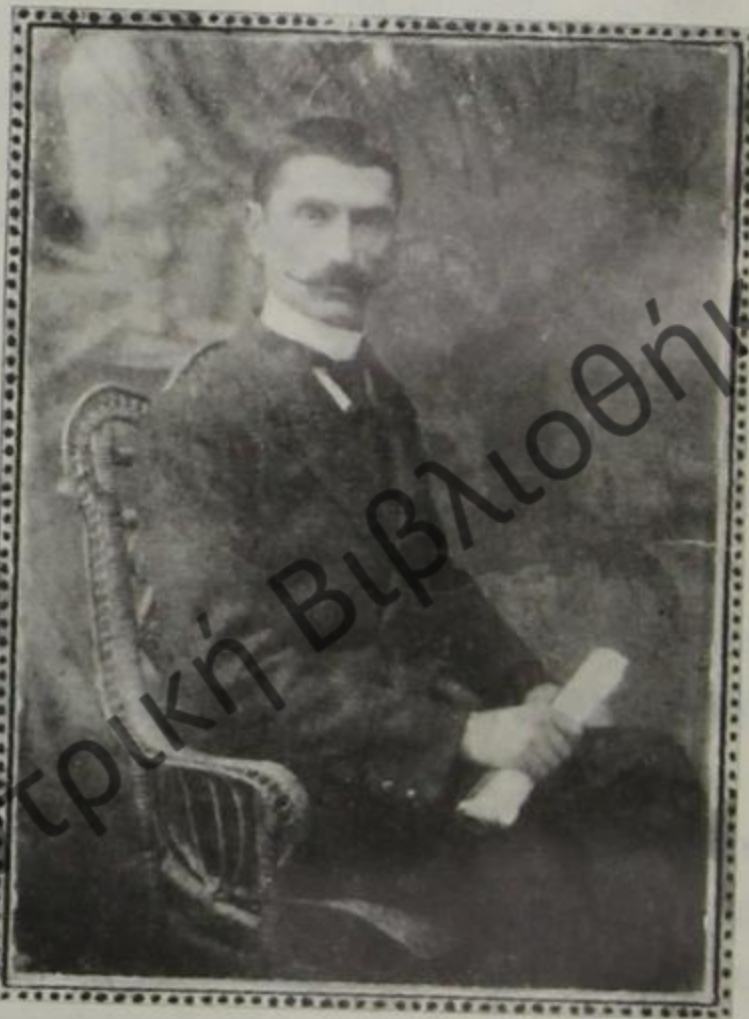
ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ (1876-1920)

Ο Λεωνίδας Βασιλειάδης γεννήθηκε στη Μέβδεζα (τώρα Παλαιόπυργος) Πωγωνίου κατά το έτος 1876 περίπου. Οι γονεῖς του ἦσαν Πωγωνήσιοι καὶ φρόντισαν να φοιτήσει ο Λεωνίδας στα σχολεῖα του χωριού του, του Δελβινακίου, του Κεστορατίου καὶ κατόπιν στη Ζωσιμαία Σχολή Ιωαννίνων. Ἐτσι απέκτησε ἀριστη γενική μόρφωση, τὴν ὁποία αξιοποίησε σε ιστορικές καὶ λαογραφικές ἐρευνες καὶ σε συγγραφικὴ δραστηριότητα. Ο πατέρας του ασκούσε τὸ ἐπάγγελμα του ἀργυραμοιβού (σαράφη) κυρίως στη Βοστίνα καὶ στο κατάστημά του εργαζόταν για ἀρκετὸ χρονικὸ διάστημα καὶ ὁ υἱός του Λεωνίδας.

Τα πνευματικὰ κίνητρα, που καλλιεργήθηκαν στὴν ψυχὴ του Λεωνίδα Βασιλειάδη ἀπὸ τὸ οικογενειακὸ καὶ κοινωνικὸ του περιβάλλον καὶ ἀπὸ τους ἐκλεκτοὺς διδασκάλους του

στα σχολεία, που φοίτησε, τον οδήγησαν, από τα νεανικά του χρόνια, στην έρευνα ιστορικών πηγών, στη λαογραφία και στη λογοτεχνία. Δοκιμάζει, κατ' αρχήν, τις πνευματικές του δυνάμεις με δημοσιεύματά του σε Ηπειρωτικά περιοδικά και εφημερίδες και προχωρεί κατόπιν στη συγγραφή και έκδοση αυτοτελών έργων του. Τα κυριότερα από τα έργα του είναι τα εξής:

«Η μυστική θυρίς», πρωτότυπον Ηπειρωτικόν μυθιστόρημα. Η σκηνή εν Ιωαννίνοις, Κων/πολις, 1900, σελ. 225.

Το μυθιστόρημα αυτό, γραμμένο σε καθαρεύουσα αλλά ωραία γλώσσα, παρουσιάζει φυσιολατρικές περιγραφές και ερωτικά επεισόδια σε τοπία των Ιωαννινών με φανταστικά πρόσωπα - μαθητές της Ζωσιμαίας Σχολής και όμορφες Γιαννιωτοπούλες. Αποτελεί μία εξαιρετη ηθογραφία των Γιαννίνων της εποχής των τελευταίων δεκαετιών του 19ου αιώνα. Το έργο τυπώθηκε στην Κωνσταντινούπολη με τη βοήθεια λογίων και ευκατάστατων συμπατριωτών του εκεί και διακρίνεται για την εξαιρετη ποιότητα της τυπογραφικής και βιβλιοδετικής εργασίας.

«Ο Ηπειρωτικός Αστήρ», Αθήναι, 1904, σελ. 400.

Πρόκειται για Ηπειρωτικό Ημερολόγιο με πλούσια ιστορική και λαογραφική ύλη συμπληρωμένη με σπάνιες φωτογραφίες μνημείων, τοπίων, προσωπικοτήτων και πολιτιστικών εκδηλώσεων της Ηπείρου. Συνεργάτες στον «Ηπειρ. Αστέρα» είναι κυρίως Ηπειρώτες λόγιοι της εποχής, όπως ο Ν. Μυστακίδης, ο Ε. Παγούνης, η Κορνηλία Πρεβεζιώτου, ο Ι. Οικονόμου, ο Ι. Χαρισιάδης, ο Θ. Θεολογής, ο Σπ. Οικονόμου, ο Δ. Παπαδόπουλος, ο Χρ. Χατζόπουλος, ο Δ. Παναγιωτίδης, ο Κ. Έξαρχος, ο Κ. Σπανούδης, ο Σ. Φραγκούλης, ο Γ. Νεάνθους, ο Γ. Γκινόπουλος και άλλοι. Τα θέματα των μελετών αναφέρονται στον πληθυσμό της Ηπείρου, στις Σχολές των Ιωαννίνων, στην ιστορία της Δρυινοπούλεως, στην Αρχιεπισκοπή Πωγωνιανής, στην ιστορία του Δελβίνου, των Αγίων Σαράντα και του Λαμπόβου, σε ήθη και έθιμα περιοχών της Ηπείρου, στα Ηπειρωτικά κληροδοτήματα, στα αρχαιολογικά ευρήματα, στην Ηπειρώτισσα γυναίκα και σε κοινωνικά και εθνικά γεγονότα της εποχής. Από τα κείμενα αυτά τα 12 έχουν γραφεί από τον εκδότη Λεωνίδα Βασιλειάδη και μαρτυρούν τα ποικίλα διαφέροντά του και την εξαιρετική δύναμη της γραφίδας του. Αξίζει να αναφέρομε τους τίτλους των κειμένων του: Τα εκατομμύρια του Δομπόλη και το Πανεπιστήμιο. Ήθη και έθιμα του τμήματος Πωγωνίου. Η Αρχιεπισκοπή Πωγωνιανής. Αθαν. Οικονομίδης εκ Πολυτσάνης. Σελίδες της αιχμαλωσίας μου. Ο τύπος του δασκάλου. Ήθη και έθιμα των Βλαχων του Μετζητιέ. Ο Βλάχος και το κατσιούπι (κωμωδία). Οι γύφτοι της Ηπείρου. Η δημώδης ποίησης. Συλλογή δημωδών ασμάτων. Μια ηδεία ανάμνησις της νεανικής μου ηλικίας.

Από τα παραπάνω έργα του και από σχετικές ομολογίες Ηπειρωτών λογίων και συμπατριωτών μας μπορούμε να συμπεράνουμε ότι ο Λεωνίδας Βασιλειάδης κατέβαλε σημαντικές προσπάθειες για την παρουσίαση ιστορικών στοιχείων για την Ήπειρο και για τη δίκαιη αξιολόγηση πολιτιστικών προϊόντων του τόπου. Είχε εξαιρετική πνευματική μόρφωση, αξιόλογες λογοτεχνικές ικανότητες, ασίγαστη ερευνητική διάθεση και

παρρησία γνώμης. Έζησε σε δύσκολους καιρούς για την Ήπειρο και ιδιαίτερα για το Πωγώνι μας με τα δεινά της τούρκικης σκλαβιάς, τις φοβερές ληστείες και την αποδημία των συμπατριωτών μας. Το συγγραφικό έργο του ήταν, για την εποχή εκείνη, μια φωνή, αντιστάσεως, ένα κήρυγμα εθνικής αυτογνωσίας και ένα βήμα συσπειρώσεως πνευματικών δυνάμεων. Ο Λεωνίδας Βασιλειάδης απέθανε κατά τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας (1920).

Παραθέτουμε βιογραφικό σημείωμα γι αυτόν από την εγγονή του (από θυγατέρα) κα Αθηνά Παπαχαρίση - Πάλλη, Λυκειάρχη, και αποσπάσματα από έργα του, για να γνωρίσουμε τις ιδέες του και τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του.

Λεωνίδας Μ. Βασιλειάδης

Γεννήθηκε το 1876 στη Μέβδεζα (Παλαιόπυργος). Πατέρας του ο Μανθάκης Βασιλειάδης και μητέρα του η Κωνσταντώ Εξάρχου από το Δελβινάκι. Έβγαλε το Δημοτικό στη Μέβδεζα, το Σχολαρχείο στο Δελβινάκι κι έπειτα εφοίτησε στο Ζωγράφειο Διδασκαλείο Κεστορατίου, κοντά στο Αργυρόκαστρο και ίσως και στη Ζωσιμαία Σχολή. Εχρημάτισε Διευθυντής του Μονοπωλίου Καπνού στη Βοστίνα (Πωγωνιανή), όπου και ζούσε με την οικογένειά του. Είχε νυμφευτεί την κόρη του Αθ. Κιτσώνα Ευθυμία και απέκτησε πέντε παιδιά, από τα οποία τα τρία τα έχασε σε νεαρή ηλικία. Ο πόνος αυτών των θανάτων του υπέσκαψε την υγεία.

Παρ' όλα τα οικογενειακά προβλήματα, τον απασχολούσε σοβαρά το πρόβλημα της απελευθέρωσης της Ηπείρου. Εντάχθηκε μαζί με τον αδελφό του Περικλή στο ελληνικό Κομιτάτο με αποτέλεσμα αυτός μεν να εξοριστεί στα Γιάννινα, ο δε αδελφός του στο Τεπελένι. Το 1909, με το Τουρκικό Σύνταγμα πήραν αμνηστεία. Το 1913, που έγινε η απελευθέρωση, ο Γεν Διοικητής Ηπείρου Στεργιάδης ανέλαβε τις τοποθετήσεις των Δημοσίων Υπαλλήλων. Τότε ο Διευθυντής του Γεν. Λογιστη-

ρίου Κλεόβουλος Σάσσης παρουσίασε στον Στεργιάδη τον Λεωνίδα Βασιλειάδη για διοικητή στο Δελβινάκι. Ο Στεργιάδης του πρότεινε να τον τοποθετήσει δοκιμαστικά στην Παραμυθιά. Η απάντηση του Λ. Βασιλειάδη: «Δὲν τίθεμαι ὑπὸ δοκιμασίαν» εντυπωσίασε τον Στεργιάδη και την επομένη τον εκάλεσε και τον διόρισε ερμηνέα στο Κτηματολόγιο του Δημοσίου στη Βοστίνα.

Εκτός από τις τυπικές σπουδές είχε αποκτήσει ευρεία μόρφωση με κατ' ιδίαν μελέτες, είχε πλούσια βιβλιοθήκη και συγγραφικές ικανότητες. Ήταν αυτοδίδακτος στη Γαλλική γλώσσα και στο βιολί, που μάλιστα το είχε αγοράσει σε κάποιο ταξίδι του στη Βιέννη και φέρει εγχάρακτα στο εσωτερικό του: «Antonikus Steadivarius Gremonentis, facilliebat anno 1763», πράγμα που δείχνει πως κατασκευάστηκε λίγα χρόνια μετά το θάνατο του διάσημου αυτού κατασκευαστή βιολιών και ίσως από κάποιο μαθητή του.

Ασχολήθηκε με λαογραφικά θέματα και τον διέκρινε η ακρίβεια και η σαφήνεια. Έγραψε και ένα μυθιστόρημα αισθηματικής υποθέσεως κι εξέδωσε και ένα ημερολόγιο όπου συνεργάζονται λόγιοι της εποχής του. Τον χαρακτήριζε μια ελαφρά ειρωνική διάθεση για πρόσωπα και καταστάσεις, που έπρεπε να βελτιωθούν.

Συνήθιζε να περπατάει κρατώντας ένα χρυσόλαβο μπιστουνάκι, κομποντυμένος, στητός, με βλέμμα βαθύ και μια ελαφρότατη μελαγχολία στην όψη του.

Οι παλαιοί θυμούνται τα ξεφαντώματα στο αρχοντικό του, όταν ακόμα ζούσε ευτυχισμένα, και τους νυχτερινούς θλιμμένους σκοπούς στο βιολί του, όταν ο θάνατος άρχισε να του χτυπάει την πόρτα.

Είχε θερμούς φίλους ομογενείς στο εξωτερικό, όπως φαίνεται από σωζόμενες προς αυτόν επιστολές τους.

Πέθανε στα 1920 στα 44 χρόνια του από πάθηση στο στομάχι.

Αθήνα, Χολαργός, 22 Νοεμβρίου 1983

Αθηνά Παπαχαρίση - Πάλλη

Απόσπασμα από τον πρόλόγόν του στον «*Ηπειρωτικό Αστέρων*», 1904, σελ. 24-25:

«.... Ἡ εἰς τὴν ξένην ἀποδημία τοῦ Ἡπειρώτου ἐγενικεύθη μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 15ου αἰῶνος. Σήμερον δὲ ἀπαντῶνται Ἡπειρῶται διεσπαρμένοι καὶ εἰς τὰ τέσσαρα ἄκρα τοῦ ὀρίζοντος. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν κατέλαβον ἐπιζήλους κοινωνικὰς θέσεις. Ἡ ἀποδημία αὕτη τοῦ Ἡπειρώτου ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἐπέδρασεν εὐεργετικῶς ἐπὶ τῆς τύχης τῆς πατρίδος. Εἰς τὸ στενὸν αὐτῆς περιβάλλον ὅπως ἀνεπαρκὲς καὶ ἀκατάλληλον εἰς ἐμπορικὰς ἐπιχειρήσεις διαμένοντες ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀκμάσωσιν οἰκονομικῶς, οἱ κατόπιν τὸ γένος τιμήσαντες ζάπλουτοι Ἡπειρῶται καὶ μεγάθυμοι εὐεργέται τοῦ ἔθνους. Ἐὰν ἡ τάσις πρὸς συζήτησιν εὐρυτέρου μέλλοντος ἐν τῇ ξένῃ δὲν εἶχε γενικευθῆ, θὰ διήρχοντο ἴσως τὸν βίον ἄσημον καὶ ἀνάξιον λόγου. Ὡστε ἡ ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη τῆς ἀναχωρήσεως συνετέλεσεν ὁμολογουμένως εἰς τὴν εὐημερίαν τοῦ Ἡπειρωτικοῦ στοιχείου.

Οὐδεμία γωνία γῆς δύναται νὰ καυχηθῆ τοσοῦτον διὰ τὴν φιλοπατρίαν τῶν τέκνων τῆς, ὅσον ἡ ὄρεινὴ καὶ πετρώδης εὐκλεῆς ὁμως καὶ εὐάνδρος Ἡπειρος. Ἡ φιλοπατρία τοῦ Ἡπειρώτου στηριζομένη ἐπὶ ὑγιῶν βάσεων θὰ παραμένῃ ἀχώριστος αὐτοῦ σύντροφος ἐν παντὶ καὶ πάντοτε. Ὁ Ἡπειρώτης ἀπερχόμενος ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας μακρὰν τῆς φίλης γενεθλίου διαμένει ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἔτη ὀλόκληρα. Ἀψηφεῖ τοὺς κινδύνους καὶ τὰς περιπετείας καὶ μετ' εὐγενοῦς ἀμίλλης παλαίει κατὰ τῶν ἀναγκῶν τοῦ βίου. Ἴσως ἐν τῷ ἀγῶνι τῆς ζωῆς δοκιμάσῃ πικρίας καὶ ἀπογοητεύσεις. Ἴσως ὑποστῇ καταδρομάς καὶ ατυχήματα. Ἴσως συγχρωτισθῇ πρὸς τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῶν μερῶν ἐκείνων. Τὴν πατρίδα ὁμως οὐδέποτε λησμονεῖ. Αὐτῆς τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν εὐτυχίαν περὶ πολλοῦ ποιεῖται. Αὐτὴν διαρκῶς ἐν τῷ νῷ ἔχει, πιστὸς θεματοφύλαξ τῆς κληρονομίας ταύτης τῶν πατέρων του. Διὰ τοῦτο οὐ μόνον οἱ οἰκονομικῶς εὐημερήσαντες ἀλλὰ καὶ οἱ ὀλιγώτερον ὑπὸ τῆς τύχης εὐνοηθέντες δὲν παρέλειψαν ἕκαστος ἐν τῷ κύκλῳ τῶν δυνάμεων των νὰ ἀποδώσουν τὸν φόρον τῆς

ἐαυτῶν τιμῆς καὶ ἀφοσιώσεως πρὸς τὴν γενέτειραν. Ὁ Εὐάγγελος Ζάππας κατὰ τὴν ὑστάτην στιγμὴν παρεκάλεσεν ὅπως τὰ ὀστα αὐτοῦ σταλῶσιν ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ αὐτοῦ πατρίδι καὶ ἐναποτεθῶσιν εἰς τοὺς τάφους τῶν πατέρων του. Οἱ ἐπιζήσαντες ἐξετέλεσαν εὐλαβῶς τὴν τελευταίαν θέλησιν τοῦ ἐθνικοῦ εὐεργέτου καὶ ἡ πατρίς ὑπεδέχθη τὰ σεπτὰ ἐκεῖνα λείψανα-μετὰ τιμῆς, ἧτις ἀποδίδεται εἰς τοὺς μεγάλους ἄνδρας.

*

Διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἡμερολογίου τούτου ἐπιδιώκων τὴν περισυλλογὴν καὶ ἀπεικόνισιν παντὸς ὅ,τι σχετίζεται μὲ τὴν προσφιλῆ γενέτειραν δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι τὸ ἔργον θὰ τύχῃ εὐμενοῦς ὑποδοχῆς καὶ θὰ χαιρετισθῇ εὐφροσύνως ὑφ' ὄλων τῶν τέκνων τῆς Ἡπείρου τῶν ἐγγύς καὶ μακρὰν αὐτῆς διεσπαρμένων»

Απόσπασμα ἀπὸ τὴ μελέτη του: Ἡθὴ καὶ ἔθιμα τοῦ τμήματος Πωγωνίου στὸν «Ἡπειρωτ. Ἀστέρ» 1904, σελ. 137-138:

Τὸ Πωγώνιον ἢ Παληοπωγώνιον ἀποτελεῖται ἐκ τριάκοντα ὀκτῶ ἐν ὄλῳ χωρίων. Εἰς τὰ τριάκοντα ἐξ τούτων ὀμιλεῖται ἢ Ἑλληνικῆ, εἰς ἓν ἢ Κουτσοβλαχικῆ (εἰς τὸν Μεντζητιέ) καὶ εἰς Βοστίναν, ἧτις εἶναι ἡ ἔδρα τοῦ ὑποδιοικητοῦ, λαλεῖται ὑπὸ τῶν Μωαμεθῶν ἢ Ἀλβανικῆ. Τὸ Πωγώνιον κεῖται μεταξὺ Ζαγοριᾶς, Δρυϊνοῦπόλεως, Τσαμουργιᾶς, Κουρέντων καὶ Κονίτισης. Χωρίζεται δὲ ἀπὸ τῆς Πρεμέτης καὶ τοῦ Λεσκοβικίου διὰ τῆς ὑψηλοῦς Νεμέρτσκας, ἧτις τὸ πάλαι ἐκαλεῖτο Μερσὴ. Τὸ τμήμα τοῦτο διηρεῖτο ἐν τῇ ἀρχαιότητι εἰς Τριφυλίαν καὶ Μηλωτίδα, περιωρίζετο δὲ ἢ ἑκτασις αὐτοῦ μεταξὺ Παραναΐας, Μολοσσίας, Ατιντανίας, Χαονίας καὶ Δρυοπίδος.

Ὡς καὶ ἐν ἀπάσῃ τῇ Ἡπείρῳ, οὕτω καὶ ἐν τῷ διαμερίσματι Πωγωνίου ἢ μακροχρόνιος Σλαύων ἐπηλύδων διαμονὴ ἀφῆκεν ἰχνη τῆς διαβάσεώς της. Αἱ καταλήξεις τοπικῶν ὀνομάτων χωρίων κ.λ. μαρτυροῦσι περὶ τῆς ἀληθείας αὐτῆς. Εἶναι ἀληθὲς ἐν τούτοις ὅτι, ἡ τῶν ἐπηλύδων ἐγκατάστασις καὶ ἐνταῦθα δὲν ἐπήρεασε ποσῶς ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτάτων ἠθῶν καὶ ἐθίμων τοῦ

ἰθαγενοῦς Ἑλληνικοῦ στοιχείου, ὅπερ ἀνεδείχθη ἐπικρατέστερον. Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα τοῦ αὐτόχθονος πληθυσμοῦ διεσώθη ἀκεραία μὲ ἐπουσιώδη ξένα λείψανα, ἐξ ὧν προσδιορίζεται ἀκρίβεστερον τῶν διαφόρων ἐπηλύδων ἢ καταγωγῆ.

*

Ἀρχαιοτέρα ἐν Πωγωνίῳ ἀνδρική περιβολὴ ὑπῆρξεν ἢ πολύπτυχος φουστανέλλα, τὸ πεσιλί (τουρκιστὶ γελέκι), ἢ μαλιότα (λέξις συνώνυμος τῇ μηλωτῇ) κατασκευαζομένη ἐκ μαλλίνου ὑφάσματος. Πιθανώτερον ὅμως ἢ μαλιότα ἦτο ἔκπαλαι το διακριτικὸν ἔνδυμα τοῦ τμήματος, ἐξ οὗ ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα, διότι ἀπὸ των ἀρχαιοτάτων χρόνων τὸ νοτιώτερον τοῦ Πωγωνίου διαμέρισμα μεταξὺ Μολοσσίας καὶ Ατιντανίας ἐλέγετο Μηλωτίς. Ἡ κάππα ἢ τὸ ταλαγάνι ἔνδυμα μάλλινον, ὅπερ φέρουσιν οἱ ἄνδρες ἐξερχόμενοι τοῦ οἴκου, ἔχον τὴν ἀρχὴν αὐτὴ ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος, ὅτε ἐκαλεῖτο χλαῖνα ἢ χλαινίς, ἀνεμοσκελὶς κ.τ.λ. Αἱ κάλτσαι (περικνημίδες) καὶ τὸ ἀπαραίτητο σιλάχι περὶ τὴν ὀσφύν. Ἡ φουστανέλλα σὺν τῷ χρόνῳ κατηργήθη καὶ σήμερον εἰς ἐξαιρετικὰς περιστάσεις γίνεται χρῆσις αὐτῆς. Ταύτην ἀντικατέστησεν εἶδός τι περισκελίδος ἐξ ὑφάσματος λευκοῦ ἢ χρωματιστοῦ ἢ ἀπλοῦ μέλανος, ἐκτεινομένης μέχρι τῆς κνήμης καὶ, εὐχρήστου οὐσης παρὰ τοῖς Ἀνατολίταις, τὸ κοινῶς λεγόμενον σαλβάρι ἢ ποτουρι (ἀναξυρίς). Ἐν χρήσει κάλυμμα ὑπῆρξε καὶ ὑπάρχει ὁ λευκὸς ἢ ἐρυθρὸς σκουῖφος ἢ κοινῶς σκούφια. Ὑποδήματα δὲ τὰ τσαρούχια (σανδάλια ἢ πέδιλα). Τὴν ἔνδυμασίαν ταύτην διατηροῦσι συνηθέστερον οἱ χωρικοί. Ἐξαίρεσιν ποιοῦνται οἱ ταξειδεύοντες, οἱ λόγιοι καὶ οἱ κατέχοντες θέσεις.

Ὁ ἱματισμὸς τῶν γυναικῶν εἶναι διάφορος. Αἱ γυναῖκες τῆς Πολιτσάνης, ἧτις ἄλλως τε τηρεῖ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα Λιντζιουριᾶς, φέρουσιν εἶδός τι νυκτικοῦ, καβάδι ἢ τσιπουῖνι καλούμενον, χρώματος μαύρου, ζώνην πλατεῖαν ἐρυθρὰν καὶ τὴν σιάρκαν ἢ φλοκοτὴν, (ἐπανωφόριον ἄνευ χειρίδων ἐπίσης μέλανος χρώματος). Τὴν κεφαλὴν καλύπτουσιν αἱ μὲν νέαι μὲ μαῦρον μανδήλιον· αἱ δὲ γραῖαι μὲ λευκόν. Φοροῦσι δὲ περικνημίδας χρωματιστάς, ἃς καλοῦσι προπόδια. Εἰς Σχωριάδες τὸ γυναικεῖον ἔνδυμα σχεδὸν εἶναι τὸ αὐτὸ. Ἐπουσιώδης διαφορὰ παρα-

τηρεῖται. Τὸ ἐπανωφόριον εἶναι ἀπλοῦν μαῦρον ἐνῶ τῆς Πολιτσιάνης πλαισιοῦται μὲ γραμμὰς τινὰς χρωματιστάς. Τὸ ὑποχιτώνιον τῶν γυναικῶν Πολιτσιάνης εἶναι ποδηῆρες, καταλήγει δὲ εἰς χρωματιστὴν ταινίαν, ἣν καλοῦσι λιαουρήν, ἐνῶ τῶν Σχωριάδων εἶναι ἀπλοῦν. Ἀμφότερα τα χωρία ὡς ἐνδύματα πολυτελείας θεωροῦν τὸ ρούχινο καβάδι. Φέρουν προσέτι καὶ ποδιῆς (περιζώματα), αἱ μὲν νέαι μεταξωτὰς ἢ ἀπλῶς χρωματιστάς, αἱ γραῖαι ἐξ ἐρίου συνήθως μέλανος χρώματος.

Ἐν Χλωμῶ παρατηρεῖται διάφορά μόνον εἰς τὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς. Αἱ νέαι φοροῦν λευκὰ μανδήλια καὶ αἱ γραῖαι μαῦρα ἀντιθέτως. Ἐν Τσιατίστη ὡσαύτως.

Εἰς τὸ χωρίον Ποντικάτες τὸ ἐνδυμα συμφωνεῖ ἐν μέρει πρὸς τὸ τῆς Δρυϊνουπόλεως. Εἶναι δὲ τελείως ἄκομψον. Εἰς τὴν κεφαλὴν φέρουσι λευκὸν ὀθόνιον ἀτάκτως ἐρριμμένον. Σιαγκοῦνι (ἐξωμίδα) μετὰ χειρίδων, ζώνην στενὴν καὶ ποδιὰν λευκὴν μὲ παραλλήλους ἐρυθρὰς σειράς. Περικνημίδας δὲ χρωματιστάς. Τὸ περιζῶμα ἐκτείνεται μόνον μέχρι τοῦ γόνατος. Τὸ δὲ ὑποκάμισον εἶναι φαινομερές. Τὸ αὐτὸ ἐνδυμα εἶναι σύνηθες καὶ εἰς τὰ παρακείμενα χωρία Ξηροβαλτον καὶ Μποζιανῖκον.

Αἱ γυναῖκες τῶν λοιπῶν χωρίων φέρουσιν ὁμοιόμορφον ἱματισμὸν μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι αἱ περικνημίδες Σωπικῆς ποικίλλονται μὲ διάφορα πλεκτὰ χρώματα, ἐνῶ τῶν ἄλλων εἶναι ἀπλαῖ μὲ ὀλίγα κεντήματα, ἅτινα καλοῦσι πλομιά. Τὰ ἀποτελοῦντα τὴν ἐνδυμασίαν τῶν γυναικῶν εἰς τὰ λοιπὰ χωρία τοῦ Πωγωνίου, ἥτις εἶναι καὶ κομψότερα, εἰσὶ τὰ ἐξῆς: Τὸ ρουτὶ (ὑποκάμισον), ὅπερ ἐξικνεῖται μέχρι τῆς κνήμης καὶ ἔχει εὐρείας τὰς χειρίδας, μέχρι προ τινος ἐκ λινοῦ ὑφάσματος, ἤδη δὲ ἐκ βάμβακος κατασκευαζόμενον· εἶναι δὲ τοῦτο ὁ λινὸς χιτῶν τῆς ἀρχαίας Ἰωνικῆς στολῆς, ὅστις ἦτο πολύπτυχος. Τὸ σιαγκοῦνι (ἐξωμῖς), ὅπερ ἄνευ χειρίδων λέγεται κουτσομάνικον, μὲ λωρίδας δὲ μανικωτὸν ἢ κλαδευτόν. Ἡ καψέλλα ἢ ἀλατζιάς ἢ ντουλαμᾶς ἢ τὸ πεσιλί ἄνευ πορπῶν ἐκτεινόμενα μέχρι τῆς ὀσφύος. Τὸ ζωνάρι καὶ ἡ ζώνη· ζωνάρι μὲν λέγεται πλατὺ μαῦρον στρόφιον, διὰ τοῦ ὁποίου περιβάλλουσι τὴν ὀσφὺν ἐξωθεν τῆς ἐπωμίδος καὶ ζώνη στενὴ καὶ μακρὰ χρωματιστὴ ταινία, ἣν ὑφαίνουν

μόναι αἱ γυναῖκες, καὶ δι' ἧς δένουν τὴν ποδιὰν ἐπὶ τῆς πλατείας ζώνης. Εἰς τὴν κεφαλὴν φέρουσι τὸ φακιόλι, επίδεσμον ἐκ μεταξίνου ὑφάσματος ἢ ἐκ βάμβακος λευκὸν ἢ ὑποκίτρινον, ὃν καλοῦσιν ὀμπόλια. Εἶναι δὲ τὸ φακιόλι καὶ ἡ ὀμπόλια ὁ φάκελλος τοῦ Πausανίου ἢ τὸ κρήδεμνον. Τοὺς βοστρύχους, οὓς περιποιοῦνται ὡς αἱ ἀρχαῖαι Ἑλληνίδες καὶ οὓς λέγουσι κόσσεσ ἢ πλεξίδες (πλοκάμους), καλύπτει ἡ ὀμπόλια τελείως. Εἰς Πολίτσιανην αἱ πλεξίδες τῶν δεσποινίδων ἀφίνονται ἐλεύθεραι πρὸς τὰ κάτω. Ὅπισθεν τῆς κεφαλῆς ἐν ἄκρον τῆς ὀμπόλιας κρέματα δίκην θυσάνου ὀλίγον κατωτέρω τοῦ αὐχένος. Τοῦτο ὅμως δὲν παρατηρεῖται εἰς τὰς χήρας γυναῖκας, ὅπερ ἄλλως τε χρησιμεύει καὶ ὡς διακριτικὸν αὐτῶν γνώρισμα.

Ἐνδυμα πολυτελείας εἶναι ἡ μεταξωτὴ καψέλλα, τὸ ρούχινο Πεσιλί καὶ τὸ σιαγιακένιο, ὅπερ ἐνθεν καὶ ἐνθεν ἐπὶ τοῦ στήθους κοσμεῖται ὑπὸ ἀργυρῶν ἐπιχρῦσων πορπῶν καὶ τῶν τσιαπρακίων ἄνωθεν τῆς ὀσφύος».

Ἀπόσπασμα ἀπὸ το «Ἡπειρωτικὸ μνηστώρημά του: «Ἡ μυστικὴ θυρίς», Κων/πολις, 1900 (μέρος Α', κεφ. Α', σελ. 5-7):

Ἦτο αὐγὴ πρώτη Μαΐου. Γελόεσσα ὑπέφωσκεν εἰς τὸν ὀρίζοντα ἡ ροδόχροος μορφή τῆς ἡοῦς καὶ αἱ πρῶται αὐτῆς ἀκτῖνες ἐξέπεμπον ἀμυδρὸν φῶς εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἰωαννίνων. Ἀσθενὴς πλὴν ζωογόνος ζέφυρος ἐτάρασσεν ἡσύχως τὰ φύλλα τῶν δένδρων καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Ἡπειρωτικῆς πρωτευούσης, τῆς ὡραίας καὶ γραφικῆς, φαιδροὶ καὶ ἐνθουσιώδεις ἐξέδραμον εἰς τὰ ἐξοχικά της τοπία, εἰς τοὺς ἀνθοστολίστους λειμῶνας καὶ τὰς μαγευτικὰς ἀκτὰς τῆς παρακειμένης λίμνης, ὅπως χαιρετήσωσι κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν ἔθιμον ἐν πόθῳ καὶ θυμηδία, ἐν χαραῖς καὶ ἄσμασιν, ἐν χορδαῖς καὶ ὀργάνοις, τὸν εὐγενῆ ἐπισκέπτην, τὸν πολυφίλητον καὶ ροδοστεφῆ Μάϊον, ὅστις ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μᾶς ἐπισκέπτεται μὲ τὴν ἀνθόπλεκτον καὶ ἐξαισίαν ἐν μαγικῶ συνδυασμῶ χρωμάτων ἀμφίεσίν του καὶ τὰ τόσα του διὰ τοὺς θνητοὺς καὶ τὴν φύσιν ἐν γένει θέλγητρα, ἵνα ἀρωματίσῃ μὲ τὰ ἀπειροπληθῆ του μύρα τὴν πρωϊνὴν αὔραν, ἵνα σκορπίσῃ τὴν

μυροβόλον δρόσον του εἰς τὰς χλοεράς ἐκτάσεις, ἵνα ἀνεγείρη ἐκ τοῦ ληθάργου τὰς ἐλπίδας τῶν βροτῶν καὶ τοὺς λησμώνηθέντας ἔρωτας, καὶ ἀφυπνίση τὰ ὄνειρα τῆς τρελλῆς καὶ σφριγώσης νεότητος!

Ἐκεῖ δὲ ὑπὸ τὴν μυρόεσσαν καὶ διαυγῆ ἀτμόσφαιραν, ἐν μέσῳ πρασινάδος καὶ τῶν ποικιλοχρῶμων ἀνθέων, ὑπὸ τὴν γοητευτικὴν θωπείαν τῆς πρωϊνῆς δρόσου καὶ παρὰ τὸν γλυκὺν τοῦ ρυακίου μορμορισμόν, ὄμιλοι ἀβρῶν καὶ καλλιπαρείων δεσποινίδων, ζωηρῶν καὶ σφριγώντων νέων μὲ τὰ ἡδυπαθῆ των ἄσματα, μὲ τὰς ἐνθουσιώδεις διαλέκτους των καὶ τοὺς γλυκεῖς φθόγκους μουσικῶν ὀργάνων προσέφερον τὴν ἀθωοτέραν ὑποδοχὴν εἰς τὸν προσφιλεῖ μῆνα, ἐνῶ μακρόθεν ἠκούοντο παρὰ τὰ ραῖθρα τῶν ὑδάτων οἱ μελαγχολικοὶ πλὴν τερψίθυροι στόνοι τῆς ἀηδόνος.

Ἐν τῇ πανηγυρικῇ ὑποδοχῇ τοῦ ποιητικοῦ μηνὸς δὲν ὑστέρησε καὶ ἡ Ζωσιμαία Σχολή. Διδάσκαλοι καὶ μαθηταὶ ἔλαβον τὴν πρὸς τὸ Νοτιοδυτικὸν τῆς πόλεως ἄγουσαν, διῆλθον πρὸ τῆς μεγάλης πλατάνου, ἦν ἀπαντὰ τίς μεταβαίνων εἰς Ἰωάννινα διὰ τῆς ἀπὸ Λυκοστόμου διερχομένης λεωφόρου καὶ ἐπροχώρησαν ὀλίγον τι κατωτέρω τῆς γνωστῆς Ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Νικολάου εἰς τοὺς Κοπάνους. Δύο ἐκ τῶν μαθητῶν τῆς τελευταίας Γυμνασιακῆς τάξεως, ὁ Αἰμίλιος μετὰ τοῦ Σοφοκλέους, προχώρησαντες λεπτὰ τινα ἀπωτέρω τῶν συμμαθητῶν των ἐπλησίασαν γραφικώτατον τοπίον, δασιλῶς ὑπὸ δενδρυλλίων καὶ θάμνων κεκαλυμμένον.

Ἔστησαν ἐκεῖ πρὸς μικρὰν ἀναψυχὴν. Εὐρὺς ὀρίζων διηνοίγετο ἔμπροσθεν των. Τὸ μεγαλεῖον τῆς φύσεως ἐν ὅλῃ του τῇ λαμπρότητι ἐκτεινόμενον πρὸ τῶν ὀμμάτων των συνήρπαζε μετὰ μαγικῆς ἐπιβλητικότητος τὸν νοῦν καὶ τὴν φαντασίαν αὐτῶν πρὸς ἄλλα προσφιλέστατα τῆς νεότητος ἰδεώδη!... Περιφλεγές τὸ ἡλιακὸν ἄρμα, ἠρέμα ἐξ ἀνατολῶν προβάλλον, εἶχε χρυσώσει ἤδη τὰς κορυφὰς τῶν πέριξ ὀρέων, ἀραιοὶ δὲ περιπατηταὶ ἐξ ἐκείνων, οἵτινες ἀπὸ βαθείας νυκτὸς ἔσπευσαν εἰς ὑποδοχὴν τοῦ ραδινοῦ μηνός, διεκρίνοντο ἐπιστρέφοντες εἰς τὴν πόλιν μὲ κλάδους καὶ ἀνθοδέσμας ἀνὰ χεῖρας.

Ἦτο στιγμὴ ἐξόχως ἀπολαυστική διὰ τοὺς δύο νέους!

Ἀμφότεροι σκεπτικοί, μὲ ρεμβασμούς ἠδυπαθεῖς ἔπλεον τὴν στιγμὴν ἐκείνην κατὰ φαντασίαν εἰς χαίνουσαν ἄβυσσον χρυσῶν ὄνειρων. Μετὰ μικρὸν δὲ οἴονεϊ ἀπήτει νὰ ἐπιχύσῃ ἀκτῖνας πραγματικότητος πρὸ τῶν ἰδανικῶν ἐντροφήσεων τῶν νέων, τὸ ρεῦμα τῶν σκέψεών των ἀνεχαίτισε βιαίως περιπαθὲς ἄσμα νεάνιδος, τῆς ὁποίας οἱ μελαγχολικοὶ ἐν ἐξαισία ἀρμονία φθόγγοι ἐκ μικρᾶς ἀποστάσεως λιγέως ἠχοῦντες, ἐξέπληξαν τὴν ἀκοὴν των· εἶχε κἀτι τὸ ἐξόχως εὐχάριστον, τὸ ἐλκυστικόν, τὸ προκαλοῦν ἐλπίδας καὶ ὄνειρα ὠραῖον ἐκεῖνο ἄσμα!

Κόρη δεκαοκταέτις ἢ Ἀγγελική μετὰ τῆς φίλης τῆς Ἑλένης ἐξελθοῦσα ἅμα τῇ ἐμφανίσει τοῦ λυκόφωτος εἰς τὴν ἐξοχὴν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς πρωτομαγιάς καὶ εἰσχωρήσασα εἰς τὸ κατάφυτον ἐκεῖνο τοπίον ἔψαλλεν ἐπὶ δενδρυλλίου περιπαθῶς τὸ ἐξῆς δημῶδες ἄσμα:

Εσεῖς πουλιὰ πετιόμενα
 ποῦ ποῦτε στᾶν ἀέρα
 τὰ καυμένα
 τὰ παραπονεμένα,
 εσεῖς ταχειὰ πανδρεύεσθε,

Ἐσεῖς ταχειὰ παντρεύεσθε
 καὶ γίνεσθε ζευγάρια
 τὰ καυμένα
 τὰ παραπονεμένα
 κι ἴγώ τρυγόνα ἢ μοναχή!

Κι ἴγώ τρυγόνα ἢ μοναχή
 καὶ ἴγώ τρυγόνα ἢ μαύρη
 ἢ καυμένη
 ἢ παραπονεμένη
 τὸ ποῦ νὰ στήσω τὴ φωλειά!

.....

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Λ. Βασιλειάδη: «Η μυστική θυρίς», Κων/πολις 1900.
2. Λ. Βασιλειάδη: «Ηπειρωτ. Αστήρ», Αθήναι 1904.
3. Σπ. Στούπη: «Πωγωνησιακά και Βησσανιώτικα», τόμοι Α' (1962), Β' (1964).

Κων. Ι. Κίτσος

ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΒΙΖΟΥΚΙΔΗΣ (1879-1956)

Ο Περικλής Βιζουκίδης γεννήθηκε το έτος 1879 στην Κων/πολη. Οι γονείς του κατάγονταν από το Χλωμό του Παλαιού Πωγωνίου και τώρα Χλωμό Βορ. Ηλείου, έζησαν στο χωριό τους αρκετές δεκαετίες και ανέθρεψαν το τέκνο τους με το ηπειρωτικό ήθος. Γι αυτό, ο γυιός τους επισκεπτόταν τον τόπο της καταγωγής του, μελέτησε την ιστορία του, έγραψε πολλά για την Ήπειρο, αγωνίστηκε για τα προβλήματά της και εκδήλωνε συχνά την υπερηφάνειά του για την ηπειρωτική καταγωγή του.

Τα πρώτα γράμματα έμαθε σε σχολεία της Πόλης. Εκεί τελείωσε το Λύκειο του Πέραν και γνώρισε την πνευματική κίνηση του Φιλολογικού Ηπειρωτικού Συλλόγου και τις πολιτιστικές εκδηλώσεις της παροικίας των Ηπειρωτών.

Η έφεσή του για ευρύτερες σπουδές τον οδήγησε στη Γερμανία, όπου σπουδάζει νομικά, φιλοσοφία και πολιτικές επιστήμες στα Πανεπιστήμια της Ιένας, του Μονάχου και του Βερολίνου κατά τη διάρκεια των ετών 1896-1902. Συγγράφει διατριβή με θέμα: «Περί του εγκλήματος της εσχάτης προδοσίας», την υποβάλλει στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου του Βερολίνου και ανακηρύσσεται διδάκτωρ. Στη Γερμανία τρέφεται με τον ευρωπαϊκό πολιτισμό και διευρύνει τους ορίζοντες και τα διαφέροντά του.

Επιστρέφει στην Κων/πολη και, κατά την περίοδο των

ετών 1903-1906, εργάζεται ως δικηγόρος στα προξενικά δικαστήρια.

Το 1906, πηγαίνει στο Βερολίνο και προσλαμβάνεται στο εκεί Πανεπιστήμιο. Διδάσκει ιστορία του ελληνικού δικαίου και σύγχρονο ελληνικό δίκαιο και συγγράφει ειδικές μελέτες. Συνδέεται με εκλεκτούς νομομαθείς και φιλοσόφους και καταλαμβάνει εξέχουσα θέση στους κύκλους των επιστημόνων του δικαίου.

Το έτος 1928, διορίζεται αριστίνδην ως καθηγητής στην έδρα εισαγωγής στη νομική επιστήμη και του αστικού δικαίου της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Με την επιστημονική του συγκρότηση, με τις εξαιρετικές παραδόσεις του από την έδρα, με το συγγραφικό έργο του και με το ενδιαφέρον του για την ευόδωση των σπουδών των φοιτητών του και της λειτουργίας του Πανεπιστημίου αποκτά το κύρος του εκλεκτού επιστήμονα και εξαιρετού ανθρώπου και, το έτος 1931, εκλέγεται Πρύτανης του ανωτάτου ιδρύματος της Θεσσαλονίκης.

Παράλληλα προς το διδακτικό έργο του επί σειράν δεκαετιών, ασχολείται με εκτεταμένες έρευνες επί του ρωμαϊκού και ελληνικού δικαίου, επί του λαϊκού δικαίου και επί των νομοθετικών προβλημάτων. Συγγράφει πρωτότυπες μελέτες και σχολιάζει έργα Ελλήνων και ξένων νομομαθών. Ο Περ. Βιζουκίδης ανήκει μαζί με τον Δημ. Παπούλια και τον Π. Φωτιάδη στους πρώτους Έλληνες νομομαθείς, που ασχολήθηκαν με την ιστορική εξέλιξη του ελληνικού δικαίου από τους αρχαιότερους χρόνους και με το εθιμικό δίκαιο των νεωτέρων χρόνων. Κατά τους ειδικούς κριτικούς, ο Π. Βιζουκίδης «ἐπίστευσεν εἰς τὴν ἰδέαν τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ἐνότητος καὶ αὐτοτελείας τοῦ ἑλληνικοῦ δικαίου καὶ διὰ τοῦ κηρύγματός του ἐνέπνευσε τὴν ἰδέαν αὐτὴν εἰς τοὺς μαθητάς του», «εἶναι ὁ πρῶτος, ὅστις κατενόησε τὴν πρακτικὴν σημασίαν τοῦ ἑλληνικοῦ δικαίου διὰ τὸν σύγχρονον ἑλληνικὸν πολιτισμόν» και «κατατάσσεται μετὰ τῶν θεμελιωτῶν τοῦ νεοελληνικοῦ δικαίου».

Αναδεικνύεται αντεπιστέλλον μέλος των Ακαδημιών

του Μονάχου, του Βερολίνου και των Αθηνών και εταίρος πολλών επιστημονικών Εταιρειών. Συμμετέχει σε επιστημονικά συνέδρια και διασκέψεις.

Διατελεί πρόεδρος του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού Θεσσαλονίκης και αναπτύσσει πλούσια δράση. Πραγματοποιεί διαλέξεις σε πνευματικούς οργανισμούς και σωματεία.

Το ενδιαφέρον του για την Ήπειρο εκδηλώνεται με ποικίλες δραστηριότητές του. Το έτος 1926, συμμετέχει στην τριμελή επιτροπή εποπτείας για την έκδοση του περιοδικού «Ηπειρωτικά Χρονικά» που κυκλοφορεί στα Ιωάννινα έως το 1941, με την πρωτοβουλία του Μητροπολίτη Σπυρίδωνος και δημοσιεύει εκεί εκτενείς μελέτες σε θέματα του Ηπειρωτικού βίου και πολιτισμού. Το έτος 1940, ιδρύει με άλλους συμπατριώτες του την «Ήπειρωτική Έστια Θεσσαλονίκης», εκλέγεται πρόεδρος αυτής επί σειράν ετών και έπειτα ονομάζεται επίτιμος πρόεδρός της. Συμμετέχει στους αγώνες για τα ανθρώπινα δικαιώματα των Ελλήνων της Βορείου Ηπείρου και εκλέγεται πρόεδρος ειδικής επιτροπής στη Θεσσαλονίκη. Υποστηρίζει το έργο των Αδελφοτήτων των Ηπειρωτών στη Μακεδονία. Με ομιλίες του και με συγγραφικές εργασίες αξιολογεί και προβάλλει τη συμβολή των Ηπειρωτών στην εθνική και πνευματική αναγέννηση της χώρας μας.

Απέθανε το έτος 1956 και κατέλιπε την πλούσια βιβλιοθήκη του στην «Ήπειρωτική Έστια Θεσσαλονίκης».

Σε αρκετές δεκάδες ανέρχονται τα δημοσιεύματά του. Αναφέρουμε τα κυριότερα από αυτά: 1) Τὸ Ὄθωμανικὸ σύνταγμα (1909), 2) Περὶ ἠθικῆς αὐτουργίας (1914), 3) Ἀττικαὶ δίκαι καὶ ρωμαϊκαὶ ἀγωγαί (1914), 4) Ἡ δίκη τοῦ Σωκράτους (1918), 5) Περὶ τῶν Δηλίων (1921), 6) Ἐπιστημονικαὶ πηγαὶ περὶ τοῦ Σωκράτους (1921), 7) Ὁ Ἰωσήφ Κῶλερ ὡς νομικὸς καὶ φιλόσοφος (1923), 8) Παλαιὰ δόγματα καὶ κοινὰ διδάγματα ἐν τῇ νομικῇ ἐπιστήμῃ (1923), 9) Ἁπειρωτικῶν θεσμίων ἔρευνα (Ἁπειρ. Χρονικά, 1927), 10) Ἑλληνικὰ τεμένη ἀνωτάτης μορφώσεως καὶ ἐρεῦνης (1928), 11) Ἀκαδημεικὸς δεκάλογος (1931), 12) Ἡ πρώτη πεντετηρίς τοῦ Παν/μίου Θεσ/νίκης (1931), 13) Τὸ νο-

μοθετικὸν πρόβλημα (1932), 14) Γάϊος καὶ εἰσηγήσεις αὐτοῦ, (τόμοι 4, 1937-1940), 15) Ἡ ἐθνικὴ δράσις τῶν προγόνων καὶ αἰροπαὶ τῶν ἐπιγόνων (1937), 16) Ἡ συμβολὴ τῶν Ἡπειρωτῶν καὶ τῶν Μακεδόνων εἰς τὸ ἔργον τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (1937), 17) Τὸ δίκαιον τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους (1938), 18) Σκοπὸς καὶ ἀνάγκη τῆς τῶν δικαίων συγκρίσεως (1938), 19) Ἡ διεθνὴς ἔχθρα τῶν ἐθνῶν (1938), 20) Ἡ ἐπὶ τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον ἑλληνικὴ ἐπίδρασις (1940), 21) Οἱ μεγάλοι εὐεργέται τοῦ ἔθνους ἐκ Βορείου Ἡπείρου: Οἱ ἐξάδελφοὶ Ζάππαι (1947) κλπ.

Με βάση τα ανωτέρω, ο Περ. Βιζουκίδης πρέπει να θεωρηθεί επίμονος ερευνητής, σοφός πανεπιστημιακός διδάσκαλος, αναμορφωτής του εθνικού μας δικαίου και εξαίρετος Ἡπειρώτης με σπάνια φιλογένεια και μαχητικὴ διάθεση.

Παραθέτομε αποσπάσματα ἀπὸ ἔργα του, ἀπὸ τα οποία διαφαίνονται τα χαρακτηριστικὰ τῆς προσωπικότητάς του:

Απόσπασμα ἀπὸ τὸ ἔργο του: «Θεσμῶν ἄττικῶν καὶ ρωμαϊκῶν σύγκρισις», Κων/πολις, 1914:

... Ἐκ τῆς γενομένης συγκρίσεως... τοῦτο μὲν διαφαίνεται ἢ ἐπὶ τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον ἑλληνικὴ ἐπίδρασις, τοῦτο δὲ προβάλλουσιν αἱ χαρακτηριστικαὶ ιδιότητες τῶν δύο δικαίων: τὸ τραχὺ, τὸ δύσκαμπτον, τὸ αὐστηρόν, τὸ ἀγροϊκὸν τοῦ ρωμαϊκοῦ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ εὐγενές, τὸ εὐπλαστον, τὸ ἐπιεικές, τὸ ἐλεύθερον τοῦ ἑλληνικοῦ. Ἡ ἑλληνικὴ ἐπίδρασις ἐπὶ τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον καὶ τὸν ρωμαϊκὸν ἐν γένει πολιτισμὸν δὲν ὑπῆρξεν ἀκαρίαία.....

Οἱ μέγιστοι τῶν νομοδιδασκάλων τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς, ὡς ὁ Σκαιβόλας, ὁ Παπινιανός, ὁ Οὐλπιανός, ὁ Μοδεστῖνος, οἱ ἀνυψώσαντες τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον εἰς τὸ κατακόρυφον τῆς τελειότητος, εἶλκον τὴν καταγωγὴν ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ ἡμίσεος τῆς αὐτοκρατορίας ἢ εἶχον τελείαν ἑλληνικὴν μόρφωσιν, προβάλλουσιν εἰς τὰ συγγράμματα αὐτῶν, ὡς ὁ Πομπώνιος, ὁ Γάϊος, ὁ Παῦλος, ὁ Μαρκιανός κ.ἄ.

Κατὰ ταῦτα, ἢ ἐπὶ τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον ἑλληνικὴ ἐπίδρα-

σις ὑπῆρξε πολλαπλῆ καὶ συνετελέσθη κατὰ διαφόρους χρονικὰς περιόδους καὶ ὑπὸ διαφόρων παραγόντων οὕτως, ὥστε τὸ τέλειον νομικὸν σύστημα, ὅπερ ἀποκαλοῦμεν συνήθως ρωμαϊκὸν δίκαιον, πᾶν ἄλλο εἶναι παρὰ γνήσιον καὶ ἀποκλειστικὸν προῖον τοῦ ρωμαϊκοῦ πνεύματος...

Ἐὰν ληφθῶσιν ὡς ἀφετήριαί αἱ πρῶται ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Ρώμῃ νομοθεσίαι, ἢ τοῦ Δράκοντος καὶ ἢ τοῦ Ἀππίου Κλαυδίου, τότε λογικωτάτη θὰ εἶναι ἡ σύγκρισις τοῦ κλασσικοῦ ἀττικοῦ τῆς ἐποχῆς τῶν μεγάλων ρητόρων πρὸς τὸ ρωμαϊκὸν τῆς ἐποχῆς τῶν Γράκχων ἤτοι μετὰ συμπλήρωσιν ἰσοχρόνου ἀμφοτέρων τῶν δικαίων ἐξελίξεως. Ἡ ὑπεροχὴ τοῦ ἀττικοῦ δικαίου θὰ προέκυπτεν ἀμέσως ἐκ τῆς συγκρίσεως ταύτης αἱ δὲ Ἀθῆναι θὰ ἠδύναντο τότε ἄνευ μειονεκτημάτων καὶ ἐπὶ τοῦ δικαίου νὰ συναγωνισθῶσι πρὸς τὴν Ρώμην.

Απόσπασμα ἀπὸ τὸ ἔργο του: «Τὸ νομοθετικὸν πρόβλημα», (πότε δεῖ νομοθετεῖν; πῶς δεῖ νομοθετεῖν;), Θεσσαλονίκη, 1932:

.... Ἡ χρονικὴ περίοδος, ἣν διερχόμεθα, ἤκιστα κατάλληλος τυγχάνει πρὸς ἐπιτέλεσιν μεγάλων νομοθετικῶν ἔργων, διότι εἶναι μεταβατικὴ, μὴ ἐπιτρέπουσα τὴν ἀποκρυστάλλωσιν τῶν νέων ἀντιλήψεων τῶν προελθουσῶν ἐκ τῶν ἀλλεπαλλήλων πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν ἀναστατώσεων, κατὰ τρόπον σταθερὸν διασφαλίζοντα τὴν διὰ τῶν κωδικοποιήσεων ἐπιδιωκομένην ἀσφάλειαν ἐν τῷ κοινωνικῷ τῆς Ἑλλάδος βίῳ

Ἄριστος νομοθέτης εἶναι ὁ διὰ τῆς πιστῆς ἐξακριβώσεως καὶ σαφοῦς ὑποτυπώσεως τῶν ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ λαοῦ ὑφισταμένων θεμελιωδῶν ἀρχῶν δικαίου, ἐπιτυγχάνων τὴν κωδικοποίησιν τούτου, κατὰ τρόπον ἀνταποκρινόμενον πρὸς τὰς πολιτιστικὰς ἀξίας συμπάσης τῆς ἀνθρωπότητος....

Ἐξ ἐπόψεως οὐσίας, τὸ περιεχόμενον τῆς κωδικοποιήσεως πρέπει νὰ συγκεντροῖ τὰς ἐξῆς πέντε ιδιότητας: α) δέον νὰ εἶναι ἐθνικόν, β) δέον νὰ εἶναι λαϊκόν... γ) δέον νὰ εἶναι κοινωνικόν, δ) δέον νὰ εἶναι δημοκρατικόν καὶ ε) δέον νὰ εἶναι συγχρονιστικόν

Μανθάνων τις τὰς ἡκιστα εὐμενεῖς γνώμας διαπρεπῶν Γερμανῶν νομομαθῶν περὶ τοῦ Γαλλικοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος, παρατηρεῖ μετ' ἀπορίας τὸ ρεῦμα, ὅπερ ἐδημιουργήθη παρ' ἡμῖν ἀπὸ πολλοῦ ἐπὶ τῷ σκοπῷ, ὅπως τεθῆ οὗτος ὡς βᾶσις τῆς νεωτάτης ἑλληνικῆς νομοθεσίας... Θὰ ἦτο θλιβερόν νὰ ἐπιβληθῆ εἰς λαὸν τινα μέγα τι νομοθέτημα, ξένον πρὸς τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα καὶ τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ, ἐπὶ μόνη τῇ ὠφελείᾳ τῶν νομικῶν τῆς θεωρίας καὶ τῆς πράξεως, τῶν μελλόντων νὰ ἐρμηνεύσωσιν ἢ νὰ ἐφαρμόσωσι τὰς διατάξεις τοῦ νομοθετήματος ἐκείνου τῇ βοήθειᾳ ξένης νομολογίας... Ἄν ὁ νομοθέτης δὲν ἔχει τὴν ἰκανότητα νὰ προβῆ εἰς σύνταξιν Ἀστικοῦ Κώδικος περισσότερον ἀπλουστέρου καὶ τελειότερου τοῦ Ἑλβετικοῦ, δὲν θὰ ἔχη τι προτιμότερον νὰ πράξῃ ἢ νὰ ἀκολουθήσῃ τὸ σύστημα τῆς ἑλβετικῆς νομοθεσίας... Εὐχομαί, ὅπως οἱ συντάκται τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος τῆς χώρας μας, ἐν ἀμέσῳ ἐπαφῇ πρὸς τὰς βιολογικὰς ἀνάγκας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ εὐρισκόμενοι καὶ πρεπόντως ἐκτιμῶντες τὸ περὶ δικαίου κοινὸν αἴσθημα τοῦ λαοῦ, καθὼς καὶ τὰς παλαιὰς καλὰς ἔθιμικὰς παραδόσεις τοῦ ἑλληνικοῦ βίου, συντάξωσι κώδικα, ὅστις θὰ εἶναι οὐχὶ μόνον ὀνόματι ἀλλὰ καὶ πράγματι ἑλληνικός.

Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν πραγματεία του: «Ἡπειρωτικῶν θεσμίων ἔρευνα», Ἡπειρωτικὰ Χρονικά, Ἰωάννινα, 1927, σελ. 5-53.

Πάντων τῶν αὐλῶν ἀγαθῶν, τὰ ὅποια κτῶνται καὶ προάγουσιν οἱ λαοὶ κατὰ τὸν μακροῖον αὐτῶν βίον, πολυτιμότερα καὶ τιμαλφέστερα τυγχάνουσιν ἀναμφιβόλως τοῦτο μὲν ἢ γλῶσσα, τοῦτο δὲ τὸ δίκαιον, ὅπερ ἐν μὲν τοῖς παναρχαίοις χρόνοις τῶν ἔθνῶν ἐμφανίζεται ὡς μᾶλλον ἢ ἥττον ἀναποσπάστως μετὰ τῆς θρησκείας συνδεδεμένον, εἶτα δὲ ἀπαλλασσόμενον ὅλον ἐν ἀπ' αὐτῆς ἀποβαίνει αὐτοτελὲς ἀγαθὸν καὶ ἴδιον τοῦ πολιτισμοῦ παράγων ...

Οἱ Ἡπειρωταὶ θεωροῦσιν ἐπιβεβλημένον καθῆκον τὴν ἐπιστημονικὴν διερεύνησιν καὶ διύλισιν τῶν ἐν τοῖς κοινοτικοῖς τῆς ἰδίας αὐτῶν πατρίδος ὀργανισμοῖς ἐν παρωχημένοις χρό-

νοις ἰσχυσάντων ἢ ἔτι καὶ νῦν ἐνιαχοῦ ἰσχυόντων θεσμίων, τὴν ἐκ τῶν σωζομένων λειψάνων ἐξακρίβωσιν τῆς ἠθικῆς καὶ κοινωνικῆς καταστάσεως καὶ τοῦ καθόλου πολιτισμοῦ, ὃν διετήρησεν ἡ Ἡπειρος ὑπὸ τὴν χειρίστην δουλείαν καὶ τέλος τὴν ἀνεύρεσιν τῆς συνοχῆς τῶν τοπικῶν διακλαδώσεων πρὸς τὸν μέγαν κορμὸν τοῦ πατρίου δικαίου.....

Αἱ κοινότητες αἱ ἑλληνικαὶ καὶ ὑπὸ τὴν ἀπαισιωτάτην δουλείαν κατῴρθωσαν, διὰ τῆς αυτοδιοικήσεως τῶν θρησκευτικῶν καὶ τῶν σχολικῶν καὶ τῶν ἄλλων εὐαγῶν αὐτῶν καθιδρυμάτων καὶ διὰ τῆς εἰς εὐρυτάτην κατ' ἀρχάς, εἶτα δὲ δυστυχῶς ὄλονεν σμικρυνομένην κλίμακα ἐπιλήψεως καὶ ἐπιλύσεως τῶν ἀτομικῶν διενέξεων καὶ διαφορῶν τῶν μελῶν αὐτῶν, καὶ γίνωσι κέντρα πολιτισμοῦ, ν' ἀποβῶσιν αὐτόχρομα πολύτιμοι κιβωτοί, ἐν αἷς, παρὰ τὸν ἐνσκύψαντα φοβερόν κατακλυσμὸν τῆς ἀσιατικῆς βαρβαρότητος, διεφυλάχθη ἄμωμος καὶ ἀλώβητος ὁ ἐθνισμὸς καὶ διεσώθησαν αἱ ἱεραὶ θρησκευτικαὶ καὶ ἐθνικαὶ παραδόσεις καὶ ἡ γλῶσσα ἢ ἑλληνικὴ καὶ στοιχεῖα πολύτιμα τοῦ πατρίου δικαίου, ἐν ἐνὶ λόγῳ αὐτὸς οὗτος ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς.

Απόσπασμα ἀπὸ το ἔργο του: «Μεγάλοι τοῦ ἔθνους εὐεργέται ἐκ Βορείου Ἡπείρου: Οἱ ἐξαδέλφοι Ζάππα», ἔκδ. Ἡπειρωτ. Ἑστίας Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, 1947:

Ἐάν, παρὰ τὰς πολλαπλᾶς περὶ τὰς ἐθνικὰς ὑποθέσεις κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους μερίμνας, αἰτινες οὐδεμίαν μοί παρέχουσιν εὐκαιρίαν, ὅπως ἀσχοληθῶ περὶ ἄλλα πράγματα, ἀπεδεξάμην εὐχαρίστως, κατ' ἐξαίρεσιν, τὴν φιλόφρονα πρότασιν τῶν εὐγενῶν Ζαππίδων τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπως εἶπω δημοσίᾳ βιογραφικὸν λόγον ἀφιερωμένον εἰς τὴν ἱερὰν μνήμην δύο μεγάλων τοῦ ἔθνους εὐεργετῶν, τῶν ἐκ Βορείου Ἡπείρου μεγαλοφρόνων πρωτοεξαδέλφων Ευαγγέλου καὶ Κωνσταντίνου Ζάππα, τοῦτο ἐγένετο διὰ πλείονας λόγους, οὓς ἐθεώρησα ἀποχρῶντας, καὶ δὴ καὶ αἰτιολογοῦντας τὴν ἐξαίρεσιν.

Πρῶτον μὲν διότι ὡς Πρόεδρος τῆς τε Ἐπιτροπῆς Ἀγῶ-
νος Βορείου Ἠπείρου καὶ τῆς Ἠπειρωτικῆς Ἑστίας ἠθέλησα νὰ
τιμῆσω ἐξόχως τὰ εὐγενῆ καὶ φιλοπάτριδα τέκνα τῆς ἐμῆς ἰδαι-
τέρας πολυπαθοῦς πατρίδος...

Δεύτερον δέ, διότι φρονῶ, ὅτι ἡ βιογράφησις ἐπιφανῶν
ἀνδρῶν, ἐπιδειξαμένων ἀρετὰς ἐξόχους ὑπὲρ κοινῶν εὐαγῶν
σκοπῶν οὐ μόνον ἐπιβάλλεται τοῖς ἐπιγιγνομένοις διὰ λό-
γους δικαίας πρὸς ἐκείνους εὐγνωμοσύνης, ἀλλὰ καὶ ἐνδείκνυ-
ται πρὸς τε διδασκαλίαν τῶν νέων καὶ πρὸς μίμησιν ὑπὸ τούτων
τῶν εὐγενῶν ἐκείνων πράξεων....

Τρίτον, διότι ἠθέλησα νὰ τιμῆσω τὴν σπανίαν ἀρετὴν τῆς
εὐγνωμοσύνης, ἣν ἐξεδήλωσαν αἱ εὐγενεῖς καὶ καλαὶ Ζαππῖδαι
(ἄλλοτε τρόφιμοι τοῦ Ζαπείου Παρθεναγωγείου εἰς
Κων/πολιν) πρὸς τὴν μνήμην τῶν μεγάλων τοῦ ἔθνους εὐεργε-
τῶν....

Ὁ Εὐάγγελος Ζάππας ἐγεννήθη ἐν ἔτει 1800 εἰς Λάμπο-
βον... Ὁ Κωνσταντῖνος Ζάππας, κατὰ δέκα καὶ τέσσερα ἔτη νε-
ώτερος τοῦ Εὐαγγέλου, ἐγεννήθη ὡσαύτως εἰς Λάμποβον, ἐν ἔ-
τει 1814, καί, ἀπὸ τοῦ εἰκοστοῦ ἔτους τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, ἐγένετο
ὁ διαρκῆς, συνετὸς καὶ ἀφωσιωμένος παραστάτης καὶ σύμβου-
λος ἐκείνου ἐν ζωῇ καὶ ὁ πιστὸς μετὰ τὸν θάνατον ἐκτελεστής
τῶν τελευταίων αὐτοῦ θελήσεων...

Οἱ δεσμοί, οἱ συνδέσαντες τοὺς δύο ἐξαδέλφους, ὑπῆρξαν
ἀδιάρρηκτοι... Εἰργάσθησαν ἀμφοτέροι ἀνεנדότως ἐνώσαντες
ἐν ἀγαστῇ ἀρμονίᾳ καὶ ὁμονοίᾳ τὰς τε πνευματικὰς καὶ τὰς σω-
ματικὰς αὐτῶν δυνάμεις πρὸς ἓνα ἀποβλέποντες σκοπόν, δηλο-
νότι νὰ πλουτήσωσιν ἐντίμως, ἵνα δυνηθῶσι νὰ διαθέσωσι τὸν
πλοῦτον αὐτῶν ὑπὲρ τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἄρτι ἀπελευθερωθέντος
καὶ ἀναγεννωμένου ἐλληνικοῦ ἔθνους....

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Πανταζοπούλου Νικ., Περικλῆς Βιζουκίδης καὶ ἡ διαμόρφωσις τῆς
νεοελληνικῆς δικαιοκῆς ἐπιστήμης, Θεσσαλονίκη, 1962.

2. Στούπη Σπ., Πωγωνησιακά και Βησσαννιώτικα, τ. Α', σελ. 37,62,281, Πάτραι 1962.
3. «Ἡπειρωτικά Χρονικά», Ἰωάννινα 1927.
4. Μεγάλη Ἑλληνική Ἐγκυκλοπαιδεία, τόμος Ζ', σελ. 264 καὶ Συμπλήρωμα Β' σελ. 34.
5. Κραψίτη Βασ. Λόγιοι τῆς Ἠπείρου, Ἀθήνα, 1979, σελ. 114.
6. Τα αναφερόμενα ανωτέρω συγγράμματα του Περ. Βιζουκίδη.

Κων. Ι. Κίτσος

ΑΘΗΝΑΓΟΡΑΣ Α', Οικουμενικός Πατριάρχης (1886-1972)

1. Η καταγωγή του και οι σπουδές του (1886-1910)

Στο χωριό Τσαραπλανά (τόρα Βασιλικό) γεννιέται, στις 25 Μαρτίου 1886, ο Αριστοκλής Σπύρου, που θα γίνει κατόπιν κληρικός, θα ονομασθεί Αθηναγόρας και θα αναδειχθεί σε Μητροπολίτη, Αρχιεπίσκοπο και Οικουμενικό Πατριάρχη.

Ο πατέρας του Ματθαίος Σπύρου, ιατρός στην επαρχία Πωγωνίου, με το παράδειγμα της αυτοκυριαρχίας και της σοβαρότητας, θα εμφυτεύσει στο γιό του τις αρετές της αρρενωπότητας και της συνέπειας, ενώ η μητέρα του Ελένη το γένος Μοκόρου από την Κόνιτσα, με την ευγένειά της, τη γλυκύτητα του χαρακτήρα και τη θρησκευτικότητά της, θα θρέψει την ψυχή του με ανώτερα συναισθήματα.

Ο Αριστοκλής παρακολουθεί μαθήματα, επί δύο χρόνια, στο δημοτικό σχολείο Κόνιτσας μένοντας στους συγγενείς από τη μητέρα του (1893-1895) και, άλλα δύο χρόνια, στο δημοτικό σχολείο Τσαραπλανών (1895-1897).

Κατά τα έτη 1897-1898, φοιτά στο Σχολαρχείο Τσαραπλανών και Κόνιτσας. Διακόπτει τις σπουδές του λόγω ασθενείας, επί δύο χρόνια (1899-1901), και θρηνεί την απώλεια της μητέρας του το έτος 1899. Κατόπιν, με ενδιαφέρον του πατέρα του, μετακινείται στα Γιάννινα για σπουδές και ζει εκεί με την

προστασία του Γιαννιώτη εμπόρου και οικογενειακού φίλου Προκόπιου Καρπούζη. Εγγράφεται στο Λύκειο του Αναστ. Αράπη (ιδιωτικό εκπαιδευτήριο με νηπιαγωγείο, δημοτ. σχολείο, σχολαρχείο και γυμνάσιο) και παρακολουθεί μαθήματα από το έτος 1901 έως το 1903.

Με την προστασία του Μητροπολίτη Κόνιτσας Κωνσταντίνου μεταβαίνει στην Κωνσταντινούπολη και φοιτά στη Θεολογική Σχολή της νήσου Χάλκης. Εκεί διδάσκεται μαθήματα στις τέσσερις τάξεις του Γυμνασίου, για να συμπληρώσει τα κενά της γενικής μορφώσεώς του, και κατόπιν, επί τρία χρόνια, στις θεολογικές τάξεις της Σχολής. Στο ίδρυμα αυτό αποκτάει θρησκευτική, ηθική, θεολογική και γενικότερη πνευματική καλλιέργεια, σε εποχή που η Σχολή της Χάλκης βρισκόταν σε μεγάλη ακμή με το ξεχωριστό κύρος των καθηγητών της, με το διορθόδοξο χαρακτήρα της και με το κοινοβιακό σύστημά της (1903-1910). Ευρισκόμενος στη Χάλκη ζει την πικρή εμπειρία από το θάνατο του πατέρα του (1908) και σκέ-

πτεται πλέον σοβαρά για τη ζωή του και τη σταδιοδρομία του. Το 1910, εκάρη μοναχός και χειροτονήθηκε σε διάκονο, οπότε μετονομάζεται: Αθηναγόρας. Ετοιμάζει τη διατριβή του με θέμα: «Περί εκλογής Πατριάρχου Κων/πόλεως από του Μεγ. Κων/νου μέχρι της Αλώσεως», η οποία και εγκρίνεται από τη Σχολή, οπότε ανακηρύσσεται πτυχιούχος αυτής (1910). Οι καθηγητές του τον κρίνουν ως προσοντούχο, φιλομαθή και επιμελή σπουδαστή. Κατά τον χρόνο των σπουδών του και μετέπειτα, κατορθώνει να ομιλεί ή να γράφει πολλές ξένες γλώσσες (αγγλικά, τούρκικα, γαλλικά, αλβανικά, ρουμανικά, ρωσικά και ισπανικά).

2. Αρχιδιάκονος στη Μητρόπολη Πελαγονίας (1910-1918).

Η θεολογική και γενική μόρφωσή του και η χριστιανική πίστη του εκτιμώνται από τους εκκλησιαστικούς κύκλους και προσλαμβάνεται ως αρχιδιάκονος στην Ιερά Μητρόπολη Πελαγονίας (Μοναστηρίου, 1910). Εκεί εκτελεί με αφοσίωση, ως το έτος 1918, τα θρησκευτικά, κοινωνικά και εθνικά του καθήκοντα. Εργάζεται ακούραστα, διδάσκει, επικοινωνεί με τους χωρικούς, επιλύει διαφορές χριστιανών, υποστηρίζει τα ελληνικά σχολεία και τους νέους διδασκάλους και εμψυχώνει το φρόνημα των κατοίκων κατά την ταραχώδη περίοδο των βαλκανικών και των άλλων πολέμων.

3. Μοναχός στο Άγιο Όρος και διάκονος στη Μητρόπολη Αθηνών (1918-1922).

Όταν η περιοχή του Μοναστηρίου περιήλθε στη δικαιοδοσία της Σερβικής Εκκλησίας (1918), ο αρχιδιάκονος Αθηναγόρας πηγαίνει μαζί με τον Μητροπολίτη του Χρυσόστομο στο Άγιο Όρος. Εκεί μονάζει, ασκείται, εφοδιάζεται πνευματικά με προσευχή και μελέτες κωδίκων, χειρογράφων και εντύπων και συνδέεται με μορφωμένους μοναχούς και κληρικούς, όπως με τον εξόριστο Πατριάρχη Ιωακείμ τον Γ' και άλλους. Το 1919, ο Μητροπολίτης Αθηνών Μελέτιος Μεταξάκης τον προσλαμβάνει ως διάκονό του και ως γραμματέα της Ι.

Μητροπόλεως. Εκεί εργάζεται ως το έτος 1922, υπηρετώντας και τον μετέπειτα Μητροπολίτη Αθηνών Θεόκλητο και εκτελώντας παράλληλα και καθήκοντα γραμματέα της Ιεράς Συνόδου. Στη Μητρόπολη των Αθηνών αποκτάει πολλές εμπειρίες και γνώριζει από κοντά τα κοινωνικά και πολιτικά προβλήματα της χώρας μας και τις επιδράσεις των στα εκκλησιαστικά πράγματα. Συνδέεται με εκπροσώπους του πνευματικού κόσμου και με θρησκευτικά περιοδικά.

4. Μητροπολίτης Κερκύρας και Παξών (1923-1930).

Η υπηρεσία του στην Μητρόπολη Πελαγονίας, η ζωή του στο Άγιο Όρος και το έργο του και οι εμπειρίες στη Μητρόπολη των Αθηνών συνέβαλαν στη διαμόρφωση μέσα του αρχών και αντιλήψεων για τη διοίκηση της Εκκλησίας και χάλκευσαν την χριστιανική του προσωπικότητα. Είναι, φαίνεται, έτοιμος να αναλάβει ευρύτερα εκκλησιαστικά καθήκοντα. Στις 16 Δεκεμβρίου 1922 η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος υποδεικνύει τον διάκονο Αθηναγόρα, σε ηλικία 36 ετών, ως Μητροπολίτη Κερκύρας και Παξών. Χειροτονεύεται αμέσως σε ιερέα και σε επίσκοπο και αρχίζει το ποιμαντικό έργο του στην Κέρκυρα τον Φεβρουάριο του 1923. Εκεί αντιμετωπίζει ρεαλιστικά τα εκκλησιαστικά, κοινωνικά και εκπαιδευτικά προβλήματα.

Ενισχύει και αναδιοργανώνει τη λειτουργούσα Ιερατική Σχολή για την απόκτηση μορφωμένου κλήρου. Κηρύττει από τον άμβωνα τον θείο λόγο και εκδίδει το περιοδικό «Ο Άγιος Σπυρίδων». Εισάγει τη χρήση του αρμονίου στον Ιερό Ναό του Αγίου Σπυρίδωνος και συγκεντρώνει έτσι τους φιλόμους Κερκυραίους. Οργανώνει εκκλησιαστικές χορωδίες. Συμπεριφέρεται με ευγένεια προς τους ρωμαιοκαθολικούς και αρμενίους κατοίκους του νησιού. Επισκέπτεται τις κωμοπόλεις και τα χωριά και αναδιοργανώνει και ενισχύει τις ενορίες. Με σειρά άρθρων του στο περιοδικό του μάχεται για το φλέγον τότε θέμα της προσαρτήσεως των Ιερών Μητροπόλεων των Νέων Χωρών στην Ελλαδική Εκκλησία. Διευρύνει την εκκλησιαστι-

κή του δράση σε πλατύτερους ορίζοντες και εκπροσωπεί την Εκκλησία της Ελλάδος στο παγκόσμιο συνέδριο της Χ.Α.Ν. στο Ελσίνκι της Φιλλανδίας (1926), στην Επιτροπή των Ορθόδοξων Εκκλησιών στο Άγιο Όρος (1930) και στην Ορθόδοξη Επιτροπή για συνομιλίες με την Αγγλικανική Επιτροπή στο συνέδριο του Λάμπεθ (1930).

Αναπτύσσει εξαίρετο κοινωνικό έργο βοηθώντας τους πτωχούς Κερκυραίους και τους πρόσφυγες, που είχαν έλθει από τη Μ. Ασία και την Ήπειρο, με την αναβίωση της Φιλελήμονος Εταιρείας και την ανάδειξή της σε Γενικό Φιλοπτωχο Ταμείο και με την ενεργοποίηση των κληροδοτημάτων. Ιδρύει την «Κερκυραϊκή Σχολή» ως πρότυπο Οικοτροφείο, για να βρούν εκεί στέγη, στοργική περίθαλψη και συνθήκες καλής παιδείας πολλοί νέοι, Κερκυραίοι, Βορειοηπειρώτες και Αλβανοί. Στηρίζει με το συνεχές ενδιαφέρον του τον Παιδικό Σταθμό, την Αρσάκειο Σχολή και άλλα ιδρύματα στην πόλη. Οι Κερκυραίοι ενθουμούνται τη δράση του και διατηρούν την επικοινωνία τους μαζί του για πολλά χρόνια μετά την αποχώρησή του.

5. Αρχιεπίσκοπος Βορείου και Νοτίου Αμερικής (1930-1948).

Στις 13 Αυγούστου 1930, η Ιερά Σύνοδος του Οικουμενικού Πατριαρχείου εκλέγει ομόφωνα τον Μητροπολίτη Κερκύρας και Παξών Αθηναγόρα ως Αρχιεπίσκοπο Βορείου και Νοτίου Αμερικής. Ο εκπρόσωπος του Οικουμενικού Πατριαρχείου αναγγέλλει στους ομογενείς της Αμερικής την εκλογή του νέου Αρχιεπισκόπου με ειδική εγκύκλιο, στην οποία μεταξύ άλλων εξαίρει τον Αθηναγόρα ως «δεδοκιμασμένης πείρας και ικανότητος Ιεράρχην, διαπρέψαντα εν Κερκύρα και αγγλομαθῆ».

Η ενθρόνισή του πραγματοποιείται, την 26η Φεβρουαρίου 1931, στον Ιερό Ναό του Αγίου Ελευθερίου, ενώπιον κληρικών και λαϊκών εκπροσώπων των Κοινοτήτων, σε εποχή, κατά την οποία η ομογένεια είχε διαιρεθεί σε «Βασιλόφρονες» και «Βενιζελικούς» και είχε πολύ δοκιμαστεί και ταλαιπωρηθεί

από το ρήγμα αυτό, που διατηρούσαν ανοικτό και οι δύο εφημερίδες της. Στο πρόσωπο όμως του νέου Αρχιεπισκόπου οι ομογενείς εστήριξαν όλες των τις ελπίδες για κατευνασμό και συνένωση των τεμαχισμένων δυνάμεών τους και θεώρησαν αυτόν ως «σύμβολο ελευθερίας των από το εφιαλτικό παρελθόν». Και τούτο το βεβαίωσε το πολυσχιδές έργο του στην Αμερική.

Το όλο πρόγραμμα της ιστορικής ποιμαντορίας του στηρίζει ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνάγορας στο νέο Σύνταγμα της Ιεράς Αρχιεπισκοπής, το οποίο του επέδωκε η Ιερά Σύνοδος του Οικουμενικού Πατριαρχείου στις αρχές του έτους 1931.

Έτσι, δημιουργεί νέες αρχιεπισκοπικές περιφέρειες: του Σικάγου, της Βοστώνης, του Αγίου Φταγκίσκου και του Σιάτλοτ (για τις νότιες Πολιτείες).

Εισάγει ως μέσο συνδιοικήσεως της Εκκλησίας τις Γενικές Κληρικολαϊκές Συνελεύσεις Αντιπροσώπων των Κοινοτήτων της Αρχιεπισκοπής με αρμοδιότητες νομοθετικής εξουσίας για τα κοινοτικά, διοικητικά και οικονομικά ζητήματα, για να αποκαταστήσει την εκκλησιαστική τάξη, την πειθαρχία και την ενότητα.

Οργανώνει Αρχιεπισκοπικό Μικτό Συμβούλιο από κληρικούς και λαϊκούς με έργο του να εγκρίνει αποφάσεις κοινοτικών συνελεύσεων για αγοραπωλησίες, δάνεια, αρχιτεκτονικά σχέδια ανεγέρσεως ναών κλπ., για να ασκείται έτσι έλεγχος σε ατασθαλίες και να εξασφαλιστεί ένα Εκτελεστικό Σώμα των αποφάσεων των Συνελεύσεων και της Αρχιεπισκοπής.

Υποστηρίζει την παιδεία, ιδρύοντας Ανώτατο Εκπαιδευτικό Συμβούλιο, Τμήμα Κατηχητικών Σχολείων, νέα απογευματινά σχολεία, τη Θεολογική Σχολή του Τιμίου Σταυρού για τη μόρφωση ιερέων, την Ακαδημία του Αγίου Βασιλείου για τη στέγαση και εκπαίδευση των ορφανών αρρένων και θηλέων των Ελλήνων της Αμερικής και για τη μόρφωση διδασκαλισσών για τα Κοινοτικά Σχολεία.

Ιδρύει την Φιλόπτωχη Αδελφότητα, για να αξιοποιήσει τα φιλόπρωπα αισθήματα των Ελληνίδων της Αμερικής στην προστασία και εκπαίδευση ορφανών και απόρων παιδιών. Επι-

φέρει μεταρρυθμίσεις στα οικονομικά της Αρχιεπισκοπής με την καθιέρωση του θεσμού του «Μονοδολλαρίου», το οποίο προσεφερε κάθε Έλληνας Ορθόδοξος.

Μεταφέρει την έδρα της Αρχιεπισκοπής από την Αστόρια στο κέντρο της Νέας Υόρκης και την εγκαθιστά σε επιβλητικό μέγαρο. Ιδρύει την Ομοσπονδία των Ορθόδοξων Εκκλησιών Αμερικής για την εξύψωση και προβολή της Ορθοδοξίας. Προάγει τις σχέσεις της Ιεράς Αρχιεπισκοπής με τους Αρχηγούς των ομοδόξων και αλλοδόξων Εκκλησιών και με τις πολιτικές Αρχές της Αμερικής. Συγκροτεί την Οργάνωση: «Ελληνική Πολεμική Περίθαλψη» για την αποστολή τροφίμων, φαρμάκων και ειδών ιματισμού προς τους κατοίκους της Ελλάδας, που δοκιμάζονταν σκληρά κατά την πολεμική περίοδο των ετών 1940-1947.

Αναπτύσσει εξαιρετη πνευματική δράση εκδίδοντας το περιοδικό «Ορθόδοξος παρατηρητής», ιδρύοντας Κέντρο Ιεραποστολής στην Καλλιφόρνια, αναθεωρώντας το περιεχόμενο και τον τρόπο του θείου κηρύγματος και υποστηρίζοντας κάθε ελληνορθόδοξη πνευματική κίνηση.

Η Ελληνορθόδοξη Εκκλησία στην Αμερική επί των ημερών του Αθηναγόρα προσδεύει, ανδρώνεται, ακτινοβολεί και αποκτά κύρος. Και τούτο οφείλεται, όπως λέγουν ειδικοί χρονογράφοι του, στην ευγένειά του, την ευστροφία του, τη διορατικότητά του, τη διπλωματικότητά του, τον πραγματισμό του, τη φαντασία του, το μεταρρυθμιστικό του πνεύμα και την ακαταπόνητη εργατικότητά του.

6. Οικουμενικός Πατριάρχης (1948-1972).

Την 1η Νοεμβρίου 1948, η ενδημούσα Σύνοδος του Οικουμενικού Πατριαρχείου εκλέγει τον Αθηναγόρα, σε ηλικία 62 ετών, Οικουμενικό Πατριάρχη και στις 27 Ιανουαρίου 1949 τελείται η ενθρόνισή του στον Πατριαρχικό Ναό του Αγίου Γεωργίου. Από τότε και επί 24 χρόνια, αναλαμβάνει και εκτελεί το έργο του Πρώτου Ηγουμένου της Ιεράς Μονής του Φαναρίου, του Αρχιεπισκόπου Κων/πόλεως και του Οικουμενικού

Πατριάρχη.

Ως *Ηγούμενος Ο Αθηναγόρας* διάγει τη λατρευτική ζωή του στον Πατριαρχικό Ναό και στο Παρεκκλήσιο του Αγίου Ανδρέα κατά τις πατριαρχικές και συνοδικές Θείες Λειτουργίες, κατά τις απλές Χοροστασίες και κατά τα ημίωρα του Όρθρου και του Εσπερινού. Εκεί η εκδηλωτική του ευλάβεια, οι τελετουργικές του κινήσεις, η στάση του στην ώρα της προσευχής, το επιβλητικό σχήμα και η πατερική μορφή του συνέθεταν την «ἀρχιερατική χάρη ενός κορυφαίου Μυσταγωγού ἐνώπιον τοῦ Ἱεροῦ Θυσιαστηρίου καὶ ἀπεκάλυπταν ὅτι ὁ Λειτουργὸς ἐκεῖνος ἦταν ὁ Πατριάρχης εἴτε περιβεβλημένος τὸν Σάκκον τῆς Τιβεριάδος εἴτε τὸ ἀπλοῦν μοναχικὸν τριβῶνιον». Στον Πατριαρχικό Οἶκο του ο Ηγούμενος - Πατριάρχης εργάζεται και αναθεωρεί τα συντελεσθέντα και προετοιμάζει τις δραστηριότητες της αὔριον με εντατικό ρυθμό εργασίας την ημέρα και τις νυκτερινές ώρες ως τα μεσάνυχτα πολλές φορές. Εκεί σκέπτεται και αποφασίζει επισκευές και μεταρρυθμίσεις στον Πατριαρχικό Ναό, στον Πατριαρχικό Οἶκο, στα κελλιά των Διακόνων, στο Αρχιεποφυλάκιο, στο Αναγνωστήριο και στο Σκευοφυλάκιο. Εκεί αποφασίζει και οργανώνει πλήρες τυπογραφείο και εκεί επεξεργάζεται τα κείμενα του πατριαρχικού περιοδικού «Ο Απόστολος Ανδρέας».

Ως *Αρχιεπίσκοπος Κων/πόλεως* θεωρεί τη Ρωμοσύνη στην Πόλη «ὡς τὸ τίμιον ποίμνιον τῆς κατ' αὐτὸν Ἁγιωτάτης Ἀρχιεπισκοπῆς καὶ τὸ προσφιλὲς ἀντικείμενον τῆς ἀμέσου πατρικῆς αὐτοῦ μερίμνης».

Για τον σκοπό αυτόν δραστηριοποιεί τα τμήματα της Μ. Πρωτοσυγκελλίας και Μ. Αρχidiaκονίας, τις Συνοδικές Επιτροπές, την Κεντρική Εκκλ. Επιτροπή και το Νομικό Συμβούλιο. Πραγματοποιεί πατριαρχικές χοροστασίες δύο και τρεις φορές καθε χρόνο σε κάθε Κοινότητα και συνεργάζεται με τις Αδελφότητες και τους Συνδέσμους. Αυξάνει τον αριθμό των Βοηθών Επισκόπων από δύο σε επτά και αξιοποιεί τον ρόλο των Πατριαρχικών Διακόνων. Οργανώνει Ιερά Κογκλάβια και Φροντιστήρια του Κλήρου καθώς και τακτικά θεία κηρύγματα

στους Ιερούς Ναούς από Θεολόγους και υποκινεί και βοηθεί ιερωμένους και λαϊκούς να αναπτύξουν συγγραφική δράση.

Οργανώνει τις Κοινότητες με τη διενέργεια εκλογών και την ανάδειξη αιρετών Εφοροεπιτρόπων, με την ίδρυση φιλοπτύχων αδελφοτήτων, μορφωτικών συνδέσμων, μαθητικών συσσιτίων και κατηχητικών σχολείων, με την πραγματοποίηση εκδρομών και ψυχαγωγίας των παιδιών και των νέων και με συγκεντρώσεις και συνεστιάσεις ιεροψαλτών, νεωκόρων και σωματείων καθώς και κληρικών και λαϊκών αποφοίτων της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης.

Αναπτύσσει εξαιρετη φιλανθρωπική δραστηριότητα με την παρότρυνση των φιλανθρωπικών σωματείων για ανθρωπιστικά έργα, με τη σύνταξη καταλόγων απόρων οικογενειών και την παροχή σ' αυτές μηνιαίου επιδόματος, με την προικοδότηση απόρων κοριτσιών και με την υλική και ηθική ενίσχυση του Νοκοκομείου, του Πτωχοκομείου, του Γηροκομείου και του Ορφανοτροφείου.

Ο Αθηναγόρας ως Πατριάρχης κινείται στα πλαίσια των διατάξεων του Συνοδικού θεσμού του Πατριαρχείου, που είχαν ψηφιστεί από την Αγία και Ιερά Ενδημούσα Σύνοδο στις 7 Μαρτίου 1946 με μερικές όμως παρεκκλίσεις ως προς τον αριθμό των μελών και ως προς την περίοδο της συνοδικότητας, που έγιναν από πρωτοβουλίες αγαθών διαθέσεων του Πατριάρχη.

Ιδιαίτερη φροντίδα επιδεικνύει ο Πατριάρχης για την εξυπηρέτηση των πρακτικών σκοπών της Εκκλησίας και ιδρύει την «Πνευματικήν Διακονίαν» με βασικές επιδιώξεις: την οργάνωση του θείου κηρύγματος και την αρτιότερη κατάρτιση των ιεροκηρύκων, την αναζωογόνηση του έργου της Ιεράς Εξομολογήσεως, τη μελέτη των παιδικών κηρυγμάτων, τη μόρφωση των κατηχητών και την εξύψωση του χριστιανικού φρονήματος του πληρώματος και την κατοχύρωσή του από επιδράσεις ετεροδιδασκαλιών και προσηλυτισμού. Σημαντικό έργο συντελείται επί 23 έτη στους τομείς αυτούς με την εφαρμογή ειδικών ενιαίων προγραμμάτων, με τη σύσταση Ιερατικού Φρον-

τιστηρίου, με την οργάνωση βιβλιοπωλείου, με την έκδοση εβδομαδιαίας εφημερίδας, με την ίδρυση της Εστίας του εργαζόμενου κοριτσιού, με το Κέντρο του Ιερού Κλήρου, με την παροχή υποτροφιών και με το ενδιαφέρον του για την απρόσκοπτη λειτουργία της Θεολογικής Σχολής Χάλκης.

Ιδρύει τρία ακαδημαϊκά κέντρα, το Ορθόδοξο Κέντρο στο Σαμπεζύ της Γενεύης (1966), το Ίδρυμα πατερικών μελετών στη Θεσσαλονίκη (1968) και την Ορθόδοξη Ακαδημία Κρήτης (1968). Ενδιαφέρεται για το έργο των επαρχιών του πατριαρχ. θρόνου εκτός της Τουρκίας, όπως της ημιαυτόνομης Εκκλησίας της Κρήτης, των Επισκοπών της Φιλλανδίας, της αρχιεπισκοπής Θυατείρων και Μεγ. Βρετανίας, των Μητροπόλεων Γαλλίας, Γερμανίας, Αυστρίας, Σουηδίας, Βελγίου και Αυστραλίας και της Αρχιεπισκοπής Αμερικής.

Πραγματοποιεί ταξείδια, για την ανάπτυξη στενών σχέσεων, στα Πατριαρχεία Αλεξανδρείας, Αντιοχείας και Ιεροσολύμων (1959), στο Άγιο Όρος, στην Εκκλησία της Ελλάδος (1963), στις Ορθόδοξες Εκκλησίες Σερβίας, Ρουμανίας και Βουλγαρίας, καθώς και στην έδρα του Παγκοσμίου Συμβουλίου Εκκλησιών στη Γενεύη και στην Αγγλία (1967).

Εργάζεται εντατικά για τη σύγκληση πανορθόδοξων και διαχριστιανικών διασκέψεων σε διάφορες χώρες (Ρόδος, Ελβετία, Γιουγκοσλαβία, Φιλλανδία, Γερμανία, Αβησσυνία) και αποστέλλει αντιπροσώπους σε γενικές συνελεύσεις του Παγκ. Συμβουλίου Εκκλησιών (1954, 1961, 1968).

Καταβάλλει σοβαρές προσπάθειες για την ανάπτυξη των σχέσεων μεταξύ των Εκκλησιών Δυτικής και Ανατολικής. Στις ημέρες του πραγματοποιούνται: συνάντηση Ρωμαιοκαθολικών και Ορθοδόξων στη Ρόδο (1959), ανταλλαγή θερμών μηνυμάτων μεταξύ Πατριάρχη και Πάπα Ιωάννη ΚΓ' (1958-1959), πανορθόδοξες διασκέψεις για το θέμα των σχέσεων (1961-1968), αποστολή επισήμων παρατηρητών του Πατριαρχείου στη Β' Βατικανή Σύνοδο (1962), επίσημη αλληλογραφία επί Πάπα Παύλου ΣΤ' μεταξύ των δύο Εκκλησιών (1963-64), άρση των αναθεμάτων του 1054 στη Ρώμη και το Φανάρι (1965), επί-

σκεψη του Πάπα στο Οικουμενικό Πατριαρχείο και ανταπόδοση της επισκέψεως από τον Πατριάρχη στη Ρώμη (1967).

Η συγγραφική εργασία του Αθηναγόρα περιλαμβάνει: α) τη διατριβή του στη Σχολή της Χάλκης (1910), β) άρθρα και μελέτες του στα περιοδικά «Άγιος Σπυρίδων» (Κέρκυρα 1923-1930), «Ορθόδοξος Παρατηρητής» (Αμερική 1930-1948) και «Ορθοδοξία» και «Απόστολος Ανδρέας» (Κων/πολη: 1949-1963 και 1951-1964) και γ) πατριαρχικές εγκυκλίους, μηνύματα και επιστολές. Τα Πανεπιστήμια Βελιγραδίου και Βιέννης κηρύσσουν αυτόν επίτιμο διδάκτορα.

7. Ο Ηπειρώτης Άνθρωπος.

Τα βιώματα από τη ζωή και τις σπουδές στα Ψαραπλανά (Βασιλικό), στην Κόνιτσα και στα Γιάννινα, κατά την παιδική και εφηβική ηλικία, του Αριστοκλή Σπύρου και μετέπειτα κληρικού Αθηναγόρα έπαιξαν αποφασιστικό ρόλο στους προσανατολισμούς της σταδιοδρομίας του και στην ποιότητα του εκκλησιαστικού και κοινωφελούς έργου του.

Η πνευματικότητά του, που εκφράστηκε με την αφιέρωσή του δια βίου στο εκκλησιαστικό λειτούργημα, το υψηλό φρόνημά του, που εκδηλώνόταν με την προσήλωσή του σε υψηλούς ηθικούς στόχους και ευρύτερους ορίζοντες, και η έμπρακτη αγάπη του προς πιστούς και απίστους, προς ορθόδοξους και ετεροδόξους, όλα αυτά είναι λειτουργικές ιδιότητες της Ηπειρωτικής ψυχής, ιδιότητές του που διαμορφώθηκαν μέσα του από κληρονομικές καταβολές και από επιδράσεις του Ηπειρωτικού περιβάλλοντος. Στη διαδρομή της Ιστορίας της Ηπείρου, η πνευματικότητα, το υψηλό φρόνημα και η έμπρακτη αγάπη προς τον συνάνθρωπο εκδηλώθηκαν με άπειρες μορφές και πολυάριθμες προσωπικότητες, αφοσιωμένες στα γράμματα και στον χριστιανισμό, στις υψηλές αρετές της εντιμότητας, της φιλεργίας και της αξιοπρέπειας και στην ανυστερόβουλη και χωρίς διακρίσεις ευποιία. Αυτές οι ιδιότητες ενσαρκώθηκαν συμπυκνωμένες στην προσωπικότητα του Ηπειρώτη Οικουμενικού Πατριάρχη.

Ο ειδικός βιογράφος του Β. Σταυρίδης, καθηγητής στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης, γράφει σχετικά τα εξής:

«Βαθύτατη ἐπ' αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ σφραγὶς τῆς γενετείρας αὐτοῦ καὶ τοῦ ἐκεῖ οἰκογενειακοῦ κλπ. περιβάλλοντος. Τὸ ὄραμα τοῦ χωρίου του καὶ τῆς Ἡπείρου, αἱ πρῶται ἐκεῖθεν ἀναμνήσεις ἦσαν πάντοτε ζωνταναὶ εἰς τὴν μνήμην καὶ τὴν φαντασίαν του. Διὰ μέσου τοῦ βίου αὐτοῦ παρέμεινεν ὁ Ἡπειρώτης εἰς τὴν καθημερινὴν του ζωὴν, τὰ ἦθη καὶ τὰς ἐκδηλώσεις του. Ἄνεμιμνήσκετο τῆς πρώτης διδασκαλίσσης του Ουρανίας Τσιγαρίδου, τὴν ὁποίαν συνήντησε καὶ πάλιν κατὰ τὸ πρὸς τὴν γενέτειραν, τὸ Βασιλικὸν Πωγωνίου, προσκύνημά του (1963). Γεγονός, ὃπερ ἐπέδρασεν εἰς τὴν ψυχικὴν ἐξέλιξιν τοῦ μικροῦ Ἄριστοκλῆ Σπύρου ὑπῆρξεν ὁ ἄωρος θάνατος τῆς μητρὸς του Ἑλένης, τὸ γένος Μοκόρου, το 1899, δέκα τρία ἔτη μετὰ τὴν γέννησίν του, ὅτε καὶ τὴν φροντίδα τῆς ἀναπτύξεώς του ἀνέλαβεν ἡ ἐκ μητρὸς μάμη του Εἰρήνη Μοκόρου εἰς τὴν Κόνιτσαν. Διὰ τοῦ θανάτου τούτου ἠσθάνθη τὸν πόνον καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐν ζωῇ ἀντιμετωπίσεώς του, προσέτι δὲ τὴν δύναμιν τῆς ἐγκαρτερήσεως. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας, ἔζησε διὰ πρώτην φοράν καὶ εἶδεν ἰδίους ὄμμασι τὴν ἐν τῇ πράξει διαβίωσιν χριστιανῶν καὶ μουσουλμάνων καὶ τοιοῦτοτρόπως διησθάνθη τὴν ἀξίαν τῆς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων καλῆς θελήσεως. Ἀπὸ τὰς ἰδίας ψυχικὰς διαθέσεις διακατείχετο καὶ εἰς τὰς μετέπειτα ἐξελίξεις τῆς ζωῆς του». (βλ. Ἄθηναγόρας ο Α', ΕΗΜ, 1975, σελ.31).

8. Ο θάνατός του.

Στις 29 Ιουνίου 1972, ο Πατριάρχης υφίσταται κάταγμα του δεξιού αυχένα του μηρού λόγω ολισθήματος στα πατριαρχικά δωμάτια της Ι. Μονῆς Αγίας Τριάδος στη Χάλκη. Μεταφέρεται τὴν ἐπόμενη στα Νοσοκομεία Βαλουκλή. Εκεί υφίσταται ἐπιπλοκὴ νεφρικής παθήσεως καὶ σύγχρονα πτώση τῆς ἀρτηριακῆς πίεσεως καὶ στις 7 Ιουλίου 1972 ἀποθνήσκει. Στις 11 Ιουλίου τελείται ἡ κηδεῖα του στον Πατριαρχικό Ναό του Αγίου Γεωργίου καὶ ἐνταφιάζεται στὴν Πατριαρχικὴ Μονὴ τῆς

Ζωοδόχου Πηγής Βαλουκλή κοντά στους τάφους των προκατόχων του Πατριαρχών. Θρησκευτικοί, πνευματικοί και πολιτικοί ηγέτες, χριστιανοί Έλληνες και ξένοι και Ηπειρώτες και Πωγωνήσιοι θρήνησαν την απώλεια μιας μεγάλης εκκλησιαστικής φυσιογνωμίας.

9. Κρίσεις.

Οι ειδικοί κριτικοί του βίου και του έργου του διατυπώνουν τα εξής χαρακτηριστικά:

— «Διεκρίνετο διὰ τὸν πρακτικὸν χαρακτῆρα τῆς σκέψεώς του, τὴν εὐστροφίαν, τὴν διορατικότητα, τὴν ἰσχυρὰν μνήμην, τὴν εὐρεΐαν ἐπιστημονικὴν καὶ γενικωτέραν πνευματικὴν ἐνημέρωσιν, τὴν ὀργανωτικὴν ἰκανότητα, τὸ χάρισμα τῆς προσυλλήψεως τῶν διαφόρων κοσμικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν προβλημάτων... Ἡ θεολογία του ἦτο πρᾶξις ἐσωτέρα «ταῦ ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας» καὶ ὄχι λογικὴ ἐνέργεια τοῦ «κάτω κύψωμεν τὸν νοῦν» καὶ διαλεχθῶμεν περὶ Θεοῦ ὡς σοφοὶ μετ' ἀλλήλων», θεολογία ἐξαιρετος βιωματικὴ, λειτουργικὴ καὶ ἱεραποστολική... Ὁ Ἀθηναγόρας ὑπῆρξεν ἀκαταπόνητος καὶ ἄκαμπτος φορεὺς ὑπερόχων ἰδεῶν, εἰλικρινῶν βιωμάτων καὶ πράξεων ἀγάπης πρὸς πάντας». (Κων. Φράγκος).

— «Δύο εἶναι τὰ μεγάλα ἐπιτεύγματα τοῦ Πατριάρχου Ἀθηναγόρα. Τὸ πρῶτον: Ὅτι κατέστησε τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον συντονιστικὸν κέντρον τῆς ἐπὶ τῶν μεγάλων κοινῶν προβλημάτων δραστηριότητος ὅλων τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν... Τὸ δεύτερον: Ὅτι ἔφερεν ἐκ νέου εἰς ἐπαφὴν τὴν Ὀρθόδοξον μετὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν» (Παν. Χρήστου).

— «Ἅγιος καὶ μέγας Πατριάρχης τοῦ αἰῶνος, κῆρυξ τῆς ἀληθείας, τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εἰρήνης». (Μητροπολίτης Χαλκηδόνος Μελίτων).

— «Γιὰ νὰ παρουσιάσουμε τὸ πρόσωπο τοῦ Πατριάρχου ὀλόκληρο, θὰ χρειαζόταν μιὰ μεγαλοφυΐα - ἢ γραφίδα τοῦ Μπερνανός, ὁ χρωστήρ τοῦ Τερρίτι, ἢ σμίλη τοῦ Μιχαηλαγγέλου - γιατί ὅλα εἶναι μεγάλα, ὑπερφυσικὰ μεγάλα στὸν Ἀθηναγόρα Α'. Αὐτὸ τὸ ὄνομα ἀνακαλεῖ στὴ μνήμη μας τὸν Ἀβραάμ, τὸν

Μωυσῆ, τὸν Μελχισεδέκ. Καὶ καθὼς ἡ μεγαλωσύνη του ἐλαφρύνεται ἀπὸ τὴν μυστικὴ διαφάνεια, θὰ χρειαζόταν ἀκόμη καὶ ἡ τέχνη τοῦ Ρουμπλιώφ... Αὐτὸς ὁ πίναξ, ποὺ μοῦ ζητήθηκε νὰ κάμω, εἶναι πρᾶγμα ἀδύνατο, ἀκατόρθωτο... Παραιτοῦμαι, λοιπόν, ἀπὸ τὸ νὰ σχεδιάσω τὰ πελώρια μάτια βυζαντινῆς εἰκόνας, ἀπὸ τὸ νὰ παρακολουθήσω τοὺς μαιάνδρους τῆς ποτάμιας γενειάδος, ποὺ ἀναδίδει βαλσαμικὸ ἄρωμα, ἀπὸ τὸ νὰ περιγράψω τὴ χάλκινη κορμοστασιά, στὴν ὁποία δίνουν ἱερατικὸ μεγαλεῖο οἱ λειτουργικὲς κινήσεις. Θὰ περιοριστῶ στὸ νὰ συλλάβω ἓνα χαρακτηριστικὸ - ἓνα μόνο - ἀλλὰ ἀποφασιστικὸ καὶ κυρίαρχο ὄλων ὅσα πηγάζουν ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἐξαίρετο ὄν: τὴν εὐαγγελικὴ ὑποδοχὴ. Ὁ Πατριάρχης Ἀθηναγόρας: ἓνα βλέμμα, ποὺ σᾶς περιβάλλει μὲ ἀπεριόριστο σεβασμὸ, δυὸ μπράτσα, ποὺ ἀπλώνονται καὶ ἐναγκαλίζονται ἐγκάρδια. Αἰσθάνεσθε προστατευμένος ἀπ' αὐτὸν τὸν γίγαντα, ἀνυψούμενος, ἐλκόμενος πρὸς τὶς κορυφές ὅπου κατοικεῖ ὁ Προφήτης: πρὸς τὸ Ευαγγέλιο τῆς ἀγάπης, τῆς συνάξεως, τῆς ἐνότητος. Γιατί, ἐπὶ τέλους, ψιθυρίζει μιὰ πειστικὴ φωνή: «Ἔχομε τὸ ἴδιο Πιστεύω, τὸν ἴδιο Χριστό, τὴν ἴδια Εὐχαριστία, τοὺς ἴδιους Ἀγίους, τοὺς ἴδιους Μάρτυρες. Ὅποιος κι' ἂν εἴσθε, ταπεινὸς προσκυνητῆς ἢ σημαντικὴ προσωπικότης, ἔχετε παρασυρθῆ» (Μωρίς Βιλλαίν, Πρωτεργάτης τοῦ Οἰκουμενισμοῦ στὴ Γαλλία, βλ. Α. Πανώτη, Παῦλος ΣΤ', Ἀθηναγόρας Α': Εἰρηνοποιοί» Αθήνα, 1971, σελ. 43).

10. Αποσπάσματα ἀπὸ γραπτὰ κείμενά του:

α) Ἀπὸ τὸν λόγο του κατὰ τὴν ἐνθρόνισή του στο Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, στις 27-1-1949:

«..... Καὶ νῦν εὐρισκόμενος ἐν μέσω ὑμῶν, ἵνα συμπορευθῶ μετὰ πάντων ὑμῶν ἀνεξαιρέτως, ἀτενίζω πρὸς τὸν οὐρανὸν ταπεινῶς καὶ συντετριμμένος τὴν ψυχὴν αἰτοῦμαι σήμερον πρὸ παντὸς σύνεσιν καὶ καρδίας χῦμα.

..... Τὸ πρῶτον ἔχων τὸ εὐτύχημα νὰ ὁμιλῶ πρὸς ὑμᾶς,

κηρύττω ἀπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ τούτου θρόνου τὸ κήρυγμα τῆς ἐλπίδος καὶ ἔτι καθ' ὑπερβολὴν τῆς πίστεως εἰς μίαν αὔριον καλυτέραν. Κηρύττω μεθ' ὑμῶν Χριστόν, Θεόν ἀληθινόν, σωτηρίαν καὶ χαρὰν, κατὰ τὴν ἀψευδῆ αὐτοῦ ἐπαγγελίαν.

... Ἐντὸς τῆς νοσταλγίας ἐνὸς κόσμου καλυτέρου βυθίζομαι εἰς τὸ ὑπερφυῆς μυστήριον τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ. Ὁμολογουμένως ἡ σοφία τῶν σοφῶν ἀπωλέσθη καὶ ἡ σύνεσις τῶν συνετῶν ἔχει ἀθετηθῆ. Τίς σοφὸς τοῦ κόσμου τούτου θὰ ἠδύνατο νὰ συλλάβῃ τὸ σχέδιον τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ ἀνθρώπου; Ἄνυψῶ τὰ βλέμματά μου πρὸς τὸν Χριστόν, ὅπως εἶναι ἐκεῖ ἐνθρονισμένος ἐν συνοδείᾳ τῆς Παναγίας καὶ λοιπῶν Ἁγίων καὶ τὸν προσκυῶ. Ὅποια δύναμις Χριστιανοί! Σταματᾷ τὸν ροῦν τῆς ἱστορίας, ἵνα ἀνοίξῃ νέαν. Σβήνει τὴν μέθην τῶν παθῶν καὶ ἐμπνέει τὸν ἐνθουσιασμόν τῆς δημιουργίας...» (βλέπε Αθηναγόρας Α', ΕΗΜ, Ιωάννινα, 1975, σελ. 486-488).

β) Από την αντιφώνηση του Πατριάρχου στον πατριαρχικό Ναό του Φαναρίου κατά την υποδοχή εκεί του Πάπα Παύλου ΣΤ', στις 24 Ιουλίου 1967.

«... Ἄλλ' ἀρέσμεθα ἀφ' ἑαυτῶν. Δῶμεν πᾶσαν δυνατὴν θυσίαν καταργοῦντες ἀμοιβαίως, ἐν πλήρει αὐταπαρνήσει, πᾶν ὅ,τι ἐν τῷ παρελθόντι συνεβάλετο, κατ' ἐπίφασιν μὲν εἰς ὀλοκλήρωσιν τῆς Ἐκκλησίας, ὄντως δὲ εἰς δυσγεφύρωτον διαίρεσιν αὐτῆς.

Οἰκοδομήσωμεν τὸ Σῶμα Χριστοῦ, τὰ διηρημένα συνάπτοντες καὶ τὰ ἐσκορπισμένα ἐπανασυναγαγόντες. Συνάψωμεν δὲ τὰ διηρημένα ἀμοιβαίαις ἐκκλησιαστικαῖς πράξεσιν, ὅπου ἐκχωρεῖ, βεβαιοῦντες τὰ κοινὰ τῆς πίστεως καὶ τοῦ κανόνος σημεῖα, τὸν δὲ θεολογικὸν διάλογον κατευθύνοντες πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς πλήρους κοινότητος ἐν ταῖς θεμελιώδεσι τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς εὐσεβοῦς καὶ οἰκοδομητικῆς, ἀπὸ τῶν κοινῶν δὲ Πατέρων ἐμπνεομένης, θεολογικῆς σκέψεως καὶ τῆς ποικιλίας ἐν τοῖς κατὰ τόπους ἐθίμοις, ὡς ἀπ' ἀρχῆς ἤρεσε τῇ Ἐκκλησίᾳ.

Τοῦτο πράττοντες ἀποβλέψωμεν, οὐχὶ μόνον πρὸς τὴν τῶν δυὸ καθ' ἡμᾶς Ἀγίων Ἐκκλησιῶν ἐνότητα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν διακονίαν τὴν μείζονα, ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους ὑπόδειγμα καὶ ὑπηρέτας παρέχοντες πᾶσι τοῖς λοιποῖς ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς Χριστιανοῖς, εἰς ἐκπλήρωσιν ὅλην τοῦ Κυριακοῦ θελήματος, τῆς πάντων ἐνώσεως, ἵνα ὁ κόσμος πιστεύσῃ ὅτι ὁ Θεὸς τὸν Χριστὸν ἀπέστειλεν.

Ἄλλ' ἔτι πλέον ἀποβλέποντες καὶ πρὸς πάντας τοὺς εἰς τὸν ἕνα Θεόν, δημιουργόν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ παντός, πιστεύοντας, καὶ ἐν συνεργείᾳ μετ' αὐτῶν διακονήσωμεν πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις, ἀδιακρίτως φυλῆς, πίστεως καὶ ἄλλων πεποιθήσεων, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τῆς εἰρήνης ἐν τῷ κόσμῳ, εἰς ἐπικράτησιν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς». (βλέπε Ἀθηναγόρας ὁ Α', ΕΗΜ, 1975, σελ. 526-527).

γ) Ἀπὸ τὴν προσφώνηση τοῦ Πατριάρχου στὸν χώρο τῆς βασιλικῆς τοῦ Ἁγίου Πέτρου τῆς Ρώμης κατὰ τὴν ἐπίσκεψή του στὸν Πάπα Παῦλο τὸν ΣΤ', στις 26 Οκτωβρίου 1967.

«Ἀγιώτατε ἐν Χριστῷ ἀδελφέ, διακονίαν ἀγάπης, ἐνότητος καὶ εἰρήνης ἐπιτελοῦντες, ἀφικόμεθα σήμερον εἰς τὴν αἰωνίαν πόλιν τῶν Ρωμαίων, τῶν πρωτοκορυφαίων Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου κατοικητήριον καὶ τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου ἀγλάϊσμα, πρὸς τὴν Σὴν Ἀγιότητα, ὡς ἀδελφός πρὸς ἀδελφόν.

Ἰστάμενοι ἐν τῷ ἱερῷ χώρῳ καὶ παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ἑμετέρας Ἀγιωσύνης, ἐγγὺς τῷ θυσιαστηρίῳ καὶ ἐν ἐτοιμασίᾳ πνευμάτων καὶ καρδιῶν πρὸς πορείαν ἐπὶ τὴν κοινὴν Εὐχαριστίαν, καὶ νιπτῆρα ἐπιτελοῦντες, ἀκούομεν κατὰ τὴν ἐξόχως ἀγίαν ταύτην στιγμὴν τὴν βοὴν τῶν αἱμάτων Πέτρου καὶ Παύλου τῶν Ἀποστόλων, τὴν φωνὴν τῆς Ἐκκλησίας τῶν Κατακομβῶν καὶ τῶν μαρτύρων τοῦ Κολοσσαίου, τὴν φωνὴν τῶν κοινῶν ἡμῶν Πατέρων καὶ Διδασκάλων, καλοῦσας ἡμᾶς εἰς ἐξάντλησιν ὅλων τῶν τρόπων καὶ ὅλων τῶν μέσων πρὸς τελείωσιν τοῦ ἀρξαμένου ἀγίου ἔργου τῆς τελείας συνάψεως τῆς διηρημένης Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ἵνα καὶ τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου πληρωθῇ

καὶ ὁ κόσμος ἴδη λάμπουσιν τήν, κατὰ τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως ἡμῶν, πρώτην ιδιότητα τῆς Ἐκκλησίας, ὅτι ἐστὶ «Μία».

Ἡ Οἰκουμενικὴ Κίνησις, ἡ Δευτέρα Βατικανὴ Σύνοδος, αἱ Πανορθόδοξοι Διασκέψεις, τὰ Συνέδρια τοῦ Λάμπεθ καὶ αἱ Παγκόσμιοι Διασκέψεις ἄλλων χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ Ὁμολογιῶν, αἱ ἐπαφαὶ μετὰ τῆς Ὑμετέρας Ἀγιότητος καὶ μεταξὺ ἄλλων Χριστιανῶν Ἡγετῶν, ἔθεντο γυμνὴν ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν πάντων τὴν βαρεῖαν ἁμαρτίαν τῆς διαρέσεως τῆς Ἐκκλησίας, εἰς τρόπον, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχη σήμερον κατὰ τόπον Ἐκκλησία καὶ ὑπεύθυνος χριστιανὸς ποιμὴν καὶ διδάσκαλος, μὴ ἀναγνωρίζων τὴν πλέον ἢ ἐπείγουσαν ἀνάγκην τῆς θεραπείας τοῦ κακοῦ.

Ἐξ ἄλλου, ἡ ἐξοδος πάντων ἡμῶν ἐκ τῆς ἀπομονώσεως καὶ τῆς αὐταρκειᾶς ἐπὶ τὴν ἀναζήτησιν τοῦ στερεοῦ ἐδάφους, ἐφ' οὗ τεθεμελίωται ἡ ἀδιαίρετος Ἐκκλησία, ἀπεκάλυψεν ἡμῖν τὴν ἀλήθειαν, ὅτι πλείονα εἰσὶ τὰ ἐνοῦντα καὶ ὀλιγώτερα τὰ χωρίζοντα ἡμᾶς...» (βλ. Ἀθηναγόρας ο Α', ΕΗΜ, 1975, σελ. 528).

11. Βιβλιογραφία

1. Πανώτη Α', Παῦλος ΣΤ' — Ἀθηναγόρας Α', Εἰρηνοποιοί. Ἰδρυμα Εὐρώπης Δραγάν, Ἀθήναι 1971.
2. Ἐταιρείας Ἡπειρ. Μελετῶν, Ἀθηναγόρας Α', Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, Ἡπειρώτης, Ἰωάννινα 1975.
3. Κραψίτη Β., Λόγιοι τῆς Ἡπείρου, Ἀθήνα, 1979, τ. Α', σελ. 17-28.

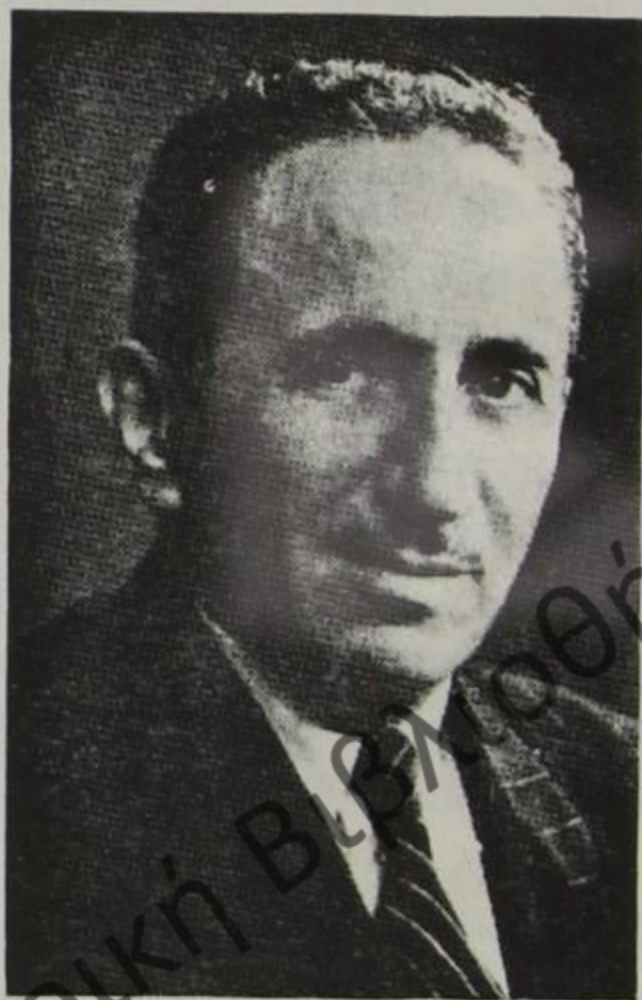
Κων. Ι. Κίτσος

ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ ΑΘ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ (1891-1964)

Γιὸς τοῦ γνωστοῦ λόγιου Αθανάσιου Οικονομίδη, καταξιωμένος συγγραφέας καὶ λόγιος καὶ ὁ ἴδιος, καθηγητὴς καὶ σημαντικὸς παράγοντας τῆς πνευματικῆς, ἐθνικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς καὶ κίνησης τῆς Ἡπείρου στα πρώτα πενήντα χρόνια τοῦ αἰῶνα μας.

Γεννήθηκε στην Πολύτσιανη το 1891 και πέθανε στη Θεσσαλονίκη το 1964.

Μετά τις εγκύκλιες σπουδές στη γενέτειρά του, φοίτησε στη Ζωσιμαία Σχολή Ιωαννίνων και στη συνέχεια στη Ροβέρτειο Αμερικανική Σχολή Κων/πόλεως.

Για μικρό χρονικό διάστημα υπηρέτησε Διευθυντής της Αστικής Σχολής της Πολύτσιανης. Έλαβε μέρος στον Αυτονομιακό αγώνα του 1914 και πρόσφερε τις υπηρεσίες του στην Κυβέρνηση του Γεωργίου Ζωγράφου για την οργάνωση των οικονομικών υπηρεσιών της.

Αργότερα, εγκαταστάθηκε στην ελεύθερη πατρίδα, με πρώτο σταθμό το Δελβινάκι, όπου σταδιοδρόμησε ως ταμιακός και οικονομικός υπάλληλος και έφθασε μέχρι το βαθμό του Επιθεωρητή Δημοσίων Υπολόγων και του Γενικού Διευθυντή.

Η ανοδική του πορεία ολοκληρώθηκε με την ανάδειξή του σε Καθηγητή Ανώτατης Οικονομικής Σχολής, ισότιμο με Πανεπιστημιακούς καθηγητές.

Το συγγραφικό του έργο, ο Μιλτιάδης Οικονομίδης, το άρχισε το 1911 με την έκδοση του Α' τόμου του «Ηπειρωτικού Ημερολογίου», που περιέχει πλούσια ύλη από την ιστορία, λαογραφία και τη λογοτεχνία της Ηπείρου.

Το 1914, εκδίδει το Β' τόμο του «Ηπειρωτικού Ημερολογίου». Στον τόμο αυτό δημοσιεύονται τα έργα του: α) «Ξεψυχίσματα», διήγημα, β) «Σοφιανός - άγνωστοί τῆς θρησκείας και τοῦ έθνισμοῦ πρόμαχοι» και γ) Τὰ Μοιρολόγια έν Ἡπειρώ -Λαογραφικές σελίδες».

Στη συνέχεια και για πολλά χρόνια αφοσιώνεται αποκλειστικά στις οικονομικές επιστήμες και στη δημόσια υπηρεσία.

Καρπός των ενδιαφερόντων του αυτών, αποτελεί η έκδοση, το 1933, σπουδαίου οικονομικού συγγράμματος, με τίτλο «Δημόσιον Λογιστικόν», που αποτέλεσε μοναδικό οδηγό και σύμβουλο των Ανώτατων Δικαστηρίων και Οικονομικών Υπηρεσιών του κράτους μέχρι και τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια.

Το 1938, εμφανίζεται και πάλι στο προσκήνιο της Ηπειρωτικής πνευματικής ζωής με ένα νέο έργο, που ονομάζει «Ηπειρωτικά» και περιέχει «δικά του, ὅπως και άλλων Ἡπειρωτών δημιουργήματα».

Η τελευταία εκδοτική εργασία του Μιλτιάδη Οικονομίδη πραγματοποιείται το 1945 στη Θεσσαλονίκη και φέρει τον τίτλο «Ἄνθρωποι ἀπό τῆ Βόρειο Ἡπειρο».

Για την έκδοσή του αυτή ο ίδιος σημειώνει: «Ο τόμος τοῦτος γίνηκε δυνατόν νά τυπωθεῖ, με την γενναία συνδρομή τοῦ αγαπητοῦ μου Ἡλία Κων. Οικονομίδου, πού ἔμπορεύεται στή Ν. Ὑόρκη και τὸ Βελγικὸ Κογκό και στὸν ὁποῖο ἐκφράζονται και ἀπ' ἐδῶ θερμότατες εὐχαριστίες».

Ο Μιλτιάδης Οικονομίδης, ὅπως ο ίδιος μας πληροφορεῖ στο τελευταίό του βιβλίο, είχε ακόμα έτοιμο για δημοσίευση πλούσιο έργο, που πιάνει δύο τόμους των 200 σελίδων ο καθένας, με τίτλους: «Ἱστορίες ἀπό τὴν Ἡπειρό μου» και «Αὐτὰ πού σᾶς μολογῶ γινήκανε στήν Ἡπειρο».

Άλλη ανέκδοτη εργασία του αναφέρεται στη γενέτειρά του και έχει τίτλο: «Πολύτσιανη» (Μικρά συμβολή εις την ιστορίαν της).

Η προσφορά του Μιλτιάδη Οικονομίδη στους εθνικούς αγώνες, στις οικονομικές επιστήμες και στα Ηπειρωτικά Γράμματα υπήρξε μεγάλη.

Άνθρωπος ευαίσθητος και πατριώτης μετέχει ενεργά σ' όλες τις σκληρές δοκιμασίες και τις εθνικές περιπέτειες του τόπου του.

Παρακολουθεί από κοντά την ηρωική εξόρμηση του έθνους το 1912-13, ζει την ευτυχία της απελευθέρωσης της γενέτειράς του και γεύεται την πίκρα και την αδικία της εγκατάλειψης και της παραχώρησής της από τους Μεγάλους στο νεοσύστατο τότε Αλβανικό Κράτος.

Η καρδιά του συγκλονίζεται μπροστά στη φοβερή αδικία και την εθνική και ανθρώπινη τραγωδία και προσχωρεί από τους πρώτους στην Αυτονομιακή Επανάσταση, που ξέσπασε στο Αργυρόκαστρο. Μετά το τέλος των αγώνων εκείνων, δεν έπαψε να μετέχει σ' όλες τις προσπάθειες των συμπατριωτών του για την εθνική αποκατάσταση της Βορ. Ηπείρου.

Αργότερα, στην εποποιΐα του 1940, στέλνει στο μέτωπο εθελοντικά τα παιδιά του και προσφέρει για τον αγώνα πολύτιμα προσωπικά του αντικείμενα.

Ο Μιλτιάδης Οικονομίδης είχε μια μεγάλη και σπάνια για οικονομολόγο της γενιάς του οικονομολογική και δημοσιονομική μόρφωση.

Αυτή τον βοήθησε να ενσαρκώσει από τους πρώτους και με ιδιαίτερη επιτυχία το νέο τύπο του οικονομολόγου, όπως είχε διαμορφωθεί και στη χώρα μας.

Το ενδιαφέρον του για τις οικονομικές επιστήμες ήταν απεριόριστο. Η αγάπη του γι' αυτές μεγάλη. Η αφοσίωσή του ολοκληρωτική. Όλα αυτά τον έκαναν πολύ μελετηρό και πάντοτε ενήμερο γύρω από κάθε εξέλιξή τους.

Τα εξαιρετικά προσόντα του και η πολύπλευρη προσφορά του στην επιστήμη και το κοινωνικό σύνολο αναγνωρίστη-

καν από την Πολιτεία και άλλους φορείς, που τον τίμησαν με επαίνους και διακρίσεις.

Άλλά ο Μιλτιάδης Οικονομίδης κυρίως ήταν ένας σπουδαίος λόγιος, συγγραφέας και πνευματικός άνθρωπος.

Κληρονόμος ενός ονόματος μεγάλου για την τελευταία περίοδο του προηγούμενου αιώνα, του ονόματος του πατέρα του Αθανάσιου Οικονομίδα, κατόρθωσε όχι μόνο να αναδειχθεί άξιος γιός, αλλά να δημιουργήσει τη δική του προσωπική ιστορία και συμβολή στα Ηπειρωτικά γράμματα, μια συμβολή σημαντική, που σημαδεύεται από τις ωραίες και δημιουργικές προσπάθειες και επιδόσεις του σ' όλους τους κλάδους της λογοτεχνίας μας και κυρίως στο ηθογραφικό διήγημα, το ευθυμογράφημα, τη λαογραφία και την ιστορία.

Τα έργα του, σπάνια και δυσεύρετα, προκαλούν και σήμερα το ενδιαφέρον των ειδικών μελετητών και αποτελούν πηγή ποικίλης πληροφόρησης και αισθητικής, πνευματικής και ψυχικής ανάτασης κι απόλαυσης.

Σαν συγγραφέας ο Μιλτιάδης Οικονομίδης ήταν σε απίστευτο βαθμό ευσυνείδητος και αφοσιωμένος στο έργο του.

Είχε τη φαντασία και την έμπνευση του καλλιτέχνη, την συγκεντρωτικότητα και την προσήλωση στη λεπτομέρεια, την επιμέλεια της αρμονίας και το πάθος του σκοπού, που είναι απαραίτητα στοιχεία για κάθε δημιουργία. Σαν άνθρωπος ήταν ευθύς στις σχέσεις του, γενναίος, ευχάριστος, απλός κι αξιαγάπητος.

Ο Μιλτιάδης Οικονομίδης χαρακτηρίζεται σαν ένας γνήσιος Ηπειρώτης συγγραφέας κι αναγνωρίζεται σαν μια ξεχωριστή και σημαντική παρουσία στα Ηπειρωτικά γράμματα.

Παραθέτομε πιο κάτω απόσπασμα από το Ηπειρωτικό διήγημά του: «Ξεψυχίσματα», που δημοσιεύτηκε στο υπό τη διεύθυνσή του: «'Ηπειρωτικό 'Ημερολόγιο» το έτος 1914 (σελ. 208-215):

ΞΕΨΥΧΙΣΜΑΤΑ

Τὴν καρτεροῦσαν ἀπὸ μέρες τώρα νὰ πεθάνη... Τὴν εἶχαν ἀποφασισμένη ὅλοι οἱ γιατροὶ σ' ὅποιον εἶχε πάγει, καὶ τὸ μισόξερε κ' ἡ ἴδια, ἀφόντας μάλιστα τῆς εἶχαν συστήσει «ν' ἀλλάξη ἀγέρα,.. Μὰ τὶ τὰ θέλετε· ἡ ζωὴ εἶναι περισσότερο ἀφ' ὅ,τι τὴν λένε γλυκειά, κι' ἡ ἐλπίδα περισσότερο ἀφ' ὅ,τι τὴν λένε πιστότερος τ' ἀνθρώπου σύντροφος, καὶ γι' αὐτὸ ἤλπιζε νὰ ζήσει, τῶθελε...

"Ὅσους παράδες εἶχε μαζωμένους - κάτι νυφικὰ κεράσματα ποὺ φύλαγε κρυμμένα σὲ μιὰ ἄκρη τοῦ σεντουκιοῦ της, γιὰ μαῦρες μέρες, τὰ φλωριὰ ποῦχε πάρει προίκα καὶ κάτι ἄλλες μικροκονομίες, - ἄρχισε νὰ τὰ ξοδεύη, μαζὺ μ' ὅσα ὁ ἄνδρας της γι' αὐτὴ ξόδευε, γιὰ νὰ τὰχη ὅλα ἀφθονώτερα, γιὰ νὰ ἔρχεται ὁ γιατρὸς πυκνότερα, γιὰ νὰ περνοῦσε καλλίτερα, ἴσως μὴ τῆς ἔδιναν, ἴσως μὴ τῆς σταμάτουσαν ἐπὶ τέλους ἐκεῖνο ποὺ λίγο - λίγο τῆς ἔφευγε.... "Ἠλπιζε· ναὶ ἤλπιζε νὰ ζήσει καὶ τῶθελε αὐτὸ μ' ὅλη της τὴν καρδιά... Κ' ἦταν νὰ μὴ τῶθελε, ἀφοῦ ἄφηνε σ' αὐτὸν τὸν ἄσπλαχνο κόσμο κ' ὑπὸ τόσο θλιβερὲς συνθήκες τὸ πολυτιμότερο γι' αὐτὴ πλάσμα, ἕνα χαριτωμένο, μικροκαμωμένο, κοριτσάκι; Ἦταν νὰ μὴ ἠθέλε ν' ἀπέθνησκε τόσο νηά, στὸ ἄνθι τῆς ἡλικίας της, στὸ ἄνθι τῆς ὠμορφιάς της, π' ἐχωρίζονταν γιὰ πάντα τὰ δύο ἀπὸ περισσότερο ἀγαπημένα πλάσματα, τὸν ἄνδρα της καὶ τὸ κορίτσι της;

Ναί! τῶθελε νὰ γένη καλὰ ἡ δύστυχη μάνα, ἡ δύστυχη νηά καὶ ἡ ἀδυναμία τῆς ἐπιστήμης σ' αὐτό, ἡ ἀδυναμία τοῦ γιατροῦ νὰ τὴν βοηθήσει σ' αὐτό, τῆς κινουῦσε τὴν ἀγανάχτησι, τὴν ἔκανε νὰ τρελλαίνεται ἀπὸ τὸ κακό της, τὴν ἔκανε νὰ πιστεῦη ὅτι ἐπίτηδες δὲν τὴν κάνουν καλὰ γιατί δὲν τῶθελαν, γιατί ὅλοι ἠθελαν νὰ πεθάνη καὶ γι' αὐτὸ πότε τῆς ἔρχονταν νὰ πνιγε τὸ γιατρὸ μὲ τὰ δύο της χέρια καὶ πότε πάλε ξεσποῦσε σὲ παρακάλια... Ἄμάν, γιατρέ, τοῦλεγε, κάμε με καλὰ, πάρε μου ὅ,τι ἔχω κάμε με καλὰ, λυπήσου με... λυπήσου τοῦλάχιστο το κορίτσι μου... ξέρεις εἶναι κορίτσι αὐτό, γιατρέ, ποιός ξέρει πῶς κακοντένει ... ἀδύνατο μέρος... Νὰ ἦταν παιδὶ δὲν πείραζε καὶ τόσο..

....Μήπως δὲν τὴν ἐσυγκινοῦσε ἡ σκέψη, ποῦ θὰ τὸ ἄφηνε κι' αὐτὸ ἔρημο, σὲ χέρια ξένα, σὲ ἄσπλαχνες ψυχές τόσο μικρό; Μήπως μὲ τὴν ἀγωνία τοῦ θανάτου δὲν προστίθενταν κ' ἡ ἀγωνία γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὰ στερνὰ τῆς κόρης της;...

Μήπως δὲν ἦταν μεγαλύτερο τὸ παράπονό της, περισσότερα τὰ δάκρυά της, ἀπερίγραπτος ὁ καῦμός της, ποῦ δὲν εἶχε τὸ κορίτσι της σιμά της, γιὰ νὰ δανείζονταν ἀπὸ τὰ μάτια του ὀλίγη λάμψη γιὰ τὰ δικά της, π' ἔσβυναν, νὰ τῶσφιγγε στὰ στήθια της, γιὰ νὰ τὰ ζέσταινε λίγο ποῦχαν ἀρχίσει νὰ παγώνουν, νὰ τὸ φιλοῦσε γιὰ νὰ περνε ὀλίγη πνοὴ γιὰ ν' ἀντικαταστοῦσε τὴ δική της πῶφευγε, μὲ λίγη καινούργια, μὲ λίγη ποῦ νὰ τὴν ζωογονοῦσε;

Σὲ ποιὸν ἄλλον μποροῦσε νὰ βρῆ ὅλ' αὐτὰ ἐξὸν ἀπὸ τὴν κόρη της;....

'Αχ! γιὰ τὴν τῆς τὴν πάρουν; ... Γιατὶ νὰ τῆς στερήσουν ἐκείνη τὴ γαλήνη μὲ τὴν ὁποία θ' ἀπέθνησκε, ἂν εἶχε τὸ τέκνο της σιμά της.... Ἐκείνη τὴ γαλήνη, ποῦ κανένας δὲν μποροῦσε νὰ τῆς δώκη, γιὰ τὴν τῆς τὴν στερήσουν;.... Γιατὶ τὰ μάτια της νὰ περιφέρονται σ' ὅλες τὲς γωνίες καὶ νὰ ζητᾶνε κάτι τι, τὸ πολυτιμότερο γι' αὐτὴ πράγμα στὸν κόσμο, καὶ νὰ μὴ μποροῦν νὰ τὸ βροῦν, ἀλλὰ ν' ἀπαντοῦνε τὴν ἐρημιά, τὴ μαυράδα τὴν εγκατάλειψι;....

.... Γιατὶ νὰ στηριχθοῦν μ' ἐπιμονὴ τὴν τελευταία ὥρα στοὺς ὑγροὺς τοίχους καὶ νὰ μὴ στηριχθοῦν καὶ σβήσουν ἀγάλια - ἀγάλια καὶ μὲ γαλήνη ἀπάνω στ' ἀγαπητότερο γι' αὐτὴ πλάσμα;

'Αχ! γιὰ τὴν τῆς πάρουν τὸ κορίτσι της;.... Γιατὶ ζωντανὴ ἀκόμα νὰ τὴν χωρίσουν ἀπ' αὐτό;.....

Καὶ ποιὸν τῆς ἀφῆκαν, ἀφοῦ τῆς τὸ πῆραν; Τὴν ἐρημιά, τὴ μαυράδα, τὸ παράπονο;....»

.....
.....

Χαράγματα.....

Τὰ λαλούμενα καὶ τραγούδια εἶχαν πάψει πλειά... Ποῦ καὶ ποῦ κάτι ἀσθενικοὶ φθόγγοι ξεψυχοῦσαν στὰ στόματα τῶν μεθυσμένων τραγουδιστᾶδων καὶ τὰ ὄργανα τῶν μουσικῶν...

Τ' ἀστέρια ψηλὰ στὸν οὐρανὸ ξεψυχοῦσαν ἕνα-ἕνα...

Στὴ γῆ μιὰ ὕπαρξι εἶχε παραδώσει τὴν ψυχὴ της ἐκεῖ π' ἔ-
πρεπε...

Εἶχε ξεψυχῆσει μαζί μὲ τ' ἀστέρια, ὄχι γιὰ ν' ἀνατείλει πά-
λε, σὰν ἐκεῖνα στὸν ἄδικο τὸν ἄσπλαχνο τοῦτον κόσμος, ἀλλὰ σὲ
κάποιονε ἄλλον.....

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ηπειρωτ. Εταιρείας: Δελτίον πνευματικῆς ἐνημερώσεως, Αθήνα, Φε-
βρ. 1982, σελ. 21.
2. Κρασίτη Β., Λόγιοι τῆς Ἠπείρου, Αθήνα, 1979, σελ. 263.
3. Τα αναφερόμενα ἔργα του Μιλ. Οικονομίδη.

Μεγάλος Ζώτος

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΑΤΣΕΛΗΣ (1895-1972)

Ο Νικόλαος Πατσέλης γεννήθηκε το ἔτος 1895 στο Δελ-
βινάκι Πωγωνίου. Ο πατέρας του Βασίλειος ἦταν ἀπόφοιτος
τῆς Μεγάλῆς του Γένους Σχολῆς (Κων/πολη) και ασκούσε το
επάγγελμα κατ' ἀρχὴν του ἐμπόρου στους Αγίους Σαράντα και
ἐπειτα του δερμαρεμπόρου στην Κων/πολη. Ο Νικόλαος Πα-
τσέλης ἐξῆσε στο Δελβινάκι, στην Κων/πολη, στο Παρίσι, στον
Πειραιά και στην Αθήνα. Νυμφεύτηκε τη Δελβινακιώτισσα Αι-
κατερίνη το γένος Ι. Καρρά και απέκτησε δύο παιδιά, τον Βα-
σίλειο και τον Ιωάννη. Εργάστηκε ως υπάλληλος στην Τράπε-
ζα Πειραιώς. Απέθανε το ἔτος 1972 στην Αθήνα.

Τα πρώτα γράμματά του ἔμαθε στο Δημοτικό Σχολεῖο
και στην Ελληνική Σχολή του Δελβινακίου. Ανέπνευσε στην α-
τμόσφαιρα τῆς πνευματικῆς και εθνικῆς παραδόσεως του χω-
ριού του. Θαύμασε τους αγώνες των συγχωριανών του στο πα-

ρελθόν κατά του Αλή Πασά. Φωτίστηκε από το παράδειγμα της φιλογένειας και των επιδόσεων στα γράμματα των μεγάλων συμπατριωτών του διδασκάλων Ηροκλή Βασιάδη και Γεωργίου Γαζή. Ένοιωσε αισθήματα ευγνωμοσύνης προς τους Δελβινακιώτες ευεργέτες των σχολείων, που φοιτούσε. Στην ψυχή του θέριεψαν πνευματικοί και εθνικοί πόθοι κι αποφασίζει να συνεχίσει τις σπουδές.

Το πνευματικό κλίμα και η καλή οικονομική κατάσταση της οικογένειάς του είναι ευνοϊκές προϋποθέσεις για την πραγματοποίηση των εφηβικών ονείρων του. Πηγαίνει στην Κων/πολη και φοιτά στη Μεγάλη του Γένους Σχολή και στην Εθνική Σχολή γλωσσών και εμπορίου. Στην Πόλη, έχει την πολύτιμη ευκαιρία να καλλιεργήσει τις πνευματικές του ικανότητες, να ρουφήξει τις χρυσοσταλίδες της εκπαιδευτικής παράδοσεως του Ελληνισμού εκεί, να γνωρίσει τις δραστηριότητες

των Ηπειρωτικών Συλλόγων και να παρακολουθεί άνετα τα πνευματικά και πολιτιστικά μηνύματα, που έφθαναν από την Ευρώπη. Με τον διακαή πόθο να συνεχίσει ακόμη ευρύτερες σπουδές και με την οικονομική ενίσχυση των γονέων του, ταξιδεύει στο Παρίσι και παρακολουθεί μαθήματα στη Σχολή Πολιτικών και Οικονομικών Επιστημών. Αναδεικνύεται πτυχιούχος της Σχολής αυτής και τροφοδοτείται με πολύτιμες εμπειρίες από την κοινωνική, πολιτική και πνευματική ζωή της Γαλλίας.

Επιστρέφει στην Ελλάδα και αξιοποιεί τις ειδικές σπουδές του και τις σχετικές εμπειρίες του. Διορίζεται ως οικονομολόγος στην Τράπεζα Πειραιώς και προσφέρει εκεί με ευσυνειδησία πολύτιμες υπηρεσίες. Συνεργάζεται με τα οικονομικά περιοδικά: «Αρχεῖον Οικονομικών και Κοινωνικών επιστημών», «Επιθεώρησις Δημοσίας Οικονομικής και Κοινωνικής» και «Εμπορική Εγκυκλοπαιδεία» και δημοσιεύει σ' αυτά άρθρα και μελέτες επί σοβαρών θεμάτων. Μεταφράζει και εκδίδει στην ελληνική γλώσσα από τα γαλλικά σε δύο τόμους το έργο των εκλεκτών Γάλλων επιστημόνων Charles Gide και Charles Rist: «Ιστορία των οικονομικών θεωριών». Με τη μετάφραση αυτή και με τις συνεργασίες στα περιοδικά γίνεται ευρύτερα γνωστός στον κύκλο των οικονομολόγων της χώρας μας.

Τα πολυτιμα αποθέματα, που διατηρεί στο βάθος της ψυχής του, από την εκπαίδευσή του στα σχολεῖα του Δελβινακίου και στην Μεγάλη του Γένους Σχολή και από τα εθνικά και πνευματικά βιώματα των νεανικών του χρόνων, προσανατολίζουν τα διαφέροντά του στην έρευνα της ιστορίας της Ηπείρου και της ιδιαίτερης πατρίδας του, του Δελβινακίου. Συγκεντρώνει και μελετάει σχετικά συγγράμματα, ερευνά αρχεία και χειρόγραφα, συναναστρέφεται και συζητεί με ειδικούς επιστήμονες. Ενθουσιάζεται, στοχάζεται και κρίνει. Αποφασίζει να γράψει και συνεργάζεται με τα περιοδικά «Ηπειρωτικά Χρονικά» και «Ηπειρωτική Εστία», με το Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό του Ελευθερουδάκη και με τις εφημερίδες: «Ηπειρωτικὸ Μέλλον», «Πανηπειρωτική», «Β. Ἡπειρος», «Εθνικός Αγών», «Φωνή

του Πωγωνίου» κλπ. Ετοιμάζει και εκδίδει με έξοδά του αυτοτελείς μελέτες, που αναφέρονται σε μεγάλες προσωπικότητες της Ηπείρου, στην ιστορία του Δελβινακίου, στους εθνικούς και κοινωνικούς αγώνες των Ηπειρωτών και σε πολιτιστικά τοπικά θέματα. Με τα έργα του αυτά μας αφήνει πολύτιμες ιστορικές πληροφορίες και προβάλλει την προσφορά των Ηπειρωτών κατά τους χρόνους της τουρκοκρατίας και κατά την μετέπειτα περίοδο του ελεύθερου εθνικού βίου.

Στην Αθήνα, που ζει, αναπτύσσει φιλικές σχέσεις και συντροφιάς με εκλεκτούς Ηπειρώτες λογίους και φιλογενείς, όπως με τον Ευρ. Σούρλα, τους Ιεράρχες Κουρίλλα και Ψήμα, τον Χρ. Παπασταύρου, τον Β. Χρήστου, τον Θεοδωρίδη, τον Καρβούνη, τον Ζούγκο, τον Β. Κρασίτη. Συμμετέχει στις εκδηλώσεις της παροικίας των Ηπειρωτών στην Αθήνα και με τη λογισσύνη και το κοινωνικό ήθος του τιμάει την ιδιαίτερη πατρίδα του.

Λατρεύει το Δελβινάκι και το νοσταλγεί. Βρίσκει συχνά ευκαιρίες και το επισκέπτεται. Βοηθεί συγγενείς και συμπατριώτες. Δωρίζει την προσωπική του βιβλιοθήκη με 3.000 τόμους και έτσι συγκροτείται ή «Πατσέλειος Βιβλιοθήκη Δελβινακίου».

Ο Νικόλαος Πατσέλης, φέροντας πολύτιμα πνευματικά εφόδια από την Ηπειρωτική παράδοση και την ανώτερη εκπαίδευσή του και φωτιζόμενος από τη λάμψη του παραδείγματος των μεγάλων Ανδρών της γενετείας του, αναδείχτηκε εκλεκτός επιστήμονας οικονομολόγος, ευσυνείδητος υπάλληλος, εξαιρετος συγγραφέας και γνήσιος Ηπειρώτης με πατρογονικό ήθος και σπάνια φιλογένεια για την εποχή του.

Τα κυριότερα αυτοτελή έργα του είναι τα εξής:

1. Ο Ιατροφιλόσοφος Δελβινακιώτης Ηροκλής Βασιιάδης, Αθήνα, 1932, 1960.
2. Ο Βαλαωρίτης και η Ήπειρος, Αθήνα 1936.
3. Η Βόρειος Ήπειρος και τα φυσικά της όρια, 1945.
4. Το Δελβινάκιον της Ηπείρου, Αθήνα, 1947.
5. Η συμβολή των Ηπειρωτών εις την πολιτικήν, οικονο-

μικὴν καὶ πνευματικὴν ἐν γένει ἐξέλιξιν τῆς χώρας, Ἰωάννινα, 1956.

6. Διατί το Δελβινάκι ἐκλήθη ἠρωικόν, 1958.

7. Οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες τῆς Ἠπείρου, 1959.

8. Ο Δελβινακιώτης Ἱεράρχης Ευάγ. Ψήμας, 1965.

9. Ἠπειρωτικαὶ μελέται, τ. Α' 1966: ἡ δράσις τῶν Δελβινακιωτῶν εἰς τὴν μάχην τοῦ Δραγατσανίου καὶ Προῦθου τοῦ 1821 - ἡ ἐπανάστασις τοῦ Γκιολέκα - τὸ συνέδριον τοῦ Βερολίνου καὶ ἡ προσάρτησις τῆς Ἄρτης - ὁ Μητροπολίτης Δέρκων ὁ ἀπὸ Δρυμάδες Πωγωνίου.

10. Ἠπειρωτικαὶ μελέται, τ. Β' 1968: οἱ Μωαμεθανοὶ εἰς τὴν Ἠπειρον - τὸ τιμαριωτικὸν σύστημα εἰς τὴν Ἠπειρον ἐπὶ τουρκοκρατίας - ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία εἰς τὴν Ἠπειρον - ἡ διπλωματικὴ ἐξέλιξις τοῦ βορειοηπειρωτικοῦ ζητήματος - ὁ Ι. Δομπόλης καὶ τὸ Πανεπιστήμιον Ἰωαννίνων - ἀπελευθερωτικὰ Ἠπειρωτικὰ κινήματα.

Παραθέτομε ἀποσπάσματα ἀπὸ ἐκλεκτὰ ἔργα τοῦ, ἀπὸ τα ὁποῖα διαφαίνεται ἡ δύναμις τοῦ πνεύματός τοῦ καὶ ἡ φιλογενεῖά τοῦ:

Ι. Απόσπασμα ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ: «Ἡ συμβολὴ τῶν Ἠπειρωτῶν εἰς τὴν πολιτικὴν, οικονομικὴν, κοινωνικὴν καὶ πνευματικὴν ἐν γένει ἐξέλιξιν τῆς χώρας», Ἰωάννινα, Ἐκδ. «Ἠπειρ. Ἑστία», σελ. 4.

Διὰ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτὴν τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς διαφόρους τομεῖς τῆς ἐθνικῆς, πολιτικῆς, κοινωνικῆς καὶ πνευματικῆς προόδου, εἰργάσθησαν ἄρκετὰ ἀπὸ τὰ ἐπίλεκτα τέκνα τῆς, ἐκ τῶν ὁποίων, ἄλλων μὲν ἀνεγνωρίσθησαν ἐπαξίως αἱ γενόμενοι θυσίαι, ἐνῶ ἄλλοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διαφύγουν τὰ ἐπίβουλα καὶ συκοφαντικὰ βέλη τῶν συγχρόνων καὶ τῶν μεταγενεστέρων.

Εἰς τὸν κατάλογον τῶν ἐκλεκτῶν ἀνδρῶν, ποὺ ἀπὸ τῆς ἀπευθερώσεως προσέφερον ἕνας ἕκαστος ἕνα λίθον τῆς εἰδικότητός τοῦ εἰς τὸ οἰκοδόμημα ποὺ μᾶς ἐκκληρονόμησαν οἱ ἥρωες

τοῦ 1821, ἐπαξίως δύναται νὰ καταταχθῆ καὶ σειρὰ ὀλόκληρος εὐγενῶν τέκνων τῆς εὐάνδρου πατρίδος μας. Δυνάμεθα μάλιστα νὰ εἴπωμεν ὅτι δὲν ὑπάρχει τομεὺς ἐθνικῆς ἐκδηλώσεως, εἰς τὸν ὁποῖον νὰ μὴ ἔχη ἀποκατασταθῆ ἡ σφραγὶς τῆς συνδρομῆς τῶν Ἑπειρωτῶν, ἡ φιλογένεια καὶ ἡ φιλοπατρία τῶν ὁποίων ἔχει ἐπιβληθῆ ἤδη εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ Ἑθνους.

Εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην μας, θὰ ἀσχοληθῶμεν μόνον μὲ τοὺς ἀποβιώσαντας, ἀπὸ τοὺς δράσαντας τούτους συμπατριώτας μας, διὰ τὸν λόγον ὅτι οὗτοι ἀνήκουν ἤδη εἰς τὴν ἱστορίαν, ἐνῶ οἱ ζῶντες ἐξακολουθοῦν νὰ προσφέρουν τὰς πολυτίμους τῶν ὑπηρεσίας, δὲν ὑπάρχει δὲ ἐπὶ πλέον δι' αὐτοὺς ἡ ἀπαραίτητος προοπτικὴ χρόνου, διὰ τὴν ἀμερόληπτον δι' αὐτοὺς κρίσιν.

Ἐν πρώτοις, κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ τῶν ἑκατὸν τριάκοντα ἐτῶν, ἡ Ἑπειρος προσέφερες πλέον τῶν τεσσαράκοντα τέκνων τῆς ποῦ ἀνῆλθον εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Ὑπουργοῦ, Γεν. Διοικητοῦ ἢ Πρεσβευτοῦ, ἀπὸ αὐτὰ δὲ πάλιν τρία ἀνῆλθον καὶ εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Πρωθυπουργοῦ.

Ἄρκετά ἀπὸ τὰ τεσσαράκοντα αὐτὰ τέκνα τῆς εὐάνδρου πατρίδος μας δὲν ἔφερνον περγαμηνὰς καὶ τίτλους ὀνομάτων ἢ πλούτου. Ἦσαν ἄνθρωποι, ποῦ προήρχοντο ἀπὸ τὰ σπάγγνα τοῦ λαοῦ, ἄνθρωποι ὄχι τοῦ θορύβου, τοῦ ἐγωϊσμοῦ καὶ τῶν ἀξιώσεων. Ἦσαν ἄνθρωποι μὲ μόνον ἐφόδια τὴν εὐφυΐαν, τὴν δραστηριότητα τοῦ πνεύματός των, τὰ δὲ βήματά των ὠδήγει πάντοτε τὸ πρὸς τὴν πατρίδα καθῆκον.

Ἐὰν ἀνεζητεῖτο ἡ ὄλη δρᾶσις ἐνὸς ἐκάστου τῶν ἀνδρῶν, ποῦ θὰ μνημονεύσωμεν εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην μας, τὸ τοιοῦτον θὰ ἦτο ἔργον μακρᾶς πνοῆς καὶ θὰ ἀπῆτει χῶρον ποῦ δὲν προσφέρουν αἱ σελίδες τοῦ παρόντος περιοδικοῦ. Θὰ δώσωμεν ὅθεν διὰ τῆς παρούσης σημεία τῆς δράσεως τῶν ἀνδρῶν τούτων ὡς βοήθημα εἰς ὅσους προτίθενται νὰ γράψουν τὴν ἱστορίαν αὐτῶν, ἱστορίαν ποῦ θὰ ἀπεδείκνυεν ὅτι ἡ προσφορὰ τῆς Ἑπίρου εἰς τὴν ἐν γένει ἐξέλιξιν τῆς χώρας δὲν καθυστερεῖ ἄλλων ἐπαρχιῶν ἐλευθέρων ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς ἐθνικῆς μας ἀποκαταστάσεως, ὥστε νὰ δικαιολογῆται τὸ πικρὸν παράπονον,

πού ἐκφέρει ἐνίοτε αὕτη διὰ τὴν ἔναντί της ἀδιαφορίαν του Κράτους, ἀδιαφορίαν που το στιγματίζει, βαρυνόμενον με τόσας ὑποχρεώσεις ἔναντι μιᾶς ἐπαρχίας, ἡ ὁποία, εἰς τοὺς διαφόρους τομεῖς τῆς ἐθνικῆς μας ἐκδηλώσεως, προσέφερε πλείονα πάσης ἄλλης ἐλληνικῆς τοιαύτης...

Σημ. Στη συνέχεια του κειμένου του παρουσιάζεται το ἔργο Ηπειρωτῶν κατὰ τὴν καταγωγή πρωθυπουργῶν (Ι. Κωλέτη, Κίτσου Τζαβέλλα και Σπ. Λάμπρου), οικονομολόγων (Γ. Σταύτου, Ν. Βράνη, Γ. Τισσαμενού, Ε. Σίμου, Κ. Καραπάνου, Αλ. Καραπάνου), διπλωματῶν (Γ. Ζωγράφου), υποστηρικτῶν τῆς γεωργίας και ευεργετῶν (Γ. Αβέρωφ, Ε. Ζάππα, Σπ. Χασιώτη, Ι. Γενναδίου, Αν. Γενναδίου, Λ. Μελά, Χ. Κλωνάρη), επιστημόνων και ερευνητῶν (Ν. Δούκα, Αν. Πάλλη, Μπαλάνων, Ασωπίου, Φιλητά, Σιμιτέλου, Στρούμπου, Παπαγιαννοπούλου, Χρ. Χατζημιχάλη, Γ. Αναγνωστοπούλου, Σ. Λάμπρου Δ. Σάρρου), εισηγητῶν μέτρων ἐθνικῆς παραγωγικότητος (Ι. Δούμα και Γ. Δούμα), πολεμάρχων και αγωνιστῶν (Μποτσαραίω Σπ. Μήλιου), δημοσιογράφων (Α. Ρούση, Αγ. Γιαννοπούλου, Σ. Σίμου), αρμοδίων εργατῶν κοινῶν. Προνοίας (Ν. Καλύβα) και πολλῶν ἄλλων στον πολιτιστικό τομέα.

II. Αποσπάσματα ἀπὸ το βιβλίο του: «Το Δελβινάκι τῆς Ηπείρου», ἐκδ. Μ. Βασιλείου, 1947, σελ. 28,55,121,219.

Το ὄνομα: Δελβινάκι (σελ. 28)

— Ἡ επικρατεστέρα καθ' ἡμᾶς ἄποψις διὰ τὸ ὄνομα: Δελβινάκι εἶναι ὅτι τοῦτο θὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχικὸν ὄνομα: «Δέλιον», Δέλη (Δολό, Δολιανά, Δόλοψ) διὰ τῆς προσθήκης του -β- και τοῦ -ν- και πρὸς διάκρισιν τοῦ μεγάλου Δελβίνου τῆς Χαονίας, πρὸς τὴν τοποθέτησιν τοῦ ὁποίου ἔχει μεγάλην ὁμοιότητα...

— Κατὰ τινὰ παράδοσιν τὸ Δέλβινον τῆς Χαονίας ὠνομάσθη οὕτω ἔκ τινος στρατάρχου καλουμένου Δέλβου, ὁ ὁποῖος ἔφθασεν εἰς Δολώνειαν, εἰς τὴν ὁποίαν κατώκησε με πολλὰς οἰκογενείας και ἔδωσε τὸ ὄνομά του. Λόγω δὲ τῆς μεγάλης ὁμοιότητος τῆς

τοποθεσίας τῶν δύο πόλεων, ἔλαβε τὸ ὄνομα: Δελβινάκι ἤτοι «Μικρὸ Δέλβινο» ἐν ἀντιθέσει πρὸς αὐτό.....

Το Δελβινάκι ἐπὶ τουρκοκρατίας (σελ. 55)

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὀλίγων τοῦ Ἑλβιά Τσελεμπῆ φαίνεται ὅτι τὸ Δελβινάκι, εἰς τὰ 1670, ἦτο εἰς μεγάλην ἀκμὴν καὶ ἦτο κέντρον ὅλης τῆς περιφερείας τοῦ Πωγωνίου.

Ὅπως εἶπομεν ἀνωτέρω, τὸ Δελβινάκιον, ἀπὸ τῆς κατακτήσεως τῆς Ἠπείρου ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς μέχρι τοῦ 1669, ἐτέλει ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τῆς βασιλομήτορος.

Μετὰ τὸ 1669, διετέλεσεν ὑπὸ τοὺς σπαχῆδες (τιμαριούχους), οἱ ὅποιοι ἐλάμβανον τὸ δέκατον τῶν προϊόντων χωρὶς τὴν καταβολὴν ἄλλου φόρου ἢ ἀγγαρείας.

Ἐπειτα, μέχρι τοῦ 1790, ἐκ νέου ὑπὸ τὴν βασιλομήτορα, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπλήρωνεν ἐτησίως 80-90000 «ἄσπρα». Τὰ πρόνοια αὐτὰ κατήργησεν ὁ Ἀλῆ Πασῶς.

Ὁ Ἀλῆ πασῶς, ἄμ' ὡς ἐγένετο σατράπης τῆς Ἠπείρου, ἐπεξέτεινε τὴν δεσποτείαν του εἰς τὴν Ν.Δ. Μακεδονίαν, Θεσσαλίαν, Στερεὰν Ἑλλάδα (πλὴν τῶν Ἀθηνῶν), εἰς τὸ Β. τμήμα τῆς Εὐβοίας καὶ τῆς Πελοποννήσου μὲ ἔδραν τὰ Ἰωάννινα.

Διὰ τὴν συντήρησιν ἑνὸς τοιούτου κράτους, εἶχεν οὗτος ἀνάγκην μεγάλου καὶ μονίμου στρατοῦ, ἢ συντήρησις τοῦ ὁποίου ἀπῆτει καὶ ἀναλόγους δαπάνας. Πρώτη του φροντίς ἦτο γὰρ πλουτίζη ἐκβιάζων τοὺς πλούσιους τοῦ Ζαγορίου, τῶν Ἰωαννίνων καὶ τοῦ Δελβινακίου, καθὼς καὶ τοὺς κατοίκους τῶν διαφόρων τμημάτων τῆς δεσποτείας του νὰ τοῦ παραχωρήσουν τὰς πατρίδας των. Πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ του, εἶχεν οὗτος ὡς βοηθοὺς του τὰ φοβερὰ μπουτρούμια τοῦ κάστρου, τὸ δηλητήριο, τὴν κρεμάλα, τὴν δολοφονίαν, τὸ πνίξιμο εἰς τὴν λίμνην καὶ ὅ,τι ἄλλο ἠδύνατο νὰ ἐφεύρη ἢ ἀνεξάντλητος εἰς κακουργήματα φαντασία του.

Ἐποφθαλμιᾷ τὴν προσθήκην τοῦ Δελβινακίου εἰς τὸ κομβολόγιον τῶν κτήσεών του, ὅπως λέγει ὁ Ἀραβαντινός. Ἐπειδὴ ὁμως

δὲν τολμᾶ νὰ κηρύξη φανερὰ κατ' αὐτοῦ τὸν πόλεμον, φοβούμενος τὴν ἰσχὺν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Δελβινακιωτῶν πλησίον τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, ἀρχίζει μὲ τὰ γνωστὰ εἰς αὐτὸν μέσα θωπείας, κολακείας καὶ ὑποκρισίας.... Ὁ Ἀλῆ Πασᾶς ἔκαυσε δύο φορὲς τὸ Δελβινάκι, τὸ 1765 καὶ τὸ 1788.....

Οἱ ἀγῶνες τῶν Δελβινακιωτῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ (σελ. 121)

Οἱ ἀγῶνες οὗτοι ἀντιπροσωπεύουν μίαν τῶν πλέον ἐνδόξων καὶ μεγαλειωδῶν προσπαθειῶν διὰ τὸ πολυτιμότερον καὶ ἱερώτερον δικαίωμα τῶν λαῶν. Τὸ δικαίωμα τῆς ἐλευθερίας. Ἡ ἀφήγησις τῶν ἀγῶνων τούτων δὲν εἶναι ἀπλὴ ἱστορία, ἀλλὰ πραγματικὴ ποίησις καὶ σειρὰ περιπαθῶν δραμάτων εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν ὁποίων τὸ Δελβινάκι ἔχει νὰ ἐπιδείξη σκηνᾶς, αἰτινες οὐδόλως ὑπολείπονται τῶν δραματικῶν σκηνῶν τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργας.

Ἐὰν ὁμως ἡ τύχη τῶν ὄπλων ἔφερε τὸν Ἀλῆν κύριον τοῦ Σουλίου, αἱ χρηματικαὶ θυσίαι, τὸ θάρρος καὶ ἡ ἐπιμονὴ τῶν Δελβινακιωτῶν, ὄχι μόνον τὸν ἐκράτησαν μακρὰν τῆς πόλεως ταύτης, ἀλλὰ καὶ τοῦ κατέφερον τὴν χαριστικὴν βολήν, καταστήσαντες τοῦτον διὰ τῶν ἐνεργειῶν των «φ ε ρ μ α ν λ ῆ ν» ἤτοι ἐκπτωτον τοῦ βαθμοῦ του.

Καὶ οἱ μὲν ἀγῶνες τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργας εἶναι εἰς ὅλους γνωστοί. Αἱ ἥρωϊκαὶ ὁμως πράξεις, αἰτινες τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἐλάμβανον χώραν εἰς τὸ ἥρωϊκὸν Δελβινάκι κατὰ τοῦ αὐτοῦ ἄρπαγος, εἶναι δυστυχῶς ἄγνωστοι εἰς πολλοὺς ἢ μᾶλλον ἢ ἀνάμνησις αὐτῶν ἀπέμεινε μόνον εἰς τὰ διηγήσεις τῶν γερόντων ἢ εἰς τὰς παραδόσεις διαφόρων χωρίων μεταφερόμεναι ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν.

Δὲν ὑπῆρξε τρόπος βασάνου ποῦ νὰ μὴ ἐφήρμοσεν ὁ ἀλλόπιστος σατράπης τῆς Ἡπείρου ἐπὶ τῆς γενεᾶς ἐκείνης τῶν ἥρωϊκῶν προγόνων μας.

Ἡ κωμόπολις αὕτη ἠγωνίσθη πράγματι κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ μὲ ἥρωϊκὴν καρτερίαν καὶ κατέστη, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας, προπύργιον τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ Ἐθνισμοῦ εἰς

τὸ Πωγώνι καὶ ἡ Ἐθνικὴ μητρόπολις τοῦ καταδυναστευομένου λοιποῦ τμήματος τῆς Ἐπαρχίας. Το Δελβινάκι ἐπροτίμησε νὰ ὑποστῇ ὅλα τὰ μαρτύρια, ἵνα μὴ γίνῃ τιμάριον τοῦ ἀλλοπίστου τυράννου. Οἱ Δελβινακιῶται προσέφερον ἑκατόμβας ὀλοκλήρους εἰς τὸ θηριῶδες πάθος του, ἀναδειχθέντες οὕτω ἐπιφανεῖς πολῖται καὶ γενναῖοι χορηγοί. Πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ἐλευθερίας των, ὑπέστησαν κάθε κόπον, περιεφρόνησαν κάθε κίνδυνον, ἔδοκίμασαν κάθε στέρησιν, διεξήγαγον δὲ τὸν ἀγῶνα μὲ πείσμα καὶ ἐπιμονήν. Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῶν ἀγώνων τούτων, τὸ Δελβινάκι ἐπιπτε καὶ ἠγείρετο, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ συνόλου προухώρει καὶ ἔφθανεν εἰς τὸ τέρμα πρὸς τὸ ὁποῖον ἀπέβλεπε.....

Ἡ εθιμογραφία τοῦ Δελβινακίου (σελ. 219):

Τα ἤθη καὶ ἔθιμα τοῦ Δελβινακίου, πολλὰ τῶν ὁποίων ἔχουν τὴν καταγωγὴν των εἰς τοὺς ἀρχαίους προγόνους μας, ἔκτος τοῦ ὅτι περικλείουν θησαυρὸν αἰώνων, μαρτυροῦν ἐπὶ πλεον, μὲ τὰ λαογραφικὰ πορίσματα καὶ τὸν παραλληλισμὸν τῆς γλώσσης καὶ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, τὴν ἀδιάσπαστον ἐνότητα τῶν διαφόρων μερῶν τῆς ὅλης Ἑλλάδος.

Τὰ ἔθιμα αὐτὰ εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ παρελθόντος, τῶν προγόνων μας καὶ ἐνὸς μακρυνοῦ θρύλου ποὺ χάνεται εἰς τὰ βάθη τῆς προῖστορίας τῆς πατρίδος μας.

Ἡ ἀναλλοίωτος διατήρησις τῶν ἐθίμων τούτων, εἰς τὰ ὁποῖα μὲ ὅλην τὴν μεγαλοπρέπειαν διαλάμπει ἡ ἀγνότης τῶν ἠθῶν, συνέτεινεν ἄρκετὰ εἰς τὴν οἰκογενειακὴν εὐτυχίαν τῶν κατοίκων πρὶν ἢ ὁ συρμὸς καὶ αἱ λοιπαὶ ἀπαιτήσεις τοῦ κακῶς ἐννοουμένου πολιτισμοῦ εἰσχωρήσουν εἰς τὴν γενέτειράν μας.

Δι' ἡμᾶς τοὺς νοσταλγοὺς ξενητεμένους, τοὺς ὁποίους, κατὰ τὰς στιγμὰς τῆς ἀναπαύσεως καὶ τῆς ψυχικῆς συγκεντρώσεως, κάποια ἀόρατος δύναμις ἐπαναφέρει μὲ πόνον κατὰ τὴν σκέψιν μας εἰς τὸ προσφιλές Δελβινάκι, ἡ ἀνάμνησις τῶν ἐθίμων τούτων, τὰ πατριωτικὰ τραγούδια μὲ τοὺς χοροὺς εἰς τὰ ἐξωκκλήσια καὶ τὰ μαγευτικὰ τοπεῖα τοῦ Δελβινακίου, οἱ ἔρημοι τόποι, ἓνα «μοιρολόγι» παιζόμενον ἀπὸ τὰ ἐγχώρια ὄργανα, ὁ

λαι αὐταὶ αἱ ἀπολαύσεις εἶναι ἐκ τῶν ἰσχυροτέρων λόγων, τῶν ἐπιδρώντων εἰς τὴν ψυχὴν μας, μᾶς κρατοῦν εἰς διαρκῆ ἐπαφὴν μὲ τὴν ὠμορφήν πατρίδα μας, ὁμιλοῦν κατ' εὐθείαν εἰς τὴν ψυχὴν μας καὶ ζωντανεύουν ἐνώπιόν μας τὰς γλυκυτέρας ἀναμνήσεις τῆς ζωῆς μας...

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Β. Κραψίτη: Λόγιοι της Ηπείρου, Αθήνα, 1979 τ. Α', σελ. 334-335.
2. Περιοδ. «Ηπειρ. Εστία» 1956-1972.
3. Πατσέλη Ν.: τα έργα του: 1932-1972 (αυτοτελή και σε περιοδικά).

Κων. Ι. Κίτσος

ΣΠΥΡΟΣ ΣΤΟΥΠΗΣ (1899-1978)

Ο Σπύρος Στούπης γεννήθηκε, το έτος 1899, στη Βήσσανη Πωγωνίου από Βησσασιώτες γονείς. Φοίτησε στο Δημοτικό Σχολείο και στην Αστική Σχολή του χωριού του. Έπειτα, σε εφηβική ηλικία, πήγε στην Αίγυπτο κοντά σε συγγενείς του. Εκεί φοίτησε στην Αμπάτσιο Σχολή Καΐρου και απέκτησε άριστη γενική μόρφωση. Προσκληθηκε στις τάξεις του στρατού για την υποχρεωτική θητεία του το 1919. Το έτος 1921 και πριν ολοκληρώσει τη θητεία του, μετατάχθηκε στο Σώμα της Αστυνομίας Πόλεων, στο οποίο υπηρέτησε με ευσυνειδησία. Αναδείχθηκε αξιωματικός της Αστυνομίας και αποχώρησε από το Σώμα το έτος 1943. Στη συνέχεια έζησε στην Κέρκυρα μέχρι το 1978, οπότε και απέθανε.

Τα πνευματικά εφόδια από τις Σχολές, στις οποίες φοίτησε, τα βιώματά του στην ιδιαίτερη πατρίδα του, τη Βήσσανη, και οι κοινωνικές εμπειρίες του από τη ζωή του στην Αίγυπτο και στο Σώμα της Αστυνομίας Πόλεων απετέλεσαν ικανή υποδομή, για να αναπτυχθούν μέσα του ζωηρά πνευματικά διαφέροντα. Κατά τον χρόνο της επαγγελματικής του σταδιοδρο-

μίας (1923-1943) και μετέπειτα κατά τον ελεύθερο χρόνο του, αφοσιώθηκε στην ιστορική έρευνα και τη συγγραφή. Αναζήτησε και μελέτησε με ιδιαίτερο πάθος βιβλία, εφημερίδες και χειρόγραφα, που περιείχαν ιστορικά στοιχεία για τον βίο και τον πολιτισμό των Ηπειρωτών και των Κερκυραίων. Τις πληροφορίες, που συγκέντρωσε, και τα πορίσματά του διατύπωσε σε εξαιρετικά συγγράμματα, τα οποία αξιολογήθηκαν επαινετικά από τους ειδικούς και εκτιμήθηκαν πολύ από τους συμπατριώτες.

Το έργο του «*Οι Ξένοι εν Κερκύρα*», (Κέρκυρα, 1959, σελ. 195), έτυχε βραβείου της Ακαδημίας Αθηνών με χρηματικό έπαθλο. Στο μελέτημά του αυτό παρουσιάζει με έγκυρα στοιχεία την εγκατάσταση στην Κέρκυρα των διωκομένων από τους Τούρκους Ηπειρωτών κατά τη διάρκεια της σκλαβιάς, τις πνευματικές και εθνικές δραστηριότητες εκεί των Ηπειρωτών και τη συμβολή τους στην εξέλιξη των εθνικών και κοινωνικών πραγμάτων στο νησί. Το βιβλίο του αυτό εξαντλήθηκε αμέσως και το έτος 1960 κυκλοφόρησε σε δεύτερη έκδοση.

Το δίτομο έργο του «*Πωγωνησιακά και Βησσανιώτικα*» (τόμος Α', Πάτρα 1962, σελ. 384 και τόμος Β', Κέρκυρα 1964, σελ. 304) περιλαμβάνει αρχαιολογικά και ιστορικά στοιχεία για τον χώρο της Ηλείου από τους αρχαίους χρόνους έως την απελευθέρωση από τον τουρικό ζυγό (1913), πληροφορίες και περιγραφές εθνικών, θρησκευτικών και πνευματικών δραστηριοτήτων των Πωγωνησίων, παρουσίαση λαογραφικών εκδηλώσεων στο Πωγώνι και ιδιαίτερα στη Βήσσανη και γλωσσάριο της ιδιαίτερης πατρίδας του. Το έργο πλαισιώνεται με αρκετές φωτογραφίες, χάρτες, έγγραφα επι τουρκοκρατίας και πλούσια σχετική βιβλιογραφία.

Για την έκδοση του Α' τόμου ενίσχυσαν οικονομικά τον συγγραφέα φιλογενείς συμπατριώτες του, ενώ την έκδοση του Β' τόμου ανέλαβε η Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία, που εδρεύει στην Αθήνα.

Το πολυσέλιδο τούτο έργο (συνολικά 688 σελίδες) είναι μια εξαιρετική ιστορική και λαογραφική μελέτη και αποτελεί πο-

λύτιμη συμβολή στην αξιολόγηση του εθνικού βίου και των πολιτιστικών προϊόντων των κατοίκων του Πωγωνίου. Τα κείμενα και οι σχετικές φωτογραφίες έχουν τη δύναμη να αναζωογονούν στους Πωγωνήσιους τα βιώματα, που έζησαν κατά τα παιδικά τους χρόνια στο γενέθλιο χώμα των χωριών τους και να ενισχύουν τους δεσμούς, που έχουν και οφείλουν να έχουν με τη γή των πατέρων τους. Ακόμη, η μελέτη αυτή υποδεικνύει το χρέος να διατηρηθούν οι πολιτιστικές συνθήκες και οι χυμοί, που τρέφουν και ευνοούν, δια μέσου των αιώνων, την εκκόλαψη και καρποφορία του ανθρώπινου στοιχείου στους Έλληνες της ακριτικής επαρχίας του Πωγωνίου.

Σε ένα άλλο έργο του: «*Η Βήσσανη τῆς Ἠπείρου*» (Κέρκυρα 1972, σελ. 380) παρουσιάζει με συγκεκριμένα στοιχεία πολύτιμες, ιστορικές, ονοματολογικές και λαογραφικές πληροφορίες για τη Βήσσανη και διατυπώνει αξιολογικές κρίσεις για τα κοινωνικά και πολιτιστικά πράγματα στην κωμόπολη αυτή. Το έργο τούτο εκδόθηκε με δαπάνη την Βησσανιωτών, που ζουν στην ξενητεία, και με φροντίδα της Αδελφότητας Βησσανιωτών στην Αθήνα.

Η μελέτη του, τέλος, «*Ηπειρώτες και Αλβανοί*» (Ιωάννινα 1976, σελ. 336) αποτελεί αξιολόγηση της προσφοράς των Ηπειρωτών στο Έθνος. Στις σελίδες του βιβλίου αυτού παρουσιάζονται οι περίοδοι της εθνικής, θρησκευτικής και πολιτιστικής ιστορίας του χώρου της Ηπείρου και της σημερινής Αλβανίας, οι σχέσεις των Ηπειρωτών με τους Αλβανούς στον ευρύ τούτο χώρο και στοιχεία, που αναφέρονται στην εθνική συνείδηση των κατοίκων των περιοχών αυτών. Την έκδοση της μελέτης αυτής ανέλαβε το Ίδρυμα Βορειοηπειρωτικών Ερευνών, που εδρεύει στα Ιωάννινα.

Από το παραπάνω συγγραφικό έργο καταφαίνεται ότι ο Σπύρος Στούπης υπήρξε ένας εκλεκτός ιστοριοδίφης και λαογράφος του Πωγωνίου, που συγκέντρωσε πολύτιμα στοιχεία, τα ταξινόμησε με προσοχή και φροντίδα και τα παρουσίασε με σαφήνεια, με γλωσσική χάρη και με ζηλευτή κριτική ικανότητα. Οι ειδικοί μελετητές μπορούν να βρουν στα έργα του αυτά

αφορμές και κεντρίσματα για βαθύτερες έρευνες του Ηπειρωτικού χώρου και ιδιαίτερα του χώρου του Πωγωνίου. Η σχετική βιβλιογραφία, που αναφέρει σε κάθε έργο του, μπορεί να αποτελέσει πολύτιμο βοήθημα για τη συμπλήρωση σχετικών πληροφοριών και για εκτενέστερες μελέτες σε ειδικότερα θέματα.

Για τη γνωριμία μας με τη γραφίδα του Σπ. Στούπη παραθέτομε στη συνέχεια αποσπάσματα από έργα του:

1. Απόσπασμα από το βιβλίο του: «Πωγωνησιακά και Βησσανιώτικα», τόμος Β', 1964, σελ. 68-69:

Φυσική μορφολογία τῆς περιοχῆς Πωγωνίου:

«... Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, τὰ βουνὰ καὶ οἱ πεδιάδες ἦταν σκεπασμένα μὲ φυσικὰ δάση ἀπὸ ἔλατα, πεύκα καὶ δρυς. Τὰ λείψανα τῶν δασῶν αὐτῶν βρίσκονται ἀκόμα στὰ ψηλότερα βουνὰ τῆς Ἠπείρου. Τὰ δάση αὐτὰ κρατοῦσαν πολλὰς βροχὰς καὶ νερὰ καὶ γι' αὐτὸ ὑπῆρχαν πολλὰς βρύσες καὶ βαθιὰ ποτάμια. Τώρα, ὅμως, ποὺ τὰ βουνὰ εἶναι γυμνά, τὰ ποτάμια ἔγιναν χαράδρες καὶ καταστρέφουν τὶς πεδιάδες.

Ἔτσι, πολλὰ χωριά, ὅπως Πολύτσανη, Βήσσανη, Σκωριάδες καὶ ἄλλα, ἐστεροῦντο τῆς ἀπαιτουμένης γιὰ θέρμανση ξυλείας, πολὺ πρὶν τὸ 1900, ἐνῶ παλαιότερα εἶχαν πολλὰ καὶ πυκνὰ δάση. Κι' αὐτό, γιὰτὶ ἐκεῖνο, ποὺ κατέστρεψαν οἱ κάτοικοι, δὲν ἐφρόντισαν νὰ τὸ ἐπανορθώσουν. Ὀνομαστὰ ἦταν τὰ δάση τῆς Ὀστανίτσας (ν. Ἀηδονοχώρι), τοῦ Γκουβερίου (ν. Φαράγγι), τῆς Σωπικῆς καὶ τοῦ Κρυονερίου, τοῦ ὁποίου οἱ κάτοικοι ἦσαν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀνθρακεῖς καὶ γι' αὐτό, ὡς ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματός των, ἀπεψίλωσαν τὴν περιοχὴ γύρω ἀπὸ τὸ χωριὸ τους ἀπὸ τὰ δένδρα, ποὺ ὑπῆρχαν...».

2. Απόσπασμα από το βιβλίο του: «Πωγωνησιακά και Βησσα-
νιώτικα», τ. Α', 1962, σελ. 278-279:

Ἡ Βήσσανη προβαλλομένη πρὸς τὰ πέριξ χωρία:

«Στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων, ἰδίως ἀπὸ τῆς τουρκικῆς κα-
τακτήσεως καὶ ἐντεῦθεν, ὅποτε εἶναι γνωστὴ κατὰ τὸ μᾶλλον
καὶ ἥττον ἢ ζωὴ τοῦ τόπου, μνημονεύονται ἀρκετὲς κωμοπόλεις
καὶ χωρία, πού ἤκμασαν καὶ παρήκμασαν ἢ κατεστράφησαν, ὅ-
πως τὰ Φραστανά, τὸ Λαχανόκαστρο, τὸ Δελβινάκι, ἡ Βήσσα-
νη, ἡ Σωπικὴ, ἡ Πολύτσιανη κ.ἄ. Ἡ Βήσσανη, ὅμως, παρ' ὅλες
τὶς καταστροφὲς τῆς, διατήρησε τὴν ἀκμὴ τῆς πάντοτε, ἀκόμα
καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση.

Τὸ ὅτι παλαιότερα ἤκμαζαν καὶ ἄλλα χωρία, μᾶς πληρο-
φορεῖ ὁ Τοῦρκος περιηγητὴς Ἐβλιά Τσελεπή στὸ ἐννεάτομο
σύγγραμμά του «Σεγιαχατναμέ» (= Περιηγητικόν), ὁ ὁποῖος ἐ-
πεσκέφθη τὴν Ἡπειρο στὰ 1660 καὶ πέρασε, ὅπως λέγει, «ἀπὸ
τῆ Βήσσανη, τὸ Δελβινάκι καὶ ἄλλα ἀκμάζοντα χωρία τοῦ Πω-
γωνίου».

Τὸ Δελβινάκι καὶ ἡ Σωπικὴ ἐπὶ Ἀλῆ Πασᾶ κατεῖχαν μιὰ
προνομιούχο θέση συγκριτικὰ μὲ τ' ἄλλα χωρία τῆς περιοχῆς.
Τὸ πρῶτον κυρίως λόγῳ τῆς γεωγραφικῆς τοῦ θέσεως, ἐπειδὴ
εὐρίσκετο μετὰ τὴν Γιαννίνων καὶ τῆς γενετείρας τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ,
τὸ Τεπελενι, ὅπου ἔμενε κατὰ συχνὰ διαστήματα ὁ τύραννος καὶ
ἀποτελοῦσε κατὰ κάποιον τρόπο συγκοινωνιακὸ κόμβο. Τὸ δεύ-
τερον δέ, χάρις κυρίως στὸν γνωστὸ Παπαγιάννη καὶ τὴν οικογέν-
ειά του, ἦταν τὸ πιὸ ευνοούμενο χωριὸ τοῦ Ἀλῆ... Συγκριτικὰ
μετὰ τὴ Βησσάνης, Δελβινακίου καὶ Τσαραπλανῶν ὁ Λαμπρίδης
γράφει: «Ἔχει δὲ τὸ Δελβινάκιον οἰκίας καθόλου μικρὰς καὶ ἀ-
ραιὰς ὑπὸ ξυλίνων συνήθως περιοχῶν (φράξιμο), ὡς καὶ τῶν
Τσαραπλανῶν, καὶ ὑπὸ κυνῶν μολλοτικῶν
περιφρουρουμένας». Καὶ περὶ Βησσάνης: «ἔχουσα δὲ οἰκίας με-
γαλοπρεπεῖς, ἐξ ὧν καὶ τινες δκώροφοι καὶ τριώροφοι μετ' ἐξω-
στῶν, ἀξιόλογα δημόσια κτίρια κλπ....».

3. Απόσπασμα από το βιβλίο του: «Ἡ Βήσσανη τῆς Ἡπείρου»
1972, σελ. 137-139:

Κοινοτική βιβλιοθήκη Βησσάνης:

«Τὸ ἐκπολιτιστικὸ πνεῦμα, ποὺ ξεκινουῖσε ἀπὸ τὰ ξένα πάντοτε, μὲ τὰ Σχολεῖα καὶ τὰ γράμματα, ἀπάλυνε ἐν τελευταία ἀναλύσει τὰ ἦθη, συνετέλεσε στὴ δημιουργία οἰκογενειακῶν δεσμῶν περισσότερο πολιτισμένων καὶ οἱ μορφωμένες πιά μητέρες καὶ σύζυγοι συνέτειναν μὲ τὴ σειρά τους στὴ διάπλασι καλῶν βησσανιωτῶν, ποὺ ἀνύψωσαν κατόπιν τὸ χωριό τους στὸ ὀνομαστὸ πνευματικὸ καὶ πολιτιστικὸ ἐπίπεδο.

Ὅλοι αὐτοί, ποὺ πρωτοποριακὰ συνετέλεσαν στὴν πρόοδο τῆς πατρίδας τους, δὲν ἦταν καθηγηταί, διπλωματοῦχοι ἢ λόγιοι, ἀλλὰ ἀρτοποιοὶ εἰδικὰ οἱ περισσότεροὶ ἂν ὄχι ὅλοι τότε, βιοπαλαίοντες στὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς. Ἐλάχιστοι ἦταν ἐκεῖνοι ποὺ εἶχαν φοιτήσει στὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ, ἢ ὁποία, παρὰ τὸν πομπώδη τίτλο της, δὲν ἦταν τίποτε ἄλλο, παρὰ ἓνα Ἑλληνικὸ Γυμνάσιο τοῦ καιροῦ.

Τὸ 1895, ὑπῆρχαν μόνον δύο δικηγόροι καὶ δύο γιατροὶ βησσανιώτες κι ἀπ' αὐτοὺς ἓνας μόνον δικηγόρος στὴν Πόλη, στὴν ὁποία χρεωστοῦμε τὰ φῶτα καὶ ὁ ἄλλος στὴν Ἀθήνα, ὅλοι δὲ οἱ ἄλλοι ἦταν ἀρτοποιοὶ, ἐπαναλαμβάνομε. Εἶχαν ὅμως μέσα τους ἔφεσι γιὰ μάθησι, ἀγάπη γιὰ τὴν πατρίδα καί, παραδειγματιζόμενοι ἀπὸ τὰ μεγάλα ἀστικὰ κέντρα μέσα στὰ ὁποία ζοῦσαν, φιλοδοξοῦσαν νὰ μεταφέρουν καὶ μεταδώσουν στὴ γενέτειρά τους, ὅ,τι καλὸ ἀντιλαμβάνοντο γύρω τους. Καὶ μὲ τὴ νοοτροπία αὐτῇ, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ Σχολεῖα κ.ἄ., ἴδρυσαν τὸ 1899 καὶ τὴν Κοινοτικὴ βιβλιοθήκη Βησσάνης πρωτοστατήσαντες πρὸς τοῦτο οἱ Χρ. Δάλμας, Κων. Καλτζουνίδης καὶ Σπ. καὶ Β. Μέντζος. Ἐπλουτίσθη ἀμέσως καὶ ἰδιαιτέρως ἀπὸ δωρεές τῶν: Δ. Κοκάλῃ, Ν. Κουτσογιανοπούλου, Γ. Πανταζίδου, Ἀρ. Τζάκου, Κων. καὶ Χρ. Καλτσούνη, Χρήστου Στούπη κ.ἄ. μὲ πρώτους ἐφόρους τοὺς: Ἰωάν. Δάλμα, Ἀρ. Τζάκο, Ἰωάν. Γκούση ἢ Μυρτίλο καὶ Θ. Γάτση.

Διέθετε κανονικό ἀναγνωστήριον, πάνω στην εἴσοδο τοῦ ὁποίου διάβαζε κανεῖς σὲ μεγάλα καλλιγραφικὰ γράμματα: «Θαρσεῖν χρὴ ταχ' αὔριον ἔσετ' ἄμεινον», ὅπως ἀκριβῶς εἶχε καὶ ὁ Φιλολ. Σύλλογος Κων/πόλεως πλάϊ στὸν τίτλο του. Λειτουργοῦσε δὲ βάσει εἰδικοῦ κανονισμοῦ.

Ἡ Βιβλιοθήκη, χάρις στὸ ἐνδιαφέρον τῶν βησσανιωτῶν κυρίως πλουτιζόμενη ἐκτοτε καὶ λειτουργοῦσα κανονικῶς, ἔφθασε τὶς 4 χιλιάδας τόμων μέχρι τοῦ Βου παγκοσμίου πολέμου. Ἐγνώρισε δὲ ἐξαιρετικὴ ἀκμὴ καὶ ἔφθασε σὲ ζηλευτὸ ὕψος κατὰ τὴν περίοδο 1925-1939 ὑπὸ τοὺς ἐφόρους Ματ. Κόντην, ἰατρὸν Χρ. Σουλιώτην, διδάσκαλον, καὶ κυρίως τὸν λόγιον καὶ τουρκομαθὴ νομικὸ τῆς Πόλης Θεοφ. Μέντζον.

Στὶς μέρες τους, ἀναδιοργανώθη ἡ Βιβλιοθήκη ὡς Δανειστικὴ καὶ Λαϊκὸ Ἀναγνωστήριον κ.λ.π. Πραγματικὸς ὄργανισμὸς μπροστὰ στὸν ὁποῖο ἀποκαλύπτεται ὁ ἐρευνητὴς.

Για ν' ἀποκτήσει δὲ καὶ σύνδεσμον πραγματικὸ μετὰ τῶν ξενητεμένων βησσανιωτῶν ἡ Βιβλιοθήκη, διώρισαν ἀντιπροσωπευτικὰς ἐπιτροπὰς στὰ μεγαλύτερα κέντρα. Ἔτσι, γιὰ τὰς Ἀθήνας διωρίσθησαν οἱ Εὐάγ. Χανδᾶνος ἰατρός, Θωμᾶς Βαϊμάκης, Ἐμ. Βασιαγιάννης, ἐκπαιδευτικὸς, Δημ. Δάλμας, Καθηγητὴς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, καὶ Θεοφ. Κουτσογιανόπουλος, δικηγόρος.

Στὸ Πόρτ Σάϊτ τῆς Αἰγύπτου, διώρισαν τοὺς Τηλ. Στούπην, Πλάτωνα Τσοῦλον, Ἰωάν. Μέντζον καὶ Στέφ. Μαυρομάτην. Ἀτυχῶς ὅμως δὲν κατορθώσαμε νὰ συγκεντρώσωμε ἰκανὰ στοιχεῖα σχετικὰ μὲ τὴν ἀπόδοσιν τῶν ἐν λόγῳ ἀντιπροσωπευτικῶν ἐπιτροπῶν. Ἀπὸ μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ Εὐάγ. Χανδᾶνου πληροφοροῦμεθα, ὅτι, τὸν Μάρτιον τοῦ 1928, στὴν ἐτησίαν ἐορτὴν τῶν βησσανιωτῶν στὴν Ἀθήνα, ὑπῆρχε καὶ εἰδικὸ λαχεῖον πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς Βιβλιοθήκης, ποῦ ἀπέδωσε 1200 δρχ. Ἀπὸ ἄλλη δὲ ὁμοία τοῦ Ἰωάν. Παπίγγη ἀπὸ τὸ Πόρτ Σάϊτ μαθαίνομε, ὅτι τὴν 24-4-1927, ἐνηργήθη ἐκεῖ ἔρανος καὶ μὲ τὰ συγκεντρωθέντα χρήματα ἐξησφαλίσθη ἡ ἀγορὰ τοῦ Μεγ. Ἐγκυκλοπαιδικοῦ Λεξικοῦ Ἐλευθερουδάκη, ἡ Μεγάλῃ Ἑλ. Ἐγκυκλοπαίδεια, σειρὰ ἔργων ἀπὸ τὰ «Γράμματα» τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ ἄλλων Αἰγυπτιακῶν

έλληνικῶν ἔργων.

Εἰδικότερα ὡς πρὸς τὴ δράση τῶν βησσανιωτῶν τοῦ Πόρτ Σάϊτ, νὰ πῶς ἐκφράζεται ἡ Ἐφορεία μ' ἓνα γράμμα τῆς ἀπευθυνόμενου πρὸς τὸν πρόεδρο τῆς ἀντιπροσωπευτικῆς ἐπιτροπῆς Τηλ. Στούπη: «Δὲν ἀποκρύπτομε τὴ χαρὰ μας διότι ἡ ἐν Αἰγύπτῳ παροικία τῆς Βησσάνης ἀντικατέστησε τὴν καταστραφείσαν ἐν Κων/πόλει Βησσανιώτικην δρᾶσιν.»

Ἄπο μιὰ ἔκκλησί τῆς ἐξ ἄλλου, ποὺ ἀπηύθυνε στὶς ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες (5-1-1930): «Πρωῖα, Ἑλληνική, Ἑλ Βῆμα, Πατρίς, Καθημερινή, Ἔθνος, Ἑλεύθ. Λόγος, Ἐστία, Ἐσπερινή, Βραδυνή, Πολιτεία» γιὰ ἀποστολὴ δωρεὰν τῶν φύλλων, ἀντιγράφομε τὰ ἐξῆς: «ἐνισχύσατε παρακαλοῦμεν τὸ ἔργο μας καὶ συμβάλατε κατὰ τὸ δυνατὸν εἰς τὴν ἐξύψωσιν τούτου ὡς φάρου τηλαυγοῦς καὶ ὡς ἀκριτικοῦ σταθμοῦ τῆς Ἑλλάδος παρὰ τὰ Ἑλληνοαλβανικὰ σύνορα.» Ὅλες δὲ σχεδὸν οἱ ἀνωτέρω ἐφημερίδες ἀπεστέλλοντο ἔκτοτε ἀνελλιπῶς καὶ δωρεὰν στὴ Βιβλιοθήκη.

Σ' ἄλλες παρόμοιες ἐνέργειες τῆς Ἐφορείας γιὰ ἐνίσχυση τοῦ ἔργου τῆς Βιβλιοθήκης, πολλοὶ ἐπροθυμοποιήθηκαν καὶ ἀπέστειλαν πολυάριθμα βιβλία καὶ περιοδικά, ἐνῶ ἄλλοι συγγραφεῖς καὶ ἐκδόται τὰ ἐπώλησαν ἐναντι ἡλαττωμένης τιμῆς.»

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Κρασίτη Β., Λόγιοι τῆς Ἠπείρου, Ἀθήνα, τ. Α', 1978.
2. Στούπη Σ., Τὰ ἔργα, ποὺ ἀναφέρονται πιο πάνω.

Κων. Ι. Κίτσος

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΨΗΜΑΣ, Μητροπολίτης Ερμουπόλεως - Αιγύπτου (1905-1962)

Ο Ευάγγελος Ψήμας γεννήθηκε στο Δελβινάκι του Πωγωνίου το 1905 και έζησε τα παιδικά του χρόνια εκεί, σ' ένα πε-

ριβάλλον ήσυχο με ευσέβεια, φιλοπατρία και αλτρουισμό. Παιδί, αχώριστος βοηθός των παπάδων του χωριού στις ιεροτελεστίες, έδειχνε την αγάπη του για την εκκλησία και την κλίση του, που με το πέρασμα του χρόνου γίνονταν ζωηρότερη, να την υπηρετήσει.

Έμαθε τα πρώτα γράμματα στο σχολείο του χωριού και ακολούθησε το δρόμο που έπαιρναν όλοι τότε όσοι ήθελαν ανώτερη μόρφωση. Πήγε στην Κων/πολη και συνέχισε τις σπουδές του στο «Ζωγράφειο Γυμνάσιο», και μετά τό 1922 που η εθνική συμφορά τον ανάγκασε να φύγει, τις συμπλήρωσε στη Ζωσιμαία Ιωαννίνων. Το 1926, γράφτηκε στη Θεολογική σχολή Αθηνών και αποφοίτησε με το πτυχίο της Θεολογίας. Το 1931 χειροτονείται κληρικός από το μητροπολίτη Δρυϊνουπόλεως Βασίλειο και μένει στο Δελβινάκι σαν ιεροκήρυκας για μια διετία.

Και έπειτα βρίσκεται στην Αίγυπτο και εκεί αρχίζει τη σταδιοδρομία του και δρα σαν ιερωμένος για μια σειρά ετών, πάνω από 25, αρχίζοντας από το μικρότερο βαθμό ιερωσύνης

του διακόνου και ιεροκήρυκα - και φθάνοντας στο αξίωμα του Μητροπολίτη και εντολοδόχου της Πατριαρχικής εξουσίας.

Στην αρχή προσλαμβάνεται από το Μητροπολίτη Λεοντοπόλεως και αργότερα Πάπα και Πατριάρχη Αλεξανδρείας Χριστοφόρον και υπηρετεί ως διάκονος και δάσκαλος του Ευαγγελίου στο Ζαγαζίκ.

Συγκαταλέγεται από τότε στις τάξεις του κλήρου του κλίματος του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας. Χειροτονεύεται πρεσβύτερος και προσλαμβάνεται εφημέριος και δάσκαλος στην Ουμπάλη της Ροδεσίας και προσφέρει τις υπηρεσίες του στη Μητρόπολη της Ιωάννουπόλεως, στην Ουμπάλη και στο Κεπτάουν. Το 1936, γίνεται Αρχιμανδρίτης, καλείται από τον Πατριάρχη να έλθει από τη Νότια Αφρική και διορίζεται προϊστάμενος του Καθεδρικού Ναού του Αγίου Νικολάου στο Κάιρο.

Το Νοέμβριο του 1939, εκλέγεται τιτουλάριος Επίσκοπος Βαβυλώνας και Πατριαρχικός επιτροπος στο Κάιρο. Στις 3 Δεκεμβρίου του 1940, η Σύγκλητος του θρόνου του Αγίου Μάρκου τον προβιβάζει σε Μητροπολίτη Ερμουπόλεως. Το τέλος Μαΐου του 1961 ονομάζεται από τον Πατριάρχη, που έφυγε για λόγους υγείας στην Αθήνα, Συνεντολοδόχος Πατριαρχικός μαζί με το Μητροπολίτη Ειρηνουπόλεως Νικόλαο.

Σ' όλη τη διάρκεια της ιερατείας του η προσφορά του ήταν σημαντική. Σαν ιεροκήρυκας και δάσκαλος στη Νότια Αφρική πρόσφερε στον ελληνικό και ορθόδοξο πληθυσμό εκεί τις πνευματικές του δυνάμεις και απετέλεσε μια σημαντική προσωπικότητα σε μια περιοχή και μια εποχή που την είχαν ανάγκη. «Ευτύχημα για την απέραντον ταύτην περιφέρειαν, διότι τοιοῦτοι θεολόγοι τιμούν την ορθοδοξίαν, όπου και εάν ευρίσκωνται», γράφει για την γνωριμία του στην εφημερίδα «Ελευθέρα γνώμη» ο Ν. Ζαφειράκης στις 29.8.36.

Στα επόμενα χρόνια στην Αίγυπτο η δράση του είναι κοινωνική και εθνική.

Δεν αφήνει ευκαιρία που να μην εκδηλώσει τις σκέψεις του, τα αισθήματά του και να θυμίσει την πατρίδα.

Από εφημερίδες της εποχής βλέπομε την εντυπωσιακή

παρουσία του. Στο «Φῶς» του Καΐρου (Φεβρουάριος του 1940) αναφέρεται η συγκίνηση του εκκλησιάσματος, όταν μίλησε σαν Επίσκοπος Βαβυλώνας στον εορτασμό της επετείου της απελευθέρωσης των Ιωαννίνων. Αλλά και σαν Επίσκοπος Ερμουπόλεως συγκίνησε τα πλήθη και τα ἔκανε να παραληρούν από ενθουσιασμό όταν ἄρρωστος εγκατέλειψε το κρεβάτι για να εμφανιστεί πρώτος στο Ναό του Αγίου Νικολάου του Καΐρου και να ηγηθεί της δοξολογίας για την απελευθέρωση της Κορυτσάς, το Νοέμβριο του 1940, εκφωνώντας ενθουσιώδη λόγο.

Αργότερα, η περίοδος της κατοχής τον βρίσκει με δράση εθνική, έτοιμο να βοηθήσει όπου χρειάζονταν. Ακολουθεί η δράση του κοντά στον Πατριάρχη. Στον τελευταίο χρόνο της ζωής του σαν επίτροπος του Θρόνου αγωνίζεται και προσπαθεί να βοηθήσει τον Αιγυπτιακό Ελληνισμό που υποφέρει με τα καινούργια μέτρα «περί ξένων» της Αιγυπτιακής κυβέρνησης και φεύγει διωκόμενος προς όλες τις κατευθύνσεις.

Το τελευταίο ταξίδι του το 1962 στην κεντρική και Νότια Αμερική, στη Χιλή, Αργεντινή, Παναμά και Νικαράγουα είχε σκοπό να εξασφαλίσει καλύτερους όρους για μετανάστευση στις χώρες αυτές Αιγυπτιωτών Ελλήνων.

Και την πατρίδα του την ιδιαίτερη δεν ξεχνούσε ο Ευάγγελος. Τα τελευταία του δημοσιεύματα ήταν εκκλήσεις για ίδρυση Πανεπιστημίου στα Γιάννενα. Γράφει στο «Φῶς» του Καΐρου στις 4 Ιουνίου του 1962 και εκθέτει τους λόγους - παράδοσης και χρέους της Πολιτείας - για τους οποίους πρέπει να γίνει το Πανεπιστήμιο στην Πρωτεύουσα της Ηπείρου, το τρίτο στην Ελλάδα. Το Πανεπιστήμιο έγινε στα Γιάννενα αλλά εκείνος δεν έζησε να το δει.

Στις 8 Νοεμβρίου του 1962, περιπατώντας στην Αθήνα έπεσε και πέθανε ο Μητροπολίτης Ερμουπόλεως, ο Δεσπότης της Τάντας, όπως τον έλεγαν οι αγαπημένοι του Αιγυπτιώτες. Ο θάνατός του βύθισε στο πένθος την επαρχία του. Ἦταν ακόμη νέος - μόνο 59 ετών - και είχε να προσφέρει πολλά σ' αυτήν και στο Πατριαρχείο, που με τα τόσα προβλήματα και την α-

σθένεια του Πατριάρχη Χριστοφόρου βρίσκονταν σε δύσκολη θέση.

Ο χαρακτήρας του Μητροπολίτη Ευάγγελου ήταν ένα περίεργο κράμα ψυχικού δυναμισμού και καλωσύνης, αλύγιστης δύναμης και ψυχικής ευαισθησίας. Νευρώδης προς τα έξω, γαλήνιος και καλοκάγαθος εσωτερικά. Ο ψυχικός του δυναμισμός συνδυασμένος με μια υπέροχη σεμνότητα δημιουργούσε σ' αυτόν σύνολο ανθρώπου που προσελκύει τη γενική προσοχή.

Ήταν από τις φυσιογνωμίες που διεκδικούν πολλοί τομείς. Κληρικός με ανώτερες αντιλήψεις και βαθειά πίστη στην αληθινή και υψηλή αποστολή του και μύστης όμως της επιστήμης και των γραμμάτων, ποιητής από συνείδηση και διάθεση, λογοτέχνης, ιστορικός, υμνητής του ελληνικού μεγαλείου, λάτρης του ωραίου, δεινός ρήτορας που γοήτευε και μόρφωνε. Πηγή γνώσεων και συναισθημάτων που ξεχύνονταν σε κάθε παρουσία του είτε στην εκκλησία είτε σε συγκέντρωση κοσμική.

Γράφει ο Νικόλαος Πατσέλης, Δελβινακιώτης, σύγχρονος και φίλος του Ιεράρχη, που τον είδε και τον έζησε: «Όλα αυτά τα φυσικά και επίκτητα προτερήματα ήσαν συγκεντρωμένα εις ένα άνθρωπον, μίγμα συγχρόνως Παπαφλέσσα και Διδάσκαλου του Γένους, δίπτυχον μένους και τρυφερότητος, καρτερικότητας και αδυσωπήτου χαρακτήρος». Και στο Δελτίο του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας «Πάνταινος» βλέπομε για το δεσπότη Ερμουπόλεως: «Ἡ μετριοπάθεια του χαρακτήρος, η αγάπη και προσήνειά του προς πάντας κληρικούς και λαϊκούς και η αρτία θεολογική και εγκυκλοπαιδική μόρφωσίς του μετά του δυνατού και συναρπαστικού λόγου του, προφορικού και γραπτού, κατέστησαν τον ιεράρχην επιφανή και αγαπητόν τοις πάσι, τοις εγγύς και τοις μακράν. Ποίος εκ των ακροατών του θα λησμονήσει ποτέ τα νευρώδη, συναρπαστικά και ελληνοπρεπή κηρύγματά του; Δι' ημας τους Συνοδικούς συνεργάταστού, η ωριμότης της σκέψεώς του, η φιλαδέλφεια και η ενεργός και μελετημένη συμπάραστασις υπήρξαν πολύτιμοι».

Ὁ Μητροπολίτης Ευάγγελος δε θεωρούσε αρκετό να υμνεί και να κηρύττει μόνο το ἔργο του Θεοῦ, ἀλλὰ και ὅσο μπορούσε να το εκτελεῖ ως καλὸς Σαμαρείτης.

Παρά το ὅτι δεν εισέπραττε πολλά, πρόσφερε για τον εξοπλισμὸ της Οικοκυρικής Σχολῆς Δελβινακίου. Στόλισε το χωριὸ του με την προτομὴ του ἥρωα Χατζη - Μιχάλη Νταλιάνη, που με δαπάνες του ἐφτιαξε, και χρηματοδότησε την τρίτη ἐκδοση του Τρόπαιου του Δελβινακίου, ἔργο του συμπατριώτη Γεωργίου Γαζή, που εκδόθηκε με τη φροντίδα του Νικ. Πατσέλη.

Η πνευματικὴ του προσφορά δε σταματᾶ μόνο στις χειμαρρῶδεις ρητορικές του εκφράσεις. Με το σπινθηροβόλο νου του ἔδωσε ἔργα αξιοσημείωτα.

Χρονολογικά εκδίδει:

α) Θρησκευτικά και Πατριωτικά Σαλλίσματα. Αλεξάνδρεια 1947.

β) Ο Πολέμαρχος Χατζη - Μιχαῆλης Νταλιάνης (1775-1828) Αλεξάνδρεια 1950.

γ) Ρητορικά δοκίμια. Αλεξάνδρεια 1954.

δ) Επιγραμματαῖκα Στιχουργήματα - Αλεξάνδρεια 1959.

ε) Το ολοκαύτωμα των Ηπειρωτῶν Αγωνιστῶν εν Φραγκοκαστέλλῳ (18 Μαΐου 1828). — Ιστορικὴ Ανασκόπησις. — Επικρίσεων ἀνασκευή. Αλεξάνδρεια 1959. Πλήθος ἀπὸ μελέτες και δημοσιεύματα δικὰ του εἶδαν το φῶς στο περιοδικὸ του Πατριαρχείου «Πανταῖνος» και στις εφημερίδες τις ἐλληνικές της Αιγύπτου.

Ποιήματά του δημοσιεύτηκαν σε εφημερίδες - στο Ηπειρωτικὸ Μέλλον των Αθηνῶν το «τα πήραμε τα Γιάννενα» και ἄλλα πολλά.

Για την πνευματικὴ, κοινωνική και ἐθνική του προσφορά τιμήθηκε με διακρίσεις και μετάλλια:

1. Το χρυσὸ της ιερῆς πόλεως του Μεσολογγίου. Απὸ το Δήμο Μεσολογγίου την 1η Δεκεμβρίου του 1960.

2. Του Τάγματος του Γεωργίου του Α' στις 29 Δεκεμβρίου 1940.

3. Το μετάλλιο εξαίρετων πράξεων. Γιατί, με τις εμπνευσμένες ομιλίες του και τις συνεχείς ενέργειές του στις ελληνικές παροικίες του εξωτερικού, συνέβαλε στην πρόθυμη προσέλευση των στρατευσίμων στις τάξεις του Στρατού της Μέσης Ανατολής και την αναπτέρωση του ηθικού τους (1η Οκτωβρίου 1948).

4. Τον τίμιο Σταυρό του Αποστόλου και Ευαγγελιστού Μάρκου Α' τάξεως, στην Αλεξάνδρεια στις 15 Δεκεμβρίου 1940.

5. Διάκριση από τον Πατριάρχη Μόσχας, στις 29 Οκτωβρίου 1960.

Αυτός ήταν ο Δελβινακιώτης ιεράρχης Ευάγγελος Ψήμας, μια μορφή με μεγάλη ζωντάνια που έσβησε απλά όπως απλός, ειλικρινής και απροσποίητος ήταν ο άνθρωπος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Πατσέλη Νικ. Ο Δελβινακιώτης Ιεράρχης Ευαγ. Ψήμας, Ιωάννινα 1965, έκδ. Ηπειρ. Εστίας.
2. Κραψίτη Β., Λόγιοι της Ηπείρου, Αθήνα, 1979
3. Θρησκευτική και ηθική έγκυκλοπαίδεια, Αθήναι 1966, τ. 12ος.
4. Τα αναφερόμενα ανωτέρω έργα του Ευάγγ. Ψήμα

Διώνη Βαδήμα - Παπαδοπούλου

Επιμέλεια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

	Σελίδα
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'	
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΠΩΓΩΝΙΟΥ	11
I. Γενικά ιστορικά στοιχεία	11
II. Γραπτά κείμενα ειδικών ερευνητών και μελετητών	21
1. Αρχαιολογικές ανασκαφές στο Πωγώνι (1979-1983), του Ηλία Ανδρέου	21
2. Περί τῆς ἐν Πωγωνιανῇ Μολυβδοσκεπαστου Μονῆς, τοῦ Νικ. Μυστακίδη	29
3. Ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Πωγωνιανῆς καὶ ἡ Σταυροπηγιακὴ Μονὴ Μολυβδοσκεπαστου, ιστορικαὶ σημειώσεις Λεων. Βασιλειάδη	35
4. Ὁ θρύλος γιὰ τὴν ὀνομασία τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Πωγωνιανῆς καὶ τὸ τοπωνύμιο: Πωγώνι, τοῦ Λεαν. Βρανουση (ἀπόσπασμα)	39
5. Ὁ Μάρκος Μπότσαρης ἐν Πωγωνίῳ (1812), τοῦ Σ.Σ.	40
6. Τὸ τμῆμα τῆς Παλαιᾶς Πωγωνιανῆς, τοῦ Pygus	44
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'	
ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΕΣ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΕΣ ΤΟΥ ΠΩΓΩΝΙΟΥ	
1. Ματθαῖος, Ἐπίσκοπος Μυρέων - Βλαχίας (1550-1621)	51
2. Γεώργιος Γαζής (1795-1855)	56
3. Νεόφυτος, Μητροπολίτης Δέρκων. Ανατ. Θράκης (1820-1875)	66
4. Κων/νος - Ηροκλῆς Βασιιάδης (1821-1890)	75
5. Αθανάσιος Οικονομίδης (1843-1903)	82

6. Σπυρίδων Σίμος (1868-1935)	91
7. Σπυρίδων Βλάχος, Αρχιεπίσκοπος Αθηνών (1873-1956) ..	97
8. Λεωνίδας Βασιλειάδης (1876-1920)	111
9. Περικλής Βιζουκίδης (1879-1956)	123
10. Αθηναγόρας Α', Οικουμενικός Πατριάρχης (1886-1972) .	131
11. Μιλτιάδης Οικονομίδης (1891-1964)	147
12. Νικόλαος Πατσέλης (1895-1972)	154
13. Σπυρίδων Στούπης (1899-1978)	164
14. Ευάγγελος Ψήμας, Μητροπολίτης Ερμουπόλεως - Αιγύπτου (1905-1962)	171

Επιμέλεια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

Πημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

55767

KON